

Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education

edited by
Marek Mariusz Tytko

Year 3: 2015
Volume 1 (9)
January – February – March 2015

ISSN: 2299-9922
e-ISSN: 2391-9418 [Online]

Religious and Sacred Poetry:
An International Quarterly
of Religion, Culture and Education

edited by

Marek Mariusz Tytko

The Special Issue

Year 3: 2015

Volume 1 (9)

January – February – March 2015

Original title:

Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education

Working and up-to-date website of the journal (Address):

<http://www.religious-and-sacred-poetry.info> [The Internet service of the quarterly]

The primary version of the periodical is the electronic format

The quarterly is indexed in the specified databases:

Central and Eastern European Online Library (C.E.E.O.L.) Frankfurt am Main (Germany),
[Online Distribution License Agreement, 13.03.2013]
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (C.E.J.S.H.), Poznań (Poland),
Praha (Czech Republic), Bratislava (Slovak Republic), Budapest (Hungary),
[Abstracts License Agreement, 03.03.2013, Full Texts License Agreement 07.09.2014]
BazHum (B.H.), Warsaw (Poland) [Full Texts License Agreement 07.09.2014]

Evaluation:

The quarterly will be evaluated by the Polish Ministry of Sciences and Higher Education / the Universities in Warsaw in 2015 (these points concern all publications since the year 2013)

Profile of the Quarterly:

Humanistic sciences (humanities), Social sciences.

Main scientific disciplines: 1. Literature, 2. Pedagogy.

Other scientific disciplines: 3. Cultural studies, 4. Philosophy, 5. Theological sciences

Main scientific area: 1. Field of the humanities.

Other scientific areas: 2. Field of social sciences, 3. Field of theological sciences.

Thomson Reuters category: 1. Cultural studies, 2. Literature, Slavic, 3. Poetry, 4. Religion,
5. Education & Educational research.

The European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS).

This journal was approved on 2015-07-23 according to ERIH PLUS criteria for inclusion.

Journal's affiliation (through Editor-in-Chief):

Jagiellonian University (Cracow, Poland)

The International External Reviewers of the Quarterly:

Rev. Prof. dr Janusz Artur Ihnatowicz, Th.D. – The University of St. Thomas (Houston, Texas,
the United States of America),

Prof. Dr Eric Ziolkowski, Ph.D. – The Lafayette College (Easton, Pennsylvania, the United States of
America),

Prof. Dr Margaret Ziolkowski, Ph.D. – The Miami University (Oxford, Ohio, the United States
of America),

Prof. dr Kas Mazurek, Ph.D. – The University of Lethbridge (Lethbridge, Canada)

Prof. dr Natal'â Tigranovna Pahsar'ân, Ph.D. – The State University of Lomonosov (Moscow, Russia)

Prof. dr Aleksej Viktorovič Tatarinov, Ph.D. – The State University of Kuban (Krasnodar, Russia)

Dr hab. Peter Káša, Ph.D. – The University of Prešov (Prešov, Slovakia),

Em. Prof. PhDr. Marie Sobotková, CSc. – Palacký University (Olomouc, Czech Republic),

The Polish External Reviewers of the Quarterly:

Prof. UKSW dr hab. Krzysztof Koehler, Ph.D. – The University of Cardinal Stefan Wyszyński
(Warsaw, Poland).

The International Scholarly Council:

Em. Prof. UJ dr hab. Bogusław Żurkowski, Ph.D. (**chief** of the International Board, Gdańsk, Poland), Dr hum. sc. Marek Mariusz Tytko, Ph.D. (**secretary**, Cracow, Poland), Univ.-Prof. Mag. Dr. Alois Woldan (Austria/Wien), Doc. Dr philol. sc., C.Sci., Ph.D. Âŷgen Arkadz'evič Pan'koŷ [Eugeniusz Pańkow] (Belarus, Grodno), Doc. Dr philol. sc., C.Sci. Ph.D., Vol'ga Âŷgen'eŷna Pan'kova [Olga Pańkowa] (Belarus, Grodno), Prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc. (Czech Republic, Praha), Doc. PhDr. Hana Bočková, Dr. (Czech Republic, Brno), Prof. UW: Doc. Ph.Dr Libor Martinek (Czech Republic, Opava), Doc. PhDr. Martin Pilař, CSc. (Czech Republic, Ostrava), Prof. Ph.Dr Michaela Soleiman pour Hashemi CSc., (Czech Republic, Brno), Prof. Ph.D., M.A. Janina Falkowska (Canada, London, Ontario), Prof. Dr Peter Drews, apl. Prof., Ph.D. (Germany, Freiburg im Breisgau), Prof. Dr hab. phil. sc. Alicja Teresa Nagórko, Ph.D. (Germany, Berlin), Prof. WSE Dr hab. Teresa Jadwiga Bela Ph.D. (Poland, Cracow), rev. father Dr hab. Roman Bogacz, Th.D. (Poland, Cracow), Dr hab. Beata Maria Gaj Ph.D. (Poland, Opole), Prof. KUL JPII Dr hab. Piotr Juliusz Jaroszyński, Ph.D. (Poland, Lublin), Prof. UKSW Dr hab. Wojciech Feliks Kudyba, Ph.D. (Poland, Warsaw), rev. sister Prof. UPJPII Dr hab., Th.D. Adelajda Sielepin, CHR (Poland, Cracow), Prof. UŚ Dr hab. Urszula Jolanta Szuścik, Ph.D. (Poland, Katowice – Cieszyn), Prof. UJ Dr hab. Maciej Jan Urbanowski, Ph.D. (Poland, Cracow), Prof. UMCS Dr hab. Anna Marta Żukowska, Ph.D. (Poland, Lublin), rev. father Ass. Prof. Dr Vladimir Vukašinović, Th.D. (Serbia, Beograd), Doc. PhDr. Marián Andričik, Ph.D. (Slovakia, Košice), rev. father Prof. PhDr. Pavol Dancák, Ph.D. (Slovakia, Prešov), Doc. PhDr. PaedDr. Miroslav Gejdoš, Ph.D. (Slovakia, Ružomberok), M.Prof. KU doc.PaedDr. Tomáš Jablonský, Ph.D. (Slovakia, Ružomberok), Doc. PhDr. Zuzana Kákošová, CSc. (Slovakia, Bratislava), rev. father Prof. PaedDr. ThDr. Jozef Leštinský, Th.D. (Slovakia, Ružomberok), Prof. PhDr. Viera Žemberová, CSc. (Slovakia, Prešov), rev. father Akad. Prof. Dr Jože Krašovec, Th.D. (Slovenia, Ljubljana), Prof. Dr Jens Herlth, Ph.D. (Switzerland/Helvetia, Freiburg/Fribourg), Prof. Dr hab. Volodimir Ivanovič Antofijčuk, Ph.D. (Ukraine, Chernivtsi), Prof. dr hab. Oleksandr Grigorovič Astaf'ev, Ph.D. (Ukraine, Kiev), Prof. Dr hab. Boris Ivanovič Bunčuk, Ph.D. (Ukraine, Chernivtsi), Prof. Dr hab. Nadiâ Georgiivna Kološuk, Ph.D. (Ukraine, Luck), Prof. Dr hab. Svitlana Ivanivna Kravčenko, Ph.D. (Ukraine, Luck), Prof. Dr hab. Mar'âna Bogdanivna Lanovik, Ph.D. (Ukraine, Ternopil), Prof. Dr hab. Zorâna Bogdanivna Lanovik, Ph.D. (Ukraine, Ternopil), Prof. Dr hab. Luiza Konstantinovna Olander, Ph.D. (Ukraine, Luck), Prof. Dr hab. Nataliâ Mikolaivna Sidorenko Ph.D. (Ukraine, Kiev), Prof. Dr hab. Lidiâ Vitaliivna Snicarčuk Ph.D. (Ukraine, Lviv), Prof. Dr Anna Frajllich-Zajęc, Ph.D. (the United States, New York)

Members of the Editorial Board (the Editorial Team):

Editor-in-Chief: Dr hum. sc. Marek Mariusz Tytko, Ph.D. (marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl),

Vice-Editor-in-Chief: rev. sr. Prof. UPJPII Dr hab. Adelajda **Sielepin** CHR, Th.D. (s.adelajda[at]gmail.com)

Subject Editors (Sub-editors):

Em. Prof. UJ Dr hab. Bogusław **Żurkowski** Ph.D. – pedagogy, culture, literature (boguslaw.zurkowski[at]gmail.com), Prof. WSE Dr hab. Teresa Jadwiga **Bela** Ph.D. – English and American literature (terbela[at]gmail.com), rev. father Dr hab. Roman **Bogacz** Th.D. – Biblical theology and Biblical studies (atbogacz[at]cyf-kr.edu.pl), rev. sr. Prof. UPJPII Dr hab. Adelajda **Sielepin** CHR, Th.D. – liturgical theology and liturgical spirituality (s.adelajda[at]gmail.com), Dr hab. Beata Maria **Gaj**, Ph.D. – Greek and Latin literature, ancient culture, modern classical culture, classical studies, classical tradition (beatagaj8[at]wp.pl), Prof. KUL JPII Dr hab. Piotr Juliusz **Jaroszyński**,

Ph.D. – philosophy of culture and aesthetics (jarosz[at]kul.lublin.pl), Prof. UKSW Dr hab. Wojciech Feliks **Kudyba**, Ph.D. – literature (kudyba[at]jop.pl), Prof. UJ Dr hab. Maciej Jan **Urbanowski**, Ph.D. – literature and contemporary literature (maciej.urbanowski[at]uj.edu.pl), Prof. UŚ Dr hab. Urszula Jolanta **Szuścik**, Ph.D. – psychology of creativity (ulaszus[at]poczta.onet.pl), Prof. UMCS Dr hab. Anna Marta **Żukowska**, Ph.D. – pedagogy, history of education and upbringing (anmartzuk[at]interia.pl), Prof. Dr hab. Svitlana İvanivna **Kravčenko**, Ph.D. – Russian philology, Ukrainian philology and social communication (grelya64[at]mail.ru), Prof. UWŕ., Doc. PhDr. Libor **Martinek** Ph.D. – Czech philology (libor.martinek[at]fpf.slu.cz), Doc. PhDr. Marián **Andričik**, Ph.D. – Slovak philology, Slovak literature, English philology, theory of literary translation, theory of interpretation of literature (marian.andricik[at]upjs.sk), PaedDr. Ivica **Hajdučeková**, Ph.D. – Slovak philology, Slovak literature (hajduceкова[at]gmail.com), Prof. Dr hab. Mar’ána Bogdanivna **Lanovik**, Ph.D. – foreign literature, Russian and Ukrainian literature, literary theory, comparative studies, sacrology, the Bible in literature, literary translation theory (m-z[at]ukr.net), Prof. Dr hab. Zorána Bogdanivna **Lanovik**, Ph.D. – foreign literature, Russian and Ukrainian literature, literary theory, comparative studies, sacrology and hermeneutics, the Bible in literature (m-z[at]ukr.net)

Statistical editor:

Em. Prof. AGH Dr hab. Adam Michał **Nodzeński** D.Tech. – statistics (nodzen[at]jagh.edu.pl),

Language editors for Polish and native speakers (Polish language consultants):

Agnieszka Luiza **Kubicka**, M.A. – language editor for Polish language (agnieszkaluiza[at]wp.pl)

Language editors for English and native speakers (English language consultants):

rev. sr. Prof. UPJPII Dr hab., Th.D. Adelajda **Sielepin**, CHR – language editor for English language, **chief** of English Section (s.adelajda[at]gmail.com), Prof. WSE Dr hab. Teresa Jadwiga **Bela** Ph.D. – special editor for texts in English (terbela[at]gmail.com), Muir Alan **Evenden** (the United States) – English native speaker (mevenden[at]gmail.com), Thomas **Koziara** M.A. (the United States) – English native speaker (thomas.koziara.polska[at]gmail.com), Linda **Tytko** B.A. (the United States) – English native speaker (ltytko[at]sbcglobal.net), Mark Simon **Bonnett** (the United Kingdom) – English native speaker (Bignoze1[at]hotmail.com), Doc. PhDr. Marián **Andričik**, Ph.D. – English philology (marian.andricik[at]upjs.sk), Mgr. Aleksander Vadzimavič **Babuk**, M.A. – language editor for English language (alexander-babuk[at]yandex.ru)

Language editors for Russian and Ukrainian, native speakers (Russian and Ukrainian language consultants):

Prof. Dr hab. Svitlana İvanivna **Kravčenko** – language editor for Russian language and native speaker (grelya64[at]mail.ru), Prof. dr hab. Nadiâ Georgiivna **Kološuk** – language editor for Russian and Ukrainian language and native speaker (n_koloshuk[at]ukr.net)

Language editor for Slovak and native speaker:

PaedDr. Ivica **Hajdučeková**, Ph.D. language editor for Slovak language and native speaker (hajduceкова[at]gmail.com),

Language editor for Czech and native speaker:

Prof. UW. Doc. Ph.Dr. Libor **Martinek** Ph.D. – language editor for Czech language, Bohemian native speaker (libor.martinek[at]ppf.slu.cz),

Language editors for Belarusian and Polish, native speakers:

Doc. Dr philol.sc., C.Sci., Ph.D. Аўген Аркадз’евіч **Paŋ’koŭ** [Eugeniusz **Pańkow**], subject editor for Belarusian and Polish literature, Polish and Belarusian philology (olgapankov[at]interia.pl, pankov_graal[at]mail.ru), Doc. Dr philol. sc., C.Sci., Ph.D., Vol’ga Аўген’еўна **Paŋ’kova** [Olga **Pańkowa**] subject editor for Belarusian and Polish literature, Belarusian and Polish philology, Russian language editor (olgapankov[at]interia.pl, pankov_graal[at]mail.ru).

Language editor for Greek and Latin (Greek and Latin consultant):

Dr hab. Beata Maria **Gaj**, Ph.D. – Greek and Latin literature, ancient culture, modern classical culture, classical studies, classical tradition (beatagaj8[at]wp.pl),

Technical editors and webmaster:

M.Sc. Eng. Krzysztof **Kubicki** – technical editor, webmaster (krzysiek.kubicki[at]gmail.com), Bacc. Beata Anna **Tytko**, Baccalaureate, technical editor (beata.tytko[at]poczta.fm), Andrzej **Szełęga** M.A. – technical editor, photographer, graphic image technology editor, computer graphics, cameraman and film editor, (info[at]asfoto.net)

Editor:

Dr hum. sc. Marek Mariusz Tytko, Ph.D.,

Address of the editorial office:

ul. Włoska 17/27, 30-638 Kraków (Cracow), Poland
phone: +48 511 350 665
e-mail: religious.and.sacred.poetry[at]gmail.com

The Patronage:

The journal “Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education” is published under the scholarly patronage of the Polish Theological Society in Cracow

(Polskie Towarzystwo Teologiczne w Krakowie)

<http://www.ptt.net.pl/>

Copyright © by Marek Mariusz Tytko and the Authors of this volume 2013
Copyright © by Fundacja Naukowa Katolików „Eschaton” 2013

The Publisher:

Fundacja Naukowa Katolików 'Eschaton' (Kraków, Polska)
[The Scholarly Foundation of Catholics 'Eschaton', Cracow, Poland]
Number KRS **000451001** [The Judgement for Cracow-Centre, Department No. XI, 13.02.2013]
Number NIP **6793090655** [The Financial Office for Cracow-Podgorze (Podgórze), 20.03.2013]
Number REGON **122802966** [The Main Statistical Office – GUS Cracow (Kraków), 05.04.2013]

Address of the Publisher:

ul. Włoska 17/27, 30-638 Kraków (Cracow), Poland
phone: +48 511 350 665; e-mail: fundacja.eschaton[at]gmail.com
President of the Scholarly Foundation of Catholics 'Eschaton':
Dr hum. sc. Marek Mariusz Tytko, Ph.D.

Roman Catholic Church Assistants of the Publisher:

Father Dr hab. Roman **Bogacz** Th.D. – Church Assistant (atbogacz[at]cyf-kr.edu.pl),
Father Ireneusz **Okarmus**, Th.M. – Church Assistant (iokarmus[at]parafiapiaskinowe.pl)
[Church assistants (ecclesiastical assistants) were appointed by His Eminence Metropolitan Cardinal Stanisław **Dziwisz**, Th.D., The Metropolitan Curia in Cracow, 15.05.2013, Number 1132/2013]

On the cover of the periodical (first page of the cover):

The Icon of *Saint Family* (a copy, 21st century)

On the cover of the periodical (the last page of the cover):

Marek Mariusz Tytko, Józef Baran and fr Ireneusz Okarmus, Cracow, February 5th, 2012 ('PSALM')

The text on the last page of the cover:

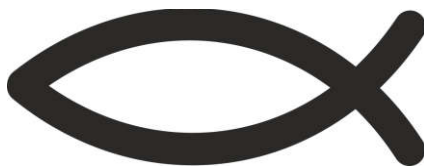
Marek Mariusz Tytko, transl. into English by Teresa Bela.

Cover design:

The cover was designed by Krzysztof Kubicki and inspired by Marek Mariusz Tytko,
Design consultant: Jarosław Kubicki

The graphic trademark of the Quarterly and the Foundation (a Christian fish):

Edward Przebieracz and Krzysztof Kubicki inspired by Marek Mariusz Tytko

ISSN: 2299-9922 [for paper's print version]

[The National Library in Warsaw, The National Centre of the ISSN, 18.02.2013]

e-ISSN 2391-9418 [for online version]

[The National Library in Warsaw, The National Centre of the ISSN, 05.12.2014]

**Additional information on
Religious and Sacred Poetry : An International Quarterly of Religion, Culture and Education**

The journal is published both in electronic and in paper version. Both versions of 2013 and 2014 and 2015 are provided with a list of reviewers.

The journal uses a reviewing procedure which is described in the electronic and paper version. It follows the rules presented in the Communication of the Polish Ministry of Science and Higher Education.

The volume and issue number of the journal that contains a description of the reviewing procedure: 3/2014.

Direct link to the website containing the description of the reviewing procedure:

http://religious-and-sacred-poetry.info/wordpress/?page_id=104

The journal has a working and up-to-date website.

All the journal reviewers in 2013-2015 were external reviewers.

All the scholarly articles published in the journal in 2013-2015 are provided with a title and an abstract in English.

In 2013-2015 no joint (double) issues of the journal were published.

In 2013-2014 there was a six-month delay in publishing the journal, due to editorial reasons.

There were 8 issues of the journal published in 2013-2014.

Over 50% of the authors of scholarly articles published in the journal in 2013-2015 are academics working at the universities or other scholarly institutions in the countries other than the country where the journal is published (i.e. Poland)

29 scholarly articles were published in the journal in 2014.

Over 50 % of the people reviewing articles for the journal in 2013-2015 were affiliated to scholarly institutions in the countries outside Poland.

The frequency of publication: every three months

Over 50 % of scholarly articles published in the journal in 2013-2015 were written in English or Russian.

32 members of the Editorial Board work for scholarly or educational institutions in the countries outside Poland, that is outside the country where the journal is published (it refers to the situation on 31.12.2014).

10 members of the Editorial Board work in scholarly or teaching institutions in Poland, that is the country where the journal is published (it refers to the situation on 31.12.2014).

100 % of scholarly articles published in the journal in 2013-2015 are accessible on the Website.

The first year of the journal's publication : 2013.

Dodatkowa informacja na temat
“Religious and Sacred Poetry : An International Quarterly of Religion, Culture and Education”

Czasopismo jest publikowane w wersji zarówno elektronicznej, jak i papierowej. Obydwie wersje z lat 2013, 2014 i 2015 zawierają listę recenzentów.

Czasopismo stosuje procedurę recenzowania, która jest opisana w wersji elektronicznej i papierowej.

Procedura ta uwzględnia zasady przedstawione w komunikacie polskiego Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Tom oraz numer czasopisma, który zawiera opis procedury recenzowania: 3/2014.

Bezpośredni link do strony internetowej zawierającej opis procedury recenzowania:

http://religious-and-sacred-poetry.info/wordpress/?page_id=104

Czasopismo ma aktywną i uzupełnianą na bieżąco stronę internetową.

Wszyscy recenzenci czasopisma w latach 2013-2015 byli rezydentami zewnętrznymi.

Wszystkie artykuły naukowe publikowane w czasopiśmie w latach 2013-2015 są zaopatrzone w angielski tytuł oraz abstrakt po angielsku.

W latach 2013-2015 nie opublikowano jakichkolwiek łączonych (podwójnych) numerów czasopisma

W latach 2013-2014 było sześciomiesięczne opóźnienie w publikowaniu czasopisma, z powodów redakcyjnych.

W latach 2013-2014 opublikowano osiem numerów czasopisma.

Ponad 50% autorów artykułów naukowych, którzy publikowali je w czasopiśmie w latach 2013-2015, są akademikami pracującymi na uniwersytetach lub w innych instytucjach naukowych w krajach innych, niż kraj, gdzie czasopismo jest publikowane (tj. Polska).

W czasopiśmie w 2014 r. opublikowano 29 artykułów naukowych.

Ponad 50 % osób recenzujących artykuły naukowe dla czasopisma w latach 2013-2015 było afiliowanych w instytucjach naukowych w krajach poza Polską.

Częstotliwość publikacji: kwartalna (co trzy miesiące).

Ponad 50 % artykułów naukowych publikowanych w czasopiśmie w latach 2013-2015 było napisanych po angielsku lub rosyjsku.

32 członków Rady Naukowej pracowało w naukowych lub edukacyjnych instytucjach w krajach poza Polską, to jest poza krajem, gdzie czasopismo jest publikowane.
(to odnosi się do sytuacji z dnia 31.12.2014).

10 członków Rady Naukowej pracuje w naukowych lub dydaktycznych instytucjach w Polsce, to jest w kraju, gdzie czasopismo jest publikowane (to odnosi się do sytuacji na dzień 31.12.2014).

100 % naukowych artykułów publikowanych w czasopiśmie w latach 2013-2015 jest dostępne w Internecie.

Pierwszy rok publikacji czasopisma : 2013.

International Standard Serial Number (ISSN)

Our periodical is on the **ISSN Portal**, the tool for identifying more than one million periodical titles worldwide – information and resources – see: <http://portal.issn.org>

ISSN Centre Poland : Category – Register

ISSN 2299-9922

Medium: Regular print

Key Title: Religious and Sacred Poetry

First or current publisher: Kraków : Fundacja Naukowa Katolików "Eschaton"

Country of publication: POLAND

Dates of publication: 2013 / 9999 current

Sequential and/or chronological designations: Y. 1, Vol. 1 (January/February/March 2013)-

Author: Fundacja Naukowa Katolików "Eschaton".

Frequency: Quarterly

Type of publication: Periodical

Language: Multiple languages

Title script: Basic roman

Title proper: Religious and Sacred Poetry.

Abbreviated key title: Relig. Sacred Poetry

Universal Decimal Classification [=UDC]: 2:82-1

Additional Physical Form Entry: Religious and Sacred Poetry (Online)

ISSN Centre Poland : Category – Register

ISSN 2391-9418

Medium: Computer remote

Key Title: Religious and Sacred Poetry (Online)

First or current publisher Kraków : Fundacja Naukowa Katolików "Eschaton"

Country of publication POLAND

Dates of publication: 2013 / 9999 current

Sequential and/or chronological designations: Y. 1, Vol. 1 (January/February/March 2013) -

Author: Fundacja Naukowa Katolików "Eschaton".

Frequency: Quarterly

Type of publication: Periodical

Language: Multiple languages

Title script: Basic roman

Title proper: Religious and Sacred Poetry.

Abbreviated key title Relig. Sacred Poetry (Online)

Universal Decimal Classification [=UDC]: 2:82-1

URL [=Uniform Resource Locator]: <http://www.religious-and-sacred-poetry.info>

Additional Physical Form Entry: Religious and Sacred Poetry [ISSN 2299-9922]

Międzynarodowy Standardowy Numer Czasopisma (ISSN)

Nasz periodyk jest obecny na **Portalu ISSN**, narzędziu identyfikacji więcej, niż jeden milion tytułów czasopism z całego świata – informacja i źródła – zobacz: <http://portal.issn.org>

Biuro ISSN Polska : kategoria – rejestr

ISSN 2299-9922

Medium (środek przekazu): regularny druk

Tytuł główny: Religious and Sacred Poetry

Pierwszy lub obecny wydawca: Kraków : Fundacja Naukowa Katolików "Eschaton"

Kraj publikacji: POLSKA

Daty publikacji: 2013 / 9999 ciągle

Sekwencyjne i/lub chronologiczne oznaczenia: Y. 1, Vol. 1 (January/February/March 2013)-

Autor: Fundacja Naukowa Katolików "Eschaton".

Częstotliwość: kwartalnik

Typ publikacji: czasopismo

Język: wiele języków

Zapis tytułu (skrypt tytułowy): podstawowy łaciński

Tytuł właściwy: Religious and Sacred Poetry.

Skrócony tytuł główny: Relig. Sacred Poetry

Uniwersalna klasyfikacja dziesiątka (UKD): 2:82-1

Dodatkowa fizyczna forma zapisu: Religious and Sacred Poetry (Online)

Biuro ISSN Polska : kategoria – rejestr

ISSN 2391-9418

Medium (środek przekazu): komputer na odległość

Tytuł główny: Religious and Sacred Poetry (Online)

Pierwszy lub obecny wydawca: Kraków : Fundacja Naukowa Katolików "Eschaton"

Kraj publikacji: POLSKA

Daty publikacji: 2013 / 9999 na bieżąco

Sekwencyjne i/lub chronologiczne oznaczenia: Y. 1, Vol. 1 (January/February/March 2013)-

Autor: Fundacja Naukowa Katolików "Eschaton".

Częstotliwość: kwartalnik

Typ publikacji: czasopismo

Język: wiele języków

Zapis tytułu (skrypt tytułowy): podstawowy łaciński

Tytuł właściwy: Religious and Sacred Poetry.

Skrócony tytuł główny: Relig. Sacred Poetry

Uniwersalna klasyfikacja dziesiątka [=UKD]: 2:82-1

URL [= jednolity lokalizator zasobów]: <http://www.religious-and-sacred-poetry.info>

Dodatkowa fizyczna forma zapisu: Religious and Sacred Poetry [ISSN 2299-9922]

Spis ilustracji:

Ilustracja 1.

Święta Rodzina, ikona (2014);
Malowała Ewa Sączawa. Zbiory prywatne 384

Ilustracja 2.

*Bogusław Żurkowski w Krakowie
w Podziemnym Salonie Artystyczno-Literacko-Muzycznym (PSALM-ie)
przy Parafii p.w. Matki Bożej Różańcowej na Piaskach Nowych
Kraków, 10 czerwca 2012 r. ....* 418

Table of Illustrations

Illustration 1.

The Holy Family, the icon (2014);
Painted by Ewa Saczawa. A private collection 385

Illustration 2.

*Boguslaw Zurakowski in Cracow
in the Underground Artistic and Literary and Music Salon (PSALM)
at the Our Lady of the Rosary Parish in Cracow – District of Piaski Nowe
Cracow, June, 10, 2012* 418

Spis treści

<i>Spis ilustracji</i>	11
<i>Table of Illustrations</i>	12
<i>Spis treści</i>	13
<i>Table of Contents</i>	28
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska), <i>O Poezji Religijnej i Sakralnej (9)</i> [tekst po polsku]	43
I. Dissertations and Articles (Rozprawy i Artykuły)	47
CHARLES STEPHEN KRASZEWSKI (USA) <i>Dynamic Trinitarianism and the Christology of the Kontakia of St. Romanos ho Melodos</i> [Dynamiczny trynitarianizm i chrystologia w kontakiach św. Romana Melodosa] [tekst po angielsku]	49
GRACJAN KRASZEWSKI (USA) <i>Gilbert Keith Chesterton's Saint Francis: The Incarnation, Christian mirth, and childlike dependence in Chesterton's writings</i> [Święty Franciszek Gilberta Keitha Chestertona: Wcielenie, radość chrześcijańska i wpływy dziecięce w piarstwie Chestertona] [tekst po angielsku]	91
Ks. STEFAN RADZISZEWSKI (Polska) <i>Portret psychologiczny „księdza w kryzysie” w powieści pt. Zero Jarosława Naliwajki SJ</i> [tekst po polsku]	105

II. Book Reviews (Recenzje książek) 129

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)

Wydawnictwa Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego i jej współpracowników (1998-2014). Wybrane publikacje na temat niepodległości napisane przez współpracowników CDCN Foundation (1989-2014).

[Tekst po polsku] 131

***Grupa I: Wydawnictwa fundacyjne (druki zwarte) wydane w ramach serii: 'Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego', tomy 1-44 (1999-2014).* 135**

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)

[Rec. książki:] Jan Pachoński, *Korpus oficerski Legionów Polskich 1796-1807*

[Tekst po polsku] 137

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)

[Rec. książki:] Jan Pachoński, *Słownik biograficzny oficerów Legionów Polskich 1796-1807*

[Tekst po polsku] 139

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)

[Rec. książki:] Bronisław Konieczny, *Mój wrzesień 1939 : pamiętnik z kampanii wrześniowej spisany w obozie jenieckim*

[Tekst po polsku] 141

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)

[Rec. książki:] Wacława Milewska, Maria Zientara, *Sztuka Legionów Polskich i jej twórcy 1914-1918*

[Tekst po polsku] 143

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)

[Rec. książki:] Danuta Wraga-Ruszkiewicz, *Czas lęku i nadziei*

[Tekst po polsku] 145

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Jan Rydel, „ <i>Polska okupacja</i> ” w północno-zachodnich Niemczech 1945-1948 : nieznaną rozdział stosunków polsko-niemieckich [Tekst po polsku]	147
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Eryk Nanke, <i>Cena bycia innym</i> , [Tekst po polsku]	151
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Bogumiła Gurba, „ <i>Solidarność</i> ” w Gliniku-Gorlicach 1980-1989 [Tekst po polsku]	153
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Zbiór dokumentów pplk. Edmunda Charaszkiwicza</i> [Tekst po polsku]	155
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Czy ktoś przebiję ten mur? : sprawa Stanisława Pyjasa</i> [Tekst po polsku]	157
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>9 Pułk Strzelców Konnych im. gen. Kazimierza Pułaskiego w kampanii wrześniowej 1939 roku : wspomnienia i relacje</i> [Tekst po polsku]	161
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Maciej Korcuć, Apolonia Ptak, <i>Żołnierze porucznika Wądołnego : z dziejów niepodległościowego podziemia na ziemi wadowickiej 1945-1947</i> [Tekst po polsku]	163
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Aleksander Klotz, <i>Zapiski konspiratora 1939-1945</i> [Tekst po polsku]	165
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Inwentarz dokumentów katyńskich przechowywanych w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie</i> [Tekst po polsku]	167

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Wojciech Sawicki, <i>Raport Kiszczaka dla Moskwy : czyli czego nie powiedział minister Widacki</i> [Tekst po polsku]	169
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Władysław Zawisłak, <i>Wielka próba : wspomnienia więzienne 1946-1949</i> [Tekst po polsku]	173
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Piotr Hubiak, <i>Belina i jego ulani</i> [Tekst po polsku]	175
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Opozycja małopolska w dokumentach 1976-1980</i> [Tekst po polsku]	179
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Janusz Cisek, <i>Józef Piłsudski w Krakowie</i> [Tekst po polsku]	181
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Rozkazy dzienne Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych 1944-1945</i> [Tekst po polsku]	183
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Antypolska akcja nacjonalistów ukraińskich w Małopolsce Wschodniej w świetle dokumentów Rady Głównej Opiekuńczej 1943-1944</i> [Tekst po polsku]	185
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Ruch Wolnych Demokratów 1975-1980 : wybór dokumentów</i> [Tekst po polsku]	189
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Ryszard Rybka, Kamil Stepan, <i>Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935-1939</i> [Tekst po polsku]	191

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Kwestia ukraińska i eksterminacja ludności polskiej w Małopolsce Wschodniej w świetle dokumentów Polskiego Państwa Podziemnego 1942-1944</i> [Tekst po polsku]	195
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] „ <i>Jednoosobowy opozycjonista</i> ” <i>Franciszek Grabczyk</i> [Tekst po polsku]	199
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Rok 1914 w dokumentach i relacjach</i> [Tekst po polsku]	201
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Jacek M. Majchrowski, <i>Pierwsza Kompania Kadrowa : portret oddziału</i> [Tekst po polsku]	203
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Janusz Cisek, Kamil Stepan, <i>Lista strat Legionów Polskich 1914-1918</i> [Tekst po polsku]	205
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Ryszard Rybka, Kamil Stepan, <i>Rocznik oficerski 1939 : stan na dzień 23 marca 1939</i> [Tekst po polsku]	207
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Marzec 1968 w Krakowie w dokumentach</i> [Tekst po polsku]	211
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Dokumenty uczestników Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela w Polsce 1977-1981</i> [Tekst po polsku]	213
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] „ <i>Solidarność</i> ” <i>Małopolska 1980-1981 : wybór dokumentów</i> [Tekst po polsku]	215

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Stefan Maciejewski, <i>Wojna polsko-polska : dziennik 1980-1983</i> [Tekst po polsku]	217
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Antypolska akcja nacjonalistów ukraińskich w Małopolsce Wschodniej i na Wołyniu w świetle dokumentów Rady Głównej Opiekuńczej 1943-1944. Zestawienie ofiar</i> [Tekst po polsku]	219
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Rozkazy dzienne Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych – I Grupy Kompanii Wartowniczych 1946</i> [Tekst po polsku]	223
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Jerzy Adam Radomski, <i>Demobilizacja Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1945-1951</i> [Tekst po polsku]	225
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Józef Herzig Żołnierz Niepodległości : wspomnienia i dokumenty</i> [Tekst po polsku]	229
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] „ <i>Solidarność</i> ” Uniwersytetu Jagiellońskiego 1980-1989 : <i>wybór dokumentów</i> [Tekst po polsku]	231
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Grzegorz Baziur, <i>Wierni Polsce Niepodległej : antykomunistyczna konspiracja młodzieżowa w województwie krakowskim w latach 1945-1956</i> [Tekst po polsku]	233
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Czesław E. Blicharski, <i>W służbie mojej Małej Ojczyźnie Tarnopolem zwanej</i> [Tekst po polsku]	237

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
[Rec. książki:] Tadeusz Furgalski, *Wyrwa : Dziennik 1913-1916*
[Tekst po polsku] 241

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
[Rec. książki:] Julian Kwiek, *Grudzień 1970 roku w Krakowie
w świetle dokumentów. Przebieg wydarzeń i konsekwencje*
[Tekst po polsku] 243

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
[Rec. książki:] Fedorowicz Szymon, ks., *Pulkownik Barta. Patriotyczna
i niepodległościowa działalność pułkownika Przemysława Barthel
de Weydenthal (1893-1919)*
[Tekst po polsku] 245

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
[Rec. książki:] Majchrowski Jacek M., *Pierwsza Kompania Kadrowa.
Portret oddziału*, wyd. 3 popr. i uzupeł.
[Tekst po polsku] 247

**GRUPA II: Wydawnictwa fundacyjne (nieseryjne), wydane poza serią
'Biblioteki Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego'
(1998-2014) 249**

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
[Rec. książki:] Stanisław Markowski, *Bądź wierny, idź! Pieśni wolności*,
[Tekst po polsku] 251

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
[Rec. książki:] *19 lat Małopolskiej Solidarności : wystawa dokumentalna :
25.09 -9.10.1999 : Biblioteka Jagiellońska*
[Tekst po polsku] 257

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
[Rec. książki:] *Polacy w Krasnojarskim Kraju : wystawa :
Biblioteka Jagiellońska 28 X – 15 XI 1999*
[Tekst po polsku] 259

- MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
 [Rec. książki:] *Wybory '89 w Krakowie. Wspomnienia, relacje i dokumenty z kampanii wyborczej Małopolskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”*
 [Tekst po polsku] 263
- MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
 [Rec. książki:] *Stasi : strażnik komunistycznego reżimu : wystawa ze zbiorów Urzędu Pełnomocnika Rządu Federalnego do Spraw Materialów Służb Bezpieczeństwa byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej [tzw. Urząd Gaucka]: katalog wystawy 13 czerwca – 2 lipca 2000, organizatorzy: Centrum imienia Mirosława Dzielskiego, Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego*
 [Tekst po polsku] 265
- MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
 [Rec. książki:] *Andrzej Rybicki, Uniwersytecka księga katyńska : pamięci pracowników naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego zamordowanych wiosną 1940 roku przez NKWD*
 [Tekst po polsku] 269
- MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
 [Rec. książki:] *Kłamstwo katyńskie : katalog wystawy : 8 kwietnia – 15 maja 2000*
 [Tekst po polsku] 273
- MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
 [Rec. książki:] *Solidarność : kruszenie muru : katalog wystawy, 8 listopada – 13 grudnia 2000, Instytut Jana Pawła II, Kraków*
 [Tekst po polsku] 277
- MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
 [Rec. książki:] *Kim byłeś? Gdzie jesteś? : losy powstańców warszawskich w dokumentach : wystawa ze zbiorów Muzeum Armii Krajowej*
 [Tekst po polsku] 281
- MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
 [Rec. książki:] *Katalog druków zwartych drugiego obiegu wydawniczego 1976-1990 ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej*
 [Tekst po polsku] 283

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Jerzy Mikołajewski, „Sulima”, <i>Więzień śledczy nr 1025</i> , [Tekst po polsku]	285
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Remigiusz Kasprzycki, <i>Opozycja polityczna w Krakowie w latach 1988-1989</i> [Tekst po polsku]	287
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] „Figurant Herzog” ; <i>postać Józefa Herzoga w dokumentach służb bezpieczeństwa PRL</i> [Tekst po polsku]	291
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Kadrowiacy o sobie</i> [Tekst po polsku]	293
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Musicie być mocni! Musicie być wierni! Katalog wystawy : 2 czerwca – 30 lipca 2004</i> [Tekst po polsku]	295
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Adam Gliksman, <i>Małopolska w hołdzie księdzu Jerzemu : katalog wystawy</i> [Tekst po polsku]	297
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Sport w Krakowie 1939-1945 : dokumenty i fotografie ze zbiorów Stanisława Chemicza : wystawa</i> [Tekst po polsku]	299
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Droga do wolności żołnierzy Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych [1944-1945] : wystawa w Bibliotece Jagiellońskiej Kraków 20 X – 20 XI 2005</i> [Tekst po polsku]	301

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Lech Mastalski, <i>Oficerowie Częstochowskiej 7 Dywizji Piechoty zamordowani na Wschodzie w 1940 roku</i> [Tekst po polsku]	303
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Działalność społeczna 2. Korpusu Polskich Sił Zbrojnych 1945-1946 : sprawozdanie Plk. Kazimierza Buterlewicza</i> [Tekst po polsku]	305
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Mieczysław Wojciechowski, <i>Tam została moja młodość : opowieść wołyńska</i> [Tekst po polsku]	307
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Stawialiśmy opór... : antykomunistyczne organizacje młodzieżowe w Małopolsce w latach 1944-1956</i> [Tekst po polsku]	309
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Lucyna Kulińska, <i>Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922-1939</i> [Tekst po polsku]	313
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Władysław Zawisłak, <i>Na jej zew... Relacje i konfrontacje po latach</i> [Tekst po polsku]	317
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] <i>Na wschód od NKWD. Lwów – Tas-Bulak 1940-1946 : wspomnienia i zapiski deportowanych Marii, Heleny i Łucji Nuckowskich</i> [Tekst po polsku]	319
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska) [Rec. książki:] Bogusław Dąbrowa-Kostka, <i>Generalowi dziękujemy : stan wojenny : 13 grudnia 1981</i> [Tekst po polsku]	321

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
[Rec. książki:] *Duszpasterstwo Hutników : 30 lat w służbie Bogu, Ludziom i „Solidarności”*
[Tekst po polsku] 323

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
[Rec. książki:] Piotr Andrzej Kalisz, *Z krakowskich Oleandrów do Niepodległości*
[Tekst po polsku] 325

**GRUPA III: Wydawnictwa o tematyce niepodległościowej autorstwa
współpracowników Fundacji CDCN (1989-2006) 329**

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
[Rec. książki:] *A gdy na wojenkę szli Ojczyźnie służyć... : pieśni i piosenki
żołnierskie z lat 1914-1918 : antologia*
[Tekst po polsku] 331

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
[Rec. książki:] *Bij bolszewika! : rok 1920 w przekazie historycznym i literackim*
[Tekst po polsku] 335

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
[Rec. książki:] *Solidarność małopolska w podziemiu*
[Tekst po polsku] 339

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
[Rec. książki:] *„Pokój z Sowietami spiszę bagnietami!” :
antologia poezji patriotyczno-wojennej lat 1918-1922*
[Tekst po polsku] 343

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)
[Rec. książki:] *Drugi obieg wydawniczy w Polsce w latach 1976-1990
w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej : wystawa w Bibliotece Narodowej
im. Mażvydasa w Wilnie, [28 IV – 9 V 1994]*
[Tekst po polsku] 347

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)	
[Rec. książki:] <i>Sprawozdanie z realizacji projektu badawczego „Dokumenty Niezależnego Ruchu Wydawniczego w Zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej”</i>	
[Tekst po polsku]	349
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)	
[Rec. książki:] <i>Wydawnictwa drugiego obiegu w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej : katalog : wydawnictwa ciągle: cz. 1 : 1976 – VIII 1980</i>	
[Tekst po polsku]	351
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)	
[Rec. książki:] <i>Marek Jastrzębski, Adam Roliński, O problemach związanych z opracowaniem bibliograficznym wydawnictw drugiego obiegu</i>	
[Tekst po polsku]	353
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)	
[Rec. książki:] <i>Waldemar Grabowski, Policja w planach Delegatury Rządu RP na Kraj</i>	
[Tekst po polsku]	357
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)	
[Rec. książki:] <i>Polska prasa konspiracyjna pod okupacją sowiecką (1944-1949) : katalog zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej</i>	
[Tekst po polsku]	359
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)	
[Rec. książki:] <i>Sprawiedliwości sowieckiej ciąg dalszy : dokumenty lagrowe Kazimierza Zamorskiego</i>	
[Tekst po polsku]	361
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)	
[Rec. książki:] <i>Archiwum Adama Bienia : Akta Narodowościowe (1942-1944)</i>	
[Tekst po polsku]	363
MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)	
[Rec. książki:] <i>Stan wojenny w Małopolsce : relacje i dokumenty</i>	
[Tekst po polsku]	367

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)	
[Rec. książki:] <i>Testament Polski Walczącej</i>	
[Tekst po polsku]	369

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)	
[Rec. książki:] Maciej Korcuć, Jarosław Szarek, <i>Zakopiańska „Solidarność” 1980-1989</i>	
[Tekst po polsku]	371

III. Reports (Sprawozdania) 375

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)	
<i>Niemiec w literaturze polskiej XIX wieku (przypomnienie wybranych motywów)</i>	
[Tekst po polsku]	377

IV. A Sacred Picture (Obraz sakralny) 383

MAREK MARIUSZ TYTKO (Polska)	
<i>Ikona Świętej Rodziny z Nazaretu</i>	
[Tekst po polsku]	385

V. Information for Authors (Informacja dla Autorów) 399

<i>Evaluation Form</i>	
[Formularz recenzji (po angielsku)]	401
<i>Формуляр рецензии</i>	
[Formularz recenzji (po rosyjsku)]	403
<i>Formularz recenzji</i>	
(po polsku)	405
<i>Formulář recenze</i>	
[Formularz recenzji (po czesku)]	407
<i>Formulár recenzie</i>	
[Formularz recenzji (po słowacku)]	409

<i>Формуляр рецензії</i> [Formularz recenzji (po ukraińsku)]	411
<i>Фармуляр рэцэнзій</i> [Formularz recenzji (po białorusku)]	413
Autorzy tekstów w tomie 1 (9) 2015	415
Autorzy artykułów recenzowanych w tomie 1 (9) 2015	416

VI. Information on the Editors (Informacja o Redaktorach) .. 417

Informacja o Przewodniczącym Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry” [tekst po angielsku]	419
Informacja o Przewodniczącym Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry” [tekst po polsku]	420
Informacja o Przewodniczącym Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry” [tekst po czesku]	421
Informacja o Przewodniczącym Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry” [tekst po słowacku]	422
Informacja o Przewodniczącym Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry” [tekst po rosyjsku]	423
Informacja o Przewodniczącym Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry” [tekst po ukraińsku]	424
Informacja o Przewodniczącym Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry” [tekst po białorusku]	425
Informacja o Redaktorze Naczelnym i Sekretarzu Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry” [tekst po angielsku]	426
Informacja o Redaktorze Naczelnym i Sekretarzu Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry” [tekst po polsku]	427
Informacja o Redaktorze Naczelnym i Sekretarzu Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry” [tekst po czesku]	428
Informacja o Redaktorze Naczelnym i Sekretarzu Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry” [tekst po słowacku]	429

Informacja o Redaktorze Naczelnym i Sekretarzu Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry” [tekst po rosyjsku]	430
Informacja o Redaktorze Naczelnym i Sekretarzu Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry” [tekst po ukraińsku]	431
Informacja o Redaktorze Naczelnym i Sekretarzu Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry” [tekst po białorusku]	432

Table of Contents

<i>Table of Illustrations</i> [in Polish]	11
<i>Table of Illustrations</i> [in English]	12
<i>Table of Contents</i> [in Polish]	13
<i>Table of Contents</i> [in English]	28
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) <i>On "Religious and Sacred Poetry" (9)</i> [the text in Polish]	43
I. Dissertations and Articles	47
CHARLES STEPHEN KRASZEWSKI (USA) <i>Dynamic Trinitarianism and the Christology of the Kontakia of St. Romanos ho Melodos</i> [the text in English]	49
GRACJAN KRASZEWSKI (USA) <i>Gilbert Keith Chesterton's Saint Francis: The Incarnation, Christian mirth, and childlike dependence in Chesterton's writings</i> [the text in English]	91
Fr STEFAN RADZISZEWSKI (Poland) <i>Portrait of a Psychological „Priest in Crisis” in the Novel “Zero” by Jaroslaw Naliwajko SJ</i> [the text in Polish]	105

II. Book Reviews 129

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)

Publications of the Foundation of the Center for Research and Documentation of the Polish Struggle for Independence (Printed in 1998-2014). Selected Publications on the Issue of Independence Written by the Co-workers of the CDCN Foundation (1989-2014)

[The text in Polish] 131

First Group: Publications (books) of the Foundation edited as the series “Library of Center for Research and Documentation of the Polish Struggle for Independence”, from No. 1 to No. 44 (1999-2014) 135

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)

[Review:] Jan Pachonński, *The Officers' Corps of the Polish Legions 1796-1807*

[rev. in Polish] 137

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)

[Review:] Jan Pachonński, *The Biographical Dictionary of the Officers of the Polish Legions 1796-1807*

[Rev. in Polish] 139

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)

[Review:] Bronisław Konieczny, *My September 1939 : a Diary of the September Campaign Written in a Prisoner-of-War Camp*

[Rev. in Polish] 141

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)

[Review:] Wacława Milewska, Maria Zientara, *The Art of the Polish Legions and Its Creators 1914-1918*

[Rev. in Polish] 143

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)

[Review:] Danuta Wraga-Ruszkiewicz, *The Time of Fear and Hope*

[Rev. in Polish] 145

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Jan Rydel, „ <i>The Polish Occupation</i> ” in <i>North-West Germany in 1945-1948 : an Unknown Part of the Polish- German Relations</i> [Rev. in Polish]	147
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Eryk Nanke, <i>A Price of Being Different</i> [Rev. in Polish]	151
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Bogumiła Gurba, <i>The Trade Union "Solidarity" in Glinik – Gorlice 1980-1989</i> [Rev. in Polish]	153
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>A Collection of the Documents of Lieutenant- Colonel Edmund Charaszkiwicz</i> [Rev. in Polish]	155
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Can Someone Pierce that Wall? : The Case of Stanislaw Pyjas</i> [Rev. in Polish]	157
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>The General Kazimierz Pulaski 9th Regiment of Mounted Riflemen (Chasseurs) in the September 1939 Campaign: Memoirs and Reports</i> [Rev. in Polish]	161
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Maciej Korkuć, Apolonia Ptak, <i>The Soldiers of Lieutenant Wadolny: a History of the Independence Underground at Wadowice Region 1945-1947</i> [Rev. in Polish]	163
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Aleksander Klotz, <i>Notes of a Conspirator 1939-1945</i> [Rev. in Polish]	165

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>The Inventory of Katyn Documents Stored in the Archives of the Metropolitan Curia in Cracow</i> [Rev. in Polish]	167
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Wojciech Sawicki, <i>Kiszczak's Report for Moscow, or What Minister Widacki Has not Said</i> [Rev. in Polish]	169
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Władysław Zawislak, <i>A Great Trial : Prison Memoirs 1946-1949</i> [Rev. in Polish]	173
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Piotr Hubiak, <i>Belina and His Lancers</i> [Rev. in Polish]	175
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Opposition in Malopolska in Documents 1976-1980</i> [Rev. in Polish]	179
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Janusz Cisek, <i>Jozef Pilsudski in Cracow</i> [Rev. in Polish]	181
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Daily Orders of the Holy Cross Brigade (the Swietokrzyska Brigade) of the National Armed Forces 1944-1945</i> [Rev. in Polish]	183
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>The Anti-Polish Campaign of the Ukrainian Nationalists in Eastern Malopolska in the Light of the Central Welfare Council Documents 1943-1944</i> [Rev. in Polish]	185
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Rev.:] <i>The Free Democrats' Movement of 1975-1980 :a Selection of Documents</i> [Rev. in Polish]	189

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Ryszard Rybka, Kamil Stepan, <i>Officers' Promotions in the Polish Army 1935-1939</i> [Rev. in Polish]	191
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>The Ukrainian Question and the Extermination of the Polish Population in Eastern Malopolska in the Light of the Documents of the Polish Underground State 1942-1944</i> [Rev. in Polish]	195
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>"A Single Oppositionist": Franciszek Grabczyk</i> [Rev. in Polish]	199
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>1914 in Documents and Personal Accounts</i> [Rev. in Polish]	201
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Jacek M. Majchrowski, <i>The First Cadre Company : a Portrait of a Military Detachment</i> [Rev. in Polish]	203
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Janusz Cisek, Kamil Stepan, <i>A List of Losses of the Polish Legions 1914-1918</i> [Rev. in Polish]	205
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Ryszard Rybka, Kamil Stepan, <i>The Officers' List of 1939 – as Presented on March 23 1939</i> [Rev. in Polish]	207
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>March 1968 in Cracow in the Documents of the Time</i> [Rev. in Polish]	211

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Documents of the Participants in the Movement for the Defense of Human and Civil Rights in Poland, 1977-1981</i> [Rev. in Polish]	213
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>"Solidarity" in Malopolska 1980-1981 : a Selection of Documents</i> [Rev. in Polish]	215
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Stefan Maciejewski, <i>The Polish-Polish War : A Diary 1980-1983</i> [Rev. in Polish]	217
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>The Anti-Polish Campaign of the Ukrainian Nationalists in Eastern Malopolska and in Volyn Region in the Light of the Central Welfare Council Documents 1943-1944. A List of Victims</i> [Rev. in Polish]	219
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Daily Orders of the Holy Cross Brigade of the National Armed Forces of the 1st Group of the Guard Companies in 1946</i> [Rev. in Polish]	223
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Jerzy Adam Radomski, <i>Demobilization of the Polish Armed Forces in the West in 1945-1951</i> [Rev. in Polish]	225
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Jozef Herzog. A Soldier of Independence : Memoirs and Documents</i> [Rev. in Polish]	229
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>"Solidarity" at the Jagiellonian University 1980-1989 : a Selection of Documents</i> [Rev. in Polish]	231

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)	
[Review:] Grzegorz Baziur, <i>Faithful to Independent Poland : Anti-communist Youth Conspiracy in Cracow Region in 1945-1956</i>	
[Rev. in Polish]	233
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)	
[Review:] Czeslaw E. Blicharski, <i>In the Service of My Little Homeland called Tarnopol</i>	
[Rev. in Polish]	237
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)	
[Review:] Tadeusz Furgalski, <i>Wyrwa : the Diary 1913-1916</i>	
[Rev. in Polish]	241
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)	
[Review:] Julian Kwiek, <i>December 1970 in Cracow in the Light of Documents. The Chronology of the Events and their Consequences</i>	
[Rev. in Polish]	243
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)	
[Review:] Fedorowicz Szymon, father, <i>Colonel Barta. The Patriotic and Independent Activity of Colonel Przemyslaw Barthel de Weydenthal (1893-1919)</i>	
[Rev. in Polish]	245
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)	
[Review:] Majchrowski Jacek M., <i>The First Cadre Company : a Portrait of the Detachment, 3rd corrected and completed edition</i>	
[Rev. in Polish]	247
 <i>Second Group: Publications of the Foundation issued outside the series entitled "The Library of the Centre for Research and Documentation of Polish Struggle for Independence" (1998-2014) .....</i>	
249	
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)	
[Review:] Stanisław Markowski, <i>Be Faithful, Go! : Songs of Freedom</i>	
[Rev. in Polish]	251

- MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)
 [Review:] *19 Years of "Solidarity" in Malopolska : Documentary Exhibition : 25.09 -9.10.1999 : the Jagiellonian Library*
 [Rev. in Polish] 257
- MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)
 [Review:] *Poles in Krasnoyarsk Region : An Exhibition. The Jagiellonian Library, October 28th – November 15th, 1999*
 [Rev. in Polish] 259
- MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)
 [Review:] *The Elections of 1989 in Krakow : Memoirs, Reports, and Documents from the Election Campaign of the Citizens' Committee of "Solidarity" in Malopolska*
 [Rev. in Polish] 263
- MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)
 [Review:] *The Stasi : the Guardian of the Communist Regime : An Exhibition from the Collections of the Office of Plenipotentiary of the Federal Government in Questions (Affairs) of Materials of the Security Services of the Former German Democratic Republic [so Called Gauck's Office (Gauck's Authority)] : Exhibition Catalogue June, 13 – July 2, 2000*
 [Rev. in Polish] 265
- MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)
 [Review:] *The University Book of Katyn. In Memory of the Researchers of the Jagiellonian University Murdered by the NKVD in the Spring of 1940*
 [Rev. in Polish] 269
- MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)
 [Review:] *The Katyn Lie: a Catalogue of the Exhibition: April 8 – May 15, 2000*
 [Rev. in Polish] 273
- MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)
 [Review:] *Solidarity : Crushing the Wall : a Catalogue of the Exhibition, November 8 – December 13, 2000, John Paul II Institute in Krakow*
 [Rev. in Polish] 277

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Who Were You? Where Are You? : The Fate of the Warsaw Insurgents in the Documents : an Exhibition from the Collections of the Museum of the Home Army.</i> [Rev. in Polish]	281
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>The Catalogue of Books Published Underground in 1976-1990, from the Jagiellonian Library Collection</i> [Rev. in Polish]	283
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Jerzy Mikołajewski, „Sulima”, <i>A Prisoner under Investigation No. 1025</i> [Rev. in Polish]	285
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Remigiusz Kasprzycki, <i>Political Opposition in Cracow in 1988-1989</i> [Rev. in Polish]	287
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>“Herzog the Figurehead” : Jozef Herzog in Documents of the Communist Security Police in the Polish People's Republic</i> [Rev. in Polish]	291
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Soldiers of the First Cadre Company about Themselves</i> [Rev. in Polish]	293
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>You Must Be Strong! You Must Be Faithful! A Catalogue of the Exhibition June 2 – July 30, 2004</i> [Rev. in Polish]	295
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Adam Gliksman, <i>Malopolska's Homage to Father Jerzy : an Exhibition Catalogue</i> [Rev. in Polish]	297

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Sport in Krakow : 1939-1945, Documents and Photographs from the Collection of Stanislaw Chomicz : an Exhibition</i> [Rev. in Polish]	299
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>The Way to Freedom of the Soldiers of the Holy Cross Brigade of the National Armed Forces [1944-1945] : an Exhibition in the Jagiellonian Library, Krakow 20 October - 20 November 2005</i> [Rev. in Polish]	301
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Lech Mastalski, Officers of the 7th Infantry Division of Czestochowa Murdered in the East in 1940 : Biographical Notes</i> [Rev. in Polish]	303
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Social Activity of the 2nd Corps of the Polish Armed Forces in 1945- 1946 : A Report by Colonel Kazimierz Buterlewicz</i> [Rev. in Polish]	305
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Mieczyslaw Wojciechowski, There Was My Youth. A Volhynian Story</i> [Rev. in Polish]	307
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>We Put up Resistance.: Anti-communist Youth Organizations in Malopolska in 1944-1956</i> [Rev. in Polish]	309
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Lucyna Kulińska, Terrorism and Sabotage of Ukrainian Nationalist Organizations in Poland in 1922-1939</i> [Rev. in Polish]	313
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Wladyslaw Zawislak, At the Call of Poland : Reports and Confrontations after Many Years</i> [Rev. in Polish]	317

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)
[Review:] *To the East of the NKVD. Lviv - Tas-Bulak 1940-1946 : Memoirs and Notes of the Deported – Maria, Helena and Lucja Nuckowska*
[Rev. in Polish] 319

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)
[Review:] Boguslaw Dabrowa-Kostka, *We Thank the General : Martial Law : December 13, 1981*
[Rev. in Polish] 321

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)
[Review:] *The Pastoral Service for Steelworkers. 30 Years in the Service of God, People and "Solidarity"*
[Rev. in Polish] 323

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)
[Review:] Piotr Andrzej Kalisz, *From Oleandry Street in Cracow to the Independence of Poland*
[Rev. in Polish] 325

Third Group: Publications relating to the Polish struggles for independence, edited by collaborators of the Foundation of the Center for Research and Documentation of Polish Struggle for Independence (1989-2006) 329

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)
[Review:] *And When They Went to War to Serve Their Homeland ...: Soldiers' Songs and Chants 1914-1918 : an Anthology*
[Rev. in Polish] 331

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)
[Review:] *Beat a Bolshevik! : 1920 in the Historical and Literary Transmission*
[Rev. in Polish] 335

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland)
[Review:] *The Underground "Solidarity" in Malopolska*
[Rev. in Polish] 339

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>“We Will Write Peace with the Soviets with the Bayonets!”: an Anthology of Patriotic-War Poetry 1918-1922</i> [Rev. in Polish]	343
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Underground Publishing in Poland in 1976-1990 in the Collections of the Jagiellonian Library : An Exhibition at the National Library of Mazvydas in Vilnius [28 IV – 9 V 1994]</i> [Rev. in Polish]	347
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>A Report on the Realization of the Research Project called “Documents of Independent Publishing Movement in the Jagiellonian Library”</i> [Rev. in Polish]	349
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Publications Circulated Underground in the Collection of the Jagiellonian Library : Catalogue : Series: Part 1: 1976 - August 1980</i> [Rev. in Polish]	351
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Marek Jastrzębski, Adam Roliński, <i>On the Problems Related to Bibliographic Processing of Underground Publications</i> [Rev. in Polish]	353
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Waldemar Grabowski, <i>The Police in the Plans of the Representation of the Government of the Republic of Poland for the Country</i> [Rev. in Polish]	357
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Polish Underground Press during the Soviet Occupation (1944-1949) : the Catalogue of the Jagiellonian Library Collection</i> [Rev. in Polish]	359

MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>More on the Subject of Soviet Justice : Gulag Documents of Kazimierz Zamorski</i> [Rev. in Polish]	361
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>The Archive of Adam Bien : Files of Nationalities (1942-1944)</i> [Rev. in Polish]	363
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>Martial Law in Malopolska: Reports and Documents</i> [Rev. in Polish]	367
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] <i>The Testament of the Fighting Poland</i> [Rev. in Polish]	369
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) [Review:] Maciej Korkuc, Jaroslaw Szarek <i>"Solidarity" in Zakopane n 1980-1989</i> [Rev. in Polish]	371
III. Reports	375
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) <i>A German in Polish Literature in 19th Century (the Reminder of Selected Motifs)</i> [the text in Polish]	377
IV. A Sacred Picture	383
MAREK MARIUSZ TYTKO (Poland) <i>An Icon of the Holy Family from Nazareth</i> [the text in Polish]	385

V. Information for Authors 399

The evaluation form [in English] 401
The evaluation form [in Russian] 403
The evaluation form [in Polish] 405
The evaluation form [in Czech] 407
The evaluation form [in Slovak] 409
The evaluation form [in Ukrainian] 411
The evaluation form [in Belarusian] 413

The Authors of Texts in the Issue 4 (8) 2014 [the text in English] 415

The Authors of the Peer Reviewed Papers in the Issue 4 (8) 2014
[the text in English] 416

VI. Information on the Editors 417

Information about the Chief of the International
Scholarly Council of *Religious and Sacred Poetry* [the text in English] 419

Information about the Chief of the International
Scholarly Council of *Religious and Sacred Poetry* [the text in Polish] 420

Information about the Chief of the International
Scholarly Council of *Religious and Sacred Poetry* [the text in Czech] 421

Information about the Chief of the International
Scholarly Council of *Religious and Sacred Poetry* [the text in Slovak] 422

Information about the Chief of the International
Scholarly Council of *Religious and Sacred Poetry* [the text in Russian] 423

Information about the Chief of the International
Scholarly Council of *Religious and Sacred Poetry* [the text in Ukrainian] 424

Information about the Chief of the International Scholarly Council of <i>Religious and Sacred Poetry</i> [the text in Belarusian]	425
Information about Editor-in-Chief and the Secretary of the International Scholarly Council of <i>Religious and Sacred Poetry</i> [the text in English]	426
Information about Editor-in-Chief and the Secretary of the International Scholarly Council of <i>Religious and Sacred Poetry</i> [the text in Polish]	427
Information about Editor-in-Chief and the Secretary of the International Scholarly Council of <i>Religious and Sacred Poetry</i> [the text in Czech]	428
Information about Editor-in-Chief and the Secretary of the International Scholarly Council of <i>Religious and Sacred Poetry</i> [the text in Slovak]	429
Information about Editor-in-Chief and the Secretary of the International Scholarly Council of <i>Religious and Sacred Poetry</i> [the text in Russian]	430
Information about Editor-in-Chief and the Secretary of the International Scholarly Council of <i>Religious and Sacred Poetry</i> [the text in Ukrainian]	431
Information about Editor-in-Chief and the Secretary of the International Scholarly Council of <i>Religious and Sacred Poetry</i> [the text in Belarusian]	432

O „Poezji Religijnej i Sakralnej” (9)

Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus! Szczęść Boże!

Laudetur Jesus Christus! Beneficiat vobis Deus!

Ἐυλογῆμενος ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς! Ὁ Θεὸς ὑμᾶς αὐτοὺς ἐυλογεῖ!

Z ogromną przyjemnością oddajemy w Państwa ręce kolejny, **dziewiąty** numer naszego czasopisma „Religious and Sacred Poetry”. Ten kwartalnik naukowy, który stara się wypełnić lukę tematyczną wśród międzynarodowych periodyków akademickich, tworzymy jako zespół uczonych z dwunastu krajów świata (Austrii, Białorusi, Czech, Kanady, Niemiec, Polski, Serbii, Słowacji, Słowenii, Szwajcarii, Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, Ukrainy).

Jesteśmy czasopismem spełniającym warunki naukowości (obecni w naukowych, europejskich bazach danych ERIH Plus, CEEOL, CEJSH i w polskiej bazie BazHum), indeksowani przez Google Scholar. Nie jesteśmy natomiast pismem konfesyjnym, chociaż chrześcijaństwo, kultura chrześcijańska, literatura chrześcijańska jest celem naszego badania, przedmiotem opisu, analizy, wyjaśnienia ze zrozumieniem.

Przypomnieć należy, że gromadzimy badaczy wielu państw wokół problematyki religijnej kultury literackiej, w tym szczególnie wokół zagadnień poezji religijnej i sakralnej (nie stronimy także od prozy i dramatu z motywami chrześcijańskimi). Prezentujemy wyniki badań nad kulturą chrześcijańską, stąd w poszczególnych tomach można znaleźć opracowania naukowe dotyczące twórców zarówno prawosławnych, katolickich, jak i protestanckich. Uważamy, że nasz niszowy periodyk jest potrzebny nie tylko redaktorom oraz autorom tekstów. Nie ma drugiego takiego podobnego czasopisma naukowego o takim profilu tematycznym na całym świecie, według posiadanych przez nas informacji. Głosy czytelników upewniają nas w słuszności powołania tego dzieła do życia. Liczymy także, że będziemy obecni poprzez cytaty naszych artykułów naukowych w tekstach innych badaczy, którzy zechcą powoływać się na nasze publikacje, a przez to wzrośnie cytowalność oraz ranga naszego kwartalnika w rankingu czasopism polskich i europejskich, choć przecież wiadomo, że cytowalność nie jest miarą prawdy.

Prosimy o życzliwe przyjęcie naszych propozycji i autorskie wsparcie w tym zakresie (cytowanie naszych artykułów naukowych w przypisach i bibliografiach cudzych tekstów). Obecnie, w świecie nauki wszystko jest mierzalne, punk-

towalne, porównywalne, ma swoje współczynniki wpływu (Impact Factors). Myślimy jednak, że tzw. ‘współczynnik humanistyczny’ (termin Floriana Znanieckiego) stanie się *de facto* tak samo ważny, a ludzkie oblicze literatury w aspekcie religijnym, czyli duchowość w literaturze będzie stanowić o jakości naszego wspólnego dzieła.

Każdy naród ma swoją literaturę, a każda literatura ma swoje *sacrum*. Każde *sacrum* można badać w literaturze jako przejaw duchowości ludzkiej. Staramy się to czynić pod rozmaitym kątem, dopuszczając do głosu różnorodne nurty badawcze i rozmaite stanowiska naukowe. Chrześcijaństwo nie jest wszak monolitem, ma swoje poszczególne odcienie, barwy, smaki, zapachy, blaski, dźwięki, tony, które można zauważyć w sztuce literackiej.

Więcej informacji o nas znajduje się na naszej stronie internetowej (umieszczonej pod adresem: www.religious-and-sacred-poetry.info).

W obecnym tomie w części pierwszej pt. *Rozprawy i artykuły* Czytelnik znajdzie trzy oryginalne teksty. Tom niniejszy rozpoczynają artykuły dwóch amerykańskich autorów.

Charles Stephen Kraszewski z Pensylwanii w USA wprowadza w zagadnienie literaturoznawcze z okresu średniowiecza, pisząc na temat Romanosa Melodosa, bizantyńskiego pisarza, tworzącego w języku greckim. Artykuł napisany jest w języku angielskim pt. *Dynamic Trinitarianism and the Christology of the Kontakia of St. Romanos ho Melodos* (Dynamiczny trynitarianizm i chrystologia w kontaktach św. Romanosa Melodosa).

Z kolei Gracjan Kraszewski, syn Charlesa Stephena, także ze Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej (Starkville w Stanie Mississippi), przedstawia problematykę wątków tradycji franciszkańskiej (chrześcijańska radość, dziecięctwo) w odniesieniu do twórczości amerykańskiego pisarza katolickiego – Chestertona. Autor zajmuje się wskazaną tematyką w tekście pt. *Gilbert Keith Chesterton's Saint Francis: The Incarnation, Christian mirth, and childlike dependence in Chesterton's writings* (Święty Franciszek Gilberta Keitha Chestertona: Wcielenie, radość chrześcijańska i wpływy dziecięce w pisarstwie Chestertona).

Ks. Stefan Radziszewski z Kielc skoncentrował się na problematyce kapłańskiej postawy moralnej w eseju recenzyjnym, trochę nietypowym dla naszego czasopisma, ponieważ dotyczącym psychologicznej prozy chrześcijańskiej, a uczynił to w tekście pt. *Portret psychologiczny „księdza w kryzysie” w powieści pt. Zero Jarosława Naliwajki SJ*.

Natomiast w części drugiej naszego czasopisma (*Recenzje książek*) publikujemy w bloku rzadkie dla naszego periodyku recenzje (omówienia) osiemdziesięciu siedmiu druków zwartych (broszur i książek) w nietypowym dla nas, monograficznym przeglądzie wydawniczego dorobku autorów, współpracowników związanych z jedną organizacją – Fundacją Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w Krakowie (FCDCN) w piętnastolecie jej istnienia. Pozwala to

po raz pierwszy w historii, uchwycić całościowo ów bogaty dorobek Fundacji CDCN. Wśród omawianych książek, broszur, nadbitek – znajdują się publikacje literackie, historyczne, dokumentalne dotyczące polskiej drogi do niepodległości i suwerenności, a to w dwieście dwudziestą rocznicę Insurekcji Kościuszkowskiej (1794/5-2014/15), sto osiemdziesięciopięćciolecie Powstania Listopadowego (1830-2015), sto pięćdziesięciolecie Powstania Styczniowego (1863/64-2013/2014), stulecie powstania Legionów Polskich, dziewięćdziesięciopięćciolecie „Cudu nad Wisłą” (1920-2015), czyli zwycięstwa Polski nad bolszewicką armią Związku Sowieckiego (Sowieckiej Rosji), nadto w siedemdziesiątą rocznicę zakończenia II wojny światowej (1945-2015) i trzydziestopięćciolecie Powstania Solidarności (1980-2015), która była unikatowym w świecie ruchem społecznym na kształt konfederacji obywatelskiej, stojącym u podstaw demontażu komunizmu. Wszystkie te wydarzenia miały swoje odzwierciedlenie w bogatej literaturze, należy dodać – aspekty religijne (chrześcijańskie) oraz patriotyczne także znalazły w owej literaturze swoje miejsce.

W części trzeciej, poświęconej sprawozdaniom, publikujemy poglądowy szkic sprawozdający, przypominający o postaci Teutonów w polskiej literaturze dziewiętnastowiecznej pt. *Niemiec w literaturze polskiej XIX wieku (przypomnienie wybranych motywów)*.

W części czwartej, poświęconej chrześcijańskiemu obrazowi sakralnemu (*Obraz sakralny*), tym razem publikujemy tekst na temat obrazu *Świętej Rodziny*, ikony zamieszczonej na okładce obecnego numeru naszego czasopisma.

W części piątej, przeznaczonej dla autorów (*Informacje dla autorów*) zamieszczono wzór formularza recenzyjnego w języku angielskim, rosyjskim, polskim, czeskim, słowackim, ukraińskim i białoruskim. W części tej dodano alfabetyczne wykazy autorów tekstów zamieszczonych w obecnym numerze.

Czytelników zapraszamy do lektury. Autorów zachęcamy do współpracy. Czekamy na Państwa artykuły naukowe oraz recenzje z książek. Jak zawsze prosimy o kontakt oraz nadsyłanie propozycji oryginalnych tekstów dotąd niepublikowanych i niezłożonych do druku u innych wydawców (listy na adres poczty elektronicznej: [marek.mariusz.tytko\[at\]uj.edu.pl](mailto:marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl)).

Dla bezpieczeństwa stosujemy w naszych publikacjach zapis [at] zamiast znaku @ w adresach e-mail. Informacje o czasopiśmie można znaleźć na stronie internetowej (www.religious-and-sacred-poetry.info).

Liczymy na ciekawą współpracę naukową z uczonymi różnych dyscyplin (teologii, filozofii, literaturoznawstwa, kulturoznawstwa, psychologii, pedagogiki itd.) i różnych krajów, zwłaszcza – słowiańskich.

Dziękuję zespołowi redakcyjnemu, szczególnie redaktorom językowym: prof. Teresie Beli, prof. Nadiji Koloszuk, prof. Switłanie Krawczenko, doc. Oldze i Eugeniuszowi Pańkowom, prof. Liborowi Martinkowi, dr Ivicy Hajdučekowej, Muirowi Evendenowi, Markowi Bonnettowi i Thomasowu Koziarze za wszelką

pomoc. Nadto mgr. inż. Krzysztofowi Kubickiemu – za stworzenie okładki i serwisu internetowego naszego kwartalnika. Recenzentom dziękuję za wnikliwe uwagi. Czytającym – za lekturę.

Marek Mariusz Tytko
Redaktor Naczelny / Editor-in-Chief “Religious and Sacred Poetry”
(e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl)

Cracoviae, Anno Domini 2015

The Title in English:

On “Religious and Sacred Poetry”, No. 9

Słowa-kluze:

poezja religijna, poezja sakralna, literatura, kultura, wychowanie, czasopismo naukowe, religijna kultura literacka, filologia słowiańska, kultura chrześcijańska,

Key words:

religious poetry, sacred poetry, literature, culture, education, scholarly periodical, religious literary culture, Slavic philology, Christian culture,

Bibliography (First Literature):

Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education. Edited by Marek Mariusz Tytko. Year 3: 2015. Volume 1 (9). January – February – March 2015.

**I. Dissertations and Articles
(I. Rozprawy i artykuły)**

CHARLES STEPHEN KRASZEWSKI (Pennsylvania, USA)
E-mail: cskrasze[at]kings.edu

Dynamic Trinitarianism and the Christology of the *Kontakia* of St. Romanos ho Melodos

A charming panel from the bronze doors of Hildesheim Cathedral depicts the “accusation” scene from Genesis III: 8-19, after the forbidden fruit has been consumed. The action moves from left to right: God leans angrily in Adam’s direction, thrusting an accusing finger at him. Our first parent, cringing, hides his genitals with one hand, while pointing behind him, from under his shielding arm, at Eve. Meanwhile, Eve is doing her best to cover up lap and breasts, while pointing earthward with the same tragicomical gesture at a rather surprised looking dragon, who somewhat resembles a dachshund awakened violently by an unexpected kick. Perhaps his confusion and consternation arises from the fact that he has no one to pass the buck on to. However, there is something even more interesting about the panel: the figure of God. How similar He looks to the depictions of Jesus Christ with which we are familiar. Our first reaction is to label this an anachronism: the Second Person of the Trinity depicted in a role that more properly belongs to the First. On the other hand, such mediaeval “mixings” are far from rare, and actually strike at a theological truth. As Bogdan G. Bucur puts it in his article “Exegesis of Biblical Theophanies in Byzantine Hymnography: Rewritten Bible?”, “Christian exegetes are reading the Scriptures in the light of Christ as much as they are reading Christ in the light of the Scriptures.” Furthermore,

[Like the Jewish experience] The Christian *kerygma* is also rooted in the concrete experience of Old Testament theophanies [...] Byzantine hymnography explicitly identifies Jesus Christ as the author of the revelational and saving acts recorded in the Old Testament. He is the Lord of Paradise, the God of Abraham, Isaac, and Jacob, the one who led Israel out of captivity, who gave the Law to Moses, and spoke to the prophets. [...] When affirming that “Adam was afraid when God walked in paradise, [...]” the reference is not to ‘God’ in a generic sense, but specifically to Christ. For Romanos, it was Christ who called out for Adam in Paradise.¹

---

¹ Bogdan G. Bucur, “Exegesis of Biblical Theophanies in Byzantine Hymnography: Rewritten Bible?” in *Theological Studies* 68 (2007): 92-112, pp. 98; 97-98, 100.

Certainly, if we as Christians believe that God became man, how should He be depicted in human form if not in the human form chosen at the Incarnation? The very mystery of the Trinity lends itself to a — so to speak — theological quandary bordering on a confusion of Persons, and thus we should not be surprised to find such “anachronisms” in the work of one of the greatest exegetical poets of all time, St Romanos ho Melodos.²

We find anachronistic Christological references (or, to be more fair to the poet, instances of “dynamic Trinitarianism”), in at least 32 of the 59 kontakia recognized as genuine by Maas and Trypanis. Twenty-four of this number comprise kontakia on New Testament themes, while eight are found among the Old Testament group. These poems can further be broken down into ten general sub-groups, according to the Christological strategy found in them. They are: Christ as Co-aeval with the Father, Christ Present at the Creation, General Trinitarian Imagery, Christ’s Divine Characteristics, Christ as Precocious Infant, Christ’s Self-Declarations of Divinity, the Acknowledgement of Christ’s Divinity by Others, the Eucharist, Old Testament Themes Fulfilled, and the View from Eternity.

The formula describing Christ’s co-eternity with the Father is expressed succinctly by the Virgin Mary in kontakion 2 (42 Kr.), “On the Nativity II (Adam and Eve and the Nativity).”³ In a scene which lifts the Nativity story out of the current of time, and places it in the eternity of salvation history, Mary comforts the weeping Adam and Eve with the assurance that He who has been born of her is no ordinary child: ὁ γεννηθεὶς ὁ πρὸ αἰώνων θεός (τά, 9. “He who is now born, is the God who Is from all time.”)⁴ And as such is He recognised by Simeon in 4 (6 Kr.), “On the Presentation in the Temple”:

---

² Often referred to in English as St Romanos the Melodist, Romanos ho Melodos (fl. Vith c.) is arguably the greatest Christian poet of Byzantium. He is the author of at least 59 kontakia, and is claimed as the author of many more. A kontakion is a sermon in verse, accompanied by music, on a biblical or hagiographic theme. It is a genre generally held to be developed from Christian Syriac verse forms, in particular, the *memra*, *madraša* and *sugita*. For a more developed discussion of the form, see C.A. Trypanis, “Romanos the Melodist,” in *The Orthodox Ethos*, ed. A.J. Philippou (Oxford: Holywell Press, 1964), pp. 186-199. The kontakia cited in this paper may be found in the edition of P. Maas and C.A. Trypanis, *Sancti Romani Melodi Cantica Genuina* (Oxford, Oxford University Press, 1963, 1997). St Romanos’ feast day is celebrated October 1.

³ The numbers of the kontakia are those of Maas and Trypanis. Following their practise, in parentheses we give the numbers assigned to them by Karl Krumbacher, whose ambition to bring out a full critical edition of Romanos’ work was not realised in his lifetime, but was carried out in great measure by his student Paul Maas.

⁴ P. Maas and C.A. Trypanis, *Sancti Romani Melodi Cantica Genuina* (Oxford, Oxford University Press, 1963, 1997), p. 14.

ῥώνυμαι νῦν ὁ ταλαίπωρος, ὅτι εἶδον σου τὸ σωτήριον, κύριε·
 σὺ χαρακτήρ ὁ παντέλειος
 τῆς ἀκαταλήπτου πατρικῆς ὑποστάσεως, ὁ φωστήρ ὁ ἀπρόσιτος,
 ἡ σφραγὶς τῆς θεότητος ἡ ἀπαράλλακτος, τὸ τῆς δόξης ἀπαύγασμα
 τὸ καταλάμπον τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς ἐν ἀληθείᾳ,
 ὁ ὑπάρχων πρὸ αἰώνων καὶ τὰ σύμπαντα ποιήσας.
 φῶς γὰρ τηλαυγὲς εἶ, φῶς τὸ τοῦ πατρός σου ἀσύγχυτον, ἀόριστον
 καὶ ἀπερινόητον, κἂν γέγονας ἄνθρωπος,
 |: ὁ μόνος φιλόανθρωπος. :|

(ζ)⁵

[Now is thy miserable wretch strengthened, for he has seen Thy salvation, Lord; Thou, the consummate, exact representation of the ungrasped substance of the Father, the unapproachable Illuminator, seal of the unchanged Divinity, effulgence of glory, who shineth upon the souls of men in truth; Thou, who art from all eternity, and who hast created everything. For Thou art the far-shining light, the light of Thy Father, unconfounded (unmingled), invisible, and incomprehensible, even if Thou hast become man, O Thou one true Lover of man.]

As is obvious, the kontakia of St. Romanos are multi-sided works, in which biblical texts are presented in a dramatic fashion that allows both poetic license in the elaboration of biblical citations, and theological statements. Riccardo Maisano is perhaps closer to the truth when he speaks of their “catechetical,” rather than theological thrust:

Mentre nel tropario e nel canone la preghiera svolge un ruolo determinante e anzi costituisce l'essenza del componimento, nel contacio prevale l'aspetto catechetico, con la conseguente caratterizzazione in senso narrativo o in senso drammatico.⁶

[Whereas in the trope and the canon prayer carries out a determinant role, and even constitutes the essence of the composition, in the kontakion it is the catechetical aspect that prevails, with the consequent characterization in the sense of narrative, or the dramatic sense.]

Indeed, even a cursory comparison of these lines with the presentation scene as described in Luke II: 29-35 proves that kontakia such as these are far more than dramatised liturgical readings, even though, as Maisano stresses, the poetry tends to prevail. They are high-powered, strongly interpretive, bursts of exegesis. One can only think how many things Mary would have to “store up in her heart”

⁵ Maas and Trypanis, p. 29.

⁶ Ricardo Maisano, “Funzione letteraria delle citazioni bibliche nelle preghiere dei contaci di Romano il Melodo” *Ad contemplandam sapientiam. Studi di filologia letteratura storia in memoria di Sandro Leanza*, (Rubettino: Soveria Mannelli, 2004), pp. 369-377, p. 369.

had she heard such words from the mouth of the old man in the temple!
Commenting on the formal aspects of the kontakia, J.H. Barkhuizen notes:

Although they were never composed to be staged, one of the most impressive techniques to fulfil the homiletic demands of the genre of verse homily, is Romanos' skill in presenting his scriptural or hagiographical material in a dramatic context. By means of interior monologue, dialogue and even interior dialogue, Romanos succeeded admirably in creating dramatic elaborations of scriptural passages or historical events, and even free inventions or fictitious creations of scenes.⁷

Yet again, the emphasis is squarely upon the poetic, as Alois Grillmeier and Theresia Hainthaler emphasise: "He did not want to execute an outstanding, historically significant work, but to present the dogma 'in a lively and dramatic form.'"⁸

Romanos wastes no opportunity of injecting theological and doctrinal reflections in his kontakia, as he does here with his reference to the question of Christ's *hypostasis*, expressed, in 28 (74Kr.), "On the Resurrection V" with the Nicaean term *homoousios*:

Ὁ ποιήσας τὰ πάντα προστάγματι ἐπὶ γῆς ὠφθῆς γενέτου μένων ἀμέριστος
οὐκ ἄρχῆν γὰρ θεότητος κέκτησαι, οὔτε χρόνω τινὶ ἐποιήθης αὐτός,
ἀλλὰ σὺν πατρὶ διαμένεις προάναρχος·
οὐ γὰρ κτίσμα εἶ, ἀλλὰ ὑπάρχεις γέννημα,
συναΐδιος λόγος ἀεὶ, τῷ γεννήσαντι σὲ ὁμοούσιος.
ὅθεν ἐν μία οὐσίᾳ ἅμα πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι
ὑπὸ πιστῶν καταγγέλλῃ ὡς ἀμερῆς ἐν τριάδι,
εἰ καὶ τὸ κατὰ σάρκα σταυρωθῆναι.

(β' 1-8)⁹

[Thou who created everything by command, wert seen upon earth, while remaining undivided from Thy Begetter. For Thy Divinity was begotten eternally, timelessly wert Thou begotten, yet with Thy Father Thou remainest as Son, co-eternal Word forever, alike in substance with Thy Begetter. Whence, progressing, of one substance together with Father and Spirit, Thy indivisible Trinity is declared before the faithful, even if Thou wert bodily crucified.]

We have mentioned the catechetical nature of Romanos' poetry; here we find one of the clearest examples of the poet's engagement in the theological

⁷ J.H. Barkhuizen, "Romanos the Melodist: 'On Adam and Eve and the Nativity': Introduction with Annotated Translation," in *Acta Patristica et Byzantina* (19) 2008: 1-22, p. 2.

⁸ Alois Grillmeier and Theresia Hainthaler, *Christ in Christian Tradition*. Vol. II: From the Council of Chalcedon (451) to Gregory the Great (590-604) Part II: The Church of Constantinople in the Sixth Century (London: Mowbray, 1995), p. 514.

⁹ Maas and Trypanis, p. 211.

debates of his time, admirably summed up by Christelle Mulard in her doctoral thesis:

A Constantinople comme dans le reste de l'Empire se déchirent les partisans de Chalcedoine, qui défendent l'union en l'unique personne (ou hypostase, ὑπόστασις) du Christ des deux natures (φύσις) humaine et divine, contre les Monophysites, qui considèrent que "nature" équivaut à "personne", et refusent donc avec horreur que l'on scinde ainsi le Christ en deux. Pour ces derniers, le Christ est une seule nature (mono-physis), avant comme après l'Incarnation, la nature humaine en lui étant plus ou moins absorbée dans la nature divine.¹⁰

[At Constantinople, just as throughout the Empire, there tore at each other the partisans of Chalcedon, who defended the union in one sole Person (hypostasis) of a Christ of two natures (*physis*) human and divine, and the Monophysites, who considered "nature" to be equivalent to "person," and consequently refused, with horror, to thus "tear Christ in two." For these latter, Christ is of one nature only (*monophysis*), both before and after the Incarnation, His human nature being more or less absorbed in the divine.]

Romanos, who "defends the official position on the important theological issues of his day,"¹¹ is, of course, firmly among the orthodox.

Finally, although we will discuss Christ's self-declarations of divinity later on, it is not out of place to quote the words He addresses to His mother while on the road to Golgotha in strophe ιδ' of 19 (17Kr.) "Mary at the Cross":

Ἀπόθου οὖν, μήτερ, τὴν λύπην ἀπόθου,
καὶ πορεύου ἐν χαρᾷ· ἐγὼ γὰρ δι' ὃ κατήλθον ἤδη σπεύδω
ἐκτελέσαι τὴν βουλήν τοῦ πεμφαντός με·
τοῦτο γὰρ ἐκ πρώτης δεδογμένον ἦν ἔμοι καὶ τῷ πατρί μου,
καὶ τῷ πνεύματί μου οὐκ ἀπήρесе ποτὲ
τὸ ἐνανθρωπήσαι καὶ παθεῖν με διὰ τὸν παραπεσόντα·
δραμοῦσα οὖν, μήτερ, ἀνάγγειλον πᾶσιν
ὅτι· "πάσων πλήττει τὸν μισοῦντα τὸν Ἀδάμ
καὶ νικήσας ἔρχεται
|· ὁ υἱὸς καὶ θεὸς μου." :|¹²

[Put away then, Mother, put away your grief, and go in joy, for I for this reason have descended here, hastening to fulfill the will of Him who sent me. For thus has it seemed good, from the very beginning, to Me, and to my Father, and my Spirit, not to reject

---

¹⁰ Christelle Mulard, *La pensée symbolique de Romanos le Mélode Thèse de Doctorat réalisée sous la direction de M. le Professeur Rémi GOUNELLE Soutenue le 12 Décembre 2011 à Strasbourg UNIVERSITE DE STRASBOURG Ecole Doctorale de Théologie et de Sciences des Religions Doctorat en Théologie Protestante Antiquité du Christianisme*, p. 12.

¹¹ Gregory Dobrov, "A Dialogue with Death: Ritual Lament and the θρήνος Θεοτόκου of Romanos Melodes," *Greek, Roman and Byzantine Studies* 35 (1994): 385–405, p. 390.

¹² Maas and Trypanis, p. 147.

Incarnation, but to suffer on account of the fallen. Hasten off then, Mother, and announce to all that, “Suffering, He has attacked the one who hates Adam, and in confounding him will arise, my Son and my God.”]

In the works of Romanos, there is none of the tantalizing modern theological speculation about Christ’s consciousness of His identity or mission. The Saviour knows exactly who He is, and why He has come into the world. Indeed, it could not be any other way. For the Christological kontakia of Romanos are not forays into speculative theology, but rather poetic lectures on Christian doctrine, and their dramatic form necessitates, naturally, that these doctrines be expressed by the characters themselves, primarily by Christ. As far as Mary is concerned, it is quite another manner. Romanos does not overlook her humanity. She may be the *theotokos*, the God-bearer, but in such dialogues the emphasis is on her human motherhood. It is this, in contrast to the divinity of her Son, that creates the effective dramatic tension, according to Dobrov:

Mary continues to weep, and Christ is forced to repeat his rhetorical questions again and again (4.4, 8): (“Why *are* you crying, mother?”). It is important to emphasize that, on the dramatic plane, both Christ’s arguments and his rhetorical displays remain ineffective and that the Theotokos’ position remains theoretical. Mary weeps at the end as she does in the beginning, a disconsolate μοιρολογίστρα who will not be assuaged by promises of salvation or resurrection. [...] The attempt at inspiring σύνεσις (“understanding”) is not very successful and Christ must repeat his exhortation to stop crying. “Utterly swamped with grief” (14f), Mary does not hear him.¹³

The emphasis on Christ’s co-eternity with the Father leads logically into the postulate of His co-existence with/as the God of the Old Testament, in time. Thus, in several of Romanos’ kontakia, we have the image of Christ already present at the creation.¹⁴ Again, as Bocur reminds us,

This approach is, of course, not unusual in the patristic era. The use of Old Testament theophanies as building-blocks for Christology is a prominent and characteristic feature of early Christian thought.¹⁵

Christ is “lord of time,” creator of the universe. In kontakion 7 (77Kr.) “On the Marriage at Cana,” his mother Mary – however confused she may be at the Crucifixion – bestows these titles on Him as if they were common knowledge.

---

¹³ Dobrov, pp. 398; 401.

¹⁴ As we move on from the discussion of Christ’s co-eternity with His Father, we point out for the reader’s convenience other places in the kontakia, not discussed here, where the topic is raised: 1 (1Kr.) “On the Nativity I (Mary and the Magi), α’ 4-6, refrain; 31 (25Kr.) “On the Mission of the Apostles”, ιγ’ 3-4).

¹⁵ Bocur, p. 103.

After the Biblical passage in which He gently rebukes her with “Woman, what is that to me and to thee? My hour has not yet come,”¹⁶ she sets off on the following argument:

Νῦν ἀποκρίθητι, τέκνον ...
 ὁ μέτροις χαλινῶν τὰς ὥρας ἐκδέχει, υἱέ μου καὶ κύριε;
 πῶς δὲ καιρὸν προσμένεις σὺ ὁ νομοθετήσας τοῖς καιροῖς διαστήματα;
 ὁ κτίστης ὄρατῶν ὁμοῦ καὶ ἀοράτων,
 ἡμέρα καὶ νυκτὶ ὁ ἀλύτους βραβεύσας
 ὡς δυνάστης τροπὰς ὡς ἠθέλησας,
 κύκλοις εὐτάκτοις τοὺς ἐνιαυτοὺς εὐ περιέγραψας,
 πῶς καιρὸν ἀναμένεις πρὸς τὸ θαῦμά ὃ αἰτῶ σε,
 |: ὁ τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ποιήσας; :|

[1α']¹⁷

[Now tell me, Child [...] Thou who temperest the reins of the hours, how is it that Thou awaitest hours, my Son and my Lord? How dost thou “abide a proper time,” Thou, the lawgiver of the intervals of time? Creator of all that is visible and invisible, Thou, eternal umpire, who hast given fixed terms to day and night as Lord and Ruler of literally everything, all being subject to Thy will, Thou who hast writ the seasons in well-spaced cycles, how is it that Thou waitest upon a season? This is what, in wonder, I ask Thee, o Thou who dost all wisely.]

We will speak later on of the confessions to Christ’s Godhead made by others, including Mary, but here we should point out her words, framed so similarly to the congregation’s prayer whispered at the elevation of the Host: “My Son and my God.” Again, because of the theological thrust of the kontakia, at times like these there is no question of “how much Mary knew” about her Son and His mission. Indeed, the entire stanza revolves around knowledge: her knowledge of her Son’s power, and her even more surprising knowledge of His divine identity. Before we continue with the “precocious” knowledge possessed by some New Testament persons, let us refer to another second-party confession of Christ’s Divinity based on His presence in the Garden: this from the lips of Adam himself. It may be found in stanza ζ’ (2-9) of kontakion 2 (42Kr.), “On the Nativity II (Adam and Eve and the Nativity). Witnessing the Birth of Christ, Adam turns to Eve and says:

καὶ γὰρ ὄρω παράδεισον
 νέον ἄλλον τὴν παρθένον
 φέρουσαν κόλποις αὐτὸ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, ὅπερ ποτὲ
 Χερουβὶμ ἔτέρει τὸ ἅγιον πρὸς τὸ μὴ ψαῦσαι με·

¹⁶ John II:4.

¹⁷ Maas and Trypanis, pp. 52-53.

τοῦτο τοίνυν ἀφαιστον ἐγὼ βλέπων φυόμενον
ἡσθόμην πνοῆς, σύζυγε, τῆς ζωοποιοῦ,
τῆς κόνιν ἐμὲ ὄντα καὶ ἄψυχον πηλὸν
ποιησάσης ἔμψυχον.¹⁸

[For I see a new Paradise, and another Virgin bearing in her bosom that holy Tree of Life which once the Cherubim defended from my touch. I now see that untouched tree in bloom, and I have sensed the breath, o my helpmeet, of the Creator of Life, which when I was but dirt and lifeless clay created /me, men/, by breathing life into me.]

Christ is the Tree of Life, the Breath of Life, and Mary the “new Virgin,” the anti-type of the first virgin, Eve, who brought little more than sorrow into the world. As Mary’s comments above speak of Christ’s wisdom and power, so do Adam’s words describe the Saviour as omnipotent, Whose powerful entrance into the world heralds a new spring, a renovation of the Eden that He had created so long ago. But it is neither power nor wisdom that Romanos sees as the chief characteristic of Christ’s creation of man, but love. Take, for instance, these lines from 19, “Mary at the Cross.” Christ speaks:

οὐκ οἶδας ὃ λέγω·
... οὗτος, ὃν προεῖπον, ὃ ταλαίπωρος Ἀδάμ, ὃ ἀρρωστήσας
οὐ μόνον τὸ σῶμα ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν ψυχὴν,
ἐνόσησε θέλων· οὐ γὰρ ἤκουσεν ἐμοῦ καὶ κινδυνεύει.

”Θ 1, 4-6]¹⁹

[You didn’t understand what I say. [...] He, of whom I’ve spoken, is suffering, miserable Adam, who fell ill not only in body, but in soul, becoming ill through his own will, for he heeded me not and dared to disobey.]

Christ has been explaining to His mother that He must die in order to make Adam well again. Mary (again so very human), though she is conscious of her Son’s great power, still misunderstands. Why can’t He just tell this Adam fellow to be well, and cure him that way, as he did the paralytic, and even Lazarus? Now, as we said above, the onus in these poems of Romanos’ is not so much on Christ’s power as God as it is on Christ’s love for man. There is pity in his reference to “suffering, miserable Adam,” and the words he concludes with, on Adam “becoming ill through his own will, for he heeded me not,” are not those of a vengeful Deity, but rather those of a concerned parent. We can imagine similar words in the mouth of a father who sees his child burn his hand on the stove he was told not to touch. What does the father do then — spank him, punish him for disobedience? No, he rushes

---

¹⁸ Ibidem, p. 12.

¹⁹ Ibidem, p. 149.

to his child's aid, to relieve him of the pain incurred through his disobedience. The very same sentiment can be found in 5 (4Kr.) "On the Baptism of Christ." Like the Incarnation, Christ's Baptism in the Jordan signifies a new spring, the renewal of fallen human nature, and this is effected because of God's great love for mankind:

Ἐπὶ τῶν σπλάγχων τῶν ἐμῶν ἐκόμθην ὡς οἰκτίρμων καὶ ἦλθον πρὸς τὸ πλάσμα
προτείνων τὰς παλάμιας, ἵνα περιπτύξωμαι σέ·
μὴ οὖν αἰδεσθῆς με· διὰ σέ γάρ τὸν γυμνὸν γυμνοῦμαι καὶ βαπτίζομαι.
[γ' 1-3]²⁰

[My heart inclined me to mercy and I moved towards my creation, stretching forth my hands so as to enfold you /Adam/. Do not be ashamed to stand before me, for it is for you, naked wretch, that I now stand naked to be baptised.]

A lot is going on in these three short lines. We cite them primarily to show both the dynamic Trinitarianism of Romanos, which places Christ in the Garden, and the bedrock of love upon which His approach to fallen man rests. But there is another, interesting aspect to the scene described here, and that is the anachronistic presence of Adam at the Baptism. We have seen this before, with Mary addressing our first parents at the Nativity. Surely, Adam is used here as a representative human, a focal point, a symbolic focus for Christ's speech, which is really directed towards us. But his presence also explodes the sense of temporality, lifting the historical acts we witness out of time and placing them on the plateau of eternity.²¹

In raising salvation history out of mundane chronology to the eternal, Romanos replaces the logic of temporal progression with the higher logic of God's plan for the salvation of mankind. We look upon the entirety of the human experience with the eyes of Dante, so to speak, who comes to recognise in his final vision the universe as a book bound together by love. In this way, Christ's seemingly incongruous presence in the garden is again made perfectly acceptable and logical.²²

---

²⁰ Ibidem, p. 35.

²¹ The poet achieves the same thing with Christ's comments concerning His arms "stretched" out, which economically links the Baptism with the Crucifixion in a whole, effectively summarizing the rationale for the Incarnation.

²² One more Edenic reference may be found in this same kontakion. In τδ' 1, we read ὁ γόνος Ζαχαρίου ἐβόησε τῷ πλάστη, ("the child of Zacharias /John/ cried out to the Creator /Christ/." Romanos' approach to the intersecting of time and eternity in salvation history finds a distant poetic parallel in the works of T.S. Eliot. In *Choruses from 'The Rock'*, Eliot describes the Incarnation: "Then came, at a predetermined moment, a moment in time and of time, / A moment not out of time, but in time, in what we call history: transecting, bisecting the world of time, a moment in time but not like a moment of time, / A moment in time but time was made through that moment, for without the meaning there is no time, and that moment of time gave the meaning" (VII: 18-20).

The presence of strong Trinitarian motifs in the kontakia of Romanos is, of course, Biblically acceptable. As an example of this we may point to number 31 (25Kr.), “On the Mission of the Apostles,” which is based on the final scene of Matthew’s gospel. In 38:19-20, the Risen Christ commissions His apostles with the words, “Going therefore, teach ye all nations; baptizing them in the name of the Father, and of the Son, and of the Holy Ghost, teaching them to observe all things whatsoever I have commanded you: and behold I am with you all days, even to the consummation of the world.”

Now, whereas the gospel history ends with these very words, Romanos continues the scene with the apostles responding in chorus, confessing as follows:

“Σώσατε οὖν ἐν τούτοις τῶν κόσμον βαπτίζοντες εἰς ὄνομα πατρὸς,
καὶ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.”
τούτοις τοῖς λόγοις κραταιωθέντες οἱ ἀπόστολοι ἔλεγον πρὸς τὸν πλάστην·
“Σὺ εἶ θεὸς προαιώνιος καὶ ἀτελεύτητος·
σὲ ἓνα κύριον γνόντες ἅμα τῷ σῶ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι
κηρύσσομεν ὡς προσέταξας.”

[κδ' 1-4]²³

[“Save the world with these /words/, baptising in the Name of the Father and Son and Holy Ghost.” Strengthened by these words, the apostles replied to the Creator: “Thou art God, eternal from all times and unending, forever; Thee we recognise as our unique Lord, together with Thy Father and the Spirit, and thus shall we preach of Thee, as Thou dost command.”]

Once again, the elaboration of the biblical text into a dramatic dialogue that is striking in its immediacy. As Barkhuizen puts it in reference to another kontakion,

What we have here in fact is a typical example where a *character* becomes a dramatised informant [...] By means of this technique the narrator has certainly created a dramatic effect of liveliness: the illusion that he as well as the receivers are present.²⁴

To return to textual criticism, the fact that Romanos refers to Christ as Creator (πλάστης) rather than Redeemer (λυτρωτής) once more serves to remind us of the plane on which he enacts his biblically-inspired verses: eternity. However, the most striking thing here is the confession itself. We see here not a band of confused, seemingly orphaned disciples, who, in near-despair, are shortly to lock themselves in the upper room “for fear of the Jews” until the Spirit should descend upon them and fill them with conviction and courage at Pentecost, but rather an

²³ Maas and Trypanis, p. 249.

²⁴ J.H. Barkhuizen, “Narrative Apostrophe in the Kontakia of Romanos the Melodist, With Special Reference to his Hymn ‘On Judas’,” in *Acta Classica* XXIX (1996): 19-27, p. 21.

assured vanguard of Christian soldiery. As Romanos reports it, they are already “strengthened” by Christ’s words, and, as we see, they have already plumbed the depths of Christ’s Divinity, at least as far as any of us has, who recognise the Triune mystery of the Godhead. In short, it is as if they had been presented with a complete theological package before Christ even ascends into the heavens. This is an important theological point that St Romanos is making, and in it we already see the direction that Orthodox thought was to take.²⁵ There is no room, or need, for speculative theology; one need only interpret the deposit of faith handed on to us by Christ Himself. The age of revelation ends with the writings of the New Testament. In fact, Romanos seems to up the ante here: the age of revelation comes to an end with the Ascension of Christ. That, and the background of eternity, is the foundation of all of the precocious theological wisdom shown in Romanos’ works by Mary, the apostles, and even Old Testament characters, such as the three children in Nebuchadnezzar’s furnace.

Another convenient example of this can be found in strophe 15’ of kontakion 33 (23Kr.), “On Pentecost.” Given the fact of the apostles’ theological maturity as early as the commissioning scene from Matthew, one wonders what more the Holy Spirit might give them in the upper room, fifty days after Easter. Yet if no new wisdom is imparted to them, they are confirmed in their mission by the descending tongues of fire and given the oratorical ability to pass on the knowledge they possess to others. With the inrushing of the Spirit upon them, these simple men become “rhetors,” wise men (σοφισταί), who “loosen the deceitful webs of the /earlier, now superseded/ rhetors, and praise God with one single word” [πλοκάς ρητόρων λύουσιν καὶ εὐτελίζουσιν ἀπλουστέρῳ τῷ ῥήματι, 4]. Further:

ἓνα λόγον γὰρ λέγουσιν ἀντὶ πολλῶν,
 ἓνα θεὸν κηρύττουσιν οὐ μετὰ πολλῶν·
 τὸ ἓν ὡς ἓν προσκυνοῦσιν, ἀκατάληπτον πατέρα,
 υἱὸν ὁμοούσιον ἀμέριστον καὶ ὅμοιον τούτοις
 |; τὸ πανάγιον πνεῦμα :|

[5-9]²⁶

[For one word they spake against many; one God they preach—but not one among many, the One as One they bow before, the untouchable Father / ἀκατάληπτος = also

²⁵ Although it should be pointed out that the schism between Latinity and Orthodoxy had not yet occurred, and Romanos is claimed as much by the Catholics as he is by the Orthodox. As Grillmeier and Hainthaler remind us (p. 516): “Beyond Constantinople and the court Romanos also had connections with the Latins, who during this period were more numerous in the capital than is usually accepted. With these Westerners and above all with the Emperor himself the poet shared respect for Peter’s See in Rome.”

²⁶ Maas and Trypanis, p. 265.

“incomprehensible”/, the undivided Son of the same substance /ὁμοούσιος/ and equal to both /ὅμοιος τούτοις, the all-Holy Spirit.]

So complete was the apostles’ knowledge of theology, that Romanos goes out of his way to use the Nicaean Christological term ὁμοούσιος so as to leave no doubt as to the orthodox quality of their preaching.

The concept of the Trinity is so great a mystery as to be necessarily paradoxical when expressed in human, philosophical, logic-based formulae. Romanos uses paradox to stress the dual nature of Christ’s presence, as Man, here among us, yet as God, never absent from his Father. A good example of this may be found in number 30 (21Kr.) “On Doubting Thomas:”

Ἦ τοῦ θαύματος, ὡ τῆς ἀνοχῆς, ὡ τῆς ἀμέτρου πραότητος·
ψηλαφᾶται ὁ ἀναθής, κρατεῖται ὑπὸ δούλου
καὶ δείκνυσι τῷ οἰκέτῃ τοὺς μύλωνας ὁ δεσπότης,
οὗς ἐν τῷ καιρῷ ἰδοῦσα ἡ κτίσις ἐσεῖσθη·
τοιούτων δὲ Θωμᾶς δωρεῶν ἀξιούμενος
τῷ ἀξιώσαντι δέησιν ἀνατείνει.

[1γ 1-6]²⁷

[O wonder! O forbearance! O unmeasured gentleness! The Untouched is touched, grasped by a slave. The Lord offers the wounds /of His hands/ to a menial, by which /hands/ in its own time even Creation saw itself grasped. Made worthy of such gifts, Thomas stretches out his hand in entreaty toward the Giver.]

The Incarnation of Christ, His humanity, serves to emphasise the wonder of His Divinity. More than once in his kontakia, Romanos expresses awe, as above, at the idea of Christ’s presence in the world: Christ as God Himself made visible, tactile. As we read in 6 (5Kr.) “On the Epiphany,”

Ἐφῆσεν ὅτι κατεῖδε θεὸν ὁ τοῦ Ἀμὼς Ἡσαίας ποτὲ
ἐν ὑψει θρόνου ἐπηρμένον καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ πεπληρωμένον τὸ οἴκημα·
εἶδεν ἐν κατανώξει πνεύματος ὁ προφήτης, οὐκ ἐν ὅμασι σώματος·
ἡμεῖς δὲ σαρκικαῖς ὀφθαλμοῖς θεωροῦμεν
κύριον Σαβαὼθ καὶ τῶν ἐξαπτερύγων
ὑμνωδῖαν αὐτῷ ἀναπέμπωμεν·
ἅγιος, ἅγιος ὁ σαρκωθείς, ἅγιος εἶ ὁ θεός·
ἀγιαζόμεν τρίτον ἕνα ἅγιον ἅγιον
|: τὸν φανέντα καὶ φωτίσαντα πάντα. :|

[ζ 1]²⁸

---

²⁷ Ibidem, p. 239.

²⁸ Ibidem, p. 44.

[Isaiah, son of Amos, said that he beheld God raised high upon His throne, and His glory filled the dwelling-place; the prophet saw Him, in the slumber of his spirit, not with his bodily vision, whereas we have seen the Lord of Hosts with the eyes of our body, and we send up to Him the hymn of the six-winged creatures: Holy, Holy, Thou Incarnate One; Holy is our God; thrice we sanctify the One Holy of Holies, He who shines, and gives light to all.]²⁹

The strong emphasis on Christ's Divinity shoots, both backward and forward, past the temporal to anchor in eternity. Although born of Mary, He is never separated from the Father, but co-aeval with Him, and he is lauded as the Holy of Holies met with in Revelations, Lord of the Judgement and the new heaven and earth.

It is this strong identification of Christ as God Himself made visible which is behind the joy-filled awe of the Doubting Thomas kontakion, and the terror-stricken reflections in 17 (16Kr.) "On Judas":

Τίς ἀκούσας οὐκ ἐνάρκησεν ἢ τίς θεωρήσας οὐκ ἐτρόμασε
τὸν Ἰησοῦν δόλῳ φιλούμενον,
τὸν Χριστὸν φθόνῳ πωλούμενον, τὸν Θεὸν γνώμῃ κρατούμενον;
ποία γῆ ἤνεγκε τὸ τόλμημα;
ποία δὲ θάλασσα υπέφερεν ὁ ῥῶσα τὸ ἀνοσίδηρον;
πῶς οὐφρανόσ ὑπέστη, πῶς δὲ αἰθήρ συνέστη, πῶς καὶ ὁ κόσμος ἔσθη
συμφωνομένου, πωλουμένου τότε, προδιδόμενου τοῦ κριτοῦ;
[ἀ 1-7]³⁰

[Who, upon hearing, did not grow numb, or who seeing it, did not tremble: Jesus, kissed with deceit, Christ, sold by jealousy, God, captured by powerful craft? What land bore the boldness, what sea endured the unhallowed sight? What heaven supported, what ether? How did the cosmos stand it — its Maker caught in devious toils, sold, betrayed?]

It is frightful enough that an innocent man is to be slaughtered by an evil mob; it is even more terrifying that violent hands are laid upon the Son of God. But what really seems to fill the poet with terror at "things full of shuddering, awesome"³¹ is that, by laying hands on the "Lord of Land and Sky"³² to destroy Him, Judas and his cohorts seem like evil Samsons, striving to overtopple the Pillar which, once felled, will send the entire roof crashing down over all our heads. The fact that this does not happen provides the poet with a theological opportunity to dilate upon the doctrine of Christ's dual nature, and, like St Ambrose, have at the

---

²⁹ Similar sentiments concerning Christ as the visible presence of God in the world can be found in verset 0' of this same kontakion, as well as versets ιζ' and ιζ' of 8 (78Kr.) "On the Healing of the Leper".

³⁰ Maas and Trypanis, p. 123.

³¹ Cf 5: ιδ' 1, "τὰ φρικτά."

³² Cf 5: ιη' 3, "ὁ γῆς καὶ πόλου κύριος."

heretical Arians.³³ Here, parenthetically speaking, we may point out that the kontakia are not merely set in the mouths of the biblical characters. The poet himself, from time to time, takes voice in order to comment on the scenes he describes. As Barkhuizen points out,

The whole theme of kontakion 17, the treacherous act of Judas, breathes the atmosphere of indignation and outrage: the very deed, the conduct, the action of Judas provoke the narrator as spokesman for God to vehement reaction.³⁴

Nor are all biblical characters created equal. For if there is no question of Mary and the Eleven being informed as to Christ's true Nature as God, in 28, Romanos shows Judas as singularly clueless, and thus *unconsciously* a Deicide:

Ἄγνοήσας σε κτίστην πῶν ὄλων τὸ κτιστὸν λαβόντα δόλον Ἰούδας ἐξεργάσατο
καὶ φιλάργυρον τρόπον κησάμενος τοῖς ἀνόμοις πωλεῖ τὸν καλὸν θησαυρόν.
[ἐ' 1-2]³⁵

[Not recognising Thee as the Creator of all, Judas crafted his deceit, and, taking the money-loving path, he sold the beautiful Treasure to the lawless.]

From this follows, in the same verse, the hammering of the equally-ignorant Arians, whom Romanos subtly portrays as modern-day disciples of Christ's betrayer:

Μέγα πέλει ἐν κόσμῳ μυστήριον τὸ τῆς σῆς παρουσίας,
ὃ βλασφημοῦσιν Ἀρείου μαθηταί,
ὅτι σὲ πατρὶ ὁμοούσιον ποιητὸν καὶ κτιστὸν καταγγέλλουσι.
[ιδ' 1-2]³⁶

[So great a cosmic mystery is Thy coming among us, yet the disciples of Arius blaspheme against it, denouncing Thy being of one substance with Thy Father, Maker, Creator.]

For Christ is both Man and God, and just as Mary confesses to this in the earlier-cited kontakion 19 with her refrain ὁ υἱὸς καὶ θεὸς μου ("My Son and my

---

³³ We simply desire to point out the fact of Romanos' use of the kontakion to express dogma, and, in the context of this paper, the use of dogma as a Christological aid, without passing judgment on the quality of his theology. Trypanis, for one, finds the poet's theological asides and dogmatic paedagogy (of which his kontakia are full) a detriment to their poetry, and "always tiring, but still more so when treated by a man with no real theological or philosophical training" (Trypanis, *Orthodox Ethos*, p. 197).

³⁴ Barkhuizen, "Narrative Apostrophe..." p. 25.

³⁵ Maas and Trypanis, p. 212.

³⁶ *Ibidem*, p. 215.

God”), so does the poet bring the work to an end with his own orthodox confession of faith:

Υἱὲ τῆς παρθένου, θεὲ τῆς παρθένου
καὶ τοῦ κόσμου ποιητῆς . . .
σὺ εἶ ἐν τῷ πάσχειν καὶ ἐν τῷ μὴ πάσχειν

[19. ιζ 1-2,7]³⁷

[Son of the Virgin, God of the Virgin and Creator of the cosmos [...] Thine it is to suffer, *and* to be impassible.]

Yet Romanos should not be understood as going overboard in the other direction. His Trinitarianism is strong, emphatic, but he is careful not to slip into the error of Patripassionism. In proof of this one need only glance at strophe ιζ’ of 4 (6Kr.) “On the Presentation in the Temple”. Romanos thus embellishes Simeon’s “Nunc Dimittis” paean:

[...] αἰωνίαν ζωὴν μοι δός, οἰκτρίμων·
ὡς ἐν σώματι σε εἶδον καὶ βαστάσαι ἠξιώθην,
ἴδω σου τὴν δόξαν τὴν σὺν τῷ πατρὶ σου καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι·
κάκει γὰρ μεμένηκας καὶ ὤδε ἐγήλυθας,
|: ὁ μόνος φιλόανθρωπος. :|

[5-9]³⁸

[Eternal life Thou grantest me in Thy mercy, that I have been made worthy to see Thee in the flesh, and bear Thee in my arms. I see Thy glory with Thy Father and the Holy Ghost, for Thou remainest there even as Thou hast come here, O one true Lover of man.]³⁹

It is in scenes like this, from the Infancy narratives, that the poet’s almost anachronistic approach to the matter of Christ’s Divinity is most strongly foregrounded. In the very next strophe, we have a scene reminiscent of the precocious depictions of the Child Jesus as “Little Monarch” by Cimabue and the Byzantine icon-painters, in which the Babe, made more similiar in bodily proportions to a miniature man than an authentic infant, blesses the world with upraised right hand, gazing at creation with the all-wise eyes of the Pantokrator. For Simeon receives an audible reply to his prayer of petition and praise:

---

³⁷ Ibidem, p. 148.

³⁸ Ibidem, p. 33.

³⁹ For more Trinitarian references, see 19 η’, 23 (64Kr.) “On the Adoration at the Cross,” ζ’ 1, ὦ ξύλον τρισσακάριστον (“O thrice-blessed wood”), 45 (56Kr.) “On Elijah,” and 46 (27Kr.) “On the Three Children,” both of which will be discussed later on.

Ὁ Βασιλεὺς τῶν δυνάμεων προσεδέξατο τοῦ δικαίου τὴν δέησιν
 καὶ ἀοράτως ἐφθέγγετο·
 “Νῦν σε ἀπολύω τῶν προσκαίρων, ὦ φίλε μου, πρὸς χωρῖα αἰώνια
 τῷ Μωσῇ καὶ τοῖς ἄλλοις προφήταις ἐπέμψω σε·
 ὅτι, ὃν εἶπον ἐν προφητείαις, ἰδοὺ παρεγενόμην
 ὠφθῆν τοῖς ἐν κόσμῳ καὶ συνανεστράφην ἀνθρώποις, ὡς ἐκήρυξαν·
 ταχέως δὲ φθάνω σε λυτρούμενος ὅπαντας,
 |· ὁ μόνος φιλόανθρωπος.”·|

[4, ιζ']⁴⁰

[The Lord of all powers accepted the prayer of the righteous one, and replied unseen, “Now I deliver you from the temporal, O my beloved, into the eternal regions. I send you to Moses and all the other prophets, but do you announce to them that, what I have said through them in prophecy has now come to pass, and I am born of a Virgin as they had foretold, and I am seen by you in the world, living among men, as they had preached. Soon you will behold me as the Saviour of all, the one true Lover of man.]

In this strophe, Romanos runs ahead of salvation history as recorded in the New Testament, and has the sky open, as it were, and a voice like thunder be heard announcing, “This is my beloved Son,” whole decades before the Baptism in the Jordan. Yet as strong as this may be an example of Romanos’ Trinitarian poetics, it is outdone by stanza ιζ’ of 2, in which the newborn Babe Himself addresses his Virgin Mother:

“Νικῶμαι διὰ τὸν πόθον, ὃν ἔχω πρὸς τὸν ἄνθρωπον,”
 ὁ ποιητῆς ἀπεκρίθη, “ἔγώ, δούλη καὶ μήτηρ μου·
 οὐ λυπῶ σε· γνωριῶ δὲ
 ἃ θέλω πράττειν καὶ θεραπεύσω σου ψυχὴν, ὦ Μαριάμ·
 τὸν ἐν ταῖς χερσὶ σου φερόμενον, τὰς χεῖρας ἡλούμενον
 μετὰ μικρὸν ὄψει με, ὅτι στέργω τὸ γένος σου·
 ὃν σὺ γαλουχεῖς, ἄλλοι ποτίσουσι χολήν·
 ὃν καταφιλεῖς, μέλλει πληροῦσθαι ἔμπυσιμῶν·
 ὃν ζῶν ἑκάλεσας, ἔχεις ἰδεῖν κρεμάμενον ἐν σταυρῷ,
 καὶ δακρύσεις ὡς θανάοντα, ἀλλ’ ἀσπάση με ἀναστάντα,
 |· ἡ κεχαριτωμένη.”·|⁴¹

[“I am overcome by the desire I feel for mankind,” the Creator replied. “I, O my servant and my mother, do not wish you to be saddened. Know what I will do and it will heal your soul, O Mary. The One you bear in your arms, you shall behold with His own hands pierced, in just a little while, because of my love for your kind. Whom you nourish with milk, others will give gall to slake His thirst; Whom you kiss, others will spit upon liberally; Whom you

⁴⁰ Maas and Trypanis, p. 33.

⁴¹ Ibidem, pp. 15-16.

call Life itself you will behold hung upon the Cross, and you will weep for Me, dead, but also greet Me, resurrected, O you, /who are/ full of grace.”]

Examples of such surprising precociousness can be found throughout the Infancy kontakia.⁴² Again, it is not so much faithfulness to the Biblical account, as his desire to draw out and make plain the theological significance behind it, that is at the heart of Romanos’ striking dramatizations.⁴³ Thus Barkhuizen:

The fact that the Christ-child is explaining events to Mary as if he is an adult, as the Christ already walking the earth, moving towards his final destiny, points to Romanos’ conception of his perfect divinity which he has revealed right from the first moment of his life in the flesh.⁴⁴

To mention just one more such precocious scene, we may make reference to ιζ´ 1-9 of 3 (44Kr.) “On the Massacre of the Innocents.” Referring to apocryphal texts which speak of the havoc wrought upon the idols of Egypt by Christ’s presence in that land (a proto temple-cleansing scene), Romanos notes:

ὁ φεύγων φεύγει πάντως, ἵνα λανθάνῃ
εἰς τὸ μὴ γνωρισθῆναι τοῖς ἐκζητοῦσιν·
ἀλλ’ ὁ μόνος εὐσπλαγχνός, Ἰησοῦς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, τῷ μὲν σχήματι ἔφυγε,
τοῖς ἔργοις δὲ τοῖς πᾶσι γνώριμος ἀνεδείχθη·
ἠνίκα γὰρ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον,
ἔσεισθησαν εὐθὺς τὰ χειροποίητ’ ἅπαντ’·
ὁ ἔμβολων γὰρ Ἡρώδη τρόμον
καὶ τοῖς εἰδώλοις σεισμὸν εἰσάγει·
κόλποις μητρὸς ἐκρύπτετο καὶ ὡς θεὸς εἰργάζετο.⁴⁵

---

⁴² Trypanis, for example, points out kontakion 1 (1Kr.) “Mary and the Magi,” where “in the hands of Romanos all the persons introduced, the Virgin, the shepherds, the Wise Men, are with great dexterity and delicacy reduced to minor, humble figures before the cradle of the Infant God, who, although He hardly ever participates directly in these scenes, is omnipresent and omnipotent all through” (Trypanis, *Orthodox Ethos*, p. 191).

⁴³ Several times in this essay, we compare Romanos’ elaborations of the Biblical text with the words of the Bible themselves, and concur with Trypanis (*Orthodox Ethos*, p.198) in our assessment of how Romanos “expands” the Biblical text. We must proceed with caution, however. For as W.L. Petersen has pointed out, our text of the Bible may not be identical with that which the poet was citing, or working from. According to his “The Dependence of Romanos the Melodist upon the Syriac Ephrem” (*Studia Patristica*, XVIII [1986]: 274-281), Romanos draws upon “the Peshitta and/or Vetus Syra. Still others are in the form of the *Diatessaron* of Tatian” (p. 277), to which must also be added his penchant for, in Petersen’s convincing view, echoing the elaborations of Ephrem. See also “Romanos and the *Diatessaron*: Readings and Method” (*New Testament Studies*, 29 [1983] 484-507) of the same author, as well as works by C. Peters and G. Quispel that he cites in his own work. In all, Petersen identifies 440 New Testament parallels, 28 of which he proves to be *Diatessaronic*. See his *Diatessaron and Ephrem Syrus as Sources of Romanos the Melodist* (Louvain: Peeters, 1985).

⁴⁴ Barkhuizen, “Romanos the Melodist...”, p. 7.

[He who flees, flees altogether so that he might escape and not be discovered to those who seek him. But the Only Merciful One, Jesus our Saviour, only seemed to fly, for by His works He was made known to all, familiar. For at that time, when He went into Egypt, immediately, all the idols wrought by hands were toppled in tumult; he who filled Herod with quaking brought earthquake to the idols, too. Hidden in the bosom of His Mother, he wrought deeds, as God.]

This one stanza can be explicated in several ways. Again, it is a hammer to the Arians, as it underscores Christ's Divinity as well as His humanity. It looks forward to the scene in the Garden of Gethsemane, where we see the two wills most clearly displayed. Here too, Christ flees the Holy Land for human reasons, yet is ever present there as God — a fact Romanos stresses before he speaks of the works of Christ “as God, even from the womb of His Mother.”

These works themselves are interesting, or, rather, the fact that the idols and false gods of Egypt sense the presence of the One True God, and, like Herod, tremble and are destroyed. It is a scene that looks forward to the “recognition” scenes of the New Testament, such as that of the Gerasene demoniac (MT VIII: 28-34): “What have we to do with Thee, Jesus Son of God? art thou come hither to torment us before the time?” As there, here too we sense ourselves lifted out of the temporal and enabled to behold the scene played out from the plain of eternity. This is the driving force behind the Old Testament kontakia of Romanos. His dynamic Trinitarianism underscores, of course, the nature of the Old Testament as prophetic preparation for the advent of its fulfillment by Christ, but also in a way that strongly foregrounds the eternal, supra-temporal nature of God in relation to His works. Take, for instance, the strong Trinitarian references in the stories of Elijah and the Three Children in the furnace. In 45 (56Kr.) “On Elijah,” the Lord speaks to His harsh prophet after the latter has relented and asked for rain to be sent down upon the parched earth:

Χωρίζου . . . φίλε, τῆς ἀνθρώπων κατοικήσεως;
ἐγὼ δὲ πρὸς ἀνθρώπους ὡς οἰκτίρων καταβήσομαι γενόμενος ἄνθρωπος;
ἀνέρχου τοίνυν ἀπὸ τῆς γῆς ὡς ἐνέγκαι μὴ δυνάμενος ἀνθρώπων τὰ πταίσματα;
ἀλλ' ἐγὼ ὁ οὐράνος ἁμαρτωλοῖς συνέσομαι καὶ ῥύσομαι πταισμάτων,
| ὁ μόνος φιλόανθρωπος;|

[λαΐ 3-7]⁴⁶

[Depart [...] beloved, this dwelling of men, for I, as the Compassionate, will descend among men, becoming man myself. Depart, therefore, from this land, as one unable to bear the

---

⁴⁵ Maas and Trypanis, p. 25.

⁴⁶ Ibidem, p. 379.

failures of men. But I, the Heavenly, will come to live among them, sinners, and I will deliver them from their sin, I, the Only True Lover of man.]

Romanos mainly values the Old Testament insofar as it prepares the way for the New — as prophecy and foundation for the new dispensation of Christ. The above-cited stanza shows this clearly. The rejuvenation of the parched earth by the rain leads the poet to an unexpected Incarnation reference; stubborn Elijah, gently castigated by God, Whose motives are always (as we have seen) based on His love for mankind, becomes a symbol for the insufficient Mosaic Law. The statement that he is “unable to bear the failures of man” is not a reproach, it is a statement of fact. Since he is unable to do any more good than he already has, he must, like the Law, step aside and allow the greater Law of Christ’s mercy, God’s love, to descend among men in the flesh and work their redemption.

Theologically correct, certainly. Yet in his insightful work on Romanos’ poetic form, Maisano reminds us that he is an artist rather than theologian, and he is writing poetry, not tracts. Speaking of Romanos’ use of the Bible in general, he says:

A me sembra di poter affermare che gran parte delle centinaia di luoghi biblici richiamati da Romano entrano a far parte della struttura letteraria del passo che li accoglie e servono all’autore non tanto per dare un sostegno dottrinale al componimento, quanto per arricchire, colorare e variare la creazione poetica. [...] Nell’uso del “grande codice” costituito dalla Bibbia, dunque, Romano si dimostra letterato oltre che predicatore, cioè attento alle esigenze della tecnica retorica non meno degli antichi maestri pagani, che utilizzarono Omero e gli altri auctores non diversamente da come il Melodo tanto spesso utilizzò le Scritture.⁴⁷

[It seems to me possible to claim that the great part of the hundreds of biblical loci referred to by Romanos occur as part of the literary structure of the past, which suits the author and serve him not so much as doctrinal support for the composition, as much as enrichments, colourisation and variation of the poetic creation. [...] In his use of the “grand codex” which the bible constitutes, therefore, Romanos shows himself to be a writer rather than a preacher, that is, as one sensitive to the exigencies of rhetorical technique no less than were the ancient pagan masters, who utilised Homer and the other *auctores* in a way no different from that in which Melodos so often utilises Scripture.]

The stanza we have just quoted, and the one that follows ($\lambda\beta'$), containing a reference to the familiar Good Shepherd metaphor, are among the strongest examples of dynamic Trinitarianism in Romanos’ poetry. Is it the Father speaking to Elijah about His desire to come among men in the flesh, or (perhaps more correctly), the voice of Christ resounding where we would not expect to find it — chronologically speaking — in the Old Testament? Whatever the case, we shouldn’t speak of anachronism here, but rather of the already-mentioned extra-

---

⁴⁷ Maisano, pp. 371; 376-377.

temporal attitude of the poet to salvation history. Both Old and New Testaments, as texts revealing eternal truths, are dislocated (not to say “divorced”) from their historical context and examined from the holistic perspective of eternity. That is why we should not be surprised to find Elijah the prophet referring to God in terms that foreshadow the words of Christ as ζωὴ [...] καὶ ἀνάστασις καὶ λύτρωσις (κς, 5: “Life [...] Resurrection and Redemption”).⁴⁸

Likewise, the three children tossed into the furnace by Nubuchadnezzar (from Daniel) have the same ability to project their present experiences upon the future Christian reality. In 46 (27Kr.) “On the Three Children,” they marvel at the “fourth” person present among them, and see Him for what He truly is — no angel, but Christ Himself:

“τίς,” φησίν, “ἔστιν οὗτος; οὐκ ἔστιν ἄγγελος οὗτος,
 ἀλλὰ θεὸς τῶν ἀγγέλων· ἐν ἀγγέλου μορφῇ φαίνεται
 ὁ εἰς τὸν κόσμον μέλλων ἔρχεσθαι καὶ σβεννύειν
 τὴν τῶν εἰδώλων γέενναν ὡσπερ ἄρτι τὴν κάμινον·
 αὐτὸς καὶ νῦν ὤφθη καὶ τῶν μελλόντων γίνεσθαι
 τὴν εἰκόνα ὑπέδειξεν ἡμῖν·
 καθάπερ καὶ ἄρτι τὴν κάμινον ἐδρόσισεν
 οὕτως μέλλει ὡς ὑετὸς εἰς τὴν ἀγάμον καταρδεύειν τοὺς ψάλλοντας·
 |· τῶχυνον, ὁ οἰκτίρμων, καὶ σπεῦσον ὡς ἐλεήμων
 εἰς τὴν βοήθειαν ἡμῶν, ὅτι δύνασαι βουλόμενος.”:|

[κς 3-12]⁴⁹

[“Who,” they said, “Is this One? He is not an angel, but rather the God of the angels. He has shown Himself in the form of an angel, He who is to come into the world and burn up the Gehenna of the idols as this furnace is now aflame; it is He who was now seen by us, and who showed us an image of what is to be: for just as now He has cooled with dew this furnace, like rain will He enter the Virgin, to besprinkle those who sing: ‘Speed Thou to us, Compassionate One, and hasten in Thy mercy to our prayer, for what Thou willest, Thou canst.’”]

The fact that three Jewish boys should say “He is not an angel, but the God of the angels,” is surprising, to say the least.⁵⁰ But this is less cultural indifferentism on Romanos’ part as it is, again, his overarchingly holistic theological view, which can only consider the Old Testament through the prism of the New. In the same manner, the henchman who takes voice in Daniel III: 92-93 to bear outward witness to the miracle also becomes a mouthpiece for Romanos’ theological

⁴⁸ Maas and Trypanis, p. 377.

⁴⁹ Ibidem, p. 392.

⁵⁰ And if, according to tradition, Romanos himself came of a Syrian Jewish family, he was certainly aware of what such words meant in their mouths.

perspective. In the Biblical account, he mentions the marvellous appearance of a fourth man within the furnace (in the words of the *Jerusalem Bible*), “similar to a son of God.” In the Hebrew text, this probably means that the fourth being looks like an angel, or a man. In Romanos’ version, these words, with what might be called interpretative hindsight, are taken literally:

Τρεῖς ἐρρίψαμεν ἔνδον καὶ τέσσαρας αὐτοὺς βλέπω,
καὶ τοῦ τετάρτου ἡ ὄψις συνταράσσει τὴν καρδίαν μου·
ἀλλ’ οὔτε οἶδα τί νι συγκρίναι τὸν τοιοῦτον·
εἶπω ὅτι βροτός, ἐστίν; ἀλλ’ υἱὸς Θεοῦ πέφυκε
δι’ ὃν καὶ ἠττήθη τὸ πῦρ· οὔτε γὰρ ἴσχυσεν
ἀνταστῆναι πρὸς πύρινον ἢ φλόξ.

[κθ’ 3-8]⁵¹

[We tossed three inside, and now I see four of them, and the countenance of the fourth shakes my heart. I don’t know to what that One might be compared. Shall I call Him mortal? But He is the Son of God through Whom the fire gave way, for the flame could not stand against the Fiery One.]

ὁ πύρινος (“the Fiery One”) is often used as an epithet for “angel” in Greek Christian literature. But in this context one cannot help but recall Romanos’ wonder, in the Doubting Thomas kontakia, that the frail hand of the apostle was not consumed in flame after drawing so near the fiery furnace of God’s love.⁵²

At times, Romanos appropriates Old Testament themes and references for his New Testament kontakia. In the already mentioned kontakion 5, Christ’s Baptism in the Jordan brings to mind the very scene from Daniel that we have been discussing. Just after the Baptism scene, John looks toward Jesus and beholds

[...] ἐν μέσῳ τῶν ρείθρων
τὸν ἐν μέσῳ τῶν τριῶν παίδων φανέντα
δρόσον ἐν πυρὶ καὶ πῦρ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ
λάμπον, πηγάζον
|: τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον :|

[ιδ’ 6-10]⁵³

[In the midst of the stream, Him who had appeared amongst the three children /in the fiery furnace/ as dew in the fire, and fire in the Jordan, shining, gushing forth, the unapproachable Light.]

⁵¹ Maas and Trypanis, pp. 393-394.

⁵² Cf 30 (21Kr.) “On Doubting Thomas,” α’ 1-2. We will have occasion later to discuss this passage more fully.

⁵³ Maas and Trypanis, pp. 39-40.

It is difficult to read these lines without thinking of the “baptism as sanctification of the waters” theology,⁵⁴ and the various sacramental rites associated with the dipping of an Easter candle in font or living water. But notice how Romanos, like a 17th century metaphysical, delights in paradox.⁵⁵ Christ is both cooling dew and blazing fire—He stands above all contradictions (*dew in a furnace, fire in a river*), He both “shines forth and gushes,” and although He is the “unapproachable Light,” He is approached by the timid, awe-struck John, and He is touched, baptised.

Just as an Old Testament theme is exploited in this New Testament kontakion to make a point about the Saviour’s all-surpassing Nature, so in 40 (63Kr.) “On Noah,” does baptism and apocalypse appear in a tight, theological *pointe* which again links fire with water:

Ἐπὶ Νῶε τὴν ἁμαρτίαν κατέκλυσας·
 ἐπ’ ἐσχάτων διὰ βαπτίσματος ἔσωσας
 τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, Χριστέ ὁ Θεός·
 μέλλεις δὲ πάλιν διὰ πυρὸς ἀνακαθαίρειν τὴν γῆν·
 ὅθεν αἰτοῦμεν, τοὺς ἐκτενῶς ἀνυμνοῦντας σε ὡς εὐσπλαγχνος
 |· ῥῦσαι πάντας τῆς γῆς στοργῇ σου τῇ πρὸς ἡμᾶς, λυτρωτὰ τοῦ παντός· |
 [Prooemium I]⁵⁶

[In Noah’s time was the cataclysmic flood with which Thou punished sins; in later times, Thou didst save the race of Mankind through Baptism, O Christ our God, and later yet Thou art to purify the earth through fire. Thus we beseech Thee, save from Thine ire those zealously hymning Thee as the Merciful One; /we ask this/ through Thy love for us, O Redeemer of all.]

Again, Romanos ever considers the entire Bible as one eternal reality, one testament to the kingly power that God has always exercised over the world, wielding it for the eternal good of the men and women He has created. But Romanos is not haphazard with his “mixing of themes” as it were: his “anachronistic” introduction of Christ into Old Testament scenes, and the precocious Trinitarianism of the New Testament kontakia, which seem at times to blur the distinction between Father and Son, all serve the end of eschatological explication. All is in order, as is even evidenced by the structure of the prooemium

⁵⁴ Cf. the description of the same by the metaphysical poet Richard Crashaw, in his Epigram “On the Water of our Lord’s Baptism”: “Each blest drop on each blest limb, / Is wash’d itself, in washing Him: / ’Tis a gem while it stays here: / While it falls hence ’tis a tear.” Richard Crashaw, *The Complete Works* ed. William B. Turnbull (London: John Russell Smith, 1858), p. 16.

⁵⁵ Petersen (“A New Testimonium to a Judaic-Christian Gospel Fragment from a Hymn of Romanos the Melodist”, *Vigiliae Christianae* 50, 105-116) notes that before Romanos, this striking image was used both in the *Diatessaron* and by Justin Martyr.

⁵⁶ Maas and Trypanis, p. 312.

cited above. We see a pattern of punishing judgement (*flood*) and mercy (*baptism, especially that of Christ*), judgement again (*the coming end of the world*) and mercy (*the poet's plea on behalf of his fellow Christians*). Romanos, like Dante, is blest with a vision of the universe which underscores its orderliness—it is for him, as for the great Florentine, a book bound together by Love.

Like Dante, Romanos is not finally divorced from our temporality through his elevation to the eternal plateau from which all becomes clear. He “returns to earth” with the wisdom he has gained, and applies it to the situation of humans below, living in time. Thus, in the very first stanza of this poem, he trembles with fear at the thought that he, a sinner, has been fairly warned by Scripture and prays that he will apply this knowledge to his daily life so as to be found worthy of the mercy for which he prays.⁵⁷

The presence of Christ suffuses Romanos’ Old Testament — at times, in ways that would surprise no Christian exegete, such as in a reference to the Psalms, where He is referred to as ὁ κύριος Δαβίδ (“David’s Lord,” in opposiiton to the “Law, which was Saul” — ὁ νόμος ἦν Σαούλ),⁵⁸ and sometimes in ways which look at first glance a bit of a stretch:

Μάστιγας φέρει ὁ λυτρωτής, δέσμιος ἦν ὁ λύτης,
 γυμνωθεὶς καὶ ἐκταθεὶς ἐπὶ στύλου
 ὁ ἐν στύλῳ πρὶν νεφέλης Μωσῆ καὶ Ααρὼν συλλαλῶν·
 ὁ τῆς γῆς τοὺς στύλους στερεώσας, ὡς Δαβὶδ ἔφη, στύλῳ προσδέδεται·
 ὁ δεῖξας τῷ λαῷ ὁδὸν εἰς ἔρημον —
 πύρινος γὰρ πρὸ αὐτῶν ἔφαινεν ὁ στῦλος — στύλῳ προσήχθη.⁵⁹

[The Redeemer suffers stripes, the Deliverer is bound; He is denuded and stretched out upon a pillar, He who earlier spoke to Moses and Aaron from a pillar of cloud; He who, as David says, strengthened the pillars of the world, is attached to a pillar; He who showed the people a way through the desert, lighting their way with a pillar of fire, is Himself led to a pillar.]

Obviously, Romanos’ strategy here is to show the Jews of Christ’s time as – unpalatable as it is to use such terms these days – ungrateful Deicides, who put to death the very God who saved them during the exodus from Egypt. We can find this same theme, with the identification of Christ as God, in the previously cited 16, ε’ 2-5, where the comment that they “do not recognise Christ, Who saved them from death” — Χριστὸς ὁ σώσας αὐτοὺς ἐκ τοῦ θανάτου νῦν ἠγνοήθη —

⁵⁷ Vide 40, α’ 9-11, pp. 312-313.

⁵⁸ 16 (10Kr.), “On the Entry into Jerusalem,” ζ’ 6-8.

⁵⁹ 20 (19Kr.) “On the Passion of Christ,” ιδ’ 1-6. Maas and Trypanis, p. 154.

coupled with a reference to the wanderings in the desert under Moses, can only refer to the miracle of manna, the waters from the rock, etc.⁶⁰

Besides these perhaps unexpected appearances of Christ in an Old Testament context,⁶¹ Romanos introduces certain Old Testament personages as “types” of Christ. Thus, in 41 (65Kr.) “On Abraham and Isaac” ιε´ 1-4, we have a familiar foreshadowing of the Lamb led to Slaughter, and thence to resurrection, and in 43 (12Kr.) “On Joseph I” δ´ 7-10, λθ´, Joseph’s brothers foreshadow Judas in something like a dramatic presentation of a later reality. But in such cases Romanos is careful not to *identify* these types with Christ Himself.⁶² There is, in the kontakia of Romanos, a thick line drawn between Jesus and the rest of humanity. Yes, He is true man, but He is also true God, and in many kontakia Romanos goes out of his way to underscore the attributes of His Divinity. These are: foreknowledge, omniscience, omnipotence, and omnipresence.

The foreknowledge of Christ is emphasised in various places throughout the kontakia of St. Romanos. In 18 (18Kr.) “On Peter’s Denial,” the poet refers to Him as He, Who πάντα προβλέπει καὶ δηλοῖ [“foresees and makes all clear”],⁶³ and in 19, He is ὁ πάντα γινώσκων πρὶν γενέσεως αὐτῶν [“He who knows all / before their very coming to be”].⁶⁴

Now, foresight is something that we come across in different contexts in the kontakia of Romanos. For example, John the Baptist and his fellow prophets from the Old Testament possess foresight. Yet Jesus is no mere prophet. Here too

---

⁶⁰ Of course, this Christian emphasis on Christ’s presence among the Jews during their wanderings in the desert is more commonplace than radical. It begins with Paul’s commentary on this OT passage (cf I Cor. X:1-13), in which he declares “the rock /from which sprung the water/ was Christ.” The Catholic pocket version of the New Testament presented to my father by the Army Air Corps in World War II contains the following explanatory note at this juncture: “*Spiritual rock*. . . Christ, pre-existing as God, protected the Jews, and produced this food and drink which were types of sacraments that He would later institute.”

⁶¹ To which might be added references in 17, ιη´ 1-8, and 30, β´, ε´ 7).

⁶² And then again, as Bogdan Bocur points out, he is not shy of such identifications. Speaking of tendencies in modern theology to get away from such bold statements, he says contemporary theologians opt instead to “use the term ‘allegory’ in a very broad sense, so as to cover any interpretation that proposes something other than the literal sense. Typological exegesis appears, then, as a species of allegory. [...] It must be noted, however, that [often, in Romanos] the Christological allegory [...] cannot be identified with ‘typological allegory’ [...] Christ is not signified typologically, but he is straightforwardly *identified* with the ‘Lord,’ or ‘Angel of the Lord’ in the Old Testament narratives.” Bocur, pp. 108-109.

⁶³ ιβ´ 8-9. Maas and Trypanis, p. 137. The context of this citation is interesting, for in it Romanos touches upon the Catholic doctrine that the Pre-knowledge of God should not be understood as Pre-destination. He knows what is to be, but does not thereby force them to come about. He knows, for example, what Caiaphas was to do, but Caiaphas’ actions, like all our deeds, are the results of our unfettered will.

⁶⁴ ιβ´ 1-2. Maas and Trypanis, p. 146.

Romanos is careful to draw a thick line between the knowledge that God possesses and that of His creatures. Christ foresees all; the foresight that the prophets possess is a gift they have received from Him — as the previous citation from the “Presentation in the Temple” kontakion makes abundantly clear: it is not so much the prophets speaking as it is God speaking through them. Christ’s foresight, on the other hand, is due to His divine attribute of omniscience, triumphantly attested to in stanza 1γ’ of 13 (83Kr.) “On the Multiplication of Loaves:”

ὑπὸ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ὁ Χριστὸς τοὺς λογοὺς τούτους ὡς ἤκουσεν,
ἀπεκρίθη οὕτως αὐτοῖς: “Τλανῶσθε οὐκ εἰδότες,
ὡς κόσμου ὑπάρχω κτίστης, τοῦ κόσμου δὲ προνοοῦμαι·
οἶδα δὲ σαφῶς ἄρτι, ὣν χρήξουσιν οὗτοι·
τὴν ἔρημον ὄρω καὶ τὸν ἥλιον δύναντα·
τὸν δρόμον δὲ ἐγὼ ἔταξα τῷ ἡλίῳ·
τὸν κάματον ἐπίσταμαι τοῦ πλήθους τοῦ παρόντος·
οἶδα τί μέλλω πράττειν εἰς τούτους·
θεραπεύσω τὴν πείναν αὐτὸς ὡς ὑπάρχων
|ἄρτος ἀφθαρσίας ἐπουράνιος.”:65

[Upon hearing this from the Disciples, Christ responded to them in these words: “You are mistaken, not realising that I am the Creator of the Universe. I foresaw all before the creation of the world, and I surely know now what it is that these people need; I see both the desert and the strong sun — it was I established the sun’s course! — I know the weariness of the crowd here; I know what I will do for them. I shall sate their hunger, being myself the Bread incorruptible and heavenly.”]

Likewise, in “On the Marriage at Cana,” Christ turns to Mary with “I knew even before you asked, holy Virgin, that their wine has run out [...] I know all the considerations of your heart, all that you revolve therein.”⁶⁶

Before we depart from the subject of Christ’s omniscience, we must refer the reader’s attention to stanza 1’ of kontakion 31. It continues with the above-cited theme of Christ’s omnipotence in reference to the inner thoughts of all men, and contains what is perhaps the most daring of all Trinitarian assertions in of Romanos’ poetry. Addressing each of the apostles in turn, Christ directs these words to Philip:

Ὑπαγε, Φίλιππε, ὅμα τούτοις· κήρυξόν με ὡς βλέπεις
καὶ ἀκούεις μου νῦν· μὴ τοῦ πατρός μου χωρίσης με·
μὴ εἴπῃς, ὅτι· “τὸν γόνον εἶδον, τὸν δὲ τούτου γενέτην οὐδ’ ὄλωσ εἶδον.”

⁶⁵ Maas and Trypanis, p. 98.

⁶⁶ 7 (77Kr.) 1β’ 1, 3. οἶδα πρὶν μάθης, παρθένε σεμνή, ὡς οἶνος ἔλειψε τούτοις νωί [...] οἶδα σου τῆς καρδίας πάσας τὰς ἐνθυμήσεις, ἃς ἐν τούτῳ ἐκίνησας. Maas and Trypanis, p. 53.

ἔδειξα σοὶ ἐν ἐμοὶ τὸν πατέρα καὶ ἐν αὐτῷ·
οὐκ ἦλθον πάρεξ ἐκείνου· ἃ γὰρ θέλει τελῶ καὶ ἃ θέλω τελεῖ·
ἐν τῷ αὐτῷ ἐσμὲν πνεύματι· τούτου κήρυκα ῥήτορα πέμπω σε
|· ὁ μόνος γινώσκων τὰ ἐγκάρδια·|⁶⁷

[Depart, Philip, along with the others, preaching me as you see and hear me now; do not divide me from my Father. Do not say that “I have seen the Son, but His Father I have not seen at all.” For I have shown you the Father in me, and myself in Him; I have not departed from Him; what He wills I do, and what I will He does; we are one in the same Spirit. I send you forth as my rhetor to preach these things, I, who alone know what is hidden in the heart.]

“What He wills, I do, and what I will, He does.” As we have already seen, the theme of Christ’s creative powers is one of the most frequently-broached subjects in the kontakia of Romanos, and in them Christ explicitly confesses to omnipotence at least thrice. They refer to the supreme power wielded by Christ in the flesh, and, boldly, even after that Flesh has been handed over to the mobs for destruction. In the first instance, the above-cited stanza 1γ’ from kontakion 13, on His omniscience, is followed almost immediately by these words on His omnipotence:

Οὐδὲ μέμνησθε, ὅπως ἡ ἐμὴ παρθένος μήτηρ μὲ ἠτήσατο
ἐν τοῖς γάμοις τοῖς ἐν Κανᾶ εἰποῦσα· “Υἱέ μου,
οὐκ ἔχουσιν οἶνον ὧδε οἱ τρέφοντες ἐν τοῖς γάμοις;”
ὅπως δὲ ἐγὼ ταύτη πεισθεὶς ὡς μητρί μου
τὴν φύσιν ὡς θεὸς τῶν ὑδάτων μετέβαλον,
ἀμπέλου δε χορὶς οἶνον ἔδωρησάμην;
διόπερ δυνατός εἰμι καὶ ἄρτι διαθρέψαι
νεύματι μόνῳ ἅπαν τὸ πλήθος,
καὶ γὰρ ἄμπελος πέφυκα καὶ τοῖς πεινῶσιν
|· ἄρτος ἀφθαρσίας ἐπουράνιος·|

[1ε’]⁶⁸

[Do you not remember how my Virgin Mother approached me at the wedding in Cana, with “O my Son, they have no wine here, those who are serving the wedding guests?” How I, obedient to my Mother, changed, as God, the nature of the water, giving them wine that had never grown on vine? Thus I have the power to sustain continually, with bread, through my Spirit alone, this entire crowd. For here I am before you — Wine for the thirsty, and the Bread incorruptible and heavenly.]

Even more than the miracle at Cana, this statement by Christ is a foreshadowing of the Eucharist. We cite it as an example of Christ’s self-

⁶⁷ Maas and Trypanis, p. 245.

⁶⁸ Ibidem, pp. 98-99.

identification as the All-Powerful. But even stronger statements of this nature can be found, such as that from 19, 13' 4, in which Jesus declares to His mother: πόλος ἐκτυφλοῦται καὶ οὐκ ἀνοίγει ὀφθαλμὸν ἕως ἂν εἴπω⁶⁹ ["The heavens will grow blind /i.e. at the Crucifixion/ and will not reopen an eye until I decree it."] This line is, of course, part and parcel of the dynamic Trinitarianism we have been constantly describing. Christ dies, truly, as Man; but as God, He is always in control. Whether Romanos would have been more theologically correct to phrase this line "until my Father decrees it" is beside the point: again, the poet is striving to underscore a Christological truth, measured, most likely, against the Arian heresy.

In 27 (79Kr.) "On the Resurrection IV," he continues in this vein:

ὁ λίθος μοι πρὸς ἔξοδον οὐδὲ ὄλωξ' οὐκ ἐγένετο κώλυμα,
 ἐπειδὴ πάντα ἐμοὶ ὡσπερ θεῶν εἴκει τε καὶ ὑποτάσσεται·
 εἴ γὰρ καὶ γέγονα σὰρξ, πάντων εἰμὶ ποιητῆς τε καὶ κύριος·
 καὶ τῷ νεύματι τῷ ἐμῷ ἡ θάλασσα πρόωην ὡσπερ χέρσος ἀπεδείχθη·
 ὁ Ἰορδάνης δὲ εἰς τὰ ὀπίσω ἀνέκαμψεν·
 νάματα δὲ ἐν ἐρήμῳ τοῖς λαοῖς
 πέτρα ἐπήγαγε, καὶ ὁ ἥλιος ὑπεχώρησεν,
 ὅτε μὲ ἐσταύρωσαν
 |· τὴν ζωὴν καὶ ἀνάστασιν.·|

[1η' 2-10]⁷⁰

[The stone placed /against the mouth of my tomb/ to forbid me egress was not at all a hindrance to me, for, as God, I allowed it, arranging everything. For if I did become flesh, I am yet Maker of all and Lord, and at my nod the sea earlier separated and became as dry land. I bent the Jordan backwards, and had waters gush forth from a rock for the peoples in the desert. I bade the sun retire when I was crucified: I, the Life and the Resurrection.]

Except for the two New Testament references at the start and conclusion of this stanza, all of the instances of Christ's power come from the Old Testament. Romanos leaves no doubt in the reader's mind as to His Divinity: Christ, the Omnipotent, is and always has been, the Lord of Israel as well as of the new dispensation. This "sandwiching" of the three Old Testament references between the two New Testament events is a marvellous poetic coup which underlines the poet's belief of the Old Testament being contained in the New. As usual, Romanos has obliterated any confining sense of time. Christ, the eternal God, has entered into history, but He remains the Eternal, always extant. Consequently, He is victor over the constraints of space as well, as the references to His omnipresence testify.

The omnipresence of Christ is of course founded on Romanos' understanding of the indivisibility of the Trinity, and Christ's presence "never

⁶⁹ Ibidem, p. 148.

⁷⁰ Ibidem, p. 208.

separated” from the bosom of His Father. In “On Pentecost” (33), Christ, the Saviour, is indentified with the eternal omnipresence of God in the world, Whose presence is necessary for the sustenance of any being or reality:

Οὐκ ἔχωρίσθης, σωτήρ, ἀπὸ τῶν μαθητῶν σου ὁδεύσας εἰς οὐρανοῦς·
καὶ φθάσας γὰρ τὰ ἄνω τὰ κάτω συνέχεις,
οὐδὲ εἷς γὰρ τόπος δίχρα σου, ἀχώρητε·
κἂν γὰρ γένηται, ἀπόλλυται καὶ ἀφανίζεται καὶ ὡς Σόδομα γίνεται·
οὐ γὰρ ἴστᾶς τὰ σύμπαντα πάντα πληρῶν.

[β' 1-5]⁷¹

[Thou didst not depart, Saviour, from Thy disciples when Thou went Thy way into the heavens; soaring above, Thou abidest yet below; there is no single place apart from Thee, O Indivisible One — for if such should be the case, that place would be destroyed and vanish, as was the fate of Sodom, for Thou supportest everything, filling everything.]

These are Romanos’ words of praise for Christ in the Trinity, but in the preceding kontakion, 32 (22Kr.) “On the Ascension,” he puts very similar words in the Saviour’s own mouth:

Νῦν ἀνάστητε ὀρθοί, στήτε ἑδραῖοι
καὶ ἀμώμῳ ὀφθαλμῷ κατανοεῖτε
ταύτην τὴν ἀνάληψιν, ἣν ὁρῶντες νοήσατε σώματος, οὐ θεότητος·
ἢ σὰρξ γὰρ ἦν ὁρατὴ αὐτῆ τὰ ἄνω φθάνει·
τῆς γὰρ θεότητός μου πᾶς τόπος μεστός.

[θ' 1-5]⁷²

[Now stand upright, steadfastly, and with blameless eye behold and know that the Ascension that you witness is an ascension of my Body, not my Divinity; the Body which you now see soars heavenward, but my Divinity fills all places.]

Christ goes on to comfort the apostles, confessing Himself to be “above you, and in your midst; I do not part from you, but I am with you, and no one is against you.”⁷³

Christ sustains the world, and His presence is a comforting one. Indeed, that is the entire message of the Ascension kontakion, emphasised particularly by the fact that line 13, quoted above, is the repeated refrain to each of the stanzas. But Christ’s presence is also admonitory, and standing between the comforting promise of His eternal presence to the faithful, and the horrid consequences of His

---

⁷¹ Ibidem, p. 260.

⁷² Ibidem, p. 254.

⁷³ θ' 12-13: ὑπεράνωθεν ὑμῶν καὶ ἐν μέσῳ ὑμῶν / οὐ χωρίζομαι ὑμῶν· ἐγὼ εἶμι μεθ' ὑμῶν, καὶ οὐδεὶς καθ' ὑμῶν. Ibidem, p. 245.

withdrawing from a doomed city such as Sodom, is the consciousness of *our* responsibility to adjust our behaviour and live as if we were — as indeed we are — always in the presence of Christ.

This sense we find in one of the most dramatic and beautiful of Romanos' kontakia, 38 (26Kr.) "On the Beheading of John the Baptist." In a manner set to surprise all readers familiar with subsequent artistic representations of Salome as an erotic vixen, Romanos portrays the girl as something of a tragic heroine. The kontakion is made up of a dramatic dialogue between the ireful, conniving Herodias and Salome, whom the former is willing to use as bait to further her evil plans. Salome, trapped between the duty of obedience which she owes her mother — even such a mother — and her conscience, which prods her to rebel, is painted as an everyman character, caught in the vise of her having to choose between God and the world. Although she will, of course, eventually make the wrong choice, Salome holds out long, trying to convince Herodias to desist from her plans.

In an exchange which directly bears upon the theme now before us, she cries out: τίς μὴ ναρκήσει φονεῦσαι προφήτην Χριστοῦ;⁷⁴ [ζ' 4, "Who would not grow petrified /at the thought of/ murdering Christ's prophet?"] Just how Salome knows of Christ, as He has not yet revealed Himself, is not important. What is worthy of note is the curious manner in which her exclamation emphasises the omnipresence of the Lord. While not physically present to her in His body, He is yet present to her conscience, which urges her on, as the gospel says, to prefer Him even before mother or father. In this way, Salome is (up to a point) our representative in one of the most human and poignant works of the great Byzantine.

This is not the place to go into a generic disquisition on Romanos' kontakia, in relation to the Greek dramatic theory. More than one scholar has spoken of the dramatic immediacy of Romanos' vibrant dialogues; in one of his articles, Barkhuizen quotes W.L. Petersen in reference to the Annunciation kontakion, in a way that fits equally well with the Salome drama:

'By means of their speech, Romanos endowed his characters with a hitherto unknown psychological depth. His characters reveal their motives, doubts and fears; they are more than one-dimensional "teaching aids" or foils for divine action. The people in Romanos' hymns are, above all, believable psychological portraits. The result is that the hymns take on an extraordinary immediacy for the listener. A drama is being played out in his mind; he hears the voices, has the physical setting described, and is now invited to enter the scene: "Come! Let us accompany the angel Gabriel to the Virgin Mary!" is the opening of Romanos' *Hymn on the Annunciation* (IX.1.1).⁷⁵

---

⁷⁴ *Ibidem*, p. 297.

⁷⁵ Barkhuizen, "Romanos the Melodist...", *op. cit.*, p. 3.

In another one of his works, and speaking in his own voice, Barkhuizen refers to Romanos' tendency to "[create] a dramatic effect of liveliness."⁷⁶ The Italian scholar Riccardo Maisano speaks most clearly, and justly, linking these so-called verse homilies with what is perhaps their true generic predecessor: the ancient Greek stage: "L'intero componimento è strutturato come un unico lungo dibattito tra Madre e Figlio: il dialogo, [è] paragonabile all'agon della tragedia antica" [The entire composition is structured like one long debate between Mother and Son: the dialogue /is/ comparable to the agon of the ancient tragedy].⁷⁷ Again, this description quite fits the "Beheading" kontakion – although, truth be told, it goes beyond the mere agon and resembles, in condensed form, an entire tragedy. Herod speaks as well as Salome and Herodias, and we witness the interior struggle of the girl herself, as described above. Given the fact that fate cannot be blamed for her actions, the onus which Romanos places upon the role of Salome's free will in her "downfall" – so necessary for the Christian *Weltanschauung* – suggests that such kontakia of Romanos deserve to be looked at more closely for the role they may well have played in the development of European religious drama – up to and including the works of T.S. Eliot.⁷⁸

In the story retold in "The Beheading of John the Baptist," Christ has not yet revealed Himself at this stage of the gospel. But in the kontakia of Romanos there are ample instances of His self-declaration of Divinity.

This topic is not necessarily a new one. Indeed, we have already come across self-declarations of Divinity on Christ's part in several of the kontakia we have had occasion to cite. Very often, this is found in the context of His pre-existence before taking on flesh, and His identification with the Creator, as we find in the previously cited multiplication of loaves scene (13 ιγ'). The Ascension kontakion provided two such declarations so far; in 31, θ' 1-5 we see Him asserting that His "Body alone" ascends, while His Divinity remains everywhere, including here below, and in ι' 1-6 of the same kontakion, He boldly declares to Philip the evangelical claim that "he who has seen me has seen the Father." Yet there remain many other passages in the kontakia of St. Romanos in which Christ plainly states His divine nature, such as in "On the Resurrection V," where he puts it in no uncertain terms: ἀνομόρτητος λόγος εἰμὶ παντοδύναμος κτίστης τῶν ὄλων

⁷⁶ Barkhuizen, "Narrative Apostrophe...", op. cit., p. 21.

⁷⁷ Maisano, p. 374.

⁷⁸ Eliot's most famous play, *Murder in the Cathedral*, is a wonderful example of a Christian wrestling with the composition of a tragic theme in a Christian context. The onus in the first act of the play is on St. Thomas' freely willed decision to accept martyrdom. And thus, all though he will die, how can we speak of a tragedy here, when he is acquiescing to the will of God, and his death leads to a heavenly triumph? Interestingly enough, at that point, he disappears from the story as anything more than a catalyst. Act II is concerned with another drama of decision – the very Salome-like question with which his murderers are faced. They, like she, fail the test.

θεός / κἄν γὰρ ὄρατός σοι ὄρῶμαι [κη΄ 5-6, “I am the sinless Word, the all-powerful God, Creator of all, even if I am now visible to you.”]⁷⁹

In the strongly argumentative theological strophes of Romanos, we have seen the well-known term ὁμοούσιος mentioned several times. It is on Christ’s own lips in “On the Marriage at Cana,” where the Saviour, in a polemic with the Jews, asserts that “they must learn well the glory of my Father, and His will, and that He wholly wishes me to be glorified by all along with Him.”⁸⁰

When Christ confesses His Godhead in the kontakia of Romanos, more often than not it is in the context of His indivisibility from the Father. As He puts it in 11 (81Kr.) “On the Man Possessed with Devils,” even though He was moved by love to descend incarnate among men, he did so, μὴ λιπὼν οὐρανοὺς ὡς ἀχώριστος, / ὁ πάντων δεσπότης [ιδ΄ 8-9: “Not forsaking Heaven, being indivisible and omnipresent, the King of all.”]⁸¹

The same sentiment is expressed in 29 (20Kr.) “On the Resurrection VI,” where “He Who, uncircumscribed, fills all creation” [ιὰ 3: [ὁ] ἀπεριγράπτως τήν κτίσιν πᾶσαν πληρ/ῶν/] directs these words at Mary Magdalene during the “Noli me tangere” scene:

Μὴ μου ἅπτου· ἢ μόνον βροτόν με νοιῆς; θεός εἰμι, μὴ ἅπτου μου·
ὦ σεμνή, πέτασον ἄνω τὸ ὄμμα
καὶ κατανόησον τὰ ἐπουράνια·
ἐκεῖ ζήτησόν με· καὶ γὰρ ἀναβαίνω
πρὸς τὸν πατέρα, ὃν οὐκ ἀφήκα·
αὐτοῦ πέλω ὁμόθρονος ὡς σύγχρονος καὶ συνάναρχος,
|: ὁ τοῖς πεσοῦσι παρέχων ἀνάστασιν. :|

[ιὰ 6-12]⁸²

[Touch me not, or do you think me mortal merely? I am God, touch me not. O holy woman, open your eyes, look upward and perceive the heavenly: search for me there, for I mount to the Father, Whom I have never left, with Whom I am co-Regent, as co-eternal and equally without beginning.]

---

⁷⁹ The context of these lines is interesting. They are spoken by Christ to “Hades” during one of Romanos’ more theatrical kontakia — a “Harrowing of Hell” poem in which Christ descends to the underworld in order to pass judgment upon it in His triumph. Maas and Trypanis, p. 221.

⁸⁰ 7, ιε΄ 4-6. Maas and Trypanis p. 54. γνῶσιν ἀσφαλῶς τοῦ [πατρός] μου τὴν δόξαν / καὶ τούτου τὴν βουλήν, ὅτι βούλεται πάντως / σὺν αὐτῷ με ἐκ πάντων δοξάζεσθαι. The ὁμοούσιος reference comes in line 8 of this same stanza.

⁸¹ Maas and Trypanis, p. 84.

⁸² Ibidem, p. 228.

In “On the Mission of the Apostles,” the poet’s desire to define Christ as “separated, yet never separate” from the Father takes on an almost defensive feel in repetition:

εἶπατε ὅτι, θεὸς ὑπάρχων καὶ ἀνέκφραστος, δούλου μορφὴν ἔλαβον·
δείξατε πῶς τὰς πληγὰς τῆς σαρκὸς οἰκειούμενην ἐκὼν·
θεὸς ὢν, καίπερ μὴ θνήσκων σὺν τῷ σώματι ἦλθον εἰς θάνατον
καὶ ὁ ταφεὶς ὡς κατακριτὸς ἐξεπόρθουν τὸν Ἄϊδην ὡς κύριος,
|: ὁ μόνος γινώσκων τὰ ἐγκάρδια. :|

[κγ΄ 2-6]⁸³

[Tell /all men/ that, while being God, the Ineffable, I took upon me the form of a slave. Explain how, being God, of my own free will I suffered all ills convenable to the flesh, and while God did not die, still boldly I experienced death, and, condemned to the tomb, I pillaged Hades as /its/ Lord and Master, I, who alone know what is hidden in the heart.]

Given the context of the words — they are the very last spoken by Christ before His ascension as narrated in Romanos’ poem — we can call it a final summary of theological truth left behind before He rejoins the Father bodily, and, in His own words, “comes into the possession of that which I had already governed before I became flesh.”⁸⁴

As we have already seen, Christ refers to Himself as the Creator,⁸⁵ and in one of the strongest self-declarations of all, He declares Himself to John the Baptist as the One who assisted the latter’s engendering in the womb of Elizabeth. In this way, the Baptism at the Jordan takes on a liturgical sense, John being called not to minister to Christ, but to worship Him:

Ἰδὼν ὁ πάντα προορῶν τὸν φόβον τοῦ Προδρόμου πρὸς τοῦτον ἀπεκρίθη·
“Καλῶς, ὦ Ἰωάννη, καλῶς ἐφοβήθης ἐμέ·
ἄμφω ἄφες ἄρτι—οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶ—πληρῶσαι ἃ προύρισαι·
ἄφες ἄρτι καὶ τέως ἀπόσεισαι ταύτην τὴν δειλίαν·
λειτουργίαν χρεωστῆϊς μοι, καὶ δεῖ σε νῦν ταύτην ἐκτελέσαι·
ἐγὼ τὸν Γαβριὴλ ἀπέστειλα τότε,
καὶ ὑπόργησε καλῶς τῇ σῆι γεννήσει·
πέμψον μοι καὶ σὺ ὡς ἄγγελον τὴν παλάμην,
ἵνα βαπτίσῃ
|: τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον.” :|

[5, η΄]⁸⁶

⁸³ Ibidem, p. 249.

⁸⁴ Ibidem, p. 246. 31, ιγ΄ 3-4. πάντα γὰρ μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ γεννήσαντος με / τὰ ἄνω ἅμα τοῖς κάτω, ὦν καὶ πρὶν λάβω σάρκα ἐδέσποζον.

⁸⁵ Ibidem, p. 236. Cf. 30, ε΄ 7: βοᾶτε “ἑωράκαμεν . . . τὸν κτίστην”; 31, θ΄ 2: τὸν πλάστην ἐμὲ ποθήσας.

⁸⁶ Ibidem, p. 37.

[When the One who foresees all saw the Forerunner's fear, He thus answered him: "It is right and good, John, right and good that you fear me. All the same, let it go — it is not fitting here — we must fulfil what has been foreseen. Let it go then, meanwhile, and shake off your cowardice. It is ministry you owe me, and it is for you now to perfect that worship. As I, back then, sent forth Gabriel and assisted thus, justly, your engendering, so send your hand forth now, as an angel, to baptise the Unapproachable Light."]

Romanos does not miss an opportunity to emphasise the Divinity of the Saviour. Alongside these more strongly interpretative passages we may also find more "expected" self-declarations, such as the apocalyptic stanza ζ' of 18 "On Peter's Denial." At the Second Coming, He tells Peter,

[...] εὐρήσεις με
οὐ χεῖρα σοι δόντα ὡσπερ τὸ πρὶν·
ταύτη γὰρ κάλαμον λαβὼν ἄρχομαι γράφειν
συγχώρησιν πᾶσι τοῖς ἐκ τοῦ Ἀδάμ·
ἡ σὰρξ μου ἦν ὄραξ ὡσπερ χάριτος γίνεται μοί,
καὶ τὸ αἷμα μου μέλαν, ὅθεν βάπτω καὶ γράφω
δωρεὰν νέμων ἀδιάδοχον τοῖς κρᾶζουσι·
|: "σπεῦσον, σῶσον, ἄγιε, τὴν ποίμνην σου." :|
[ζ' 3-10]⁸⁷

[You shall find me then, not extending my hand to you as before, for that hand will be grasping a reed, and I shall begin to write, gathering all the sons of Adam together in chorus; this Body of mine, which you now behold, will become like a sheet of parchment, my Blood the ink, in which I will dip /my reed/ and write, as I distribute the unending bounty to those who call out "Hasten to save, Holy One, Thy flock."]

Here we have Christ as Pantokrator, as stern as a Byzantine mosaic, like the apocalyptic "Christ in Majesty" from SS. Cosmas and Damian in Rome — an artwork roughly contemporary with our poet. But the picture is also eminently Scriptural; a repetition, in a different context, of the same sentiment expressed in His reply to the Sanhedrin (MT XXVI:64).

Christ's Divinity is not only self-revealed in the works of Romanos. At least twelve times in the kontakia, others also confess to His Divine Nature. Here too, we find both Scripture and surprises.

The confessions to Christ's Divinity on the part of others can be broken down into two groups: confessions by those who possess their knowledge through revelation alone, and confessions by those who arrive at such knowledge through an experience of Christ's powerful Nature during His earthly ministry. The first group has been exemplified already by the Virgin Mary. As said above, there is no question, in the Marian kontakia, of the Blessed Mother not knowing Who her Son

---

⁸⁷ Ibidem, p. 135.

is. She may not understand the suffering He must endure, nor can she react to it without the agony of a mother, but she knows Him for Who He is. The refrain of 7 “The Marriage at Cana” is ὁ υἱὸς μου, / ὁ τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ποιήσας (“My Son / Thou who effectest all things in wisdom”),⁸⁸ and that of 19 “Mary at the Cross” is even more explicit: ὁ υἱὸς καὶ θεός μου (“My Son and my God.”)⁸⁹ We should also refer to her previously-cited confession of His co-eternity with the Father, contained in stanza η´ 7: δουλεύει σοι πάντα ὡς πλάστη τῶν πάντων (“Everything is subject to Thee, as Creator of all”),⁹⁰ and, even more poignantly, stanza ια´ of “The Marriage at Cana.” There, as we know, Mary replies to her Son’s words “My hour has not yet come,” with an astonished πῶς δὲ καιρὸν προσμένεις σὺ ὁ νομοθετήσας τῶν καιρῶν διαστήματα; [...] ὁ μέτροις χαλινῶν τὰς ὥρας; (3, 2: “How dost Thou abide a proper time, Thou, the lawgiver of the intervals of time? [...] Thou who temperest the reins of the hours?”)⁹¹ How could she know these things, except through revelation?

Peter too — fittingly, perhaps, considering MT XV:13-20 — confesses to aspects of Christ’s Divinity which he could not have come to understand through empirical observation. In 17 “On Judas” there occurs the famous foot-washing scene from John XIII. Lines 6-8 of the gospel text read simply:

He cometh therefore to Simon Peter. And Peter saith to Him: Lord, dost Thou wash my feet? Jesus answered, and said to him: What I do thou knowest not now; but thou shalt know hereafter. Peter saith to him: Thou shalt never wash my feet. Jesus answered him: If I wash thee not, thou shalt have no part with me.

Romanos, as is his wont, elaborates on the Biblical account. In θ´ 7-8, Romanos’ Peter exclaims: Σύ μου τοὺς πόδας νίπτεις; / οὐ μὴ μου νίψης πόδας εἰς αἰωνᾶς, ἢ χεῖρ ἢ πλάσσασα ἐμέ· [“Thou wilt wash my feet? Never may Thou wash my feet, /with/ the Hand that created me!”]⁹² True to character, the impetuous disciple’s rant continues through the next stanza, where he repeats the same sentiment: ἀλλὰ καὶ πλύνεις πόδας τοῦ ὀστρακίνου σκεύους, ὁ κερραμεὺς τοῦ κόσμου; [ι´, 6: “But wilt Thou also wash feet, earthen vessels, Thou, the Potter who moulded the universe?”]⁹³

---

⁸⁸ Ibidem, p. 52ff. It is to be noted that *sophia* is especially associated in the Greek tradition with Christ as God’s wisdom — hence the former Cathedral of Constantinople, the *Hagia Sophia*.

⁸⁹ Ibidem, p. 142ff.

⁹⁰ Ibidem, p. 145.

⁹¹ Ibidem, p. 52.

⁹² Ibidem, p. 126.

⁹³ Ibidem, p. 126.

There seems to be a difference in quality between Peter’s protest in John, and that found in Romanos’ kontakion. In John’s gospel, Peter is protesting above all out of a sense of hierarchical propriety: masters do not wash their students’ feet, a menial task; something that “just isn’t done.” This is made apparent by the following versets, in which Christ expounds upon the imperative of Christian brotherly love, which makes superfluous distinctions in rank. Of course, John also records Peter’s earlier profession of faith in VI:67-69, so the hierarchy that Peter defends can be seen as one of a much higher order than the master/student relationship. That said, Romanos leaves no doubt in our minds as to the basis of Peter’s protest, and his recognition of Christ’s Divinity — like those given in John and Matthew — springs from a “personal” revelation.

A similar declaration on Peter’s part may be found in 18 “On Peter’s Denial.” In a manner like to the apophatic descriptions of God, the Rock addresses the Saviour in the following words:

Ἄκμῆν, ἀναμάρτητε, ἀκμῆν, ἀτελεύτητε, τὸν νόστον τοῦ δείπνου σου
 ἐν τῷ στόματί μου ἔχω καὶ πῶς δύναμαι ἀρνήσασθαι σοῦ τὴν δωρεάν;
 [ἔ, 1-2]⁹⁴

[Yet, O Sinless One, yet, O Eternal One, I have the atertaste of Thy meal on my palate; so how might I disown Thy Gift?]

Since this confession of faith comes after the institution of the Eucharist on Holy Thursday, one might say that Peter’s earlier, revelatory knowledge has now been augmented by the grace flowing from the Communion-experience. Whatever the case may be, several other declarations of Christ’s Divinity, based on the protagonists’ prior witnessing of His power and thus “empirically” verified, can also be found in the kontakia of Romanos. For example, we may point out the eminently Scriptural example of Thomas. In the introductory stanza to 30, “On Doubting Thomas,” Romanos, as in the explanatory prologue to a drama by Euripides, interprets the familiar scene he is about to dramatise:

αὐτὴ ἡ χάρις Θώμα ἐδόθη
 τὸ αὐτὴν ψηλαφῆσαι, Χριστῷ δὲ βοῆσαι·
 |· Κύριος ὑπάρχεις καὶ θεὸς ἡμῶν· |
 [α’ 8-10]⁹⁵

[Grace Itself allowed Thomas to touch It /Christ’s Side, “Grace” Itself/ and to call out to Christ “Thou art our Lord, and our God.”]

---

⁹⁴ Ibidem, p. 134.

⁹⁵ Ibidem, p. 235.

We have come across other confessions based on experience before: among the apostles at their commissioning, and even, conceivably, from the mouth of Salome. Mary Magdalene expresses this faith most clearly in 29 “On the Resurrection VI” as she explicitly defines the basis of her expectations on what she had earlier witnessed. “Entreating” the entombed Saviour to arise on Sunday morning, she argues:

[...] δέσποτα, ὡς τὸν τῆς χήρας
 υἱὸν ἀνέστησας, σαυτὸν ἀνάστησον·
 ὁ τὴν Ἰαείρου παιδίσκην ζώσας
 τί ἔτι μένεις ἐν τῷ μνημείῳ;
 [ἡ 7-10]⁹⁶

[O Lord, just as Thou didst raise the widow’s son, now raise Thyself from the grave! Thou, Who didst give life anew to Jairus’ daughter, yet tarriest in the tomb?]

Just a few stanzas further on, Magdalene continues with her confession in a manner that emphasises the empirical value of her witnessing the Resurrection on Easter morn:

[...] ὥσπερ Μωσῆς ἐδοξάσθη·
 εἶδον γάρ, εἶδον οὐκ ἐν ὄρει, ἀλλ’ ἐν τῷ μνήματι,
 οὐχ ὑπὸ νεφέλῃν, ἀλλ’ ὑπὸ σῶμα
 τὸν τῶν ἀσωμάτων δεσπότην καὶ τῷ νεφελῶν, τὸν πρὶν καὶ νῦν καὶ πάντοτε.
 [18 3-6]⁹⁷

[Like Moses, I have been magnified, for I have seen; I have seen not in the mountain, but at the tomb, not upon the clouds, but incarnate, the Lord of all bodiless spirits and clouds, He who was, and is, and shall be, forever.]

Romanos himself, logically perhaps, is closest himself to Thomas and Mary Magdalene in his confession to the Divinity of the Redeemer. In the same kontakion on Thomas quoted above, indeed in the very next stanza after that cited, he affirms his own faith in a manner that echoes both evangelical heroes:

Ὅντως φέρουσα ἡ βάτος τὸ πῦρ ἐκαίετο καὶ οὐ κατεκαίετο·
 ἐκ γὰρ τῆς τοῦ Θῶμα χειρὸς πιστεύω τοῖς Μωσέως·
 σαθρὰ γὰρ καὶ ἀκανθώδης ὑπάρχουσα οὐκ ἐφλέχθη
 ψάσασα πλευρᾶς ὥσπερ φλογὸς καιομένης·
 καὶ τότε μὲν τὸ πῦρ ἦλθεν ἐπὶ τὴν ἀκανθάν·
 νυνὶ δὲ πρὸς τὸ πῦρ ἔδρομεν ἡ βατώδης,

⁹⁶ Ibidem, p. 227.

⁹⁷ Ibidem, p. 229.

καὶ ὤφθη ὁ αὐτὸς θεὸς ἀμφοτέρα φυλάττων·
οὕτω πιστεύω, οὕτω δοξάζω
τὸν αὐτὸν θεὸν ὅμα καὶ ἄνθρωπον λέγων·
|: “Κύριος ὑπάρχεις καὶ θεὸς ἡμῶν” :|

[β']⁹⁸

[Thus did the bramble-bush bear the fire, burning but not consumed; because of Thomas' hand, I believe the words of Moses. Unsound as it is and thorny, it did not flame up when touching the Side so like a burning flame. As then the fire came over the thorn-bush, here the thorny bramble approaches the fire, and God is seen protecting both. Thus I believe, therefore I give praise to the same God and Man, declaring “Thou art our Lord and our God.”]

A marvellous summation of a mature Christian faith, grounded in evangelical reality, this confession of the poet is also a satisfying summation of the Christology of Romanos' *kontakia*. The poet's dynamic Trinitarianism is justified in the fact of Christ's co-eternity with Father and Spirit, the Old Testament is best understood in the light of the New, and God, as He protects the frail nature He has created, benignly reigns over us for all time, and supersedes, in His ineffable omnipotence, all seeming contradiction.

Title in English:

*Dynamic Trinitarianism and the Christology of the Kontakia
of St. Romanos ho Melodos*

Abstract in English:

Author of nearly sixty *kontakia*, the Byzantine priest St. Romanos ho Melodos is certainly the greatest poet creative in this genre of versified, dramatised, homiletic reflections on biblical themes. Among the *kontakia* of St. Romanos, Christological works take pride of place. We speak of “dynamic Trinitarianism” in this regard, because the main thrust of Romanos' exegetical verse is an underscoring of the Deity of Jesus Christ. On the one hand, presentations of Christ in the Garden of Eden seem anachronistic, and almost indicative of an indifference toward the distinct Persons of the Trinity. Yet a closer examination shows that Romanos is doing quite another thing. Just as the defenders of icons (and religious art in general) founded their arguments on the sanctification of matter by the God who Created it, and then became part of it through the Incarnation, Romanos is part of a traditional and quite logical theological-artistic current. Since God

---

⁹⁸ Ibidem, p. 235.

became man through the Incarnation of Christ, how are we to imagine His human attributes, even in Old Testament stories, if not in the Person of the Son? Among the Christological references found in the *kontakia* of St. Romanos and discussed in this article are: the Son as co-aeval with the Father, Christ's Self-Declarations of His Divinity, Christ as Pantokrator, the Precocious Christ-Child, His Omnipresence and Omniscience, as well as testimonies to His Divinity from the mouths of others, stretching from the Blessed Virgin through the apostles to the faithful, forward-looking characters of the Old Testament.

Keywords in English:

Romanos, Byzantine poetry, Kontakion, Christology, theological poetry, religious drama, homiletics.

Title in Polish / Tytuł po polsku:

Dynamiczny trynitarianizm i chrystologia w kontakciach św. Romanosa Melodosa

Bizantyński ksiądz, św. Romanos Melodos [Roman Pieśniarz, Roman Hymnograf], autor prawie sześćdziesięciu dramatycznych wierszy zwanych *kontakia*, jest z pewnością najwybitniejszym przedstawicielem tego typu twórczości poetyckiej. *Kontakion* jako gatunek literacki, wpisuje się i do poezji dramatycznej, i do homiletycznej egzegezy. Wśród takich kontakionów (kontakionów) św. Romanosa przeważają dzieła o tematyce chrystologicznej. Mówimy o "dynamicznym" trynitarianizmie z tej racji, że główną troską teologiczną wielkiego, bizantyjskiego poety jest, zdaje się, potwierdzenie boskości Chrystusa. Z jednej strony, obecność Chrystusa w Ogrodzie Edenu wydaje nam się anachroniczna. Czyżby Romanos był obojętny wobec odrębności Osób w Trójcy świętej? Bynajmniej: w swoim niemal radykalnym przedstawieniu Chrystusa, jako postać nawet ze Starego Testamentu, Romanos należy do nurtu teologiczno-artystycznego, którego początki sięgają sporów o dopuszczalności wyobrażenia Boga przez artystów wszelkiego pokroju. Skoro Bóg poświęcił materię w szczególny sposób poprzez Wcielenie, to tym samym potwierdził dopuszczalność tworzenia podobizn Osób Świętych, czyżby zatem istniał godniejszy sposób na materialne wyobrażenie Boga, nawet w Starym Testamencie, niż wyobrażenie Chrystusa jako Boga wcielonego? Wśród odniesień chrystologicznych, jakie znajdujemy w *kontakciach*

Romanosa, i które omawiamy w tej pracy, są: Syn jako odwiecznie współ-istotny Ojcu; stwierdzenia Chrystusa o jego boskiej naturze; Chrystus-Pantokrator; Wszechwiedza i wszechpotęga Chrystusa, nawet jako Dziecię, oraz wyznania boskości Chrystusa czynione przez postacie biblijne, od Matki Boskiej poprzez apostołów aż do postaci w Starym Testamencie, którzy czekali na przyjsie w przyszłości Pana-Mesjasza z nadzieją.

Keywords in Polish / Słowa kluczowe po polsku:

Romanos, poezja bizantyjska, kontakion, chrystologia, poezja teologiczna, dramat religijny, homiletyka.

Bibliography:

Barkhuizen J.H., "Narrative Apostrophe in the Kontakia of Romanos the Melodist, With Special Reference to his Hymn 'On Judas'," in *Acta Classica* XXIX (1996): 19-27.

Barkhuizen J.H., "Romanos the Melodist: 'On Adam and Eve and the Nativity': Introduction with Annotated Translation," in *Acta Patristica et Byzantina* (19) 2008: 1-22.

Bucur Bogdan G., "Exegesis of Biblical Theophanies in Byzantine Hymnography: Rewritten Bible?" in *Theological Studies* 68 (2007): 92-112.

Crashew Richard, *The Complete Works* ed. William B. Turnbull (London: John Russell Smith, 1858).

Dobrov Gregory, "A Dialogue with Death: Ritual Lament and the $\theta\rho\eta\nu\omicron\varsigma$ $\Theta\epsilon\omicron\tau\omicron\kappa\omicron\upsilon$ of Romanos Melodes," *Greek, Roman and Byzantine Studies* 35 (1994): 385-405.

Eliot Thomas Stearns, *The Rock* (London: Faber and Faber, 1934).

Eliot Thomas Stearns, *The Complete Poems and Plays, 1909-1950* (New York, Harcourt, 1952).

Grillmeier Alois and Hainthaler Theresia, *Christ in Christian Tradition*. Vol. II: From the Council of Chalcedon (451) to Gregory the Great (590-604) Part II: The Church of Constantinople in the Sixth Century (London: Mowbray, 1995).

Maas P. and Trypanis C.A., *Sancti Romani Melodi Cantica Genuina*. Oxford: Oxford University Press, 1963, 1997.

Maisano Ricardo, "Funzione letteraria delle citazioni bibliche nelle preghiere dei contaci di Romano il Melodo" *Ad contemplandam sapientiam. Studi di filologia letteratura storia in memoria di Sandro Leanza*, (Rubbettino: Soveria Mannelli, 2004).

Mulard Christelle, *La pensée symbolique de Romanos le Mélode*, Thèse de Doctorat réalisée sous la direction de M. le Professeur Rémi GOUNELLE Soutenue le 12 Décembre 2011 à Strasbourg UNIVERSITE DE STRASBOURG Ecole Doctorale de Théologie et de Sciences des Religions Doctorat en Théologie Protestante Antiquité du Christianisme.

Petersen W.L., "The Dependence of Romanos the Melodist upon the Syriac Ephrem," in *Studia Patristica*, XVIII [1986]: 274-281.

Petersen W.L., "Romanos and the Diatessaron: Readings and Method," in *New Testament Studies*, 29 [1983] 484-507.

Petersen W.L., *Diatessaron and Ephrem Syrus as Sources of Romanos the Melodist*. (Louvain: Peeters, 1985).

Petersen W.L., "A New Testimonium to a Judaic-Christian Gospel Fragment from a Hymn of Romanos the Melodist", in *Vigiliae Christianae* 50 [1996], 105-116.

Trypanis C.A., "Romanos the Melodist," in *The Orthodox Ethos*, ed. A.J. Philippou (Oxford: Holywell Press, 1964), pp. 186-199.

Information about the Author:

Information about the Author in English:

Charles Stephen Kraszewski PhD, is a poet, translator and professor of Comparative Literature at King's College (USA). He received his MA (1988) and PhD (1990) in Comparative Literature from Penn State (Penn State University [State College, Pa., Centre County]). He also studied at Jagiellonian University in Kraków from 1984 to 1986. He is the author of three volumes of original verse: *Beast* (Alexandria, VA: Plan B Press, 2013), *Diet of Nails* (Boston: Červená Barva Press, 2014), and *Chanameed* (Atlanta: Anaphora Literary Press, 2014). In 2013, a collection of his verse translations entitled *Rossetti's Armadillo* was published by Cambridge Scholars Press in Newcastle on Tyne, UK. He is the author of a number of books in the field of literary criticism, such as *Irresolute Heresiarch: Catholicism, Paganism and Gnosticism in the Poetry of Czesław Miłosz* (Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). From 2007 until 2011 he was editor in chief of the scholarly quarterly *The Polish Review* (New York). He is a contributor to the Polish monthly *Odra*. He is a member of the Union of Polish Writers Abroad (ZPPnO, London), and was presented with their Award for the Propagation of Polish Culture. E-mail: cskrasze[at]kings.edu

Informacja o autorze po polsku / Information about the Author in Polish:

Charles Stephen Kraszewski, PhD, jest poetą, tłumaczem i profesorem literatury porównawczej na uczelni King's College (w USA). Otrzymał stopień magisterski (1988) i doktorat (1990) ze Stanowego Uniwersytetu Pensylwanii (Penn State University [State College, Pa., Centre County]). Studiował także na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1984-1986. Jest autorem trzech tomików poezji: *Beast* (*Zwierz*, Alexandria, VA: Plan B Press, 2013), *Diet of Nails* (*Gwoździ pokarm*, Boston: Červená Barva Press, 2014), i *Chanameed* (Atlanta: Anaphora Literary Press, 2014). W 2013 r. wyszła antologia jego przekładów wierszem pt. *Rossetti's Armadillo* (*Armadył Rossettego*, Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Napisał szereg prac z zakresu krytyki literackiej, m.in. *Irresolute Heresiarch: Catholicism, Paganism and Gnosticism in the Poetry of Czesław Miłosz* (*Niezdecydowany herezjarcha: katolicyzm, pogaństwo i gnostycyzm w poezji Czesława Miłosza*) (Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Od 2007 do 2011 r. był redaktorem naczelnym nowojorskiego kwartalnika naukowego *The Polish Review*. Współpracuje z miesięcznikiem *Odra*. Jest członkiem Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie (w Londynie) i laureatem Nagrody za propagowanie kultury polskiej. E-mail: cskrasze[at]kings.edu

Informace o autorovi v češtině / Information about the Author in Czech:

Charles Stephen Kraszewski, PhD, je básník, překladatel a profesor srovnávací literatury na univerzitě King's College (ve Spojených státech amerických). Získal magisterský titul (1988) a doktorskou

hodnost (1990) na Státní pensylvánské univerzitě (Penn State University [State College, Pa., Centre County]). Studoval také na Jagellonské univerzitě v Krakově (1984–1986). Vydal tři sbírky básní: *Beast* (*Zvíře*, Alexandria, VA: Plan B Press, 2013), *Diet of Nails* (*Hřebíčková dieta*, Boston: Red Colour Press, 2014) a *Chanameed* (Atlanta: Anaphora Literary Press, 2014). V roce 2013 vyšel soubor jeho básnických překladů *Rossetti's Armadillo* (*Rossettiho pásovec*, Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Je autorem rozmanitých literárněkritických knih, mj. *Irresolute Heresiarch: Catholicism, Paganism and Gnosticism in the Poetry of Czesław Miłosz* (*Nerozhodný arcikacíř: katolicismus, pohanství a gnosticismus v poezii Czesława Miłosze*, Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). V letech 2007–2011 byl redaktorem newyorského odborného čtvrtletníku *The Polish Review*. Spolupracuje s polským měsíčníkem *Odra*. Je členem Svazu polských spisovatelů v zahraničí (Londýn) a laureátem Ceny za propagaci polské kultury.

E-mail: cskrasze[at]kings.edu

Informácie o autorovi v slovenčine / Information about the Author in Slovak:

Charles Stephen Kraszewski, PhD, je básnik, prekladateľ a profesor porovnávacej literatúry na univerzite King's College (v Spojených štátoch amerických). Získal magisterský titul (1988) a doktorskú hodnosť (1990) na Štátnej pensylvánskej univerzite (Penn State University [State College, Pa., Centre County]). Študoval tiež na Jagellonskej univerzite v Krakove (1984–1986). Vydal tri zbierky básní: *Beast* (*Zvířera*, Alexandria, VA: Plan B Press, 2013), *Diet of Nails* (*Klinčėková diėta*, Boston: Red Colour Press, 2014) a *Chanameed* (Atlanta: Anaphora Literary Press, 2014). V roku 2013 vyšiel súbor jeho básnických prekladov *Rossetti's Armadillo* (*Rossettiho pásovec*, Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Je autorom rozmanitých literárnokritických kníh, napr. *Irresolute Heresiarch: Catholicism, Paganism and Gnosticism in the Poetry of Czesław Miłosz* (*Nerozhodný arcikacíř: katolicizmus, pohanstvo a gnosticismus v poėzii Czesława Miłosze*, Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). V rokoch 2007–2011 bol redaktorom newyorského odborného štvrtročníka *The Polish Review*. Spolupracuje s polským mesačníkom *Odra*. Je členom Zväzu polských spisovateľov v zahraničí (Londýn) a laureátom Ceny za propagáciu polskej kultúry.

E-mail: cskrasze[at]kings.edu

[Slovenský preklad: Ivica Hajdučeková]

Информация об авторе по-русски / Information about the Author in Russian:

Чарльз Стефан Крашевски, PhD – поэт, переводчик, преподаватель сравнительного литературоведения в школе *King's College* (США). Получил магистерскую степень (1988) и докторат (1990) в Государственном университете штата Пенсильвания (Penn State University [State College, Pa., Centre County]). Учился также в Ягеллонском университете (1984–1986). Автор трёх книжек поэзии: *Beast* («Зверь», Alexandria, VA: Plan B Press, 2013), *Diet of Nails* («Пища из гвоздей», Boston: Červená Barva Press, 2014), *Chanameed* (Atlanta: Anaphora Literary Press, 2014). В 2013 г. появилась антология его поэтических переводов под названием *Rossetti's Armadillo* («Armadillo Россетти», Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Автор ряда литературно-критических работ, в частности: *Irresolute Heresiarch: Catholicism, Paganism and Gnosticism in the Poetry of Czesław Miłosz* («Нерешительный ересиарх: католицизм, язычество и гностицизм в поэзии Чеслава Милоша» (Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). С 2007 до 2011 года был главным редактором нью-йоркского научного ежеквартальника *Odra*.

Член Союза Польских Писателей на Чужбине (в Лондоне) и лауреат Награды за популяризацию польской культуры. E-mail: cskrasze[at]kings.edu

[Русский перевод: Надежда Георгиевна Колошук]

Інформація про автора / Довідка про автора українською мовою / Information about the Author in Ukrainian:

Чарльз Стефан Крашевскі, PhD – поет, перекладач, викладач порівняльного літературознавства у *King's College School* (Кінгс Колледж Скул, США). Отримав магістерський ступінь (1988) і докторат (1990) з порівняльного літературознавства у Державному університеті штату Пенсильванія (Penn State University [State College, Pa., Centre County]). Навчався також у Ягеллонському університеті (1984-1986). Автор трьох книжок поезії: *Beast* («Звір», Alexandria, VA: Plan B Press, 2013), *Diet of Nails* («Їжа зі цвяхів», Boston: Červená Barva Press, 2014), *Chanameed* (Atlanta: Anaphora Literary Press, 2014). У 2013 році опублікована антологія його поетичних перекладів під назвою *Rossetti's Armadillo* [«Armadillo Россетті»] (Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Автор низки літературно-критичних праць, зокрема: *Irresolute Heresiarch: Catholicism, Paganism and Gnosticism in the Poetry of Czeslaw Milosz* [«Нерішучий ересіарх: католицизм, поганство і гностицизм у поезії Чеслава Мілоша»] (Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Із 2007 до 2011 року був головним редактором нью-йоркського наукового щоквартальника *Odra*. Член Спілки Польських Письменників на Чужині (у Лондоні), лауреат Нагороди за пропагування польської культури. E-mail: cskrasze[at]kings.edu

[Український переклад Надія Георгіївна Колошук]

Звесткі пра аўтараў па-беларуску / Information about the Author in Belarusian:

Чарльз Стэфан Крашэўскі, PhD – паэт, перакладчык і прафесар кампаратывістычнай літаратуры ў *King's College* (ЗША). Атрымаў ступень магістра (1988) і кандыдата навук (1990) ва Універсітэце штата Пенсільванія (Penn State University [State Collage, Pa., Centre County]). Таксама навучаўся ў Ягелонскім універсітэце ў Кракаве ў 1984 — 1986. З'яўляецца аўтарам трох зборнікаў вершаў: *Beast* [«Звер»] (Alexandria, VA: Plan B Press, 2013), *Diet of Nails* [«Ежа з цвікоў»] (Boston: Červená Barva Press, 2014), «*Chanameed*» (Atlanta: Anaphora Literary Press, 2014). У 2013 годзе была выдадзена анталогія яго вершаваных перакладаў *Rossetti's Armadillo* (Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). Аўтар шэрагу прац у галіне літаратурнай крытыкі, напрыклад: *Irresolute Heresiarch: Catholicism, Paganism and Gnosticism in the Poetry of Czeslaw Milosz* [«Нерашучы ерасіарх: каталіцызм, паганства і гнастыцызм ў паэзіі Чэслава Мілаша»] (Newcastle on Tyne: Cambridge Scholars Press, 2013). З 2007 па 2011 г. быў галоўным рэдактарам нью-ёркскага навуковага кварталніка *The Polish Review*. Супрацоўнічае з штомесячнікам *Odra*. Член Саюза польскіх пісьменнікаў на чужыне (у Лондане) і лаўрэат узнагароды за папулярызаваньне польскай культуры. E-mail: cskrasze[at]kings.edu

[Глумачэнне на беларускую мову: Eugeniusz Pańkow, Krystyna Zinowienko]

GRACJAN KRASZEWSKI (Starkville, Mississippi, USA)

E-mail: gak32[at]jmsstate.edu

Gilbert Keith Chesterton's Saint Francis: The Incarnation, Christian Mirth, and Childlike Dependence in Chesterton's Writings

Of the many great themes in Gilbert Chesterton's Christian writings, an affirmation of the Incarnation, Christian mirth, and childlike dependence on God are among the most prominent and important.¹ Chesterton reminds his readers that Christianity is a fleshy religion; or, to quote from a recent author with whom Chesterton would certainly concur, Christianity is Truth enfleshed.² Far from mere spirituality, the faith is deeply intertwined in the physical matter of this world and few dogmas illustrate this as profoundly as the Incarnation, an event Pope John Paul II called the high point of Salvation history.³

The moment when, according to Chesterton, God "left his heavens to set it [the world] right" is not only intrinsically important but a crucial dogma against a

---

¹ Alzina Stone Dale writes in *The Outline of Sanity: A Biography of G.K. Chesterton* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1982) that early biographers, following the lead of Chesterton's brother Cecil, author of *G. K. Chesterton: A Criticism* (London: Alston Rivers, 1908), portrayed GKC as "nothing more than a jolly, childlike giant filled gusto and uncritical Christianity, the drinking companion of more famous men like G. B. Shaw." (Dale, *Outline*, xiv). While this oversimplification is false, Dale argues, the corrective of "a stunted Peter Pan, full of dark sexual inhibitions, reactionary and rational to the point of madness", put forth by critics in response to the original portrayal, is likewise misleading (Dale, *ibid*). While the plethora of works on Chesterton range from the biographical [Maise Ward, *Gilbert Keith Chesterton* (London: Sheed and Ward, Penguin Books Ltd, 1958) — widely acknowledged as a field standard for studies on Chesterton]) to the prophetic [Maurice B. Reckitt, *G.K. Chesterton: A Christian prophet for England today* (London: The Society for Promoting Christian Knowledge, 1950)], to the political [Margaret Canovan, *G.K. Chesterton Radical Populist* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1977)], this essay concurs with Dale that unless the reader grasps that Chesterton possessed a "fundamental feel for common sense, ... [an] unflinching sanity and balance in an unbalanced age", both his personality and the meaning of his work is at risk of being misunderstood (Dale, *Outline*, xiv). This essay argues that at the root of Chesterton's common sense is a deep love and appreciation for the Incarnation and the ability to remain a child at heart even when a full grown man.

² George Weigel, *Letters to a Young Catholic* (New York: Basic, 2004), p. 36-39.

³ John Paul II, *The Way to Christ: Spiritual Exercises* (New York: HarperOne, 1994), p. 132.

host of modern philosophies.⁴ Belief in the Incarnation is a remedy against a materialism “more limiting than any religion”, against “Inner Light” stoicism, and against liberal theologians who, in denying miracles and subsuming all to rationalism, assist atheistic science in chaining up God “as the Apocalypse chained the devil.”⁵ Chesterton’s writings on the Incarnation confirm the traditional Catholic theology of the human person as a body-soul composite as much as they aim to serve as a tool for modern Christians confronted with a plethora of new worldviews.

In regard to mirth and childlikeness, it can be said that Chesterton took literally Christ’s words that “...unless you be converted, and become as little children, you shall not enter into the kingdom of heaven.”⁶ Chesterton remained a child in the best sense for the duration of his life. He never lost his sense of wonder and curiosity. He appreciated jokes as well as beer, wine, and skittles.⁷ To those familiar with him it is easy to imagine Chesterton in a pub, beer in hand, discussing this or that with his friend Hilaire Belloc. The important point is that for Chesterton mirth wasn’t fun for its own sake; rather it was a great secret of Christian living, joy being the proper disposition for a practicing Christian. To those who argue that Christians are, or should be, somber downtrodden people Chesterton says, “Pessimism is at best an emotional half-holiday; joy is the uproarious labour by which all things live.”⁸

This essay will therefore treat, in succession, the Incarnation and mirth, alongside childlikeness, within Chesterton’s writings arguing that these themes provide a window into the author’s Christian philosophy. For Chesterton, the importance of the Incarnation was second to none, the defining reason for the uniqueness of Christianity among all other religions, and an argument against all deists, absurdists, materialists, spiritualists et al. who claim that God either does not exist or that He once existed, perhaps only as Creator, only to forever step away leaving humanity to fend for itself. Chesterton’s writings on mirth, and childlikeness in general, go beyond Christian behavior into an argument for Christian imitation, that in being joyful one becomes more like Christ.

---

⁴ G. K. Chesterton, *The Everlasting Man* (London: Hodder & Stoughton Limited, 1925), p. 245.

⁵ Idem, *Orthodoxy* (New York: *Orthodoxy*, John Lane, London: John Lane company, 1909), pp. 41, 137, 236-237.

⁶ The Holy Bible, Douay Rheims Version (Baltimore: John Murphy Co., 1899, Reprint: TAN Books and Publishers, Inc.: Rockford, Ill., n.d.), Gospel of St. Matthew, 18:3.

⁷ G. K. Chesterton, *The Catholic Church and Conversion* (San Francisco: Ignatius Press, 1990. Org. 1926 New York: The MacMillan Co), p. 137-38: When discussing why young people leave the Church Chesterton took a shot at Protestants saying, “I will not say they leave Catholicism for beer and skittles; for Catholicism has never discouraged those Christian institutions as Protestantism sometimes has.”; Chesterton, *Orthodoxy*, p. 117, 118: Chesterton defined thanksgiving as a form of humility and restraint, saying “we should thank God for beer and Burgundy by not drinking too much them.”

⁸ G. K. Chesterton, *Orthodoxy*, p. 296.

This essay will conclude with a reflection on Francis of Assisi, a saint Chesterton biographically profiled and whose personal narrative is a fine example of both affirming the Incarnation and living Christian mirth. St. Francis is an appropriate selection not only because his life is an expression of this essay's main themes, but because, more importantly, his life was a mirror of Christ. As Chesterton put it, "It may give a much milder shock if I say here, what most of us have forgotten, that if St. Francis was like Christ, Christ was to that extent like St. Francis. And my present point is that it is really very enlightening to realise that Christ was like St. Francis."⁹

In the introduction to his biography of St. Thomas Aquinas, Chesterton claims that St. Thomas and St. Francis both set about to do the same work, albeit in different ways. While one completed his work in the world of the mind, and the other in the world itself, both "reaffirmed the Incarnation, by bringing God back to earth."¹⁰ According to Chesterton these men were true Humanists,

"...because they were insisting on the immense importance of the human being in the theological scheme of things. But they were not humanists marching along a path of progress that leads to Modernism and general scepticism; for in their very Humanism they were affirming a dogma now often regarded as the most superstitious Superhumanism. They were strengthening that staggering doctrine of the Incarnation, which the sceptics find it hardest to believe. There cannot be a stiffer piece of Christian divinity than the divinity of Christ"¹¹.

For Chesterton, "the staggering doctrine of the Incarnation" is the key to understanding Christ and Christian theology. It provides both insight into God's humility and blessing on the physical world while simultaneously "making dust", as Chesterton was apt to say, of comparative religion. "Where is the Holy Child amid the Stoics and the ancestor-worshippers?"¹² Chesterton shows that the Incarnation alone is sufficient to sever Christianity from any pagan, pre-Christian, beliefs: "the pagan world, as such, would not have understood any such thing as a serious suggestion that a child is higher or holier than a man."¹³ And while great thinkers such as Buddha and Confucius could have found parts of Christian theology palatable with their religions, in the former case a "new renunciation", in the latter "a new foundation for the family", each thinker would yet be confounded by the entire implication of the Incarnation and have to "complete their conceptions with something they had not yet conceived."¹⁴

---

⁹ Idem, *Saint Francis of Assisi* (New York: Image Books, 1957 Org. 1928), p. 117.

¹⁰ Idem, *Saint Thomas Aquinas* (New York: Doubleday, 1956 Org. 1933. Sheed & Ward Inc.), p. 29.

¹¹ Ibidem, *Saint Thomas Aquinas*, p. 36.

¹² Idem, *The Everlasting Man*, p. 205.

¹³ Ibidem, p. 232.

¹⁴ Ibidem, p. 204.

More important perhaps than as a signifier of Christianity's uniqueness, the Incarnation signals God's interest in humanity and bestows a blessing upon a physical world so often derided by both Christian and non-Christian thinkers. Painting the simplistic picture of the spiritual as good, and the physical as bad, has a long tradition stretching back into antiquity. Plato, in his celebration of Forms, argued for true reality, and a higher nature, existing beyond the physical. St. Augustine, before his conversion, was a Manichaean — a dualistic third-century gnostic heresy pitting an evil physical world against a good spiritual world. Manichaeism resurfaced in the 13th century under the Cathars who so despised the physical world that they argued no crime against the body, including rape, murder, or suicide, was evil because the body itself was wholly evil.¹⁵

Denunciation of the physical world has been commonplace within Christianity, perhaps most famously in the Puritan ban on celebrating Christmas. Alistair McGrath, a former atheist turned Anglican, credits the Protestant Reformation's eschewing of iconography, angels and saints, and decorative churches, in favor of a whitewashed, purely spiritual mode of worship, for creating an "imaginative failure."¹⁶ McGrath argues that too much spirituality, at the expense of the tangible and physical, makes God a "distant God", providing an easy path to atheism. Africans, like Catholics McGrath argues, have trouble comprehending atheism because of their constant contact with the physical; seeing God in nature, in religious statues and icons, everywhere.¹⁷

It is God's tangible connection with mankind, via the Incarnation, that for Chesterton is the doctrine's most important feature. The Incarnation proves God cares about the world and its people, proves that holiness is not only spiritual but physical, too. The best representation of the Incarnation's deeply physical, almost "earthy", meaning is found in Chesterton's *The Everlasting Man*, a book written as a rebuttal to H.G. Wells' *Outline of History*.

In *The Everlasting Man*, Chesterton sets out to sketch the full history of mankind, from the caveman to the modern man. Man is an alien, Chesterton argues; "the very sense that he is united with all things is enough to sunder him from all".¹⁸ This innate sense of difference from the natural world, Chesterton argues, enkindled in the earliest humans the sense that they their true home was elsewhere, that Someone was behind their being and had constructed a plan, even if this was

---

¹⁵ For a work on the Cathar heresy please see: Emmanuel Le Roy Ladurie, *Montaillou: Promised Land of Error*: Trans. from the French by Barbara Bray (New York: George Braziller Inc., 1978).

¹⁶ Alistair McGrath, *The Twilight of Atheism: The Rise and Fall of Disbelief in the Modern World* (New York: Doubleday 2004), p. 203.

¹⁷ *Ibidem*, p. 205.

¹⁸ G. K. Chesterton, *The Everlasting Man*, op. cit., p. 307; for an argument for humankind as alien to planet earth, as fundamentally distinct from earth and all other creation, please see: Walker Percy, *Lost in the Cosmos: The Last Self-Help Book*. (New York: Farrar, Straus & Giroux, 1983).

indiscernible. Then, “right in the middle”, of thousands of years of human history, philosophy, and searching for answers “stands up an enormous exception. It is quite unlike anything else... It is nothing less than the loud assertion that this mysterious maker of the world has visited his world in person...about whom the thinkers make theories and the mythologists hand down myths; the Man Who Made the World.”¹⁹

Chesterton’s depiction of Christ’s birth is described in very physical language. In the second part of *The Everlasting Man* (“On the Man Called Christ”) the first chapter is entitled, “The God in the Cave.”²⁰ The point is that Christ’s Incarnation had brought the human story full circle and to completion. Like the prehistoric man in the cave, “God also was a Cave-Man.”²¹ And, as the “sketch of human story began in a cave...the second half of human history, which was like a new creation of the world, also begins in a cave...It was here that a homeless couple had crept underground with the cattle when the doors of the crowded caravanserai had been shut in their faces; and it was here, ...in a cellar under the very floor of the world, that Jesus Christ was born.”²²

God became immersed in the physical world via Christ’s birth in a “cellar under the floor of the world”, in a cave, amongst cattle. Chesterton argues that both the humility and physicality of this story are the very point of Christian doctrine. “A mass of legend and literature, which increases and will never end, has repeated and rung the changes on that single paradox: that the hands that had made the sun and stars were too small to reach the huge heads of cattle. Upon this paradox, we might say upon this jest, all the literature of our faith is founded.”²³

If Christ’s Incarnation and birth is both a remedy against a purely spiritual religion and an argument for the singularity of Christian doctrine, it is likewise the demonstration of childlike mirth—a prime feature of God’s personality, Chesterton argues. Chesterton’s focus on mirth, as mentioned before, was more than intrinsic fun; he believed that mirth both brought one closer to God and was a fundamental part of God’s nature. In *Everlasting Man*, Chesterton writes that the modern world has come to venerate children, to appreciate and want to hold onto childhood. This, however, is no modern discovery as “we must once more admit that the historical Jesus of Nazareth had already discovered it two thousand years too soon...Here Christ was indeed human; but more human than a human being was then likely to be. Peter Pan does not belong to the world of Pan but the world of Peter.”²⁴

---

¹⁹ G. K. Chesterton, *The Everlasting Man*, p. 310-11.

²⁰ *Ibidem*, p. 195.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, p. 195-196.

²⁴ *Ibidem*, p. 232.

This world of Peter, the Catholic Church, is for Chesterton “the cohort of the message” and something perpetually fresh and new.²⁵ Chesterton constantly uses imagery of youth, wonder, and childlikeness to describe God and the faith. For Chesterton, the Church and its doctrine are a “...playground. Christianity is the only frame which has preserved the pleasure of Paganism”.²⁶ The Church, Chesterton argues, must be looked at with the “unspoiled realism and objectivity of innocence” if we are to fully understand its dogmas and teaching; with the fresh eyes and the “candour and wonder of the child.”²⁷ The Church’s simultaneous novelty and immutability is like the child’s discovery that his “favourite doll turned out to be the oldest sacred image in the world, worshipped in Chaldea or Nineveh.”²⁸

Chesterton’s use of childlike imagery to elucidate doctrine is perhaps best displayed in the chapter of *Orthodoxy* entitled, “The Ethics of Elfland.”²⁹ Fairlyland, Chesterton says, is the “sunny country of common sense”; the place where you can imagine trees growing golden candlesticks, scarlet leaves, and black snow (arguing for God’s sovereignty in designing the world, His free choice against determinists who claim things are as they had to be; that grass *had* to be green), but you “cannot *imagine* two and one not making three” (God’s design is radically free but it also makes sense, it cannot be irrational for God can neither deceive nor be deceived).³⁰

Chesterton extends childlike analogies to God. As he likened Christ to Peter Pan, Chesterton asks if it is possible that the Father is “younger” than we are?³¹ Variation in life, Chesterton claims, is brought on by illness not health. A healthy man gets up daily at the same time, is consistent in his work and eating habits; the sick man is up at all hours, teeters between a good and poor diet, finds consistency evanescent.

God and the created world, like a child, show health in consistency; children readily say “do it again” but the grown-up tires easily, “not strong enough to exult in monotony.”³² But, Chesterton comments, “perhaps God is strong enough to exult in monotony. It is possible that God says every morning, ‘Do it again’ to the sun; and every evening ‘Do it again’ to the moon. It may not be automatic necessity that makes all daises alike; it may be that God makes every daisy separately, but has

---

²⁵ *Ibidem*, p. 313; *idem*, *The Catholic Church and Conversion*, p. 25.

²⁶ *Idem*, *Orthodoxy*, *op. cit.*, p. 269.

²⁷ *Idem*, *The Everlasting Man*, *op. cit.*, p. 15.

²⁸ *Idem*, *The Catholic Church and Conversion*, *op. cit.*, p. 86.

²⁹ *Idem*, *Orthodoxy*, *op. cit.*, p. 81-118.

³⁰ *Ibidem*, p. 104-105, 190.

³¹ *Ibidem*, p. 109.

³² *Ibidem*, p. 107-109.

never gotten tired of making them. It may be that He has the eternal appetite of infancy; for we have sinned and grown old, and our Father is younger than we.”³³

Chesterton argues that the Imitation of Christ began with St. Francis of Assisi.³⁴ And this imitation was an amalgamation of Incarnate faith and youthful mirth, of childlike joy and trust in God. As previously mentioned, Chesterton argued that St. Francis, along with St. Thomas Aquinas, was instrumental in reaffirming the Incarnation by “bringing God back to earth”, in highlighting the sacred nature of both the spiritual and physical dimensions of life.³⁵ His was a love affair with God shot through with the consistent and childlike belief that God would guide and protect him.³⁶

Born into a wealthy family, Francis dreamed, like many boys, of attaining military glory, riches, and the esteem of others. One day, having chased down a beggar to give him clothes and food, he vowed to never turn down a poor man and henceforth to leave his family, his ambitions, and become a child of God.³⁷ This was, Chesterton argues, but one example of a life lived by “one riot of rash vows; of rash vows turned out to be right.”³⁸

Hearing a voice he believed to be God’s, asking him to rebuild a church (and, *the Church*), Francis stripped in front of his family proclaiming, “Up to this time I have called Pietro Bernadone father, but now I am a servant of God. Not only the money but everything that can be called his I will restore to my father, even the very clothes he has given me.”³⁹ He then set off into the woods, almost naked and owning nothing, determined by a childlike faith that God’s will would be accomplished in him.

Francis, a man who had given up everything, family, wealth, and social status, for a life of poverty appeared to others childlike in the worst way. As Chesterton asks, how would he appear to anyone of common sense; a man who stole money from his own father to repair cracks in an old run down church because a voice told him to do it, a man who stripped naked in public to declare independence from all only to run around town like a madman, begging stones to build his church, begging the blackest bread, crumbs from tables, before passing out in gutters from exhaustion?⁴⁰

Yet all this that appeared crazy from the outside was in fact the great discovery of one’s dependence upon God that can only be learned from a full childlike

---

³³ *Ibidem*.

³⁴ G. K. Chesterton, *St. Francis of Assisi*, p. 59.

³⁵ *Idem*, *St. Thomas Aquinas*, p. 29.

³⁶ *Idem*, *St. Francis of Assisi*, *op. cit.*, p. 92.

³⁷ *Ibidem*, p. 43.

³⁸ *Ibidem*, p. 54.

³⁹ *Ibidem*, p. 55-56.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 64.

faith. Francis had entered Elfland, where Chesterton learned that while life might be bright as a diamond it was as “brittle as the window-pane; and when the heavens were compared to the terrible crystal I can remember a shudder. I was afraid that God would drop the cosmos with a crash.”⁴¹

Somewhere between meeting the beggar, renouncing his former life, and his abject failure as a soldier, St. Francis experienced the death to self that all saints pass through, to “that final spiritual overturn in which complete humiliation becomes complete holiness or happiness.”⁴² All that had once mattered mattered no more. Francis had the complete childlike dependence on God that was a “deliberate starting from zero”, a truly fresh perspective on life where everything seemed like a gift because “blessed is he who expecteth nothing, for he shall enjoy everything.”⁴³

Francis’ spiritual rebirth into childlike dependence enabled him to carry that sentiment to the world. And this sentiment was not only childlike in simplicity, but childlike in joy. As Chesterton says, “The whole point about St. Francis of Assisi is that he certainly was ascetical and he certainly was not gloomy.”⁴⁴ He sang songs aloud to himself in the forests, wrote poems, and talked to animals and nature as if they were actual brothers and sisters. He helped purge nature of the “old sinister significance of the world” when the sun and the moon and fire were feared as gods, to a new age when man, having “stripped from his soul the last rags of nature worship”, could return to nature.⁴⁵

As Christ makes all things new, St. Francis, in his time, helped usher in what Chesterton termed the twelfth and thirteenth century’s “great awakening of the world.”⁴⁶ The final break from pagan polytheism and the Manichean styled mystery cults denouncing the physical world as evil. In this work, St. Francis was not only a true humanist but a proto-Renaissance man, affirming the physical world in fully living all the aspects of his humanity.

St. Francis experienced the emotional pains of losing his family, his hopes for military prestige, and his social status and wealth. He felt the pain of not being able to have a wife and children of his own, as Chesterton writes, “He was moved to love rather than lust, and by nothing wilder than wedding bells...he defied the devil by making images in the snow, and crying out that these sufficed him for a wife and family...Evil itself could not come to him save in the form of a forbidden good; and he could only be tempted by a sacrament.”⁴⁷

---

⁴¹ Idem, *Orthodoxy*, p. 99-101.

⁴² Idem, *St. Francis of Assisi*, p. 73.

⁴³ Ibidem, p. 75-77.

⁴⁴ Ibidem, p. 81.

⁴⁵ Ibidem, p. 36.

⁴⁶ Ibidem, p. 25.

⁴⁷ Ibidem, p. 115.

St. Francis experienced the platonic love of kinship with his religious brothers and sisters; in particular St. Clare whom he helped escape her family to enter the convent. Chesterton compares Francis and Clare to Romeo and Juliet but argues that the former's love and "elopement" cannot be comprehend for the world "knows that romantic love is a reality, but it does not know that divine love is a reality."⁴⁸

St. Francis experienced the destitution of poverty and homelessness, both its physical and emotional trials, knew the life of nobility in equal measure to that of the lowest peasant, loved mysticism and spirituality while also loving the most practical and earthly things—a tree, a stream, a wolf. He preached the Gospel in silence, by the example of his life, but when necessary resorted to extreme measures in the hopes of gaining converts, as when he volunteered to submit himself to trial by fire before the Sultan Al-Kamil; the height of his myriad spiritual ecstasies was matched by the immense pain of receiving the Stigmata late in his life.

In sum, St. Francis affirmed the Incarnation by demonstrating that all parts of the human experience: love, pain, loss and suffering, happiness, wealth and poverty, sickness and health, the spiritual and the physical, belonged to God. A person could glorify God whatever their station in life by accepting, not rejecting, their given physical realities and transforming them into love of God and neighbor. All the while St. Francis kept about him an evidence of joy, becoming *Le Jongleur de Dieu*.⁴⁹ It is not coincidental that the man with whom the imitation of Christ began, and who founded a religious order living Christ's definition of perfection⁵⁰, is credited with inventing the Christmas Nativity scene, a representation of the meeting points of Christianity's greatest affirmation of creation and its greatest joy.

For one to understand Christianity, Chesterton believed, one had to comprehend that it was a faith centered around a divine confirmation of the physical; of God, via the Incarnation, entering and blessing the world He created and, in Himself, providing for humanity both the key to this life and a bridge to the next. Chesterton also believed that this message was to be lived in childlike trust, dependence upon God, and unbridled joy — the last characteristic one that should not only define a Christian but extended personally to Christ. In the closing chapter of *Orthodoxy* Chesterton writes that with Christianity "I have come into my second childhood", concluding:

Joy, which was the small publicity of the pagan, is the gigantic secret of the Christian. And as I close this chaotic volume I open again the strange small book

---

⁴⁸ Ibidem, p. 111.

⁴⁹ Ibidem, pp. 66-82; for a recent book on Chesterton's mysticism and a deep analysis of the *Le Jongleur de Dieu* chapter of Chesterton's St. Francis biography please see: Fr. Robert Wild, SJ, *The Tumbler of God: Chesterton as Mystic* (Tacoma, WA: Angelico Press, 2013).

⁵⁰ The Holy Bible Douay Rheims Version, Gospel of St. Matthew, 19:21: "If thou wilt be perfect, go sell what thou hast, and give to the poor, and thou shalt have treasure in heaven: and come follow me."

from which all Christianity came; and I am again haunted by a confirmation. The tremendous figure which fills the Gospels towers in this respect, as in every other, above all the thinkers who ever thought themselves tall. His pathos was natural, almost casual. The Stoics, ancient and modern, were proud of concealing their tears. He never concealed His tears; He showed them plainly on his open face at any daily sight, such as the far sight of His native city. Yet He concealed something. Solemn supermen and imperial diplomatists are proud of restraining their anger. He never restrained His anger. He flung furniture down the front steps of Temple, and asked men how they expected to escape the damnation of Hell. Yet He restrained something. I say it with reverence; there was in that shattering personality a thread that must be called shyness. There was something that He hid from all men when He went up a mountain to pray. There was something that He covered constantly by abrupt silence or impetuous isolation. There was some one thing that was too great for God to show us when He walked upon our earth; and I have sometimes fancied that it was His mirth.⁵¹

Abstract in English:

My work is an investigation of Chesterton's Christian writings through the lens of the Incarnation and childlikeness. I believe these themes are both prolific in Chesterton's work and lend great understanding to Chesterton's faith and philosophy. The theme of the Incarnation leads the reader to understanding that for Chesterton, the Incarnation was God's way of both coming into the world and simultaneously blessing it; confirming, once and for all, the traditional Christian view that the created world, made by God, is inherently good. Likewise, the child Jesus of the Incarnation points to Chesterton's deep appreciation for God's humility and joy—a living example of Christ's words that unless a person became like a child they could not enter heaven. For Chesterton, this childlikeness in the physical Child is an attitude and state of mind as well; for Chesterton, joy, childlike mirth, is both a great secret and key to living.

Keywords in English:

Incarnation, Gilbert Keith Chesterton, St. Francis of Assisi, Christian mirth, Childlike, Joy

Abstract in Polish:

My work is an investigation of Chesterton's Christian writings through the lens of the Incarnation and childlikeness. I believe these themes are both prolific in

---

⁵¹ G. K. Chesterton, *Orthodoxy*, op. cit., p. 293-299.

Chesterton's work and lend great understanding to Chesterton's faith and philosophy. The theme of the Incarnation leads the reader to understanding that for Chesterton, the Incarnation was God's way of both coming into the world and simultaneously blessing it; confirming, once and for all, the traditional Christian view that the created world, made by God, is inherently good. Likewise, the child Jesus of the Incarnation points to Chesterton's deep appreciation for God's humility and joy—a living example of Christ's words that unless a person became like a child they could not enter heaven. For Chesterton, this childlikeness in the physical Child is an attitude and state of mind as well; for Chesterton, joy, childlike mirth, is both a great secret and key to living.

Keywords in Polish:

Wcielenie, Gilbert Keith Chesterton, św. Franciszek z Asyżu, radość chrześcijańska, podobieństwo do dziecka, wesołość.

Bibliography:

Primary bibliographical sources [Works by Gilbert Keith Chesterton]:

Chesterton Gilbert Keith, *Orthodoxy*, John Lane, John Lane company London - New York, 1909, pp. vii, 297.

Chesterton Gilbert Keith, *Saint Francis of Assisi*, Hodder and Stoughton ltd., London, Toronto, [1923], pp. 185.

Chesterton Gilbert Keith, *Saint Francis of Assisi*, Image Books, Garden City, New York [1957], pp. 158 p.

Chesterton Gilbert Keith, *Saint Thomas Aquinas*, Sheed & Ward Inc., New York 1933, pp. xii, 248.

Chesterton Gilbert Keith, *The Catholic Church and Conversion*, The MacMillan Company, New York 1926, pp. 115.

Chesterton Gilbert Keith, *The Catholic Church and Conversion*, [new ed.]. Ignatius Press, San Francisco, California, c2006, pp. 141.

Chesterton Gilbert Keith, *The Everlasting Man*, Hodder & Stoughton Limited, London [1925], pp. v, 316.

Secondary bibliographical sources:

Canovan Margaret, *G K. Chesterton Radical Populist*, Harcourt Brace Jovanovich, New York 1977, pp. x, 175.

Chesterton Cecil, *G K. Chesterton: A Criticism*, Alston Rivers, London 1908, pp. 272.

Dale Alzina Stone, *The Outline of Sanity: A Biography of G.K. Chesterton*, Eerdmans, Grand Rapids, Mich. 1982, pp. xvi, 354.

Le Roy Ladurie, Emmanuel, *Montaillou : the Promised Land of Error*, translated by Barbara Bray, 1st ed., G Braziller, New York 1978, pp. xvii, 383.

McGrath Alister E., *The Twilight of Atheism : the Rise and Fall of Disbelief in the Modern World*, 1st ed., Doubleday, New York 2004, pp. xiii, 306.

Percy Walker, *Lost in the Cosmos: The Last Self-Help Book*, Farrar, Straus & Giroux, New York c1983, pp. [10], 262 p.

Reckitt Maurice Benington, *G.K. Chesterton: A Christian prophet for England today*, S.P.C.K. [The Society for Promoting Christian Knowledge (SPCK)], London 1950, pp. 39.

The Holy Bible, Douay Rheims Version, John Murphy Company, Baltimore 1899, Reprint TAN Books and Publishers, Inc.: Rockford, Ill., n.d.

Ward Maisie, *Gilbert Keith Chesterton*, Sheed and Ward, Penguin Books Ltd, London 1958, pp. 412.

Weigel George, *Letters to a Young Catholic*, Basic Books, New York c2004, pp. xii, 251.

Wild Robert SJ, *The Tumbler of God: Chesterton as Mystic*, Angelico Press, Tacoma WA 2013, pp. 228.

Wojtyła Karol (John Paul II), *The Way to Christ: Spiritual Exercises*, translated by Leslie Wearne, Harper One, New York 1994, pp. 160.

Wojtyła Karol (John Paul II), Pope, *The Way to Christ : spiritual exercises*, 1st ed., Harper & Row, Cambridge 1984, pp. ix, 139.

Information about the Author in English:

Gracjan Kraszewski, M.A., PhD student in history at Mississippi State University in Starkville, currently writing a dissertation on Catholicism in the American South during the Civil War (1861-1865). Work has been published in *Idaho Magazine*, *The Polish Review*, and *North Alabama Review*. He has completed Polish-into-English translation work for author Aleksandra Ziółkowska-Boehm. Played baseball two seasons professionally in Europe and, since 2011, as a member of the Polish National Team. E-mail: gak32[at]msstate.edu

Informacja o autorze po polsku / Information about the Author in Polish:

Gracjan Kraszewski, M.A., magister, doktorant historii w Stanowym Uniwersytecie Mississippi (Mississippi State University, Starkville), obecnie piszący dysertację o katolicyzmie na amerykańskim Południu podczas wojny domowej (1861-1865). Publikował prace w "Idaho Magazine" [„Magazyn Idaho”], "The Polish Review" [„Polski Przegląd”], and "North Alabama Review" [„Przegląd Północnej Alabamy”]. Przetłumaczył z języka polskiego na angielski książkę Aleksandry Ziółkowskiej-Boehm. Grał w baseballa dwa sezony zawodowo w Europie i, od 2011, jako członek polskiej baseballowej reprezentacji narodowej (baseball’owej drużyny Rzeczypospolitej Polskiej). E-mail: gak32[at]msstate.edu

[Polski przekład: Marek Mariusz Tytko]

Informace o autorovi v češtině / Information about the Author in Czech:

Gracjan Kraszewski, M.A., magistr, doktorand historie na Státní univerzitě v Mississippi (Mississippi State University, Starkville), v současné době píše disertační práci o katolicismu na americkém Jihu během občanské války (1861 – 1865). Publikoval práce v Idaho Magazine („Idaho žurnál“), The Polish Review („Polský přehled“) a North Alabama Review („Přehled severní Alabamy“). Přeložil z

poštiny do angličtiny knihu Aleksandry Ziółkowské-Boehm. Dvě sezóny hrál profesionálně baseball v Evropě a od r. 2011 byl členem polského baseballového národního týmu (baseballové reprezentace Polské republiky). E-mail: gak32[at]msstate.edu

[Český překlad: Libor Martinek]

Informácie o autorovi v slovenčine / Information about the Author in Slovak:

Gracjan Kraszewski, M.A., Gracjan Kraszewski, M. A., magister, doktorand histórie na Štátnej univerzite v Mississippi (Mississippi State University, Starkville), v súčasnej dobe píše dizertačnú prácu o katolicizme na americkom Juhu počas občianskej vojny (1861 – 1865). Publikoval práce v Idaho Magazine („Idaho žurnál“), The Polish Review („Poľský prehľad“) a North Alabama Review („Prehľad severnej Alabamy“). Preložil z poštiny do angličtiny knihu Aleksandry Ziółkowské-Boehm. Dve sezóny hrál profesionálne baseball v Európe a od r. 2011 bol členom polského baseballového národného tímu (baseballovej reprezentácie Poľskej republiky). E-mail: gak32[at]msstate.edu

[Slovenský preklad: Ivica Hajdučeková]

Информация об авторе по-русски / Справка об авторе на русском языке/ Information about the Author in Russian:

Грациан Крашевский, магистр (M. A.), докторант-историк в Университете штата Миссисипи (Mississippi State University, Starkville), работает над диссертацией о католицизме на американском Юге во время Гражданской войны (1861-1865). Публиковал свои работы в “Idaho Magazine” [„Журнал Айдахо“], “The Polish Review” [„Польское обозрение“], “North Alabama Review” [„Обозрение Северной Алабамы“]. Перевёл с польского на английский язык книгу Александры Зюлковской-Боем. Два сезона профессионально играл в бейсбол в Европе, с 2011 года – член польской национальной бейсбольной команды. E-mail: gak32[at]msstate.edu

[Русский перевод: Надежда Георгиевна Колошук]

Інформація про автора / Довідка про автора українською мовою / Information about the Author in Ukrainian:

Граціан Крашевський, магістр (M. A.), докторант-історик в Університеті штату Міссісіпі (Mississippi State University, Starkville), працює над дисертацією про католицизм на американському Півдні під час Громадянської війни (1861-1865). Публікував свої праці в часописах “Idaho Magazine” [„Журнал Айдахо“], “The Polish Review” [„Польський огляд“], “North Alabama Review” [„Огляд Північної Алабами“]. Переклав з польської на англійську книгу Александри Зюлковської-Боем. Упродовж двох сезонів професійно грав у бейсбол у Європі, із 2011 року є членом польської національної бейсбольної команди. E-mail: gak32[at]msstate.edu

[Український переклад Надія Георгіївна Колошук]

**Звесткі пра аўтара па-беларуску /
Information about the Author in Belarussian:**

Грац'ян Крашэўскі, М. А., магістр, аспірант гістарычнага факультэта Дзяржаўнага ўніверсітэта Місісіпі (Mississippi State University). На сённяшні дзень піша дысертацыю пра каталіцызм на поўдні Амерыкі падчас Грамадзянскай вайны (1861-1865). Публікаваў працы ў “Idaho Magazine” [„Журнал Айдаха”], “The Polish Review” [„Польскі агляд”], and “North Alabama Review” [„Агляд Паўночнай Алабамы”]. Пераклаў з польскай мовы на англійскую кнігу Аляксандры Зюлкоўскай-Боэм [Aleksandra Ziolkowska-Boehm]. Прафесійна гуляў ў бейсбол на працягу двух сезонаў у Еўропе, з 2011 года з’яўляецца членам бейсбольнай каманды Рэспублікі Польша. E-mail: gak32[at]msstate.edu

[Тлумачэнне на беларускую мову: Eugeniusz Pańkow, Helena Antoniewicz]

STEFAN RADZISZEWSKI (Kielce, Poland)
e-mail: stefanradziszewski[at]gmail.com

Portret psychologiczny „księdza w kryzysie” w powieści pt. *Zero* Jarosława Naliwajki SJ

1. Wprowadzenie

„nadziwić się nie mogę / swej duszy tajemnicą”¹

ks. Jan Twardowski

„(...) i triumf, potem żal, smutek i pustka”²

Jarosław Naliwajko SJ

„Ty wiesz” – to przejmujące słowa wypowiedziane przez Szymona Piotra do Zmartwychwstałego, który po trzykroć stawia mu pytanie: „Szymonie, czy ty mnie miłujesz?”³. To zarazem ostatnie słowa powieści (2013) Jarosława Naliwajko, jezuity, poety, fotografika i psychoterapeuty⁴. Wydawca, za pośrednictwem Krzysztofa Biedrzyckiego, zachęca czytelników do lektury powieści poprzez następujący komentarz:

„Kiedyś podczas dyskusji o polskiej literaturze profesorowie Jan Błoński i ks. Józef Tischner ubolewali, że nie ma dobrej, przekonującej polskiej powieści o księdzu. Powieść *Zero* wypełnia tę lukę. To powieść o księdzu. Już podjęcie tematu jest tu ogromnym walorem. Dla świeckich postać księdza (w życiu, a co dopiero w literaturze) jest owiana tajemnicą, niewiele się o nim wie, tak o jego codzienności, jak – zwłaszcza – o jego psychice, przeżyciach, doznaniach, rozterkach. Ksiądz jest traktowany w dwojaki sposób: albo z człobitnością, bez mała jako dewocyjny obiekt kultu, albo z niechęcią, podejrzliwością, nieufnością, niekiedy wręcz z otwartą niechęcią. Między dewocją a antyklerykali-

---

¹ J. Twardowski, ****Własnego kapłaństwa się boję...*, [w:] idem, *Miłość miłości szuka (I)*, oprac. A. Iwanowska, Warszawa 1999, s. 35.

² J. Naliwajko, *Zero*, Gdynia 2013, s. 146; dalej cytowane jako Z.

³ J 21, 17.

⁴ Z, 159.

zmem rozciąga się oczywiście jeszcze obszar obojętności. Niewiele jest natomiast zwykłej ciekawości Innego. A książdż we współczesnej kulturze jest wcieleniem Innego⁵.

To jest tekst o księdzu, w dodatku autorstwa eksperta – wszak to powieść o księdzu, pisana przez księdza⁶. A bohater swojej powieści księżowskiej⁷, *Priesterroman*⁸, jest czterdziestoosmioletnim księdzem (Z, 84), który zamiast mercedesem podróżuje pociągiem, zamiast świata polityki i władzy poszukuje własnej tożsamości kapłańskiej, a podczas wakacji miał na Wyspy Kanaryjskie jedzie odwiedzić mieszkających na wsi rodziców. Książdż idealny? W powieści Naliwajki – ojciec posepny, książdż cierpiący i kapłan bolesny, trynitarny cierpiętnik. *Zero* nie jest powieścią o człowieku w sutannie/habicie, ale opowieścią o cierpieniu, które uczepiło się szaty duchownego i uparcie podąża za powołanym do służby kapłańskiej. A ponieważ – jak mówi ks. Jan Kaczkowski – „księża są dziś często wypaleni. Są samotni. Nie daje się im prawa do przeżywania kryzysu”⁹, więc warto przeanalizować historię literacką księdza „Zero”.

2. Ucieczka

Bohater powieści Jarosława Naliwajko – nazwijmy go księdzem Zero – nieustannie powraca na swoją rodzinną wioskę. W przeciwieństwie do miasta wioska jest symbolem spokoju i bezpieczeństwa, jakąś enklawą nadziei, oazą sensu, kołem ratunkowym, które ocala księdza z dusznej atmosfery miasta. Książdż Zero w swoim depresyjnym świecie ma dwa miejsca, w których czuje się wolny: ławeczka w pewnym mieście i wieś ojca (Z, 61). Tam lęki stają się mniejsze, ustępuje ból istnienia. „Pustka, samotność, lęk” (Z, 83), które prześladowają bohatera, znajdują ukojenie. Książdż Zero na wsi odnajduje upragniony stan – znowu jest wolny i nasycony (Z, 151). Stąd wieś stanowi miejsce uprzywilejowane w jego życiu wewnętrznym.

---

⁵ Tekst umieszczony przez wydawnictwo *Novae Res* na tylnej stronie okładki.

⁶ Dodać wypada, iż historia księdza Zero nie jest autoportretem O. Jarosława Naliwajko – autor zęcznie posługuje się formułą: *wszystkie słowa / tutaj / są zmyślone*. Jednak wiele wątków powieści wyraźnie nawiązuje do biografii pisarza w habicie. Naliwajko-pisarz nie wypierał się Naliwajki-księdza.

⁷ Na temat „powieści księżowskiej” piszą m.in.: Krzysztof Dybciak, *Trudne spotkanie: literatura polska XX wieku wobec religii*, Kraków 2005; ks. Grzegorz Głęb, *Motywy spowiedzi w prozie polskiej XX wieku*, Lublin-Radom 2013; Wojciech Gutowski, „*Wśród sztyfów transcendencji*”. *Szkice o sacrum chrześcijańskim w literaturze polskiej XX wieku*, Toruń 1994.

⁸ Vide: W. Gutowski, *Cudze pole? Przestrzeń duchowości kapłańskiej w prozie polskiej późnej nowoczesności*, [w:] *Poetyka i semantyka doświadczeń religijnych w literaturze*, red. A. Bielak, P. Nowaczyński, Lublin 2011, s. 500-501.

⁹ *Szalu nie ma, jest rak*. Z ks. Janem Kaczkowskim rozmawia Katarzyna Jabłońska, Warszawa 2013, s. 131; dalej cytowane jako S.

„Lubię wracać w swoim myśleniu o Ewangelii do sytuacji, gdy Chrystus chodził w codzienności. To przecież były wioski rybackie. Ale wioski” (Z, 62).

Jednak wakacyjny pobyt w domu rodziców bynajmniej nie rozwiązuje problemów księdza Z. „Muszę być bardzo nieszczęśliwy w jakiejś części samego siebie” (Z, 101), wyznaje zakonnik. I chociaż sprawia wrażenie „wszechwiedzącego” (jako ksiądz), jednak ściga go nieubłagany cień niepewności: „najśmieszniejsze, że zawsze się boję” (Z, 62). To uczucie jest lękiem przed światem („Pustka w moim życiu. Pomimo że dużo ludzi”; Z, 119), ale również trwogą metafizyczną („Diabeł się cieszy, to pewne, wciąż słyszę jego tłumiony chichot”; Z, 152). Tym bardziej, iż ukojenie trwa przez chwilę – w domu rodzinnym toczy się okrutny teatr, zabawa w nienawiść, gra w gniew i pragnienie zemsty. „Pustka zostaje. Wielokrotnie zastanawiałem się nad tą pustką. Ona przychodzi i od mamy, i od taty. Ale przecież w niej kryje się cała historia i jednej, i drugiej rodziny (...) Być księdzem – to takie złożenie ekspiacji” (Z, 132). Zamiast wdzięczności wobec rodziców ksiądz Zero odczuwa gniew, złość, a nawet nienawiść. Nie potrafi ich kochać, ponieważ oni nie nauczyli go miłości. A jednak odczuwa mocno swój związek z rodzicami – niesie w sobie ich małość, brak czułości i niemożność porozumienia.

„Odnajduję dwa podstawowe nurty we mnie. Taty i mamy. Chciałbym odejść daleko, ale przecież nigdzie nie odchodzę. Pustka ogarnia całe ciało. A najpierw umysł. Pozostaje modlitwa (...) Co jest jej sednem. Przecież tyle napisano. Problem polega na tym, że zanim zaczniesz się czytać, musi się wstępnie przyjąć poszczególne sensory słów. W ten sposób koło zostaje zamknięte” (Z, 152)¹⁰.

Modlitwa domaga się wiary, a w sercu udręczonego księdza jest tylko pustka i rozpacz¹¹, ponieważ nie wie, czym jest jego życie:

Szukaniem odpowiedzi na własne pytania (...) Mogę wyczytać innych, ale zastosuję tylko to, co moje. Szukam u mistyków. Przecież trudno przenosić z wieków poprzednich. Człowiek taki sam? Na tym opiera się teatr. Królewskie zdanie, przecież o człowieku. Nie zmienia się. A jednak szuka się nowych inscenizacji. Odtwarzanie jest karykaturą teatru, tego samego, co powtarza, człowiek jest taki sam (Z, 155-156)¹².

---

¹⁰ Modlitwa nie przynosi księdzu Zero pocieszenia, ponieważ nie potrafi się po prostu modlić. Podczas modlitwy zaczyna w swoim umyśle rozważać i analizować poszczególne słowa, ich znaczenie i prawdziwość.

¹¹ „Za pustką kryje się bezsens (...) lęk przed winą tkwi utajony w jakichś zakamarkach i raz po raz dochodzi do głosu powodując skrajną sytuację rozpacz moralnej” (P. Tillich, *Męstwo bycia*, tł. H. Bednarek, Paris 1983, s. 51 i 56).

¹² Wydaje się, iż bohater powieści podziela tezę Williama Jamesa, który twierdzi, że „prawdziwym siedliskiem religii jest indywidualne doświadczenie, a nie życie wspólnotowe” (cyt. za: Ch. Taylor, *Oblicza religii dzisiaj*, tł. A. Lipszyc, Kraków 2002, s. 10-11).

W prywatnej filozofii księdza Zero człowiek niesie w sobie zabójcze geny gniewu i nienawiści, które przekazali mu jego rodzice. Tytułowe *Zero* pochodzi z rozmowy z ojcem – jeśli ktoś rzuci sutannę,

„to trzeba by od zera, stwierdził tata. A właściwie to tak ksiądz kończy, gdy przestaje być księdzem. Zero, no bo co, powiedział do mamy. Przecież nie ma żadnego wykształcenia. Nie” (Z, 65).

Lęk przed ojcem, milczącym i dalekim, który nie okazuje ciepła i czułości, a zarazem potrzeba buntu, pragnienie udowodnienia własnej wartości, zmusiły młodego chłopaka do pójścia drogą powołania kapłańskiego.

Od czasu do czasu chodziłem z ojcem opałać się na łąki za blokiem. I kiedyś mówi, całkowicie absurdalnie, że może bym został księdzem, ale to co najważniejsze, to w tym stwierdzeniu wtedy był ten charakterystyczny ton dewaluacji. Taka propozycja, która ma przekreślić to, co jest obecnie, ale z drugiej strony jest nieosiągalna, aby nie zagroziła jego obecnej pozycji (Z, 153).

Ta młodzieńcza decyzja stała się jednak pułapką. Nie otrzymał miłości od ojca, więc szuka pomocy u Boga, który objawia się jako Ojciec. Poczucie krzywdy i poczucie winy przenikają się w sercu księdza, który traci orientację – nie wie, dlaczego został księdzem, a nawet nie chce wiedzieć. „Po prostu jestem księdzem, bo pokutuję za ojca, a nawet tego nie wiem” (Z, 107). Nieustanny brak porozumienia, konflikt z ojcem, obustronna gra w obojętność, kłótnie – wszystko to powoduje dramatyczny stan w psychice bohatera. Relacja *ojciec – syn* zdaje się największym problemem księdza Zero.

„(...) dziadek, czyli teść mamy, był sadystą (...). Ale przecież nie chodziło o teścia, tylko o własnego ojca” (Z, 60).

Paradoksalnie, relacji z matką także nie udaje się właściwie ułożyć (wzór: *dobra mama i zły ojciec* tutaj nie funkcjonuje). Spotkaniom rodzinnym towarzyszy „zdecydowane poczucie psychozy” (Z, 33). Matka „jakoś dziwnie uwielbiała proboszcza” (Z, 52), który w powieści został wymieniony nawet z nazwiska (ksiądz Biernacki; Z, 78), więc syn – prawdopodobnie podświadomie – wybrał drogę powołania. Odtąd rodzice ciągle bali się, że syn będzie uzależniony od alkoholu albo, że spotka kobietę i rzuci sutannę (Z, 85). Ksiądz sam w tym przypadku sprokurował problem, aby wstrząsnąć rodzicami, zmusić ich do duchowego przebudzenia:

„nakręciłem szajbę, że nie będę księdzem, i się wystraszyli, i mieli o czym myśleć. Stałem w ich obronie” (Z, 59-60).

Jednak marazm trwał, matka nosiła w sobie „holokaust psychiczny” (Z, 60), ojciec milczał, a syn-ksiądz przeżywał udrękę i ból estetyczny (Z, 19). Cierpiał również na

„perwersję wywracania białego w czarne” (Z, 60). Wszystko go drażniło, odczuwał ciągle napady gniewu i złości. Bohater tak naprawdę uciekł z domu, aby w klasztorze odnaleźć miłość i pokój, jednak demony dzieciństwa – niczym cień – podążały za nim¹³.

3. W poszukiwaniu tożsamości

Ksiądz Zero próbował – w swoim smutku i swojej samotności – odnaleźć zagubioną tożsamość. Kim był jako zakonnik?

„Patrzę na nieustanne poszukiwanie przez nas samych tożsamości. Nowe rozumienie zakonności, w zmieniających się czasach” (Z, 137).

Czym była jego służba kapłańska? Z jednej strony „słuchacze często mówili, że coś tak w środku się dzieje, jak mówię kazania” (Z, 156), ale z drugiej jako kaznodzieja był krytyczny w stosunku do własnych „osiągnięć” na ambonie.

„Myślałem: często wychodzi mi kicz na kazaniu” (Z, 19), „lubię błyszczeć elokwencją. Czy ktoś lubi się do tego przyznawać? Pewnie jestem palantem” (Z, 66).

Swoisty narcyzm cechował księdza już w dzieciństwie:

„Pamiętam, wielokrotnie powtarzałem sobie, będąc w domu sam, różne kwestie z matematyki lub innych przedmiotów. Ustawiałem tablicę ze stolnicy i pisałem kredą zadania z geometrii, i dyskutowałem z dyrektorem, nauczycielami. Popisywałem się. To takie podobne, gdy stoję na ambonie i próbuję wymyślić coś mądrego o życiu, a to przecież niemożliwe” (Z, 9).

Poza wątpliwościami natury psychicznej, pojawiły się we wnętrzu kapłana wątpliwości natury duchowej:

Bezwstyd – mam go nieustannie za kołnierzem, gdy zasiadam do Ewangelii i myślę nad kazaniem. Komentowanie Słowa Bożego. Sama myśl powoduje pusty śmiech. Bo niby jak? (...) Układam zawsze na kartce i odczytuję. Może gdybym się zdecydował mówić z głowy, to byłoby inaczej. Tymczasem odczytuję, ponieważ tłumaczę, że to jest dowód na szacunek dla słuchacza. Co z moim szacunkiem do siebie samego? (Z, 10)¹⁴.

---

¹³ Zgodnie z nauką księdza Józefa Tischnera: „Człowiek nie może zadomowić się w samotności” (J. Tischner, *Filozofia dramatu*, Paris 1990, s. 187).

¹⁴ Znakomicie przedstawił to Jean Guittton: „Ewangelia ma to do siebie, że nie można dać pełnego jej komentarza ani dotrzeć do istoty, jeśli się nie próbuje równocześnie zmienić swojego życia” (J. Guittton, *Ewangelia w moim życiu*, tł. L. Rutowska, Warszawa 2002, s. 13).

Niemожność werbalizacji tajemnicy Boga nie wynikała z pokory kapłana. Raczej przeciwnie: kapłan w kryzysie uruchomił mechanizm samousprawiedliwienia. Mówił o Bogu (podczas kazania), ale odczuwał pustkę słów, która jest pochodną jego pustki wewnętrznej. Być może wynikało to również z jego zbytnej „frywolności teologicznej” (Z, 68). W powieści ksiądz Zero nieustannie dokonywał analizy własnej psychiki, roztrząsał różnorodność swoich stanów depresyjnych, czynił kolejne wiwisekcje¹⁵, natomiast nie było go widać jako człowieka czytającego Biblię, dzieła teologów lub trwającego na modlitwie¹⁶. Zastanawiał się nieustannie nad swoją pustką i rozpaczą¹⁷, ale nie szedł z ową rozpaczą do Boga. Nie ofiarował mu swojego krzyża. Z pewną zawiścią komentował życie innych kapłanów:

„Jak można powiedzieć głośno o rozpacz, gdy jest się księdzem. To musi być jakiś słaby ksiądz. Przecież nadzieja prowadzi. Ile razy widziałem przepełnionych szczęściem księży. Wiedzieli o nadziei i potrafili uśmiechać się” (Z, 7).

Więcej, ksiądz w kryzysie dostrzegał własną schizofreniczność. Ksiądz Zero spełniał swój kapłański obowiązek, ale nie podążało za tym jego serce.

„Zawsze mnie dziwi, że inaczej zachowuję się na ambonie, a inaczej komentuję w zakrystii. Nawet nie mam na myśli konieczności modulowania głosu. Przecież nie chodzi też o tradycję czy kulturę słowa. Tego nigdy mi nie brakuje. Ten poziom jest minimum koniecznym do dobrego samopoczucia” (Z, 33).

Podobne rytualne stało się podejście kapłana w kryzysie do sprawowania Ofiary Jezusa podczas mszy świętej. To przecież istota życia i służby kapłańskiej – co potwierdzał ksiądz Zero:

„Nigdy nie zastanawiałem się, dlaczego zawsze odpowiadam na pytanie o powód bycia księdzem: bo mogę sprawować Eucharystię” (Z, 88)¹⁸.

Jednak po chwili przyznawał:

„Ale tak obserwuję siebie samego w czasie mszy świętej, jest o radości, a jestem smutny” (Z, 88).

---

¹⁵ „Ważniejszy jest ten proces depresji. Wszystkie uczucia powoli zastępowane są jednym smutkiem. Unieruchomieniem. Znika to poczucie, że mogę iść, gdzie chcę” (Z, 112).

¹⁶ Jak sam mówi: „trudno się modlić, gdy głowa nabita myślami” (Z, 107).

¹⁷ Księdza Zero można zaliczyć do kategorii ludzi, określanych przez Williama Jamesa (jego słynne „Wykłady Giffordowskie” o doświadczeniu religijnym omawia Charles Taylor w swoim cyklu komentarzy, również wygłoszonych... w Edynburgu!) jako „*chore dusze*, które nieodmiennie dostrzegają w świecie ból, stratę, zło i cierpienie” (Ch. Taylor, dz. cyt., s. 29).

¹⁸ Podobnie mówi ksiądz Jan Kaczkowski w ostatnich słowach wywiadu: „To jest moje największe marzenie, żeby móc do samej śmierci sprawować Najświętszą Ofiarę” (S, 136).

Sakrament Eucharystii nie wydał też owoców w życiu duchowym księdza Zero. Jego stagnacja pogłębiała się, a głębia duchowa zamieniała w płyciznę.

„Teraz tu leżę. Nie ma nic do pracy. Wykonałem poranną. Odprawiłem mszę. Teraz nie ma nic do roboty. Miałbym, ale mogę odwlec. I leżę na podłodze. Chciałbym tak zastygnąć” (Z, 135).

Zamiast entuzjazmu wiary, ksiądz poddał się apatii i abulii¹⁹. Niechęć do Eucharystii, coraz bardziej się potęgująca, była dowodem na utratę tożsamości kapłańskiej:

Dziś nie odprawiałem mszy świętej, tylko uczestniczyłem jak normalny człowiek, chrześcijanin. Ciekawe uczucie. Będę myślał. Bo sakrament nie zabrania tego, ale z drugiej strony nie zmusza. Nic nie zmusza. Teologia ma odpowiedź na każde pytanie. Choć sama mówi, że nie. Tylko że to myślenie zaordynowałem sobie wtórnice. Najpierw siedziałem z ulgą w ławce na końcu kościoła. Co jest pierwsze? Myśl czy uczucie, czy wybór, czy wiara? (Z, 54).

W domu rodzinnym, podczas wakacji bohater (a właściwie: antybohater) zamiast na mszę o siódmej, chodził na poranne spacer (Z, 97)²⁰. Sam na sobie eksperymentował:

„Był grzechem nieobecności na mszy świętej, czekałem, aż powie mi tak sumienie. I nic” (Z, 107).

Zamiast podjąć walkę duchową, nawet najbardziej mizerną, ksiądz Zero oddawał się niekończącym się dywagacjom:

Najbardziej dziwna jest moja niechęć przed niedzielą. I ja rejestruję wewnętrzny hamulec. Potrafię go skruszyć. Dziwny, że się pojawia. Manifestuje się poprzez niechęć i strach przed wygłaszaniem kazania. Absolutnie nieuzasadniony, bo mam napisane i wewnętrznie je akceptuję. To nie trema. Przecież to pojęcie-wytrych (Z, 155).

Z dziwną egzaltacją poddawał się fascynacji innymi źródłami duchowości, niż katolicyzm: jogą²¹, judaizmem (Z, 151, 159)²², sintoizmem (Z, 68), a nade wszyst-

---

¹⁹ W życiu duchowym pragnienie Boga może zostać zniszczone przez lęk i smutek, a wówczas człowiek sam dla siebie staje się tragiczną zagadką (zob. M. Zawada, *Homo desiderans Deum. Dynamika pragnienia Boga w wymiarze antropologiczno-duchowym*, Kraków 2011, s. 225).

²⁰ Atmosfera religijna domu rodzinnego księdza Zero pozostawia wiele do życzenia, o czym świadczą jego wspomnienia z dzieciństwa: „Nawet w czasie Wigilii nie modliliśmy się (...) Tak było. Może z wyjątkiem obrazu Serca Jezusa, ale to ja miałem zarządzić, abyśmy wszyscy się podpisali z tyłu. Mama tak mnie namówiła. Tak się kontaktowała ze swoim mężem, jak to teraz rozumiem” (Z, 154).

²¹ „Joga, od niej się wszystko zaczęło. Dla mnie modlitwa. Bo przecież jak się myśli, to tylko myśli. A tu ciało, samo ciało. Więc szczyt modlitwy. Tylko trudno to pogodzić, jakieś wyobrażenie ogólnie przyjęte, z faktycznymi wydarzeniami. Chociaż z drugiej strony zawsze myślałem o jodze. Nawet nie potrafię powiedzieć, kiedy pierwszy raz usłyszałem. Chodziła, całe życie. Tylko nie potrafiłem się zabrać. Na przestrzeni lat kupowałem kilka książek i gubiłem. Aż przyszedł zew. I tyle” (Z, 89). Kuriozalne, iż ksiądz Zero próbuje poprzez ćwiczenia jogi „pogłębić” swoje przeżywanie mszy.

ko – prawosławiem. Tylko w przypadku nawiedzenia sanktuarium w Grabarce (w dniu św. Spasa, 19 sierpnia) ksiądz mniej był pątnikiem (przyniósł swój krzyż, czyli postąpił jak inni pielgrzymi), a bardziej religijnym turystą (zajmował się fotografovaniem). Pojawiło się w nim pragnienie łaski, ale nie potrafił jej przyjąć, bo choć Pan Bóg udzielał mu łaski stosownie do otwartości jego serca, ksiądz Zero nie chciał podjąć walki o własne wnętrze.

Gdy chodziłem po Grabarce w niedzielę, w czasie liturgii prawosławnej, i między innymi robiłem zdjęcia, uważałem, że spełniam obowiązek religijny. Co jest nieprawdą z pewnością. I tak bym powiedział z różnych powodów, gdyby ktoś zapytał się w konfesjonale. Sytuacja z drugiej strony dawała mi możliwość zastanowienia się i uwolnienia. Prawdziwa modlitwa. Ta ostatnia, jak wiadomo, to tylko koszmarnie trudna praca. Gorzej, bo praca daje satysfakcję, mnie wtedy pozostawała obrona własnej równowagi (Z, 107).

Pobożność eucharystyczna (najbardziej istotna „właściwość” prawdziwego kapłana) przeżywana w ten sposób, nie przynosiła owoców łaski. Msza stała się okazją do kolejnych rozważań nad własną psychiką albo źródłem natręctw²³. Kapłaństwo, które było ucieczką z domu, z dusznego klimatu toksycznych rodziców – przemieniło się w życie, które stało się eskapizmem przed kapłaństwem. Jak określić człowieka w sutannie, którego „męczy” modlitwa i nudzi msza²⁴? Pozostało mu odczytywanie kazań i obowiązek „bycia” na niedzielnej mszy, najlepiej w ukryciu, w tłumie innych ludzi.

4. Samotny i smutny

Problemem księdza Zero nie był sam kryzys powołania. Problemem stała się paląca samoświadomość kryzysu. Kryzys księdza po czterdziestce łatwo określić jako „wypalenie zawodowe”, ale w powieści Jarosława Naliwajki SJ źródło kryzysu ukryte zostało dużo głębiej. Każdy ksiądz powołany jest do głoszenia orędzia Ewangelii, czyli zwycięstwa Zmartwychwstałego nad grzechem i śmiercią, natomiast główny bohater omawianej powieści stał się faktycznie antybohaterem,

---

²² Powieściowy ksiądz nie powtarza jednak mądrej i biblijnej fascynacji, która towarzyszy wyznaniu Guittona: „Dla Żyda każdy człowiek jest kapłanem w sensie pośredniczenia, każdy człowiek odprawia Paschę, każdy wielbi Boga swoją osobistą ofiarą (...) każdy Żyd jest kapłanem i w pewnym sensie (...) nie ma dla Żydów specjalnych cudów, ponieważ wszystko jest cudem” (J. Guitton, dz. cyt., s. 82-83).

²³ „Na przykład sprawa z Eucharystią. Kiedyś mi wskoczyło, że Dzieciątko jest łamane przez pół. I widziałem taki obraz przed oczami. Jakies natręctwo? Z czasem zasypało się, przez nasiąkanie słowami z różnych narracji” (Z, 22).

²⁴ Tymczasem – jak pisze ks. Jan Pałyga – „ludzie potrzebują od księży, by im powiedzieli, jak oni się modlą, jak są z Bogiem. W żadnym wypadku nie może to być wykład prawd pozostających gdzieś obok kaznodziei. To muszą być jego prawdy, które poznał i pokochał, które teraz chce przekazać ludziom” (J. Pałyga, *Jak ewangelizować?*, „Znak” 1997, nr 1, s. 114).

Został Zerem, zdolnym kroczyć przez życie od klęski do klęski. Może dlatego fascynowało go określenie pisarza, którą odnalazł u Kertesza:

Zastanawiałem się nad tym, co powiedział Kertes. Odkład odrzucili mu powieść, poczuł się pisarzem, przecież kimś więcej. Zyskał tożsamość. Na ile tożsamość słów wewnętrznych Kościoła służy tożsamości księdza. Dla Kertesza, który pokazuje anatomicznie proces relacji pomiędzy brakiem tożsamości a jej obecnością. Bo przecież w jego pustce nic się nie zmienia, a jednak jest pewien tożsamości (Z, 152).

W jaki sposób mógł znaleźć remedium na ból kapłana w kryzysie? Kościół podaje szereg lekarstw duchowych (modlitwa, spowiedź, rekolekcje), natomiast powieściowy bohater, żongler pustych słów, postanowił narzucić sobie rygor banalnej egzystencji²⁵ (metoda: jakoś minie, najlepiej przeczekać, nie wolno się zbyt przejmować). Punktem dojścia rozważań księdza w kryzysie stało się przeświadczenie, iż chodziło o doświadczenie potrzebne, z którego prędzej lub później wypłynąć mogło jakieś dobro.

Obraz świata, jaki niosę jako ksiądz, daje mi tożsamość. Pod warunkiem niezagładania głębiej, pod podszewkę słów. Przecież to niewykonalne. Słowa niosą kolejne, a te kolejne z sobą podszewki. Tylko zanim dojdę do słów księżowskich, to mam swoje życie. I mogę się nad nim nie zastanawiać. Wtedy ono samo robi to za mnie, z tragicznym skutkiem dla mnie i tych wkoło (Z, 156).

Przypomina to trochę apokryf o żebraku, którego Jezus uzdrowił z trądu, a on stracił sens życia. Jako trędowaty świetnie prosperował, żebrząc wśród tych, którzy litowali się nad jego nieszczęściem, a od momentu uzdrowienia trzeba było żyć samodzielnie bez litości innych, więc jak miał być wdzięcznym Jezusowi? Ksiądz Zero uwielbiał rozrzasać swoje bóle, problemy, kompleksy, upadki, niedole i udręki, a asceza nie przyczyniała się do jego postępu w drodze do świętości²⁶. Szczęściem księdza Zero stało się smakowanie swojego „bycia nieszczęśliwym (księdzem)”. Wystąpił tu dziwaczny przypadek – jakby ktoś ranił samego siebie, ponieważ uwielbiał bandażowanie, przy czym był jednocześnie samoświadomy tegoż paradoksu²⁷.

---

²⁵ Ksiądz Zero nie staje się żołnierzem Chrystusowym, bojownikiem Bożym, prawdziwym atletą ducha, a więc bohaterem i niezłomnym świadkiem wiary. Nie szuka mądrości, czyli sztuki dojrzałego życia, w którym istotną rolę pełnią cnoty: męstwo, odwaga, opanowanie, trzeźwość, czujność, hart ducha i ciała, łagodność, uprzejmość, cierpliwość i skromność (zob. M. Rusiecki, *Pedagogia w służbie wiary*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 2012, nr 11, s. 165).

²⁶ Przy okazji życia w ascecie należy pamiętać o maksymie Norwida, który utrzymuje, iż „Chrystus, głosząc ascezę, wcale nie chciał, żeby człowiek stał się szkieletem” (cyt. za: J. Woźniakowski, *Czego święcy oczekują od księży?*, [w:] *Ku jedności świata. Wybór artykułów z miesięcznika „Znak” w 60. rocznicę powstania pisma*, red. M. Bardel, Kraków 2006, s. 377).

²⁷ „Bycie księdzem umożliwia też chowanie się. Być może ta konieczność ukrywania agresji powoduje, że w odbiorze jestem uważany za spokojnego. Być może to tylko mój odbiór samego siebie. Najciekawsze jednak w tym momencie, o czym myślę, to fakt rozpadu wewnętrznego, gdy się nad

Smutny i samotny ksiądz nie chciał przyjąć pomocy z zewnątrz. W rozmowie z rodziną, spotkaną podczas liturgii na Grabarce, uciekł w słowa.

– Cześć, co tam? – powiedział kuzyn.

– Jestem zagubiony – przywitałem.

(...)

– Jak zagubiony?

– No, szukam – odpowiedziałem całkiem głupi.

Nie wiedziałem, co powiedzieć, zaraz po urodzeniu milczałem przez pięć lat. Ale inteligencję wykorzystuję, konstruuje zdania niosące wieloznaczność. Z drugiej strony często odpowiadam wieloznacznie na pytania dotyczące rozstrzygnięć metafizycznych czy o Bogu.

– A, to co innego, szukać a zagubić się, prawda? – z akcentem na ostatnią głoskę.

Odszedłem, nie wytrzymałem ciśnienia. Poszedłem w dalszym ciągu fotografować krzyże. W tym roku tak postanowiłem, nie wiedziałem dlaczego (Z, 98).

To milczenie nie było rodzajem kontemplacji, ale raczej maskowało lęk przed nawiązaniem więzi. Brak komunikacji w domu rodzinnym, brak przyjaźni i życzliwości w życiu zakonnym doprowadzały księdza Zero do głębokiej depresji²⁸. Jako inteligentny psychoterapeuta próbował różnych sztuczek, aby przywrócić sobie względnie stabilne samopoczucie. Paradoksalnie jednak znajomość psychologii miała i tę wadę, że wszelki fałsz i oszustwo zostały przezeń zidentyfikowane. Samotny ksiądz próbował swoje problemy „wytłumaczyć” sobie brakiem życia rodzinnego, ale różne doświadczenia z kobietami nie przynosiły mu rozwiązania. Związki z kobietami, szaleńcze²⁹, destrukcyjne³⁰ i sztuczne³¹, w których nieustannie bohater odkrywał ukryty powrót do matki, ożywienie czasu dojrzewania albo odrabianie strat z młodości. Lata praktykowania relatywizmu moralnego nie dały się łatwo wykreslić z życiorysu, jak pesymistycznie stwierdził bohater powieści (Z, 147-148).

Metaforą, za pomocą której można opisać księdza Zero, jest obraz ćmy:

---

tym zastanawiam. Tylko początkowo to znamionuje wyzwolenie. Potem zaczyna pojawiać się poczucie coraz większego grzeźnięcia” (Z, 146-147).

²⁸ „Milczenie, tak jak się zaczęło moje życie, tuż po urodzeniu” (Z, 108). Bohater w sutannie trochę swoją izolacją przypomina Oskara Matzeratha z powieści *Błaszany bębenek* Güntera Grassa.

²⁹ „Wczoraj jak przyjechałem, to zaległem jak kłoda, spać, spać, i jeszcze raz spać. Całkiem nago, nawet SMS-y mnie nie pobudziły. Chociaż były różne, najgorsze te erotyczne. Muszę wreszcie coś z tym zrobić. To jest i obrzydliwe, ale i za słaby jestem, żeby to przerwać. Najgorsze jest to samo tłumaczenie. Nie ma winy. Bo silniejsze ode mnie” (Z, 111).

³⁰ „Jak wróciłem do klasztoru, to zauważyłem, że piję herbatę z filiżanki, którą dostałem od CH. A przecież ją porzuciłem przed wakacjami. Ale to taka transformacja relacji do matki. Bo CH jest identyczna jak ona” (Z, 135).

³¹ Okazuje się, iż kobieta ciągle musi mówić o makijażu, a ksiądz – zamiast o miłości i tęsknocie – o drodze krzyżowej (zob. Z, 136).

Znalazłem pod biurkiem nieżywą ćmę. Chociaż myślałem, jak robiłem jej zdjęcie, że żyje, chciałem, żeby żyła. Dopiero jak wziąłem na kopertę, aby na białym tle zrobić, okazało się, że nie żyje. Obok zabrał się drugi mały robaczek, wijący się. To z niej, pomyślałem. Ja jestem taką ćmą śpiącą. A może życie na tym polega? (Z, 126).

Ćma, nocny motyl, leci w kierunku światła, ale należy do ciemności. Niesie w sobie dwa światy, schizofreniczny obraz rzeczywistości. Drugi „mały robaczek”, znaleziony pod biurkiem, przywołuje na myśl obraz biblijnego proroka Jonasza, który pogrążony w smutku, zmagał się z Bogiem³². Jego skargę Pan Bóg skomentował z surrealistycznym humorem³³. W przypadku księdza Zero – jego rozmówcą nie był Bóg, bo schizofreniczny ksiądz skutecznie oddzielił się od Stwórcy, wszak partnerem jego narzekania stało się tylko lustro.

5. Kompleks katolika

W życiu bohatera powieści Jarosława Naliwajki SJ nastąpił zanik katolicyzmu. Z dużym zainteresowaniem patrzył na inne formy duchowości, natomiast katolicka duchowość stała się dla niego nużąca i nieinteresująca. Precyzyjnie skutki znudzenia katolicyzmem ukazała pielgrzymka księdza Zero na Grabarkę, świętą górę prawosławia, gdzie prawosławna liturgia ukazywała misteryjność, tajemniczość, niedostępność świata *sacrum*:

Wszystko jest wyraźne i bliskie w katolicyzmie. Język polski powoduje, że wszystko rozumiem. A tu takie dalekie, niezrozumiałe, zimne, srogie, nieosiągalne, ezoteryczne. Człowiek nie może wejść za carskie wrota, ikonostas wyznacza granicę. Co z tego. Wszyscy są u siebie. Nikt się nie boi. Tylko Boga (Z, 104).

Prawosławie dawało katolickiemu księdzu z powieści poczucie wspólnoty, bo ukryty w modlitewnym tłumie pielgrzymów nie musiał się lękać. Zniknęły jego smutek, samotność i powaga odróżniające – w jego mniemaniu – katolicyzm od prawosławia³⁴. Dlatego bohater z zazdrością spoglądał na prawosławnego popa, który

„jest przekonany o swoim, w związku z tym zasadniczo nie potrzebuje tego udowadniać każdemu. Najpierw organizując sobie pole do dyskusji, jak w przypadku księdza katolickiego” (Z, 101).

---

³² Tak naprawdę bowiem – jak stwierdza ksiądz Krzysztof Grzywocz, w rozmowie z Katarzyną Jabłońską (autorką wywiadu *Szału nie ma, jest rak* z księdzem Janem Kaczkowskim) – „źródłem wszystkich głodów jest zaniedbanie więzi z Bogiem – głód Boga, to on objawia się „bulimią” albo „anoreksją” w sferze potrzeb psychicznych i fizycznych” (*Wyrzec siebie*. O ascezie z ks. Krzysztofem Grzywoczem rozmawia Katarzyna Jabłońska, „Więź” 2001, nr 3, s. 74).

³³ Zob. Jon 4, 9-11.

³⁴ Zob. Z, 99.

Zamiast intelektualnych dywagacji prawosławie przynosi milczenie pełne tajemnicy. Od czasu do czasu w głowie księdza Zero pojawiła się myśl, że religia katolicka także wzywa do modlitwy duchowej, do radości i wiary³⁵, jednak bohater jakby „stracił serce” do katolicyzmu, a na ceremonii prawosławnej patrzył z zachwytem, gdy na Grabarce strumienie ludzi płynęły w kierunku cerkwi, całując ikony, paląc świece:

A liturgia, czyli służba, toczyła się cały czas. Pewnie w podręcznikach teologii można przeczytać, że od początku do końca należy być uważnie na liturgii. Katolicyzm nie różni się pewnie od prawosławia w tym. Ale [tutaj, czyli w prawosławiu] brakowało strachu, smutku, mobilizacji do ponoszenia odpowiedzialności za zabicie Boga. A radość jest, tylko też na rozkaz jakby, po wyraźnym odgraniczeniu od smutku czy po wyraźnym pozwoleniu na nią, w czasie liturgii albo nabożeństwa katolickiego (Z, 103).

Podczas pobytu na Grabarce wszystko przeplatało się łagodnie we wnętrzu bohatera powieści. To wewnętrzne – bardziej psychiczne niż religijne – ukojenie nie trwało w księdzu Zero zbyt długo, bowiem pojawiają się wyrzuty sumienia, samoskarzenie o zdradę, o odstępstwo od swojej katolickiej tożsamości. „Mogę się tylko wstydić. Ale tak to widzę” (Z, 103). Ksiądz Zero od myślenia o ikonie, która intrygowała go nie tylko swojskością i ludowością, ale również i niezwykłą tajemniczością, przeszedł do rozważania nad własnym życiem.

„Tak sobie myślałem, ile jest w tym moim myśleniu agresji wobec własnego ojca, poprzez fascynację prawosławiem. Bo przecież jako ksiądz katolicki tą fascynacją osłabiam swoją motywację, szkodzę sobie, czyli ostatecznie mojemu ojcu. To znaczy wyciągam na powierzchnię tę nienawiść, która każe milczeć. Skąd się wzięła? Tajemnica. Płynie może przez pokolenia” (Z, 106).

W byciu księdzem odkrył nie tyle radosną odpowiedź na głos powołania, ile rodzaj ekspiacji za winy, które od pokoleń szły za jego rodziną. Poczucie winy konstruowało pewien mit rodzinny, który jak cień towarzyszył księdzu w kryzysie. Jego pradziadek, który pracował w ochronie, miał chronić cara. Kiedy car zginął w zamachu, w całej rodzinie powstało przekonanie, że skoro nie ocalał cara, więc to jakby go zabił. A ponieważ pradziadek bohatera powieści był sobowtórem ostatniego cara, pojawił się jeszcze większy lęk i wstyd. Drugim powodem nieustanne-

---

³⁵ Wiara wzywa do naśladowania Chrystusa, z Jego miłosierdziem, nade wszystko jest to wezwanie skierowane do kapłana – „nie może to być „funkcjonariusz” religijny, lepszy czy gorszy „urzędnik” parafialny. Musi to być człowiek, który rozumie zmiany zachodzące w świecie i myśleniu ludzi, także i te na niekorzyść wiary. Nie będą one wywoływały u niego ani zdziwienia, ani niechęci czy agresji. Będą raczej wezwaniem do nowych przemyśleń i poczynań duszpasterskich. Powinien to być człowiek głęboko religijny, który nie „odmawia” brewiarza, ale w oparciu o zawarte w nim teksty modli się. Msza święta to dla niego najgłębsze spotkanie z Chrystusem (...) Będzie wiedział, że on – ksiądz – jest bratem wszystkich ludzi, a zwłaszcza grzesznych i myślących inaczej. Z jego ust nigdy nie padną słowa: to „komuch”, to mason, to Żyd, pijak czy kryminalista” (J. Pałyga, dz. cyt., s. 112). Prawdziwy ksiądz naśladuje Dobrego Pasterza, który zawsze szuka zagubionej owcy.

go poczucia winy była ziemia, którą mieszkańcy wsi wzięli od dziedzica. Ta kradzież – przeprowadzona w majestacie, nowego, komunistycznego prawa – została we wnętrzu ludzi na wsi ojca i domagała się pokuty, stąd pojawiały się ciągle nienawiść, złość i bunt, od których nie sposób było uciec. Jakby niepokojące fatum odbierało smak życia, radości i szczęścia, jakby człowiek dziedziczył demony, odbierające możliwość prawdziwego życia. Dla księdza Zero sumienie katolickie stało się straszliwym głosem, który przypominał o winie i karze, nie pozwalał na spotkanie z Bogiem, bowiem poprzez grzechy nie sposób dotknąć świętości. Swoje dylematy moralne przenosił na wszystkich kapłanów, nie dostrzegając takich, których wiara i pobożność całkowicie zaprzeczały jego ocenie rzeczywistości Kościoła Katolickiego:

Nie zauważyłem księży katolickich na Grabarce. Ksiądz prawosławny posiada inną twarz. Katolicki jakby wystraszony na ulicy. Z jednej strony, Chrystus odkupił świat, wyzwolił tak zwanego człowieka, z drugiej – pewności nabiera on dopiero w kontekście bezpieczeństwa, gdy rozmowa toczy się na warunkach księdza katolickiego. Zabawne jest to maskowanie na ulicy. Koloratka schowana w kołnierzyku. Ale koszula i czarny sweter pozostają. Albo drugi sposób, manifestacja strojem duchownym. Wzrok przemyka ponad głowami. Chyba że nagły uśmiech na pozdrowienie religijne (Z, 100-101).

Po chwili jednak skonstatował swoją naiwność: skąd wzięli się księża katolicy na święto Spasa na Grabarce?

„Absurdalność życia zmusza mnie do myślenia. Będąc księdzem katolickim, chciałbym być prawosławnym. Będąc prawosławnym, chciałbym być katolickim. Zmiana w każdą stronę rodzi spustoszenie wokół” (Z, 107)³⁶.

Powracały wyrzuty sumienia, w sensie religijnym gest chodzenia po Grabarce, w niedzielę na liturgii, robienie zdjęć, stały się nieobecnością religijnego gestu. A jednak gest ten był dla bohatera powieści sednem religijności, skoro pobyt na Grabarce spełnił funkcję terapeutyczną, ksiądz Zero odnalazł ukojenie³⁷. Tego stanu wewnętrznego nie zmącił mu grzech nieobecności na mszy świętej. Ksiądz

---

³⁶ Fascynację prawosławiem wykazuje też ksiądz Jan Kaczkowski, który – w komentarzu emitowanym w stacji *Boska.tv* – wyjaśniając sens *modlitwy Jezusowej* posługuje się różańcem katolickim oraz różańcem prawosławnym. Oczywiście, takie ekumeniczne nastawienie do innych Kościołów chrześcijańskich w niczym nie godzi w katolicyzm. Jednak w przypadku księdza Zero prawosławie zajmuje miejsce katolicyzmu, staje się ersatzem wobec katolickiej liturgii.

³⁷ Ksiądz Zero znalazł chwilowe ukojenie, ale nie odnalazł swej tożsamości kapłańskiej. Przekonująco na temat fascynacji innymi religiami wypowiada się ksiądz Krzysztof Grzywocz: „Buddyzm to piękna duchowość, jednak ja nie mogę być wszystkim, muszę wybrać i ten mój wybór ma konsekwencje – jestem księdzem katolickim, a nie mnichem buddyjskim. Jeżeli nie wybiorę, mogę być mistrzem Zen w koloratce. Czyli właściwie kim?” (*Wyrzec siebie*, s. 76).

czekał, aż sumienie odezwie się oskarżycielskim tonem, tymczasem zapadła cisza, **nic się nie stało, sumienie milczało**³⁸.

6. Skarga

Brat powieściowego księdza zero był jedynym powiernikiem jego dylematów. Rozmowy z bratem przynosiły mu głębsze refleksje, w których marzenia i urojenia zastępowała twarda ocena rzeczywistości. Ksiądz Zero w powieści nigdzie nie ujawnił swojego imienia, podobnie nie zwracał się po imieniu do własnego brata, jednak z rozmów z matką wiadomo o życiu starszego brata księdza. W powieści Kuba był artystą malarzem³⁹, który z swą żoną o imieniu Irena mieli dziecko. w Powieści zaistniała „rywalizacja z bratem” (Z, 153), który jednak stał się swoistym autorytetem dla księdza Zero, także w kwestiach religijnych.

„Nawet pamiętam po latach, brat powiedział: przecież ty masz powołanie. Tego się nie spodziewałem po nim. Nie przypuszczałem, że może tak religijnie spoglądać” (Z, 142).

W Wielki Czwartek, który ksiądz Zero przeżywał szczególnie boleśnie, z powodu poczucia braku jedności z Chrystusem i kruchości swojego powołania⁴⁰, to właśnie brat podtrzymywał go na duchu:

Najśmieszniejsze, że nagle zadzwonił Bart, bo to był Wielki Czwartek, z życzeniami z okazji mojego święta, rocznicy zostania księdzem. To jeszcze był okres, że nie uznawał mnie za partnera. Dopiero po napisaniu pierwszej powieści. Generalnie wtedy uznawał mnie za autorytet, ale potem zaraz mnie niszczył. Musiał mieć poczucie, że jestem pisarzem, bo wyczytał, że oni są porabani (Z, 69).

Rozmowy z bratem w jego pracowni malarskiej były jedyną przestrzenią, w której ksiądz Zero odzyskiwał poczucie własnej wartości, uciszał swoje kompleksy. Rozmowy dotyczyły literatury⁴¹ i sztuki⁴², ale nade wszystko sensu życia⁴³. Roz-

---

³⁸ Brakuje w powieści krakowskiego jezuita poważnej odpowiedzi na pytanie „dlaczego warto być kapłanem”; problem kryzysu duchownych podejmuje czerwcowy numer „Więzi” 2007 (tytuł całego numeru „Dlaczego księża odchodzą/zostają?”), w którym w ramach ankiety wypowiada się dziesięciu duchownych, m. in. Józef Augustyn SJ, Adam Boniecki MIC, Wojciech Jędrzejewski OP, Dariusz Kowalczyk SJ, ks. Jerzy Szymik, Paweł Kozacki OP (zob. *Dlaczego (nadal) chcę być księdzem?* (ankieta), „Więź” 2007, nr 6 (584), s. 58-76).

³⁹ Piotr Naliwajko, brat autora powieści, jest także malarzem. Jego autorstwa jest obraz, który wykorzystano na okładce książki – przedstawiający nagiego mężczyznę, który klęczy na bruku.

⁴⁰ „Najgorzej to mam w Wielki Czwartek” (Z, 47).

⁴¹ „Rozmawialiśmy z bratem o jego książce, to znaczy wywiad z nim” (Z, 96).

⁴² „Ten najlepszy, jaki namalowałem – zobacz” (Z, 46).

⁴³ Ksiądz Zero jest dzieckiem epoki „śmierci Boga”, której zasadniczym problemem jest brak sensu. „Wydaje się, że poczucie zła jest zbyt mocno zakorzenione w metafizycznym wymiarze, który nowożytność rzekomo zostawiła za sobą. Sądzę jednak, że poczucie to wskazuje na równie istotne

mowa o *Krzyku* Edwarda Muncha przechodziła w rozmowę o rodzicach, o sprawach najważniejszych (*kursywą zaznaczam wypowiedzi księdza Zero*):

- A ty tak możesz niby sobie żartować? Z poważnych nauk świętych? – powiedział brat.
- *Na razie tylko myślę. Chociaż, czy ja wiem? A jak oni sobie radzą, katoliczka z prawosławnym? Nasi starzy* – odpowiedziałem.
- Nie zastanawiałem się nad tym nigdy.
- *Chyba nijak, do tego, co tu mówić, krzyk przez milczenie (...)*
- Ze wsi obydwójce, to daje porozumienie.
- *Nigdy nie było uznania wobec wsi matki, przynajmniej tak pamiętam. Teraz myślę, że Eucharystia to chleb, to ziarno, to zboże.*
- Tani romantyzm (Z, 44).

Zdrowy rozsądek starszego brata, jego twarde stapania po ziemi, przywracało księdzu trzeźwość myślenia: trzeba było z „obłoków” zejść na ziemię i zająć się życiem, realizacją swojego powołania⁴⁴. Pomimo różnorodnych problemów, należało popatrzeć z optymizmem na siebie i świat. Ksiądz jednak szybko powracał do swoich dywagacji:

- *Tak. Tylko głębiej spojrzę, frapuje mnie nieosiągnięcie. Opracowałem sobie w ten sposób taki korek na tę rodzinną dziurę.*
- Musisz gdzieś zakładać autonomię i granicę.
- *To pytanie to nic innego jak poszukiwanie granic, z którymi mamy problem.*
- Zaraz, ale nie wydarzyła się żadna hekatomba prywatna. Spokojne życie, troska, możliwość życia, kształcenia.
- *Po co zatem wykręcać szpagaty wewnętrzznego wysiłku?*
- Chcesz zaprzeczyć biegowi świata i tyle.
- *Masz być wierny powołaniu i tyle* – powiedziałem.
- Chrystusowi – doprecyzował.
- *Ale to niemożliwe. Tylko dążyć można. Nie wiem, czy robię coś innego niż poszukiwanie tego, czego nie było w domu. W samym tym szukaniu jest energia. Być może przyczyna jest drugorzędna. Nie potrafię odpowiedzieć* (Z, 44-45).

W cytowanej rozmowie brat malarz stanął w obronie życia, bo podczas gdy ksiądz, zafrapowany *nieosiągnięciem*, smakowaniem kolejnych klęsk, dźwiganiem depresji, nie wiedział, co dalej począć, to wtedy malarz przejmował funkcję kaznodziei –

---

zagrożenie, które może okazać się nawet czymś dotkliwszym niż utrata sensu. Gdy zanika poczucie gwarantowanego ładu, w którym dobro może zatriumfować, poczucie otaczającego nas zła, w nas samych i wokół nas (...) nie natrafia na żadne oczywiste mechanizmy obronne. Musi nas ono boleśnie trapić. W istocie, można podejrzewać, że czasem uciekamy w bezsensowność po to, by nie stawiać czoła owemu poczuciu” (Ch. Taylor, dz. cyt., s. 35-36).

⁴⁴ Jak stwierdza ksiądz Mieczysław Rusiecki należy nosić w sobie i pogłębiać „wielkie pytanie: jak najprawdziwiej i najtrafniej zmierzyć się z każdą sytuacją, którą niesie los, bo wszystko, co się zdarza, jest godnie uwielbienia. Potrzebne jest zatem czujne, modlitewne, ufne i wnikliwe rozeznanie oraz działanie z pasją!” (M. Rusiecki, dz. cyt., s. 190).

pouczał, że nie istnieje „czysta” wierność, wierność bezosobowa, bowiem prawdziwa wierność jest tylko wiernością wobec Kogoś. Na szare i nijakie życie księdza malarz niejako nakładał barwy, strofował go, jak przystało na starszego brata, i przywracał odpowiednią miarę jego cierpieniom – wszak wszyscy dźwigają swoje krzyże:

– Młody! To nie są dylematy księdza – śmiał się.

– *Postawienie sprawy wierności księdza spycha na plan dalszy energię, która jest używana, oraz to, czemu ona służy. Przecież wierność nie pojawia się nazajutrz po decyzji zostania księdzem. Trzeba najpierw mieć potrzebę bycia poszukiwaczem.*

– Każdy poszukuje wierności (Z, 45).

Demony konfliktów rodzinnych ścigają księdza Zero również w klasztorze. Jako zakonnik nie potrafił nauczyć się głębokiego przeżycia wspólnoty, w której ludzi łączy braterstwo i wiara w tego samego Chrystusa.

„Tak więc i klasztor jest odzwierciedleniem tego procesu rodzinnego. Nie może być inaczej. Tylko pozornie wydawałoby się to niemożliwe i irracjonalne. Jedyne, co mnie łączy z ludźmi tu, to lęk i strach, i ukrycie” (Z, 112).

Poczucie obcości w klasztorze, który powinien być być domem, przynosiło pesymistyczne myśli i tylko pozorne szukanie ratunku:

Nie myślę wcale o misji, świętości. Jak myśleć? Czy to co zmieni? Przecież wszędzie będę musiał z kimś rozmawiać. Czytałem tygodniki religijne. I szukałem z premedytacją, co napisał kolega psycholog. Taki specyficzny, bo chrześcijański. Ma odpowiedź na wszystko. Było o wypaleniu. Pierwszy tekst o wypaleniu. Ale głównie o dogmatach teologicznych. Że niby są, ale ich nie ma, bo dają wolność. Kiedy tam dogmaty! Zastępcza sprawa. I jeszcze o lustracji, że coś trzeba zrobić.

– Zlustrować Chrystusa – powiedział brat.

Patrzyłem się bez zdecydowanej myśli.

– Przecież On był Żydem – to ostatnie dodał z ironią i uśmiechem. Artyści to od razu uchwycą problem (Z, 128).

Stąd już tylko krok do dramatycznego stanu, w jakim powieściowy „ksiądz” zane-gował swój charyzmat, nie zważając na nauczanie Kościoła i wezwanie do życia łaską. Nie była to właściwie jakaś odmiana herezji, ale całkowita obojętność na życie religijne, wszechogarniająca acedia, zwątpienie i niewiara w możliwość nawrócenia:

„Naprawdę, co za różnica, czy będę wiedział o strukturze pierwotnego Kościoła jako o działaniu Ducha Świętego, czy tylko jako o [działaniu] ludzkim, to przecież ja będę to wiedział. Moja historia, odcisnięta rodzina itp., wszystko, o czym myśla-łem, czyli ksiądz od zera” (Z, 128).

Wielkie ego księdza Zero nie potrafiło odnaleźć drogi do utraconego świata wiary⁴⁵. Jego złość na Boga i agresja w stosunku do ludzi „manifestuje się przez narzekanie” (Z, 157). To jednak była nieustająca walka z domem rodzinnym, który ksiądz dźwigał niczym ślimak na swoim grzbiecie. I nie potrafił zrozumieć, że droga wiary przynosi uleczenie wszelkich zranień, że cała nadzieja ukryta jest w tym, przed czym tak rozpaczliwie uciekał, że Bóg potrafi nawet pustkę napęłnić swoją łaską⁴⁶.

7. Epilog

W książce *Zero* wydawca napisał:

A ksiądz we współczesnej kulturze jest wcieleniem Innego⁴⁷.

Jednak ksiądz-antybohater powieści Jarosława Naliwajki SJ był wcieleniem nikogo. Nawet rozdarty, nie budził współczucia, bo epatując cierpieniem, nie chciał pomocy, a swoje życie uczynił perwersyjną adoracją własnego bólu⁴⁸. Stał się ojcem posepnym, księdzem cierpiącym i kapłanem bolesnym. Powieściowy ksiądz Zero został uwięziony w zgubnym trójkącie: brak modlitwy – psychologizacja (intelektualizacja) – niedojrzała osobowość, dlatego nie można znaleźć głębi duchowej w jego jałowych dywagacjach. Nie przypominał bohaterów *Pamiętnika wiejskiego proboszcza* i *Pod słońcem szatana* Georgesa Bernanosa, *Mocy i chwały* Grahama Greena, *Ładu serca* Jerzego Andrzejewskiego, *W cieniu kolegiaty* i *Konfesjonahu* Władysława Jana Grabskiego, uwikłanych w dramatyczną walkę dobra i zła, świętości i grzechu. Nie był podobny do kapłanów z trylogii *Przypadki księdza Grosera* Jana Grzegorzcyka⁴⁹, którzy

---

⁴⁵ Tymczasem (jak pisze ksiądz, a obecnie już biskup, Grzegorz Ryś) „kluczem do zrozumienia, a jeszcze bardziej do prze-życia powołania kapłańskiego jest prywatna wiara księdza. Osobista wiara, której utrata czyni bezsensownym zarówno to, co on robi, jak i to, kim jest” (G. Ryś, *Prywatna wiara księdza*, [w:] *Ku jedności świata*, s. 478).

⁴⁶ Pragnienie Boga może objawiać się w *doświadczeniu pustki*, które człowiek współczesny często myli z pustką egzystencjalną i zamienia w poczucie frustracji i potrzebę ucieczki (zob. M. Zawada, dz. cyt., s. 407-408). Tak odczytane życie księdza Zero, w ciągłym nagim pragnieniu i napięciu niespełnienia, byłoby prologiem jego powrotu do autentycznej wiary. Wówczas cała powieść mogłaby stanowić *sui generis* akt kenozy, pokorne wyznanie małości, bycia „zerem”, w drodze do zjednoczenia z Tym, którego przybito do krzyża na Gołgocie.

⁴⁷ Tekst umieszczony przez wydawnictwo *Novae Res* z tyłu okładki.

⁴⁸ „Być dziedzicem bólu. Budować życie na bólu – jakie to żałosne, a jeszcze bardziej – opowiadać o tym wokół” (Z, 7).

⁴⁹ *Adieu*, 2003; *Truffle*, 2004; *Cudze pole*, 2007.

„odkrywają powszechną nędzę *marnego czasu*, obecną tak w posttotalitarnym społeczeństwie, jak i w dryfującym po jego powierzchni Kościele. I właśnie w chaosie marnego czasu próbują odczytać ślady *zbiegłego Boga*, ryzykując życiowe przegrane, odrzucenie, wykluczenie (...) usiłują odbudować nadzieję, wskazać drogę ku spotkaniu nieobecnego”⁵⁰.

W powieści J.Naliwajki SJ dominuje krajobraz pustynny. Zamiast pieśni-skargi biblijnego Psalmisty, udręki Hioba i jęków Jeremiasza – pojawiło się uzalanie się nad swoimi niedolami⁵¹. Portret bohatera jest płytki, banalny, bo kreowany w powieści ból nie stał się metafizycznym, biblijnym wołaniem „z głębokości” ducha.

Poprzez wyraźną autobiografizację wątków powieści autor wziął szlachetnie na siebie cierpienia wykreowanego przez siebie w tekście bohatera, niczym Szymon z Cyreny, dźwigając wspólnie z księdzem Zero jego ból i samotność. Autor powieści jednak nie wcielił się w rolę Weroniki i nie przedstawił głębokiego (duchowego) wizerunku kapłana i kapłaństwa. Niepokoje jego powieściowego księdza nie przypominały w niczym skarg biblijnego Hioba, udręczonego antagonisty Boga, ale przywoływały żale proroka Jonasza, który – już po swojej misji nawrócenia Niniwitów – siedział pod krzakiem rycynusowym i narzekał na swar słońca. Ksiądz zero rozmyślał nad sobą, nad małością tego, który poszedł za Jezusem, ale cały czas jednym okiem spozierał za (na) siebie⁵².

Epilog, który nosi tytuł *Koniec*, zawiera opis sceny, w której ksiądz-pisarz siedzi na krakowskim rynku, oczekując na opinię innego pisarza o powieści *Zero*.

„On patrzył się w niebo przez rozdarcie w ogromnym parasolu” (Z, 159).

Niepokój powieściowego księdza-pisarza przyobłócił formę daleką od stylu wysokiego (Z, 159). Ostatnie słowo, które wypowiedział w powieści, stało się przygnębiającą autorefleksją:

„Ksiądz od zera, to znaczy nie napisałem prawdy. Czyli nie napisałem prawdy o księdzu” (159).

Skoro jednak pierwszym słowem powieści była deklaracja – „wszystkie słowa / tutaj / są zmyślane”, nie należy dowierzać ostatniemu słowu pisarza. Jakaś częśćka prawdy o świecie, o zagubieniu w gąszczu własnych uczuć, w plątaninie swojej

---

⁵⁰ W. Gutowski, dz. cyt., s. 522-523.

⁵¹ Oczywiście – w świecie księdza Zero – winni są wszyscy wokół: rodzice, Kościół, społeczeństwo, kultura, świat, życie. A najbardziej geny, w których zakodowano jego nieszczęście!

⁵² Zob. Łk 9, 62.

psychiki, o powołaniu, które zawsze przerasta – została zapisana w powieści⁵³. Powieściowy ksiądz *Zero, porte – parole* autora, oddawał się studiowaniu podręczników psychologii, a nie czytał np. dzieł autorstwa świętych: św. Teresy od Dzieciątka Jezus lub św. Jana Pawła II, ani wierszy ks. Jana Twardowskiego.

Streszczenie

Portret psychologiczny „księdza w kryzysie” w powieści pt. *Zero* Jarosława Naliwajki SJ

Zero Jarosława Naliwajki SJ to powieść, której bohaterem jest współczesny ksiądz. Powieściowy ksiądz *Zero, porte – parole* autora, bardziej zajmuje się studiowaniem podręczników psychologii niż czytaniem dzieł świętych (św. Teresy od Dzieciątka Jezus lub św. Jana Pawła II). Niedojrzała osobowość i brak modlitwy nie pozwalają bohaterowi Naliwajki odnaleźć drogi powrotu do wiary i pierwotnej gorliwości. W powieści brakuje głębszej analizy życia wewnętrznego kapłana, brakuje też właściwego obrazu walki dobra i zła, świętości i grzechu. Zamiast pieśni-skargi biblijnego Psalmisty, udręki Hioba i jęków Jeremiasza – pojawiło się uzalanie się nad swoimi niedolami. Portret bohatera jest płytki, banalny, bo kreowany w powieści ból nie stał się metafizycznym, biblijnym wołaniem „z głębokości” ducha. Depresja kapłana i jest duchowa pustka w powieści krakowskiego jezuita, ogłoszonej jako „prawdziwa powieść” o księdzu, to na pewno istotny problem, ale jego przedstawienie (nie mówiąc o próbie rozwiązania) wymaga nie tylko znajomości zagadnień psychologicznych, ale nade wszystko głębokiej modlitwy i zawierzenia Bogu, który nie tylko powołuje, ale i pomaga zwycięsko pokonać trudności.

SŁOWA KLUCZE

Naliwajko, kapłaństwo, pustka, lęk, ksiądz

The Title in English:

Portrait of a psychological “priest in crisis” in the novel “*Zero*” by Jarosław Naliwajko SJ

---

⁵³ A w badaniach nad doświadczeniem religijnym warto analizować – jak twierdzi ksiądz Jerzy Szymik, profesor i poeta – nie tylko zdobywanie wiary, ale i proces jej utraty (zob. J. Szymik, *W poszukiwaniu teologicznej głębi literatury. Literatura piękna jako locus theologicus*, Katowice 1994, s. 94).

Abstract / Summary

Zero Jarosław Naliwajko SJ is a novel whose hero is a modern priest. Zero fictional priest, porte - 's parole, more engaged in the study of psychology textbooks than reading the works of the saints (St. Therese of the Child Jesus or St. John Paul II). Immature personality and lack of prayer Naliwajko not allow the hero to find his way back to the original faith and zeal. In the novel lacks a deeper analysis of the inner life of the priest and there is a correct picture of the battle between good and evil, holiness and sin. Instead of songs – biblical psalmist's complaint, the anguish of Job and Jeremiah groans – come to feel sorry for their miseries. Portrait of a hero is shallow, trivial, because I created, to a novel pain does not become metaphysical, biblical cry of "the bottom" of the spirit. Depression is a priest and spiritual emptiness in the novel of Krakow Jesuit, proclaimed as the "real story" about a priest, it is definitely an important issue, but his show (not to mention the sample solution) requires not only knowledge of psychological issues, but above all, deep prayer and entrusting God, who not only appointed, but helps victoriously overcome the difficulties.

Key words: Naliwajko, the priesthood, emptiness, anxiety, priest

Bibliografia / Bibliography:

Źródło:

Naliwajko Jarosław SJ, *Zero*, Novae Res, Gdynia 2013, ss. 162.

Pismo święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych. Biblia Tysiąclecia (wyd. III), Pallotinum, Poznań – Warszawa 1990.

Opracowania:

Dlaczego (nadal) chcę być księdzem? (ankieta; na tytułowe pytanie odpowiada dziesięciu duchownych), „Więź” 2007, nr 6 (584), s. 58-76.

Dybczak Krzysztof, *Trudne spotkanie: literatura polska XX wieku wobec religii*, Kraków 2005.

Głąb Grzegorz ks., *Motyw spowiedzi w prozie polskiej XX wieku*, Lublin-Radom 2013.

Grzegorzcyk Jan, *Adieu. Przypadki księdza Grosera*, W drodze, Poznań 2007, ss. 303.

Grzegorzcyk Jan, *Cudze pole*, Zysk i S-ka Wydawnictwo, W drodze, Poznań 2007, ss. 386.

Grzegorzcyk Jan, *Trufle. Nowe przypadki księdza Grosera*, W drodze, Poznań 2007, ss. 358.

Grzywocz Krzysztof, *Wyrzec siebie*. O ascezie z ks. Krzysztofem Grzywoczem rozmawia Katarzyna Jabłońska, „Więź” 2001, nr 3, s. 70-80.

Guitton Jean, *Ewangelia w moim życiu*, tł. Lucyna Rutowska, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2002, ss. 208.

Gutowski Wojciech, *Cudze pole? Przestrzeń duchowości kapłańskiej w prozie polskiej późnej nowoczesności*, [w:] *Poetyka i semantyka doświadczeń religijnych w literaturze*, red. Agnieszka Bielak, Piotr Nowaczyński, Lublin 2011, s. 499-523.

Gutowski Wojciech, „*Wśród szjfrów transcendencji*”. *Szkice o sacrum chrześcijańskim w literaturze polskiej XX wieku*, Toruń 1994.

Kaczkowski Jan ks., *Vlog ks. Jana Kaczkowskiego – Smak życia 7*, [czas emisji 5.40 min.] <http://boskatv.pl/ludzie-vloga/ks-jan-kaczkowski-smak-zycia/vlog-ks-jana-kaczkowskiego-smak-zycia-7,638>; [data dostępu: 13 stycznia 2014].

[**Kaczkowski Jan ks.**], *Szału nie ma, jest rak*. Z ks. Janem Kaczkowskim rozmawia Katarzyna Jabłońska, Wydawnictwo „Więź”, Warszawa 2013, s. 144 + wkładka fot. 16.

Pałyga Jan SAC, *Jak ewangelizować?*, „Znak” 1997, nr 1, s. 111-115.

Rusiecki Mieczysław ks., *Pedagogia w służbie wiary*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 2012, nr 11, ss. 161-191.

Ryś Grzegorz bp, *Prywatna wiara księdza*, [w:] *Ku jedności świata. Wybór artykułów z miesięcznika „Znak” w 60. rocznicę powstania pisma*, red. Michała Bardela, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2006, ss. 476-479.

Szymik Jerzy ks., *W poszukiwaniu teologicznej głębi literatury. Literatura piękna jako locus theologicus*, Księgarnia Św. Jacka, Katowice 1994, ss. 226.

Taylor Charles, *Oblicza religii dzisiaj*, tł. Adam Lipszyc, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2002, ss. 91.

Tillich Paul, *Męstwo bycia*, tł. Henryk Bednarek, Éditions du Dialogue, Paris 1983, ss. 186.

Tischner Józef ks., *Filozofia dramatu*, Éditions du Dialogue, Paris 1990, ss. 273.

Twardowski Jan ks., *Miłość miłości szuka (I)*, oprac. Aleksandra Iwanowska, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1999, ss. 466.

Woźniakowski Jacek, *Czego świeccy oczekują od księży?*, [w:] *Ku jedności świata. Wybór artykułów z miesięcznika „Znak” w 60. rocznicę powstania pisma*, red. Michała Bardela, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2006, ss. 372-382.

Zawada Marian OCD, *Homo desiderans Deum. Dynamika pragnienia Boga w wymiarze antropologiczno-duchowym*, Wydawnictwo Karmelitów Bosych, Kraków 2011, ss. 445.

Information about the Author:

Information about the Author in English:

Fr Stefan Radziszewski (born 1971), ThD, PhD, Doctor of Divinity (homiletics, KUL, 2005, doctoral thesis on *Przepowiadanie homilijne biskupa Mieczysława Jaworskiego jako odpowiedź na zasadnicze wyzwania czasów współczesnych* [Bishop Mieczysław Jaworski's sermon prophecies as an answer to the fundamental challenges of today]), Doctor of Humanities (Polish Philology, KUL, 2009, doctoral thesis on *Pomiędzy duchem a materią. Wokół zagadnień wczesnej poezji Anny Kamińskiej* [Between the spirit and the matter. About the issues of Anna Kamińska's early poems]), catechist of the Nazareth school (the Jadwiga of Poland's School of the Sisters of the Holy Family of Nazareth) in Kielce, chaplain of the Catholic Intellectuals' Club (KIK) in Kielce; author of books: *Kamińska ostiumiczna* [2011] (*Ostiumic Kamińska*, about Anna Kamińska's poetry), *Katechizm sercem pisany* [2006] (*Heart-written Catechism*), about the sermons of Bishop Mieczysław Jaworski, *Kot czarny. Literatura dla odważnych* (Black cat. Literature for the brave) [2011] and *Kot biały. Literatura dla samotnych* (White cat. Literature for the sad and lonely) [2012], *Siedem twarzy Judasza* [2012] (*Seven Faces of Judas*), about the apostle-traitor in the literature of the 20th century, *Poezja w sutannie* [2011] (*Poetry in cassock*, an anthology) and *Rekolekcje dla młodzieży* [2012] (*Retreat for the young*, an audio-book; he

has classes in literature at the Jan Kochanowski University in Kielce, at the Higher Theological Seminary in Kielce, and runs a seminar theatre. Contact: stefanradziszewski[at]gmail.com

Information about the Author in Polish / Informacja o Autorze po polsku:

Ks. Stefan Radziszewski (ur. w 1971), PhD, dr teologii (homiletyka, KUL, 2005, praca doktorska pt. *Przepowiadanie homilijne biskupa Mieczysława Jaworskiego jako odpowiedź na zasadnicze wyzwania czasów współczesnych*), dr nauk humanistycznych (filologia polska, KUL, 2009, praca doktorska pt. *Pomiędzy duchem a materią. Wokół zagadnień wczesnej poezji Anny Kamińskiej*), prefekt kieleckiego Nazaretu, kapelan Klubu Inteligencji Katolickiej w Kielcach; autor książek: *Kamińska ostiumiczna* [2011] (o poezji Anny Kamińskiej), *Katechizm sercem pisany* [2006] (o kazaniach bpa Mieczysława Jaworskiego), *Kot czarny. Literatura dla odważnych* [2011] oraz *Kot biały. Literatura dla samotnych [sic!]* [2012], *Siedem twarzy Judasza* [2012] (apostoł zdrajca w literaturze XX wieku), *Poezja w sutannie* [2011] (antologia) oraz *Rekolekcji dla młodzieży* [2012] (audiobook); prowadzi zajęcia z literatury w Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach, Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach oraz teatr seminaryjny. Kontakt: stefanradziszewski[at]gmail.com

Information about the Author in Czech

P. Stefan Radziszewski (nar. 1971), Ph.D., dr. teologie (homiletika, Katolická univerzita v Lublinu, 2005, doktorská práce *Homilie Mieczysława Jaworského jako odpověď na zásadní výzvy současnosti*), dr. humanitních věd (polonistika, KUL, 2009, doktorská práce *Mezi duchem a hmotou. K problematice rané poezie Anny Kamińskiej*), prefekt kieleckého Nazaretu, kaplan Klubu katolické inteligence v Kielcích; autor knih *Kamińska ostiumiczna* [„Kamińska ostiumická“; 2011] (o poezii Anny Kamińskiej), *Katechizm sercem pisany* [„Katechismus psaný srdcem“; 2006] (o kázáních biskupa Mieczysława Jaworského), *Kot czarny. Literatura dla odważnych* [„Černá kočka, Literatura pro odvážné“; 2011], *Kot biały. Literatura dla samotnych [sic!]* [„Bílá kočka, Literatura pro samotné“ [sic!]; 2012], *Siedem twarzy Judasza* [„Sedm tváří Jidáše“; 2012] (apostoł zrádce v literatuře 20. století), *Poezja w sutannie* [„Poezie v sutane“; 2011] (antologie) a *Rekolekcji dla młodzieży* [„Útočiště pro mládež“; 2012] (audiokniha); přednáší literaturu na Univerzitě Jana Kochanowského v Kielcích, na Vyšším duchovním semináři v Kielcích a vede seminární divadlo. Kontakt: stefanradziszewski[at]gmail.com

[Český překlad: Libor Martinek]

Information about the Author in Slovak:

P. Stefan Radziszewski (nar. 1971), Ph.D., dr. teológie (homiletika, Katolícka univerzita v Lubline, 2005, doktorská práca *Homilie Mieczysława Jaworského ako odpoveď na zásadné výzvy súčasnosti*), dr. humanitných vied (polonistika, KUL, 2009, doktorská práca *Medzi duchom a hmotou. K problematike ranej poézie Anny Kamińskiej*), prefekt kieleckého Nazaretu, kaplán Klubu katolíckej inteligencie v Kielciach; autor kníh *Kamińska ostiumiczna* [„Kamińska ostiumická“ 2011] (o poézii Anny Kamińskiej), *Katechizm sercem pisany* [„Katechizmus písaný srdcom“; 2006] (o kázňach biskupa Mieczysława Jaworského), *Kot czarny. Literatura dla odważnych* [„Čierna mačka. Literatura pre odvážnych“; 2011], *Kot biały. Literatura dla samotnych [sic!]* [„Biela mačka. Literatura pre smutných“ [sic!]; 2012], *Siedem twarzy Judasza* [„Sedm tváří Judáša“; 2012] (apostoł zradca v literatúre 20. storočia), *Poezja w sutannie* [„Poézia v sutane“; 2011] (antológia) a *Rekolekcji dla*

młodzieży [„Útočište pre mládež“; 2012] (audiokniha); prednáša literatúru na Univerzite Jána Kochanowského v Kielciach, na Vyššom duchovnom seminári v Kielciach a vedie seminárne divadlo.
Kontakt: stefanradziszewski[at]gmail.com

[Slovenský preklad: Ivica Hajdučeková]

Information about the Author in Russian

Ксёндз Стефан Радзиевский (г. р. 1971), PhD, доктор теологии (гомилетика, Католический университет в Люблине, 2005; докторская диссертация «Гомилетические предсказания епископа Мечислава Яворского как ответ на главные вызовы современности»), доктор гуманитарных наук (польская филология, Католический университет в Люблине, 2009; докторская диссертация «Между духом и материей. О проблематике ранней поэзии Анны Каменской»). Префект общеобразовательного лицея «Назарет» (лицей сестёр-назаретянок имени Св. Королевы Ядвиги в Кельце), капеллан Клуба католической интеллигенции в Кельце. Автор книг: «Каменская остiumическая» / «Каменская на выходе» (2011, о поэзии Анны Каменской), «Катехизис, писанный сердцем» (2006, о проповедях епископа М. Яворского), «Чёрный кот. Литература для отважных» (2011), «Белый кот. Литература для одуноких» [sic!] (2012), «Семь обличий Иуды» (2012, об апостоле-предателе в литературе XX века), «Поэзия в сутане (антология)» (2011) и «Собрание для молодёжи» (2012, аудиокнига). Ведёт занятия по литературе в Университете имени Яна Кохановского в Кельце, на Высшем теологическом семинаре в Кельце и в семинарском театре. Контакт: stefanradziszewski[at]gmail.com

[Русский перевод: Надежда Георгиевна Колошук]

Information about the Author in Ukrainian:

Ксьондз Стефан Радзівський (р. н. 1971), PhD, доктор теології (гомилетика, Католицький університет у Любліні, 2005; докторська дисертація «Гомилетичні пророцтва єпископа Мечислава Яворського як відповідь на засадничі виклики сучасності»), доктор гуманітарних наук (польська філологія, Католицький університет у Любліні, 2009; докторська дисертація «Між духом і матерією. Про проблематику ранньої поезії Анни Каменської»). Префект загальноосвітнього лицю «Назарет» (лицей сестер-назаретянок імені Св. Королеви Ядвіги в Кельце), капелан Клубу католицької інтелігенції в Кельце. Автор книг: «Жаменська остіумічна» / «Жаменська на виході» (2011, про поезію Анни Каменської), «Катехізис, писаний серцем» (2006, про проповіді єпископа М. Яворського), «Чорний кіт. Література для відважних» (2011), «Білий кіт. Література для самотніх» [sic!] (2012), «Сім облич Іуди» (2012, про апостола-зрадника в літературі XX ст.), «Поезія в сутані (антологія)» (2011) та «Збірник для молоді» (2012, аудіокнига). Веде заняття з літератури в Університеті імені Яна Кохановського в Кельце, на Вищому теологічному семінарі в Кельце та в семінарському театрі.
Kontakt: stefanradziszewski[at]gmail.com

[Український переклад Надія Георгіївна Колошук]

Звесткі пра аўтараў (па-беларуску) / Information about the Author (in Belarusian):

Кс. Стэфан Радзішўскі (нар. у 1971), PhD, кандыдат тэалагічных навук (гамілетыка, КЛТУ, 2005, кандыдацкая дысертацыя *Przepowiadanie homilijne biskupa Mieczysława Jaworskiego jako odpowiedź na zasadnicze wyzwania czasów współczesnych* [Гамілетычнае прадбачанне біскупта

Мечыслава Яворскага ў якасці адказа на асноўныя заклікі сучаснасці), кандыдат гуманістычных навук (польская філалогія, КЛУ, 2009, кандыдацкая дысертацыя *Pomiędzy duchem a materią. Wokół zagadnień wczesnej poezji Anny Kamieńskiej*. [Паміж духам і матэрыяй. У кантэксце праблем ранняй паэзіі Ганны Каменьскай]), прэфект Назарэтанскай школы ў Кельцах, капелан каталіцкага інтэлектуальнага клуба (КІК) у Кельцах, аўтар кніг: *Kamieńska ostiumiczna* [2011], (*Ostium Каменьска*, пра паэзію Ганны Каменьскай), *Katechizm sercem pisany* [2006] [Катэхізіс, напісаны сэрцам] (пра казанні біскупа Мечыслава Яворскага), *Kot czarny. Literatura dla odważnych* [2011] [Чорны кот. Літаратура для смелых], а таксама *Kot biały. Literatura dla samotnych* [2012] [Белы кот. Літаратура для сумных і самотных], *Siedem twarzy Judasza* [2012] [Сем абліччаў Юды (апостал-зраднік у літаратуры XX стагоддзя)], *Poezja w sutannie* [2011] [Паэзія ў сутанне (анталогія)], а таксама *Rekolekcje dla młodzieży* [2012] [Рэкалекцыі для моладзі (аўдыёкніга)]; выкладае літаратуру ў Універсітэце Яна Каханойскага ў Кельцах, Вышэйшай духоўнай семінарыі ў Кельцах, а таксама кіруе семінарскім тэатрам.
Kontakt: stefanradziszewski[at]gmail.com

[Тлумачэнне на беларускую мову: Eugeniusz Pańkow, Helena Antoniewicz]

II. Book Reviews

(II. Recenzje książek)

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

Wydawnictwa Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego i jej współpracowników (1998-2014). Wybrane publikacje na temat niepodległości napisane przez współpracowników CDCN Foundation (1989-2014).

Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego (FCDCN) została powołana do istnienia przez trzech fundatorów instytucjonalnych: 1) Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego (przedstawiciela państwowego Uniwersytetu), 2) Prezydenta Miasta Krakowa (przedstawiciela samorządu Gminy Kraków) i 3) Wojewodę Małopolskiego (przedstawiciela Rządu Państwa Polskiego), zarejestrowana w czerwcu 1998 r. FCDCN jest w swej istocie fundacją państwowo-samorządową, której statutowymi celami są m.in.: gromadzenie, zabezpieczanie, opracowywanie i udostępnienie materiałów historycznych, dokumentujących zmagania niepodległościowe Polaków w XIX i XX wieku oraz prowadzenie działalności badawczej, edukacyjnej i wydawniczej w zakresie wszelkich form walk o wolność i suwerenność Polskiego Narodu oraz niepodległość Państwa Polskiego.

Fundacja tworzy naukowe opracowania zgromadzonych zbiorów oraz udostępnia je w formie publikacji. Oprócz zadań badawczych, ma wyznaczone statutowo zadania wydawnicze, które poniżej opisano całościowo, pokazując bogaty „fundacyjny” dorobek wydawniczy, liczący na dzień dzisiejszy ok. 80 wydanych pozycji (gł. druków zwartych), w tym – publikacji autorstwa pracowników i współpracowników FCDCN. Fundacja jest wydawcą (współwydawcą) czasopisma naukowego „Sowiniec. Półrocznik Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego”, periodyku indeksowanego przez C.E.E.O.L. – Central and Eastern European Online Library (we Frankfurcie nad Menem) oraz C.E.J.S.H – The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (w Poznaniu, Pradze, Bratysławie i Budapeszcie), punktowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (Lista czasopism naukowych B z 2012 r. – 2 punkty, lista czasopism naukowych B z 2013 r. – 3 punkty).

Poniżej zawarto recenzje (syntetyczne omówienia) na temat publikacji wydanych (sygnowanych) przez Fundację w latach 1998-2014, w tym także tomów wydanych w ramach serii „Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego”. W latach 1998-2014 wyszło drukiem ponad czterdzieści tytułów książek historycznych o tematyce patriotycznej. Warto zwrócić uwagę, że poza tą serią w kooperacji z innymi instytucjami naukowymi i kulturalnymi także wydano wiele innych pozycji drukiem. Nadto dla pełności obrazu należy zauważyć dorobek publikacyjny autorstwa współpracowników Fundacji korespondujący z tematyką ‘niepodległościową’. Recenzje opisujące owe publikacje ułożone zostały w następującej, logicznej kolejności w trzech grupach tematycznych:

Grupa I. Recenzje-omówienia książek wydanych w ramach serii „Biblioteki Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego” (od nr 1 do nr 41),

Grupa II. Recenzje-omówienia książek wydanych lub współwydanych przez Fundację CDCN – poza tą serią wydawniczą,

Grupa III. Recenzje-omówienia publikacji ‘niepodległościowych’ autorstwa współpracowników FCDCN, wydanych przez inne podmioty wydawnicze (np. Księgarnię Akademicką) w latach 1989-2006.

Recenzje-omówienia ułożono w pierwszej części (**Grupa I.**) w kolejności nadanej numeracji w serii „Biblioteki CDCN” – według numerów poszczególnych książek. Oprócz tego zaprezentowane zostały inne publikacje „fundacyjne” i „niepodległościowe” w kolejności chronologicznej. Taki porządek prezentacji pozwala w pełni zorientować się bliżej w działalności wydawniczej Fundacji FCDCN i jej współpracowników w ciągu ostatnich kilkunastu lat. Krótkie adnotacje-abstrakty w języku polskim i angielskim stanowią w czasopiśmie rodzaj specyficznego katalogu, umożliwiającego całościowy przegląd drukowanego dorobku „fundacyjnego”, „pre-fundacyjnego” i „okołofundacyjnego”.

Wszystkie recenzje-omówienia zawierają dla każdego tekstu: 1) abstrakt angielski, 2) słowa-klucze w języku polskim i 3) **Key words.**, tj. słowa-klucze w j. angielskim (uwaga: bez polskich znaków diakrytycznych). Tytuł każdej książki podano w językach polskim oraz angielskim (**uwaga: celowo bez polskich znaków diakrytycznych** w nazwach własnych), co ułatwi zarówno badaczom polskim, jak i zagranicznym (nieposługującym się w swoich krajach komputerami z polskimi znakami diakrytycznymi) odszukanie informacji na dany temat w międzynarodowych bazach danych i w internecie. To umożliwi *post factum* systematycznie i całościowo wprowadzenie publikacji ‘fundacyjnych’ i „pre-fundacyjnych” i „okołofundacyjnych” w międzynarodowy obieg naukowy. Zagadnienia histo-

ryczne o tematyce niepodległościowej, patriotycznej zawsze warto ukazywać jako pozytywne wzorce dla kształtowania polskiej tożsamości narodowej.

Teksty w języku angielskim mają znaczenie informacyjne dla zagranicznych badaczy ruchów niepodległościowych na świecie, którzy nie znają języka polskiego. Potrzebę takiego skrótowego omówienia publikacji polskich także w języku angielskim sygnalizowali nam historycy-obcokrajowcy spoza Polski pragnący mieć rozeznanie w tym zakresie. To jest podstawowy wymóg współczesnego obiegu naukowego.

Dzięki takiej wielostronności języka omówienia – na kilka sposobów dostępna będzie pełna (choć zróżnicowana co do formy) informacja dla polskich i zagranicznych naukowców, badaczy, historyków, osób zainteresowanych tematyką niepodległościową, patriotyczną, kulturową, walkami o wolność prowadzonymi przez Polaków zarówno w kraju, jak i poza jego granicami w ciągu ostatnich dwustu lat. Zagadnienia nurtu ‘niepodległościowego’ opisano i zanalizowano w poszczególnych publikacjach wydawanych w ramach książkowej serii „Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego” oraz poza serią FCDCN w latach 1998-2014, nadto w książkach wydanych poza FCDCN przez współpracowników Fundacji. Książki te mają także aspekty literackie (np. pamiętniki, wspomnienia, dzienniki), artystyczne (ilustracje, fotografie). W zasadzie prawie wszystkie dotyczą działalności Polaków-chrześcijan, więc często pojawia się w owych publikacjach aspekt religijny (jako poboczny, a czasem – zasadniczy, w zależności od tematu dzieła). Mamy tu w zasadzie do czynienia z polską kulturą chrześcijańską XIX i XX wieku.

Dzięki tak przygotowanemu materiałowi czytelnicy otrzymują po raz pierwszy zgromadzoną razem, skondensowaną, całościową informację historyczną z tego zakresu, swoisty ekstrakt jako zachętę do zapoznania się z cenną, unikatową, oryginalną, źródłową serią wydawniczą serii „Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego” oraz innymi publikacjami wydawanymi przez Fundację CDCN i jej współpracowników.

Zwłaszcza wspomnianą serię Biblioteki CDCN w całości warto polecić uwadze historyków, nauczycieli historii, pedagogów, miłośników dziejów ojczyźnych, kultury polskiej i literatury, pragnących wiedzieć więcej i poznać źródłowo historię i kulturę Polski w różnych aspektach, zwłaszcza w kontekście zmagania Polaków o niepodległość i jej utrzymanie w okresie XVIII-XX w. Historia nowożytna i nowoczesna Polski, historia kultury polskiej i polskiej literatury – wymagają specjalistycznej wiedzy i tę wiedzę można znaleźć w autorskich publikacjach książkowych w ramach serii „Biblioteki Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego”. Omawiane książki posiadają walory poznawcze, dokumentacyjne oraz edukacyjne, zwłaszcza służąc jako pomoc w edukacji historycznej i wychowaniu patriotycznym, dostarczając zróżnicowanych wzorów osobowych polskich patriotów.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] *Publications of the Foundation of the Center for Research and Documentation of the Polish Struggle for Independence (Printed in 1998-2014). Selected Publications on the Issue of Independence Written by the Co-workers of the CDCN Foundation (1989-2014).*

Abstract (Summary) in English:

The Foundation of the Center for Research and Documentation of the Polish Struggle for Independence was established by three institutional founders: 1) the Rector of the Jagiellonian University (a representative of a state university), 2) the Mayor of the City of Cracow (a representative of the Community of the City of Cracow), and 3) the Governor of Malopolska (a Polish State Government representative), registered in June 1998.

This foundation celebrated its 15th anniversary in 2013. We present some reviews of the publications devoted to the topic of independence which have been edited or co-edited by the Foundation and by its collaborators. All the reviews are divided into three groups. Group I includes the reviews that discuss the books published as part of the series "Library of Center for Research and Documentation of the Polish Struggle for Independence" (from No. 1 to No. 41), that were printed in 1999-2013. Group II includes reviews that discuss the books published (or co-published) by the Foundation outside this series, which were printed in 1998-2013. Group III includes reviews that discuss the publications on the topic of independence written by cooperators of the Foundation and issued by other publishing houses (e.g. Księgarnia Akademicka [Academic Bookstore]), which were printed in 1989-2006.

Key words:

history, Poland, Krakow, the Foundation of the Center for Research and Documentation of Polish Struggle for Independence (1998-2013), publications, independence of Poland,

Słowa-klucze:

historia, Polska, Kraków, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego (1998-2013), publikacje, niepodległość Polski,

Grupa I:

**Wydawnictwa fundacyjne (druki zwarte)
wydane w ramach serii: ‘
Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego’,
tomy 1-44 (1999-2014).**

First Group:

**Publications (books) of the Foundation
edited as the series
“Library of Center for Research and Documentation
of the Polish Struggle for Independence”,
from No. 1 to No. 44 (1999-2014).**

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytoko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Jan Pachoński, *Korpus oficerski Legionów Polskich 1796-1807*, Kraków: Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 1999. – 336 s. ; (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 1. *Oficerowie Legionów Polskich 1796-1807* ; t. 1)

Monografia jest jedną z ostatnich książek prof. dra hab. Jana Pachońskiego (1907-1985), znanego specjalisty w zakresie historii okresu napoleońskiego, m.in. autora monumentalnego dzieła pt. *Legiony Polskie 1794-1807. Prawda i legenda* (t.1-4, Warszawa 1969-1979) i opracowania pt. *Jan Henryk Dąbrowski 1755-1818* (Warszawa 1981, 1987). W prezentowanej publikacji monograficznej (tomie pierwszym dwutomowego dzieła pt. *Oficerowie Legionów Polskich 1796-1807*) uczony skupił się na zagadnieniach ogólnych, dotyczących korpusu oficerskiego Legionów Polskich z czasów napoleońskich (1796-1807). W syntetyczny sposób zanalizował podstawy prawne istnienia Legionów, ustalił liczbę oficerów, podał skład korpusu oficerskiego, opisał jak przebiegało fachowe kształcenie wojskowe oraz kształcenie ogólne kadry, zanalizował etyczny wzorzec oficera, postawy moralne (ich wzorce i realizacje) prezentowane w Legionach, podał charakterystykę wartości oficerów, opisał chlubne czyny bojowe oraz otrzymane odznaczenia, nadto życie codzienne oficerów. Zajął się także oficerami czasowo oddalonymi od korpusu (np. urlopowanymi i jeńcami wziętymi do niewoli) oraz kwestią inwalidów wojennych i weteranów. Wskazał syntetycznie na wkład korpusu oficerskiego Legionów Polskich do nauki i kultury. Książka stanowi niejako wstęp ‘ogólny’ do innej pozycji szczegółowej – *Słownika biograficznego oficerów Legionów Polskich 1796-1807* (tomu drugiego tejże dwutomowej monografii). Wydawnictwo podsumowujące zagadnienie zawiera indeks nazwisk i nazw geograficznych oraz cenne porównawcze zestawienia tabelaryczne, dotyczące polskich oficerów legionowych. Książka ma walory edukacyjne i poznawcze, może być pomocna dla historyków oraz nauczycieli historii jako materiał pomocniczy.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Officers' Corps of the Polish Legions 1796-1807

Abstract (Summary):

The book entitled *The Officers' Corps of the Polish Legions 1796-1807* (in Polish: *Korpus oficerski Legionów Polskich 1796-1807*), written by a well-known Polish historian Jan Pachonki (Jan Pachoński), is devoted to the general issues concerning the Polish Legions in Napoleon Bonaparte's time. The publication deals with the problems of the Polish officers' corps in the Legions, eg. their legal background, education, culture, moral models, health and their daily life in the Legions. The book is an introduction to another publication entitled *The Biographical Dictionary of the Officers of the Polish Legions 1796-1807* (*Słownik biograficzny oficerów Legionów Polskich 1796-1807*). The book has been published in Polish.

Key words:

history, the Polish Army abroad, Polish Legions, the 18th century, the 19th century, officers, the history of Poland, Napoleon Bonaparte (1769-1821)

Słowa-kлючe:

historia, Wojsko Polskie za granicą, Legiony Polskie, 18. wiek, 19. wiek, oficerowie, historia Polski, Napoleon Bonaparte (1769-1821)

Bibliografia (Bibliography):

Pachoński Jan, *Korpus oficerski Legionów Polskich 1796-1807*. – Kraków Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 1999. – 336 s., indeks; (seria: Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 1. Oficerowie Legionów Polskich 1796-1807 ; t. 1).

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Jan Pachoński, *Słownik biograficzny oficerów Legionów Polskich 1796-1807*; do druku przygotowali Kamil Stepan i Adam Roliński. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 1998-2003. – XXVIII, 403, [1] s.

Słownik biograficzny oficerów Legionów Polskich 1796-1807 jest plonem blisko półwiecznych badań prof. Jana Pachońskiego, znanego historyka-napoleonisty, nad dziejami tej polskiej formacji wojskowej z okresu napoleońskiego, stanowi tom drugi, ‘szczegółowy’, dwutomowej monografii pt. *Oficerowie Legionów Polskich 1796-1807*, będąc kontynuacją i niezbędnym uzupełnieniem tomu pierwszego, ‘ogólnego’, wydanego pt. *Korpus oficerski Legionów Polskich 1796-1807*. *Słownik* odpowiada na pytanie: kim byli poszczególni oficerowie legionowi? Jaki był przebieg ich służby? Autor dokonał unikatowych kwerend archiwalnych (także w nieistniejących obecnie zbiorach, zniszczonych podczas II wojny światowej) i bibliograficznych, dzięki czemu zgromadził źródłowy materiał do biogramów wszystkich legionistów spełniających kryterium posiadania stopnia oficerskiego. Dogłębna znajomość epoki napoleońskiej i rzetelna kwerenda materiałowa powodują, że *Słownik* jest niezastąpioną pomocą zarówno dla zawodowych historyków wojskowości, biografistów, regionalistów, ale i dla miłośników naszych dziejów pragnących pogłębić swoją wiedzę o poszczególnych przedstawicielach tej patriotycznej, polskiej formacji wojskowej, pierwszej po okresie rozbiorów próbie odtworzenia rodzimej armii poza granicami kraju. Wielka wartość poznawcza *Słownika* idzie w parze z jego walorami edukacyjnymi. Przejrzyście skonstruowany *Słownik biograficzny oficerów Legionów Polskich* przychodzi z pomocą nauczycielom-historikom w zakresie wychowania patriotycznego, pokazując wzorce osobowe na konkretnych przykładach indywidualnych 1202 życiorysów żołnierzy pochodzących z różnych regionów Rzeczypospolitej Obojga Narodów. „Kartoteka stanów służby” zaprowadzona w 1931 r. przez Pachońskiego jako rodzaj ‘makiety’ dla uchwycenia imiennego wszystkich legionistów, została zweryfikowana archiwalnie w XXI w. przez Kamila Stepana i Adama Rolińskiego w oparciu o dostępne materiały historiograficzne. Każdy biogram zaopatrzonej jest w

odrębną bibliografię. *Słownik* zawiera cenny indeks oficerów (odsyłacze) oraz zaktualizowaną bibliografię przedmiotową. Jak dotąd jest to jedyna pozycja słownikowa w literaturze przedmiotu dotycząca Legionów Polskich epoki napoleońskiej.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Biographical Dictionary of the Officers of the Polish Legions 1796-1807

Abstract (Summary):

The book entitled The Biographical Dictionary of the Officers of the Polish Legions 1796-1807 (in Polish: *Słownik biograficzny oficerów Legionów Polskich 1796-1807*), written by a well-known Polish historian Jan Pachonski (Jan Pachoński), relates to special issues concerning the Polish Legions in Napoleon Bonaparte's time in France. The publication focuses on the biographical information about the Polish officers' corps in these Legions. In this source-based archival dictionary there are 1202 short, unique biographies of Polish officers. The book, which is an introduction to another publication entitled *The Officers' Corps of the Polish Legions 1796-1807* (*Korpus oficerski Legionów Polskich 1796-1807*), has been published in Polish.

Key words:

history, Polish Army abroad, Polish Legions, the 18th century, the 19th century, officers, biographies, history of Poland, Napoleon Bonaparte (1769-1821)

Słowa-klucze:

historia, Wojsko Polskie za granicą, Legiony Polskie, 18. wiek, 19. wiek, oficerowie, biografistyka, historia Polski, Napoleon Bonaparte (1769-1821)

Bibliografia (Bibliography):

Pachoński Jan, *Słownik biograficzny oficerów Legionów Polskich 1796-1807*; do druku przygotowali Kamil Stepan i Adam Roliński. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 1998-2003. – XXVIII, 403, [1] s.; – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 2. Oficerowie Legionów Polskich 1796-1807, t. 2).

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Bronisław Konieczny, *Mój wrzesień 1939 : pamiętnik z kampanii wrześniowej spisany w obozie jenieckim*; oprac., wstęp i przypisy Jan Brzeski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 1999. – 102, [1] s., [8] s.

Mój wrzesień 1939 : pamiętnik z kampanii wrześniowej spisany w obozie jenieckim to wspomnienia kapitana Bronisława Koniecznego (1896-1973), oficera intendencji 2. Dywizjonu Pociągów Pancernych w Niepołomicach k. Krakowa. Pamiętnik przedstawia plastyczny opis ewakuacji szkolnego pociągu przed frontem niemieckim, perypetie cofającego się wojskowego zaplecza, ludzkie realia wrześniowej tragedii, nieznane szczegóły ewakuacji podczas kampanii obronnej oraz osobiste jego losy podczas tragicznej dla Polski jesieni 1939 r., gdy zawędrował aż w okolice Tarnopola. Trasa ewakuacji i wędrówki zaznaczona jest na dołączonej do książki mapie, a kilkanaście unikatowych ilustracji przedstawiających m.in. przedwojenne polskie pociągi pancerne ubogacają publikację. Książka zawiera *Wprowadzenie* autorstwa znanego krakowskiego historyka Jana Brzeskiego, w którym przedstawia on m.in. syntezę dziejów polskich pociągów pancernych w II Rzeczypospolitej Polskiej oraz ponadto w osobnym tekście w książce prezentuje *Życiorys Bronisława Koniecznego*. Wspomnienia B. Koniecznego zaopatrzone są w przypisy opracowane przez J. Brzeskiego oraz bibliografię (wykorzystaną literaturę przedmiotu), nadto w indeks nazwisk i nazw geograficznych. Książka ma walory poznawcze i patriotyczne, może być przydatna nie tylko historykom wojskowości, ale także miłośnikom kolejnictwa, naszego oręża pancernego, Małopolski, polskich Kresów Południowo-Wschodnich i dziejów regionalnych.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] My September 1939 : a Diary of the September Campaign Written in a Prisoner-of-War Camp

Abstract (Summary):

A book of memoirs entitled *Mój wrzesień 1939 : pamiętnik z kampanii wrześniowej spisany w obozie jenieckim* [My September 1939 : a Diary of the September Campaign Written in a Prisoner of War Camp], written by Bronisław Konieczny (Bronisław Konieczny), is thematically related to special problems connected with the Polish defensive war in September 1939. The publication includes a biography of a Polish officer of that time. Its author, Bronisław Konieczny, was an officer on a Polish armoured train. The work is a source-based history written by an eyewitness, who was in a German prison camp for Polish officers during the times of World War II. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Bronisław Konieczny (1896 - 1973), the Polish Army, the history of the 20th century, biographies, the history of Poland, the Polish defensive war of 1939, armoured trains, Second World War (1939-1945),

Słowa-klucze:

historia, Bronisław Konieczny (1896-1973), Wojsko Polskie, historia 20. wieku, biografistyka, historia Polski, polska wojna obronna 1939, pociągi pancerne, II wojna światowa (1939-1945)

Bibliografia (Bibliography):

Konieczny Bronisław, *Mój wrzesień 1939 : pamiętnik z kampanii wrześniowej spisany w obozie jenieckim* / Bronisław Konieczny ; oprac., wstęp i przypisy Jan Brzeski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 1999. – 102, [1] s., [8] s. tabl. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 3) Tom 03
Marek Mariusz Tytko

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Wacława Milewska, Maria Zientara, *Sztuka Legionów Polskich i jej twórcy 1914-1918*; Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego; Księgarnia Akademicka, 1999, 534, [1] s. (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 4).

Monografia *Sztuka Legionów Polskich i jej twórcy 1914-1918* została napisana przez dwie kompetentne, krakowskie autorki – historyczki sztuki: mgr Wacławę Milewską z Muzeum Narodowego i mgr Marię Zientarę z Muzeum Historycznego Miasta Krakowa. Książka w zasadzie jest pierwszą całościową monografią poświęconą ‘sztuce legionowej’ z okresu I wojny światowej. Przez ‘sztukę legionową’ rozumie się tu dzieła stworzone przez artystów związanych (wojskowo lub tylko ideowo) z Legionami (1914-1917) oraz Polskim Korpusem Posiłkowym (1917-1918) o określonej zawartości ikonograficznej (tematycznej). Zawiera wnikliwe opisy i analizy zagadnień historyczno-artystycznych nie tylko ściśle ‘legionowych’, podejmując tematy takie, jak: artyści w ruchu niepodległościowym i w organizacjach wojskowych (ok. 1880-1914), artyści w Legionach Polskich i Polskiej Organizacji Wojskowej, sztuka w Legionach Polskich w latach 1914-1918, działalność artystów w Naczelnym Komitecie Narodowym (1914-1918), sztuka artystów-sympatyków Legionów, niebędących jednak formalnie w strukturach legionowych. Monografia ubogaca wiedzę o tej sztuce a zarazem jest przyjemna i pożyteczna w lekturze połączonej z kontemplacją reprodukcji pięknych obrazów i rzeźb autorstwa wybitnych artystów polskich, m.in. takich jak T.Axentowicz, J.Fałat, L.Gottlieb, W.Jarocki, W.Kossak, R.Kramszyk, K.Laszczka, J.Malczewski, Z.Pronaszko, Z.Rozwadowski, K.Sichulski, T.Uziembło, L.Wyczółkowski, a także wojskowych, takich postaci jak np. E.Rydz-Śmigły i wielu innych. Książka zawiera indeks nazw (osób, organizacji, wydarzeń artystycznych) oraz bardzo bogatą ikonografię przedmiotu – ponad trzysta ilustracji kolorowych i czarno-białych. Warto zaznaczyć, że rozbudowany indeks pełni w książce zarazem funkcję mini-słownika biograficznego, ponieważ przy każdym artyście w indeksie pomieszczono skróconą, identyfikacyjną notę biograficzną (mini-biogram). Dzięki temu można dowiedzieć się podstawowych informacji o życiu każdego z artystów ‘legiono-

wych'. Książka ma bogate walory edukacyjne, mogąc służyć pomocą nauczycielom historii, historii sztuki, plastyki, studentom, uczniom jako wartościowy materiał pomocniczy.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] *The Art of the Polish Legions and Its Creators 1914-1918*

Abstract (Summary):

The illustrated monograph entitled *The Art of the Polish Legions and Its Creators 1914-1918* (in Polish: *Sztuka Legionów Polskich i jej twórcy 1914-1918*), written by two Polish women authors (specialists in art history), Wacława Milewska (Wacława Milewska) and Maria Zientara, is thematically related to the subject of the Polish Legions during World War I in 1914-1918. The publication deals with the problems of art of the Polish culture of this time. It is a source-based history of the Polish art in the context of war iconography, that is dealing with such themes as such themes as independence, freedom, battles, portraits of soldiers and officers, Polish symbolic and allegorical art. The book contains illustrations of sculptures or pictures of such famous Polish painters or sculptors as: T. Axentowicz, J. Falat [Fałat], L. Gottlieb, W. Jarocki, W. Kossak, R. Kramsztyk, K. Laszczka, J. Malczewski, Z. Pronaszko, Z. Rozwadowski, K. Sichulski, T. Uziembło [Uziembło], L. Wyczółkowski [Wyczółkowski], and also the works of some famous Polish officers e.g. Marshal E. Rydz-Smigły [Rydz-Śmigły]. Their works were created in 1880-1918 as well as during the times of the Second Republic of Poland (1918-1939). The richly illustrated book has been published in Polish.

Key words:

history, history of art, Polish art (1914-1918), the art of the Young Poland, Modern Art in the 20th century, painting, sculpture, the Polish Legions, Polish artists (1880-1918),

Słowa-klucze:

historia, historia sztuki, sztuka polska (1914-1918), sztuka Młodej Polski, sztuka nowoczesna 20 wieku, malarstwo, rzeźba, Legiony Polskie, polscy artyści (1880-1918),

Bibliografia (Bibliography):

Milewska Wacława, Zientara Maria, *Sztuka Legionów Polskich i jej twórcy 1914-1918*. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 1999. – 534, [1] s.; – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 4).

Marek Mariusz Tytko

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Danuta Wraga-Ruszkiewicz, *Czas lęku i nadziei* / Danuta Wraga-Ruszkiewicz ; wstęp i przypisy Joanna Szarkowa. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2000. – 237, [2] s. : il. [8 s.] ;

Książka jest oryginalnym zapisem wspomnień Danuty Wragi-Ruszkiewicz z okresu przedwojennego, wojennego i po II wojnie. Dzieło składa się z 42 rozdziałów poświęconych kolejnym zagadnieniom. Do publikacji włączono nie tylko wspomnienia osobiste autorki (wątek autobiograficzny), ale także liczne życiorysy znanych autorce osobiście dowódców i żołnierzy polskiego podziemia narodowego (NOW-NSZ), zapisy wojennych i powojennych losów „żołnierzy niezłomnych”, zwanych także „żołnierzami wyklętymi”, bohaterskie zmagania z dwoma okupantami (niemieckim i sowieckim). W książce znajdują się również zapiski dotyczące Sybiraków, tj. relacje polskich zesłańców na Sybir w okresie carskim (przed I wojną i w czasie jej trwania) oraz bolszewickim (przed II wojną, w czasie wielkich sowieckich deportacji Polaków w 1940-1941) oraz po 1944 r. Dzieło zaopatrzone zostało w historyczne *Wprowadzenie* autorstwa Joanny Szarkowej, znanej krakowskiej historyczki. Książka zawiera bardzo bogatą oryginalną ikonografię, w sumie 168 unikatowych zdjęć (w tym 154 czarno-białe i 14 kolorowych) przedstawiających głównie osoby, ale także reprodukcje oryginalnych dokumentów z epoki. Na uwagę zasługują zwłaszcza fotografie osób świeckich (żołnierzy polskich) nadto osób duchownych (księży i sióstr zakonnych, w tym także papieża Jana Pawła II). Publikację zaopatrzone w bibliografię (*Literatura*) oraz *Indeks* zawierający wykaz nazw osobowych oraz geograficznych. Książka ma walory poznawcze, dokumentacyjne, estetyczne (literackie i graficzne) oraz edukacyjne. Służyć może jako prozopologiczny materiał ilustracyjny do dramatycznych dziejów polskich rodzin w XX w. Może być przydatna pomocniczo jako materiał źródłowy dla historyków-badaczy dziejów Polski w XX w. i regionalistów (specjalistów historii regionalnej). Ponadto może być przydatna jako lektura dla miłośników pamiętnikarstwa, dziejów Polski i Kościoła – zawarte tu liczne, unikatowe mikrohistorie stanowią w całości niezwykle barwny zbiór ludzkich losów „polskie drogi”.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Time of Fear and Hope

Abstract (Summary):

It is a book of memoirs entitled *The Time of Fear and Hope* (in Polish: *Czas lęku i nadziei*) written by a Polish woman author Danuta Wraga-Ruszkiewicz, which is thematically related to the subject of the Polish history in the 19th and 20th century. Her memoirs include the stories of several Polish prisoners in Siberia in Russia in the 19th and in the early 20th century and in the Soviet Union in the 20th century. The book is also concerned with the author's life in the Second Republic of Poland (1918-1939), with the Polish defensive war in September 1939 and generally World War II in Poland, the history of the National Military Organization and the National Armed Forces, with Russian and Soviet deportations of Poles to Siberia. The publication also includes some biographies of the Polish soldiers of that time. These are source-based histories written immediately by eye-witnesses or related by the eye-witnesses of the events during World War II. The book has been published in Polish.

Key words:

history, history of Poland, Second World War, the National Military Organization, the National Armed Forces, Russian and Soviet deportations of Poles to Siberia (20th century), biographies, memoirs

Słowa-kluce:

historia, historia Polski, II wojna światowa, Narodowa Organizacja Wojskowa, Narodowe Siły Zbrojne, rosyjskie i sowieckie deportacje Polaków na Sybir (20.wiek), biografie, wspomnienia

Bibliografia (Bibliography):

Wraga-Ruszkiewicz Danuta, *Czas lęku i nadziei* / Danuta Wraga-Ruszkiewicz ; wstęp i przypisy Joanna Szarkowa. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2000. – 237, [2] s. : il. [8 s.] ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 5) Tom 05

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

**[Rec.:] Jan Rydel, "Polska okupacja" w północno-zachodnich Niemczech 1945-1948 : nieznany rozdział stosunków polsko-niemieckich / Jan Rydel. – Kraków : Fundacja CDCN ; Księgar-
nia Akademicka, 2000. – 351 s.**

Książka autorstwa znanego krakowskiego historyka Jana Rydla jest pierwszą naukową, źródłową, całościową monografią zapoznanego zagadnienia w relacjach polsko-niemieckich, dotyczącą stacjonowania na terenie brytyjskiej strefy okupacyjnej Niemiec w latach 1945-1947 wojsk polskich, tj. 1. Dywizji Pancernej i 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej, będących pod rozkazami SHAEF. Polskie wojska przez dwa lata stacjonowały w tzw. Emslandzie na pogranicza niemiecko-holenderskim, zapewniając bezpieczeństwo w kilku niemieckich powiatach, co zostało nazwane symbolicznie „polską okupacją”. Stacjonowanie polskich wojsk spowodowało, że w Emslandzie w latach 1945-1947 osiedlili się także inni Polacy – cywile, tzw. *dipisi* (ang. *displaced persons*, przesiedleńcy) zwolnieni z robót przymusowych, na jakie uprzednio byli wywiezieni w okresie II wojny przez Niemców z terenów przez nich okupowanych. Stąd ‘polska enklawa’ w północno-zachodnich Niemczech była swoistym, niepowtarzalnym w dziejach fenomenem bez precedensu. Książka Jana Rydla opisuje genezę, istnienie i likwidację owego polskiego fenomenu wojskowego i cywilnego. Autor w monografii opartej – jako pierwsza w historii – na tak szerokiej podstawie źródłowej, uwzględniającej zarówno archiwalne źródła jak i opracowania niemieckie, amerykańskie, angielskie, nadto polskie (z Instytutu Polskiego i Muzeum im. Gen. Sikorskiego), opisuje, analizuje i wyjaśnia struktury i funkcje, początki, rozwój i zakończenie „polskiej okupacji” w tym rejonie. Źródłowo ujmuje relacje wojskowe, cywilne, podległości, stosunki instytucjonalne, począwszy od okresu zajęcia Wilhelmshaven przez 1. Dywizję Pancerną gen. Stanisława Maczka, zajmowanie osiedli w Emslandzie, objęcie stałego obszaru okupacyjnego, powstanie tzw. Maczkowa (w Haren nad rzeką Ems), zadania i organizację polskich oddziałów, zmiany dotyczące służby okupacyjnej. W przenośni autor używa określenia „miniaturowe państwo polskie” w Emslandzie, opisuje populację dipisów (i jej skład etniczny) na obszarze okupacyjnym 1. Dywizji Pancernej, wskazując na takie aspekty organizacji opieki nad polskimi dipisami, jak m.in. rozmieszczenie i warunki zakwaterowania, struk-

ture społeczno-zawodową, zaopatrzenie, zatrudnienie, ochronę zdrowia, szkolnictwo, działalność kulturalną, niezależne stowarzyszenia i organizacje polityczne oraz przestępczość. Autor poruszył także problem byłych polskich jeńców wojennych w brytyjskiej strefie okupacyjnej, w tym kobiet – byłych żołnierzy Armii Krajowej i mężczyzn. Osobne podrozdziały książki poświęcone zostały rodzinom żołnierzy polskich w Emslandzie, problemowi powrotu do Polski komunistycznej, kwestii żołnierzy polskich 1. Dywizji Pancerniej pozostającym poza służbą (sprawom takim, jak: sport, turystyka, myślistwo, szkolnictwo, prasa, kultura, „czarny rynek” w okupowanych Niemczech, stosunki pomiędzy żołnierzami a ludnością cywilną). Na zakończenie autor opisuje proces likwidacji „polskiej enklawy” w okupowanych Niemczech w 1947 r., wyjazd 1. Dywizji Pancerniej gen. Maczka i 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej z niemieckiego Emslandu do Wielkiej Brytanii, działalność Polskiego Dowództwa Likwidacyjnego „Niemcy”, wyjazd 2. Batalionu PWSK, repatriację polskich żołnierzy, likwidację statusu PWX, odpływ dipisów z Emslandu i likwidację Maczkowa oraz sytuację po likwidacji obozów, po wyjeździe polskich oddziałów. Monografia zawiera szczegółową unikatową mapę obszaru „polskiej okupacji”, bibliografię (obejmującą: źródła archiwalne i relacje, źródła drukowane, w tym prasę, wspomnienia, nadto opracowania), indeks osób i nazw geograficznych oraz streszczenie w języku niemieckim (Zusammenfassung). Książka ma wybitne walory poznawcze, dokumentacyjne oraz edukacyjne, może służyć zarówno badaczom-historikom XX w., jak i nauczycielom historii jako materiał pomocniczy w edukacji historycznej i wychowaniu patriotycznym, a poza tym miłośnikom dziejów polskich formacji wojskowych na Zachodzie.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] „The Polish Occupation” in North-West Germany in 1945-1948 : an Unknown Part of the Polish- German Relations

Abstract (Summary):

The monograph entitled “The Polish Occupation” in North-West Germany 1945-1948 : an Unknown Part of the Polish-German Relations (in Polish: "Polska okupacja" w północno-zachodnich Niemczech 1945-1948 : niezany rozdział stosunków polsko-niemieckich), written by a Polish well-known historian Jan Rydel, deals with a few special issues of the history of the Polish army abroad after World War II. The book is concerned with the Polish Armed Forces in Western Europe commanded by general Stanisław Maczek [Stanisław Maczek] (1892-1994), especially with the First Armoured Division and First Independent Parachute Brigade. The Division and the Brigade were under the orders from SHAEF and were involved in the occupation of Germany after World War II in the so called

“Polish occupation” zone, where Polish displaced persons were living in Germany (1945-1948). The book is a source-based (archive-based) history of the Poles in Wilhelmshaven. It is connected with the life of Polish officers, soldiers and civil persons (altogether about 30 thousands of Poles in Germany in Emsland). The book also gives an insight into everyday life in Emsland (1945-1948). The text also includes citations of source-based histories written by eyewitnesses (or coming from direct witnesses of the events) immediately after World War II. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Polish Armed Forces in Western Europe, General Stanisław Maczek (1892-1994), First Armoured Division, First Independent Parachute Brigade, the occupation of Germany after World War II, Emsland, Polish *displaced persons* in Germany (1945-1948), Poles in Wilhelmshaven, SHAEF,

Słowa-klucze:

historia, Polskie Siły Zbrojne w Europie Zachodniej, generał Stanisław Maczek (1892-1994), Pierwsza Dywizja Pancerna, Pierwsza Samodzielna Brygada Spadochronowa, okupacja Niemiec po II wojnie światowej, Emsland, dipisi - polscy przesiedleńcy w Niemczech (1945-1948), Polacy w Wilhelmshaven, SHAEF

Bibliografia (Bibliography):

Rydel Jan, *"Polska okupacja" w północno-zachodnich Niemczech 1945-1948 : nieznaną rozdział stosunków polsko-niemieckich* / Jan Rydel. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2000. – 351 s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 6) Tom 06

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Eryk Nanke, *Cena bycia innym*; do druku przygotował Janusz Spyra. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2000. – 297, [3] s.

Książka jest oryginalnym zbiorem wspomnień Eryka Nankego, rodowitego Ślązaka (ur. w 1912 r. w Cieszynie, zm. w 2001 r.), w której autor opisuje swoje niezwykle bogate i barwne życie „innego” – naocznego świadka i żywego, aktywnego uczestnika historii XX wieku. Książka podzielona została na trzy części: część pierwsza – do 1939, część druga – 1939-1945 i część trzecia – 1945-1996. Wspomnienia w części pierwszej dotyczą okresu zaborów (gimnazjum w Cieszynie), potem życia, nauki, pracy i służby w przedwojennej Polsce (m.in. w Państwowej Szkole Teletechnicznej w Warszawie, w Szkole Podchorążych Rezerwy Wojsk Łączności w Zegrzu, nadto w Katowicach, Mysłowicach, Baranowiczach). Z kolei w części drugiej nakreśla swoje wojenne losy, w tym – udział w kampanii wrześniowej 1939, internowanie na Węgrzech, pobyt w Syrii, Palestynie, Egipcie, Libii, gdzie walczył pod Tobrukami, Bardią i Gazalą, życie w Cyrenajce, w Mechili, gdzie był żołnierzem 3. Dywizji Strzelców Karpackich. Następnie opisuje swoje doświadczenie jako żołnierza II Korpusu Polskiego w Palestynie i II Karpackiego Pułk Artylerii Lekkiej m.in. w Iraku. Opisy czasu wojny zakończył na Italii, gdzie brał udział w kampanii włoskiej, w tym – w bitwie pod Monte Cassino i nad rzeką Senio, następnie przebywając jako żołnierz wojsk łączności w San Pietro di Lama, tudzież w 2 Grupie Artylerii Lekkiej w Fermo. Trzecia część wspomnień skupia się na powojennych dziejach na emigracji na Zachodzie w Wielkiej Brytanii, gdzie wprawdzie był w Polskim Korpusie Przysposobienia i Rozmieszczenia, a po przejściu do cywila pracował w Newcastle i Wellingborough, udzielając się w Stowarzyszeniu Polskich Kombatantów. Wspomnienia obejmują okres kilku okresów historycznych w dziejach Polski, począwszy od czasów zaboru austro-węgierskiego (cieszyńskie gimnazjum), skończywszy na roku 1996, kiedy powrócił do Ojczyzny (III RP). W publikacji pomieszczono 66 unikatowych fotografii czarno-białych, głównie ze zbiorów autora. Dzieło do druku przygotował oraz posłowie napisał znany historyk krakowski Janusz Spyra. Książka zawiera indeks uwzględniający nazwy osobowe i geograficzne. Pozycja ma walory poznawcze i edukacyjne w

zakresie wychowania patriotycznego, może być przydatna nie tylko historykom II wieku, ale także nauczycielom historii i regionalistom.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] A Price of Being Different

Abstract (Summary):

The book of memoirs entitled *A Price of Being Different* (in Polish: *Cena bycia innym*), written by a Polish (Silesian) author Eryk Nanke (1912-2001), describes his life, with special attention paid to the period of his secondary school in Cieszyn (Poland), his further education and work in Warsaw, Zegrze, Myslowice [Mysłowice], Katowice and Baranowicze in the Second Republic of Poland (1918-1939). This book also tells the story of his participation as a soldier of the Polish Army in World War II (1939-1945), especially in the defensive campaign in September 1939, and his way through Hungary, Syria, Palestine, Egypt, Libya, Iraq during World War II. Eryk Nanke fought in the battles in Tobruk, Bardia, Gazal, Cyrenaica. He was a soldier of 3rd Carpathian Rifle Division, also of the Second Polish Corps in Palestine, and Second Carpathian Light Artillery Regiment in Iraq. The publication falls into the category of biography of one Polish soldier at that time. It is a source-based history written immediately by an eyewitness, the author was in the Polish army at the time of World War II (1939-1945) and after the war (1945-1996). The book has been published in Polish.

Key words:

history, Eryk Nanke (1912-2001), memoirs, secondary school in Cieszyn (Poland), World War II (1939-1945), the Polish Army, the Polish defensive war in 1939, Hungary, Syria, Palestine, Egypt, Libya, Tobruk, Bardia, Gazal, Cyrenaica, 3 Carpathian Rifle Division, Second Polish Corps in Palestine, II Carpathian Light Artillery Regiment in Iraq,

Słowa-klucze:

historia, Eryk Nanke (1912-2001), wspomnienia, gimnazjum w Cieszynie, II wojna światowa (1939-1945), Wojsko Polskie, polska wojna obronna 1939, Węgry, Syria, Palestyna, Egipt, Libia, Tobruk, Bardia, Gazala, Cyrenajka, 3. Dywizja Strzelców Karpackich, II Korpus Polski w Palestynie, II Karpacki Pułk Artylerii Lekkiej w Iraku,

Bibliografia (Bibliography):

Nanke Eryk, *Cena bycia innym* / Eryk Nanke ; do druku przygotował Janusz Spyra. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2000. – 297, [3] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 7) Tom 07

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Bogumiła Gurba, "Solidarność" w Gliniku - Gorlicach 1980-1989, Gorlice ; Kraków : Fundacja CDCN ; Księgarnia Akademicka, 2000. – 91 s.

Publikacja jest rodzajem autorskiej monografii dziejów Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” w Fabryce Maszyn Wiertniczych i Górniczych „Glinik” w Gorlicach w Małopolsce w okresie od sierpnia 1980 r. do czerwca 1989 r. W środowisku „Gliniku” – ówczesnie największym zakładzie pracy w mieście Gorlice, zatrudniającym około siedmiu tysięcy pracowników, prawie wszyscy byli członkami Solidarności (dziewięćdziesiąt procent osób zatrudnionych). Syntetyczne opracowanie autorstwa Bogumiły Gurby zawiera sześć rozdziałów pokazujących etapy działalności „Solidarności” w Gliniku, począwszy od „karnawału wolności” w rozdziale I. pt. *Powstanie i działalność NSZZ „Solidarność” (sierpień 1980- 13 grudnia 1981)*, poprzez rozdział II pt. *Wprowadzenie stanu wojennego*, rozdział III. Pt. *Uwięzienie i proces sądowy przewodniczącego Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” FMWiG „Glinik”*, rozdział IV. pt. *Konspiracja*, rozdział V. pt. *Duszpasterstwo Ludzi Pracy* aż po rozdział VI. pt. *Rok 1989*. Książka zawiera sześćdziesiąt dziewięć oryginalnych, unikatowych fotografii (w tym dwanaście kolorowych), nadto *Indeks osób i nazw geograficznych*. Pozycja ma walory poznawcze i edukacyjne, może być przydatna historykom regionu, nauczycielom historii i wiedzy o społeczeństwie jako materiał pomocniczy do wychowania patriotycznego, edukacji historycznej, edukacji regionalnej, nadto studentom, uczniom, miłośnikom ziemi gorlickiej, mieszkańcom Gorlic i okolic, członkom „Solidarności” mogącym odnaleźć tu wzory godnego postępowania w trudnych warunkach totalitaryzmu.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Trade Union "Solidarity" in Glinik – Gorlice 1980-1989

Abstract (Summary):

The book entitled *The Trade Union "Solidarity" in Glinik - Gorlice 1980-1989* (in Polish; *"Solidarność" w Gliniku - Gorlicach 1980-1989*), written by a

Polish woman author Bugumila Gurba (Bogumiła Gurba), is concerned with the history of the Independent Self-Governing Trade Union "Solidarity" (1980-1989) in the Factory of Drilling and Mining Machineries "Glinik" in the town of Gorlice (Malopolska Region in Poland) in 1980-1989. She describes the history of the anti-communist trade union (1980-1989) in Gorlice, especially in the period of martial law in Poland (1981-1982), when trade union activists were interned by the communist government. The book also deals concerned with the underground trade union movement in Poland (1982-1988) and relations between the activists of the trade union "Solidarity" in Gorlice and the Roman Catholic Church, especially in the groups of the so called Ministry (or Pastoral Care) for Working People. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Independent Self-Governing Trade Union "Solidarity" (1980-1989), Factory of Drilling and Mining Machineries "Glinik" in Gorlice (Gorlice, Malopolska, Poland), the history of Poland in the 20th century, the anti-communist trade unions in Poland (1980-1989), the history of Gorlice, martial law in Poland (1981-1982), the internment of trade union activists, underground trade union movement in Poland (1982-1988), the Roman Catholic Church, the Pastoral Care (Ministry)for Working People,

Słowa-klucze:

historia, Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” (1980-1989), Fabryka Maszyn Wiertniczych i Górnictw „Glinik” w Gorlicach, historia Polski 20. wieku, antykomunistyczne związki zawodowe w Polsce (1980-1989), historia miasta Gorlice, stan wojenny w Polsce (1981-1982), internowanie działaczy związkowych, konspiracyjny ruch związkowy w Polsce (1982-1988), Kościół Rzymskokatolicki, Duszpasterstwo Ludzi Pracy,

Bibliografia (Bibliography):

Gurba Bogumiła, *"Solidarność" w Gliniku - Gorlicach 1980-1989* / Bogumiła Gurba. – Gorlice ; Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2000. – 91 s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 8) Tom 08

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Zbiór dokumentów ppłk. Edmunda Charaszkiewicza / oprac., wstęp i przypisy Andrzej Grzywacz, Marcin Kwiecień, Grzegorz Mazur. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2000. – 185, [2] s.*

Prezentowane dzieło jest pierwszym naukowym opracowaniem szerzej nieznanych dokumentów wytworzonych przez pułkownika Edmunda Charaszkiewicza (1895-1975). Książka opracowana została przez historyków krakowskich – Andrzeja Grzywacza, Marcina Kwietnia i Grzegorza Mazura, którzy we wstępie opisują biografię podpułkownika E. Charaszkiewicza, w tym okres legionowy (Legiony Polskie 1914-1918) oraz kulisy jego tajnej działalności na rzecz Państwa Polskiego (1918-1940), w tym pracę w tzw. Ekspozyturze rozpościerającej siatki dywersji pozafrontowej, z których następnie powstało polskie podziemie w czasie II wojny światowej. Trzonem książki są źródłowe dokumenty – raporty powstałe zasadniczo w latach 1939-1940 na Zachodzie. Po upadku Francji spisywał on na polecenie zwierzchników raporty ze swojej tajnej działalności, w których odsłania m.in. kulisy III Powstania Śląskiego (1921), dywersyjnej ‘akcji prometejskiej’ (gł. w latach 20. i 30. XX w.) mającej na celu stworzenie niepodległych państw na gruzach Związku Sowieckiego (np. Ukrainy, Azerbejdżanu, Gruzji, Kaukazu, Turkiestanu, Krymu, Idel-Uralu itd.), dywersji na Rusi Zakarpackiej i w Czechosłowacji w okresie międzywojennym oraz nieznane wcześniej fakty powstania Polskiego Państwa Podziemnego (1939). Publikacja z dziejów służb specjalnych II Rzeczypospolitej Polskiej zawiera indeks, obejmujący nazwy geograficzne i osobowe, w tym pseudonimy wraz z ich rozwiązaniem. Pozycja ma walory poznawcze i edukacyjne, może być przydatna zarówno historykom wojskowości i służb specjalnych, jak i miłośnikom polskich dziejów, którzy chcieliby wiedzieć więcej o kulisach różnych tajnych operacji wojskowych i dywersyjnych.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] A Collection of the Documents of Lieutenant- Colonel Edmund Charaszkiewicz

Abstract (Summary):

The source-based monograph entitled *A Collection of the Documents of Lieutenant-Colonel Edmund Charaszkiwicz* (in Polish: *Zbiór dokumentów pplk. Edmunda Charaszkiwicza*) is a publication containing original documents written by lieutenant-colonel Edmund Charaszkiwicz (1895-1975). It is concerned especially with the history of the Polish Legions (1914-1918), the history of the Third Silesian Uprising (1921), the description of a special kind of subversive actions (the so called “Promethean actions”) in the Soviet Union before World War II, and other important matters of the Polish State (1918-1939). The author of this book also describes a branch of network sabotage (subversion) outside the front during the Second World War (1939-1945) and the Soviet occupation of Poland. The book contains important source documents – confidential reports (1939-1940) written by one officer who worked for the Polish Secret Service. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Charaszkiwicz Edmund (1895-1975), Polish Legions (1914-1918), Third Silesian Uprising (1921), “ Promethean actions” in the Soviet Union, the Polish State (1918-1939), network sabotage (subversion) outside the front, World War II (1939-1945), source documents – confidential reports (1939-1940), Polish Secret Service.

Słowa-klucze:

historia, Edmund Charaszkiwicz (1895-1975), Legiony Polskie (1914-1918), III Powstanie Śląskie (1921), akcja prometejska w Związku Sowieckim, Państwo Polskie (1918-1939), Ekspozytura, konspiracyjne siatki dywersji pozafrontowej, II wojna światowa (1939-1945), źródłowe dokumenty – tajne raporty (1939-1940), polskie służby specjalne,

Bibliografia (Bibliography):

Zbiór dokumentów pplk. Edmunda Charaszkiwicza / oprac., wstęp i przypisy Andrzej Grzywacz, Marcin Kwiecień, Grzegorz Mazur. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2000. – 185, [2] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 9) Tom 09

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Czy ktoś przebije ten mur? : sprawa Stanisława Pyjasa / wstęp i oprac. Florian Pyjas, Adam Roliński, Jarosław Szarek ; Wspomnienie o przyjacielu Bronisław Wildstein. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; IPN Oddział w Krakowie ; Biuro Festiwalowe „Kraków 2000” ; Księgarnia Akademicka, 2001. – 315 s.*

Książka pt. *Czy ktoś przebije ten mur? : sprawa Stanisława Pyjasa* w opracowaniu Floriana Pyjasa, Adama Rolińskiego, Jarosława Szarka jest pierwszą tak pełną publikacją dokumentującą zbrodnię morderstwa, jaką komunistyczna Służba Bezpieczeństwa dokonała na człowieku antykomunistycznej opozycji, polskim patriocie, niezależnym działaczu na rzecz wolnej i niepodległej Polski, poecie, studencie piątego roku polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego dnia 7 maja 1977 r. – Stanisławie Pyjasiu (1953-1977). Książkę otwiera tekst wstępny, który podpisali dwaj znani krakowscy historycy Tomasz Gąsowski, Janusz Kurtyka i znany działacz polityczny Bogusław Sonik. Monografia poświęcona Stanisławowi Pyjasowi została podzielona na pięć części. Pierwsza część zawiera wspomnienie Bronisława Wildsteina o Stanisławie Pyjasiu (*Wspomnienie o przyjacielu*). Część druga to *Wstęp* napisany przez Jarosława Szarka, będący w istocie szkicem o człowieku i próbą syntetycznego opisu śledztwa i postępowania organów w tej sprawie po śmierci S. Pyjasa. W części trzeciej Florian Pyjas (1932-1999), ojciec Stanisława Pyjasa w tekście pt. *Czy ktoś przebije ten mur?* - zawarł swoje wspomnienia o synu. Część czwarta zatytułowana *Z notatnika Stanisława Pyjasa* zawiera fragmenty jego dziennika-pamiętnika z lat 1975-1977 pisanego prozą (*Z notatnika Stanisława Pyjasa*) oraz poezje z 1972 r. (*Z licealnych wierszy*). W części piątej pt. *Dokumenty* zawarto 69 tekstów dotyczących Stanisława Pyjasa, różnych aktów twórców, w tym dokumenty spreparowane przez organa komunistycznego państwa (Służbę Bezpieczeństwa, Prokuraturę Wojewódzką w Krakowie, PZPR, Radę Państwa, Socjalistyczny Związek Studentów Polskich) i dziennikarzy komunistycznej prasy zakłamujących fakt morderstwa popełnionego na S. Pyjasiu (Agencja „Interpress”, „Dziennik Polski”, „Polityka”, „Student”, „Trybuna Ludu”, „Życie Literackie”, „Życie Warszawy”), oraz przez opozycję (np. Ruch Obrony Praw

Człowieka i Obywatela, Studencki Komitet Solidarności, Komitet Obrony Robotników, Komitet Samoobrony Społecznej KOR, prasa drugiego obiegu: „Biuletyn Informacyjny KOR”, „Opinia”), księży (ojcowie dominikanie: o. Tomasz Pawłowski OP, o. Joachim Badeni OP, ks. kard. Karol Wojtyła), adwokata - Andrzeja Rozmarnowicza, matki – Stanisławy Pyjas i ojca – Floriana Pyjasa, relacje osób znających S. Pyjasa: Zofii Kastelik i Michała Caputy oraz inne teksty związane ze sprawą. Dokumenty pochodzą z okresu od stycznia 1977 r. do 31 marca 2001 r. Książka ma *Indeks* zawierający nazwy osobowe. Publikacja posiada 86 ilustracji czarno-białych (w tym zdjęcia i faksymile oryginalnych dokumentów). Na okładce przytoczono wypowiedź znanego krakowskiego historyka Ryszarda Terleckiego. Pozycja ma walory poznawcze, dokumentacyjne, edukacyjne i literackie (wiersze, proza). Monografia dokumentalna jest wartościową pozycją dla historyków dziejów najnowszych, zwłaszcza dla historyków opozycji w PRL-u. Jako materiał źródłowy może być wykorzystana przez historyków, regionalistów, literaturoznawców, socjologów, medioznawców, prawników – studium zakłamywania faktów (manipulacji) nt. śmierci S. Pyjasa przez władze komunistyczne („mur”) i studium walki z kłamstwem totalitarnym (obnażania manipulacji) przez rodzinę i niezależnych działaczy (tytułowe „przebijanie muru”). Publikacja może służyć nauczycielom historii i wykładowcom jako materiał pomocniczy w edukacji historycznej, edukacji regionalnej oraz wychowaniu patriotycznym, pokazując młodym ludziom wzór człowieka i bohatera narodowego – Stanisława Pyjasa.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Can Someone Pierce that Wall? : The Case of Stanislaw Pyjas

Abstract (Summary):

The book entitled *Can Someone Pierce that Wall? : the Case of Stanislaw Pyjas* (in Polish: *Czy ktoś przebije ten mur? : sprawa Stanisława Pyjasa*), has been written by several authors, among whom are historians, historical essayists and political writers. This monograph is concerned with the life of an independent Polish activist Stanislaw Pyjas [Stanisław Pyjas] (1953-1977), a student of the Polish Philology Department at the Jagiellonian University in Krakow, a member of the anti-communist opposition in Poland that was involved in an underground movement for a free and independent Poland. He was under the surveillance of the communist Security Service. The book deals with the murder of this opposition activist done by the communist secret police on May 7, 1977 in Krakow (the Malopolska Region). It is based on the memoirs and source-based documents connected with the history of the anti-communist opposition in Poland especially in 1973-1977. The book consists of several chapters which include the memoirs of his father Florian Pyjas

(1932-1999) and his friend Bronislaw Wildstein (Bronisław Wildstein), original documents written by the communist secret services and mass media, as well as a diary of Stanislaw Pyjas (1975-1977). One of the chapters presents Stanislaw Pyjas's poetry (1972). The authors of the book show the mechanism of the communist lies referring to the case of the murder of Stanislaw Pyjas as presented in Polish mass media of the time. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Stanislaw Pyjas (1953-1977), anti-communist opposition in Poland, independent movement for a free and independent Poland, the Jagiellonian University in Krakow, Communist Security Service in Poland, the murder of an opposition activist done by the communist secret police (Krakow May 7, 1977),

Słowa-klucze:

historia, Stanisław Pyjas (1953-1977), antykomunistyczna opozycja w Polsce, niezależny ruch na rzecz wolnej i niepodległej Polski, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, komunistyczna Służba Bezpieczeństwa w Polsce, zamordowanie działacza opozycji przez tajną policję komunistyczną (Kraków 7 maja 1977),

Bibliografia (Bibliography):

Czy ktoś przebiję ten mur? : sprawa Stanisława Pyjasa / wstęp i oprac. Florian Pyjas, Adam Roliński, Jarosław Szarek ; wspomnienie o przyjacielu Bronisław Wildstein. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; IPN Oddział w Krakowie ; Biuro Festiwalowe "Kraków 2000" ; Księgarnia Akademicka, 2001. – 315 s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 10) Tom 10

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *9 Pułk Strzelców Konnych im. gen. Kazimierza Pułaskiego w kampanii wrześniowej 1939 roku : wspomnienia i relacje / oprac. i wstęp Piotr Mikietyński. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2001. – 129, [3] s.*

Dzieło pt. *9 Pułk Strzelców Konnych im. gen. Kazimierza Pułaskiego w kampanii wrześniowej 1939 roku : wspomnienia i relacje* zostało przygotowane z inicjatywy pułkownikostwa Julii i Czesława Hake'ów i jest zbiorem pięciu relacji oficerów tej polskiej formacji wojskowej. Autorami wspomnień są: 1) płk Tadeusz Falewicz (dowódca 9. Pułku Strzelców Konnych, relacja dzień po dniu od 25 sierpnia 1939 r. do 6 października 1939 r.), 2) rtm. Andrzej Falewicz (adiutant dowódcy 9. Pułku), 3) por. Kazimierz Bemaciak (oficer ordynansowy), 4) ppor. Czesław Hake (oficer żywnościowy), 5) ppor. Lek. med. Jan Kaczorowski (lekarz pułkowy). Dzieło dotyczy dziejów 9. Pułku Strzelców Konnych z Grajewa w polskiej kampanii obronnej we wrześniu 1939 r. na Podlasiu (z epizodem przejścia przez Prusy Wschodnie), Polesiu, Wołyniu i Lubelszczyźnie a także późniejsze losy (np. w oflagach). Książka zawiera wewnątrz 21 unikatowych fotografii czarno-białych (dotyczącą oficerów i żołnierzy pułku) oraz dwie fotografie dodatkowe na okładkach (m.in. jedną przedstawiającą chorągiew pułkową). Nadto książka posiada jedną mapę pt. *Szlak bojowy 9 Pułku Strzelców Konnych w kampanii wrześniowej*. Dzieło zaopatrzone w *Indeks* zawierający nazwy osobowe oraz geograficzne. Książka posiada walory poznawcze, dokumentacyjne i edukacyjne, może być wykorzystana jako materiał pomocniczy przez historyków wojskowości, historyków regionalistów, wykładowców, nauczycieli historii i edukacji regionalnej, miłośników dziejów polskiej wojskowości, zwłaszcza bitew i potyczek polskiego oręża podczas II wojny. Unikatowy, oryginalny zbiór relacji naocznych świadków – uczestników walk obronnych, bohaterów Września 1939 r. może być przydatny zwłaszcza do wychowania patriotycznego i edukacji historycznej, także dla przysposobienia obronnego i wojskowego jako skarbiec wzorców dla kształtowania pozytywnych postaw żołnierskich i obywatelskich – dla formowania patriotów polskich współcześnie.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The General Kazimierz Pulaski 9th Regiment of Mounted Riflemen (Chasseurs) in the September 1939 Campaign: Memoirs and Reports

Abstract (Summary):

The monograph entitled The General Kazimierz Pulaski 9th Regiment of Mounted Riflemen in the September 1939 Campaign: Memoirs and Reports (in Polish: 9 Pułk Strzelców Konnych im. gen. Kazimierza Pułaskiego w kampanii wrześniowej 1939 roku : wspomnienia i relacje) deals with the Polish Army in 1939. It presents the story of the Ninth Regiment of Cavalrymen from Grajewo in the Polish defensive war in 1939. There are some memoirs written by the eyewitnesses of the events: Colonel Tadeusz Falewicz, Captain Andrzej Falewicz, Lieutenant Kazimierz Bernaciak, Second Lieutenant Czesław Hake, and also Second Lieutenant Jan Kaczorowski (regimental surgeon). They fought in Podlasie Region, East Prussia, Polesie, Volyn and Lublin Region. After the September campaign these Polish officers were in German camps for prisoners of war (1939-1945). The book has been published in Polish.

Key words:

history, Polish Army, Ninth Regiment of Chasseurs from Grajewo, Polish defensive war in 1939, World War II, memoirs, Colonel Tadeusz Falewicz, Captain Andrzej Falewicz, Lieutenant Kazimierz Bernaciak, Lieutenant Czesław Hake, lieutenant, MD Jan Kaczorowski, Podlasie Region, East Prussia, Polesie, Volyn, Lublin Region, Polish officers in the German camps,

Słowa-klucze:

historia, Wojsko Polskie, Dziewiąty Pułk Strzelców Konnych z Grajewa, polska wojna obronna 1939, II wojna światowa, wspomnienia, pułkownik Tadeusz Falewicz, rotmistrz Andrzej Falewicz, porucznik Kazimierz Bernaciak podporucznik Czesław Hake, podporucznik, lekarz medycyny Jan Kaczorowski, Podlasie, Prusy Wschodnie, Polesie, Wołyń, Lubelszczyzna, polscy oficerowie w niemieckich obozach (oflagach),

Bibliografia (Bibliography):

9 Pułk Strzelców Konnych im. gen. Kazimierza Pułaskiego w kampanii wrześniowej 1939 roku : wspomnienia i relacje / oprac. i wstęp Piotr Mikietyński. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2001. – 129, [3] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 11) Tom 11

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Maciej Korcuć, Apolonia Ptak, *Żołnierze porucznika Wądolnego : z dziejów niepodległościowego podziemia na ziemi wadowickiej 1945-1947.* – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2001. – 125, [2] s.

Publikacja pt. *Żołnierze porucznika Wądolnego : z dziejów niepodległościowego podziemia na ziemi wadowickiej 1945-1947* została przygotowana przez dwóch badaczy dziejów najnowszych, którymi są Maciej Korcuć i Apolonia Ptak. Monografia składa się zatem z dwóch autonomicznych części składających się na obraz całości. W pierwszej części pt. *Oddział partyzancki Mieczysława Wądolnego „Mściciela”* Maciej Korcuć na podstawie zachowanych dokumentów (KBW i KW PPR w Krakowie) odtworzył, opisał i zanalizował dzieje tej powojennej, antykomunistycznej formacji wojskowej w rejonie Wadowic na Podbeskidziu (1945-1947). W drugiej części pt. *Działalność oddziału Mieczysława Wądolnego w świetle relacji* Apolonia Ptak zebrawszy relacje naocznych świadków – żołnierzy niezłomnych, uczestników walk o niepodległość (1945-1947), opisuje poszczególne akcje zbrojne i zdarzenia niejako „od wewnątrz”, oczami samych partyzantów. Z treści relacji wylania się także postać Mieczysława Wądolnego (1919-1947), ps. „Granit”. „Mściciel”. Żołnierza Polskiego Państwa Podziemnego w czasie II wojny, dowódcy „niezłomnego”, który podjął nierówną walkę z komunizmem, a otoczony 14 stycznia 1947 r. przez komunistyczne wojska KBW, zginął, rozerwawszy się granatem. Książka została poprzedzona *Przedmową* napisaną wspólnie przez dwóch znanych historyków krakowskich – Tomasza Gąsowskiego oraz Janusza Kurtykę. Publikacja zawiera *Aneks*, w którym pomieszczono przykładowo 36 oryginalnych, unikatowych dokumentów źródłowych, wytworzonych przez aparat terroru komunistycznego Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego, dotyczących działań w ówczesnym województwie krakowskim (1946-1947) skierowanych przeciwko antykomunistycznemu podziemiu niepodległościowemu. Monografia posiada *Indeks* zawierający nazwy osobowe oraz nazwy geograficzne. Książka została zaopatrzona w 16 unikatowych czarno-białych dokumentów przedstawiających żołnierzy z omawianej formacji lub reprodukcje oryginalnych doku-

menty z epoki bezpośrednio ich dotyczące. Monografia ma walory poznawcze i edukacyjne. Pozycja może być przydatna jako materiał pomocniczy dla historyków, regionalistów, ale także dla nauczycieli poszczególnych przedmiotów, zwłaszcza w edukacji historycznej i edukacji regionalnej, jako uzupełnienie wychowania patriotycznego. Książka może zainteresować uczniów, studentów, miłośników Ziemi Wadowickiej, Podbeskidzia, dziejów najnowszych Polski.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] *The Soldiers of Lieutenant Wadolny: a History of the Independence Underground at Wadowice Region 1945-1947*

Abstract (Summary):

The monograph entitled *The Soldiers of Lieutenant Wadolny: a History of the Independence Underground in Wadowice Region 1945-1947* (in Polish: *Żołnierze porucznika Wądolnego : z dziejów niepodległościowego podziemia na ziemi wadowickiej 1945-1947*) concerns Mieczysław Wadolny (Mieczysław Wądolny) (1919-1947) and his soldiers at the time of the Polish Underground State (1939-1945) during World War II. The book focuses on the period of the Polish fight for independence after the War near Wadowice Region and deals with the Polish anti-communist underground and their fight against the Soviet occupation in 1945-1947. The authors describe a military group 'Avenger' in Wadowice Region (Southern Poland), making special use of eye-witness accounts of the events. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Mieczysław Wadolny (1919-1947), the Polish Underground State, World War II, the Soviet occupation of Poland, Polish anti-communist underground, the Polish fight against the Soviet occupation (1945-1947), the Polish fight for independence, the history of Poland in the 20th century, the underground military group 'Avenger', Wadowice Region (Southern Poland), eye-witnesses' memoirs.

Słowa-klucze:

historia, Mieczysław Wądolny (1919-1947), Polskie Państwo Podziemne, II wojna światowa, sowiecka okupacja w Polsce, Polskie, antykomunistyczne, zbrojne podziemie, walka Polaków z sowieckim okupantem (1945-1947), walki Polaków o niepodległość, historia Polski w 20. wieku, Oddział partyzancki „Mściciel”, rejon Wadowic, wspomnienia świadków,

Bibliografia (Bibliography):

Korkuć Maciej, Ptak Apolonia, *Żołnierze porucznika Wądolnego : z dziejów niepodległościowego podziemia na ziemi wadowickiej 1945-1947* / Maciej Korkuć, Apolonia Ptak. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2001. – 125, [2] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 12) Tom 12

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

**[Rec.:] Aleksander Klotz, *Zapiski konspiratora 1939-1945*; oprac.,
wstęp i przypisy Grzegorz Mazur. – Kraków : Fundacja Cen-
trum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia
Akademicka, 2001. – 551 s.**

Książka pt. *Zapiski konspiratora 1939-1945* autorstwa pułkownika dyplomowanego Aleksandra Klotza (1898-1976), w opracowaniu i z przypisami historyka krakowskiego Grzegorza Mazura, który także napisał wstępne studium do publikacji, dotyczy spraw wojskowych z okresu II wojny. W obszernym tekście wstępnym pt. *Pułkownik Aleksander Klotz – jego życie i wspomnienia* Grzegorz Mazur nakreślił szczegółowo sylwetkę, życie, działalność polskiego podpułkownika Aleksandra Klotza oraz scharakteryzował jego wspomnienia w tym z pobytu w Związku Sowieckim. Książka skupia uwagę na okresie służby podpułkownika w Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej (1939-1944) oraz krótko na czasie służby w Wojsku Polskim (1944-1946), aż do momentu emigracji z kraju. Dzieło podzielono na trzy części, a każda z części na rozdziały. Część pierwsza posiada 43 rozdziały, część druga – 40 rozdziałów, część trzecia – 24 rozdziały, każdy z nich dotyczy innego epizodu z konspiracyjnej działalności A. Klotza. Epizody zostały połączone w formie niemal powieściowej, z dramatyzowaną fabułą dokumentalną i ciekawymi, wartkimi dialogami włącznie, co sprawia, że dzieło pisarskie jest łatwe w odbiorze. Pozycja została zaopatrzona w 32 oryginalne fotografie czarno-białe oraz jedną mapę kolorową Związku Sowieckiego pt. *Trasa podróży Aleksandra Klotza i Eleonory Wandy Ptaszkównej VI-X 1940* z zaznaczeniem miejsc pobytu w poszukiwaniu aresztowanego przez NKWD gen. Michała Tokarzewskiego-Karaszewicza (1893-1964). Droga liczyła w sumie 28 tysięcy kilometrów, obejmując m.in. liczne łagry i miejsca zesłania w ZSRS; podpułkownik wraz z łączniczką odbyli podróż na trasie: Lwów-Czelabińsk-Taszkient-Baku-Syktwykar-Irkuck-Charków-Lwów. Pozycja została zaopatrzona w *Aneks* zawierający treść 58 oryginalnych, unikatowych dokumentów (raportów, relacji, opracowań) dotyczący głównie spraw ‘wschodnich’ ZWZ-AK (Komenda Główna ZWZ-AK – Wywiad, 1941-1944). Książka posiada *Indeks* zawierający nazwy osobowe oraz geograficzne. Publikacja posiada walory poznawcze, dokumentacyjne, edukacyjne oraz estetyczne (literackie). Tekst wspomnień pisany jest żywym, barwnym językiem

literackim, co podnosi wartość dzieła ponad poziom czystego, suchego dokumentu historycznego. Książka może być przydatna dla historyków dziejów najnowszych Polski, zwłaszcza dla badaczy II wojny jako materiał źródłowy. Pozycja może być pomocna w edukacji historycznej i wychowaniu patriotycznym wykładowcom, regionalistom, nauczycielom historii i edukacji regionalnej, uczniom, studentom, miłośnikom polskich dziejów.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Notes of a Conspirator 1939-1945

Abstract (Summary):

It is a book of memoirs entitled *Notes of a Conspirator 1939-1945* (in Polish: *Zapiski konspiratora 1939-1945*) written by Aleksander Klotz (1898-1976). It is concerned with the author's life and underground activity at the time of World War II, especially at the time when he was in the Soviet Union. He was a soldier of the Union of Armed Struggle and the Home Army (Polish Underground Army), the Polish Army. A. Klotz describes his long journey in USSR from Lviv through Chelyabinsk, Tashkent, Baku, Syktyvkar, Irkutsk and Kharkov (28 thousands of kilometers) with the aim of seeking a Polish general Michal Tokarzewski-Karszewicz (1893-1964) who had been arrested by the NKVD. It is an eye-witness account of the events. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Aleksander Klotz (1898-1976), World War II, the Soviet Union, the Union of Armed Struggle, the Home Army (Polish Underground Army), the Polish Army, Michael Tokorzewski-Karaszewicz (1893-1964), the NKVD, Lviv, Chelyabinsk, Tashkent, Baku, Syktyvkar, Irkutsk, Kharkov,

Słowa-klucze:

historia, Aleksander Klotz (1898-1976), II wojna światowa, Związek Sowiecki, Związek Walki Zbrojnej, Armia Krajowa, Wojsko Polskie, Michał Tokorzewski-Karaszewicz (1893-1964), NKWD, Lwów, Czelabińsk, Taszkient, Baku, Syktywkar, Irkuck, Charków,

Bibliografia (Bibliography):

Klotz Aleksander, *Zapiski konspiratora 1939-1945* / Aleksander Klotz ; oprac., wstęp i przypisy Grzegorz Mazur. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2001. – 551 s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 13) Tom 13

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Inwentarz dokumentów katyńskich przechowywanych w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie / wstęp i oprac. Stanisław M. Jankowski, Adam Roliński. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa ; Księgarnia Akademicka, 2002. – 168, [4] s. : il.*

Inwentarz dokumentów katyńskich przechowywanych w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie stanowi pierwsze naukowe opracowanie tego unikatowego zbioru akt – oryginalnych dowodów zbrodni dokonanej przez sowieckie NKWD w 1940 r. Akta te odnalezione w 1943 r., trafiły do Państwowego Instytutu Medycyny Sądowej i Kryminalistyki w Krakowie. Częściowo ocalone przed wywiezieniem i spalaniem – przeszły przez ręce konspiratorów z organizacji „Wolność i Niezawisłość”, księży, archiwistów, następnie po wytropieniu ich przez funkcjonariuszy, trafiły do Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w 1952 r. i przez dziesiątki lat znajdowały się w archiwach wpiery Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (MBP), następnie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW), nie oddano ich do Moskwy. W 1990 dokumenty powróciły do Krakowa, prezentowano je na wystawie pt. *Kłamstwo katyńskie*. Prezentowane unikatowe dzieło – w opracowaniu i ze wstępem autorstwa znanych historyków krakowskich Stanisława M. Jankowskiego i Adama Rolińskiego, z przedmową prof. Tomasza Gąsowskiego – zawiera trzydzieści biogramów oficerów zamordowanych przez NKWD, inwentarz dokumentów, będący w zasadzie także rodzajem skróconych wypisów z dokumentów, oraz aneksy w postaci tekstu autorstwa Jana Zygmunta Robla z 1945 r. – prezentujący zarys dziejów spuścizny katyńskiej oraz dołączony wykaz dokumentów dotyczących sprawy katyńskiej sporządzony przez MSW. Książka jest bogato ilustrowana (prawie sto reprodukcji kolorowych i czarno-białych), posiada dwa osobne indeksy – nazw osobowych i nazw geograficznych. Do publikacji dodano także *Uzupełnienie*. Bogate walory poznawcze oraz patriotyczne publikacji sprawiają, że może być ona pomocna nie tylko historykom dziejów najnowszych, ale także nauczycielom historii lub wykładowcom jako materiał pomocniczy dla uczniów lub studentów.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Inventory of Katyn Documents Stored in the Archives of the Metropolitan Curia in Cracow

Abstract (Summary):

The book entitled The Inventory of Katyn Documents Stored in the Archives of the Metropolitan Curia in Cracow (in Polish: Inwentarz dokumentów katyńskich przechowywanych w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie) concerns historical documents from the collection of the Archives of the Metropolitan Curia in Cracow. These original documents refer to the Soviet crime of murdering Polish officers in Katyn in 1940 committed by the NKVD. The book has been published in Polish.

Key words:

history, inventory of archival historical documents, a collection of documents, the Soviet crime of genocide on the Poles in Katyn, the Soviet Union, Archives of the Metropolitan Curia in Cracow,

Słowa-klucze:

historia, inwentarz archiwalny, dokumenty historyczne, zbiór akt, sowiecka zbrodnia ludobójstwa dokonanego na Polakach w Katyniu (1940), Związek Sowiecki, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie,

Bibliografia (Bibliography):

Inwentarz dokumentów katyńskich przechowywanych w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie / wstęp i oprac. Stanisław M. Jankowski, Adam Roliński. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa ; Księgarnia Akademicka, 2002. – 168, [4] s. : il. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego; t. 14) Tom 14

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Wojciech Sawicki, *Raport Kiszczaka dla Moskwy : czyli czego nie powiedział minister Widacki*; wstęp Tomasz Gąsowski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2002. – 153, [3] s.

Książka pt. *Raport Kiszczaka dla Moskwy : czyli czego nie powiedział minister Widacki* jest zbiorem tekstów przygotowanych do druku przez znanego krakowskiego historyka Wojciecha Sawickiego. Zasadniczy trzon książki tworzy zestaw dokumentów przygotowany w 1984 r. na polecenie ówczesnego ministra spraw wewnętrznych, dlatego zwany jest tzw. „Raportem Kiszczaka”. Raport był przygotowany dla komunistycznych mocodawców w Moskwie, następnie pozyskany przez agentów STASI z ambasady sowieckiej w Warszawie w tymże 1984 r. Raport gen. Czesława Kiszczaka, współtwórcy stanu wojennego w PRL, będący w istocie zestawem wielu różnych dokumentów dotyczących spraw polskich, został odnaleziony w Berlinie w archiwum Urzędu Pełnomocnika Rządu Federalnego do Spraw Materiałów Służb Bezpieczeństwa byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej, tj. w tzw. Urzędzie Gaucka na początku XXI w. Sam „raport Kiszczaka” zawiera panoramę społeczną PRL widzianą oczami funkcjonariuszy komunistycznej Służby Bezpieczeństwa, zatem nieobiektywną, zniekształconą, skrzywioną, ograniczoną do punktu widzenia zagrożonej władzy komunistycznej i jej służb specjalnych, operujących zideologizowanym slangiem. „Raport” składa się z siedmiu części i konkluzji: I. *Stan zagrożenia zewnętrznego państwa*, II. *Stan aktualnego zagrożenia państwa przez służby specjalne*, III. *Stan zagrożenia wewnętrznego państwa - nadbudowa*, IV. *Stan zagrożenia bezpieczeństwa państwa ze strony Kościoła i kleru katolickiego*, V. *Stan zagrożenia wewnętrznego państwa - baza*, VI. *Ściganie przestępstw przeciwko podstawowym interesom politycznym i ekonomicznym PRL, porządkowi publicznemu i innym*, VII *Porządek i bezpieczeństwo publiczne*, [VIII.] *Wnioski końcowe*. Podtytuł książki: *czyli czego nie powiedział minister Widacki* wymaga wyjaśnienia. Chodzi o odniesienie się do wcześniejszej książki Jana Widackiego pt. *Czego nie powiedział generał Kiszczak?* (Warszawa 1992), w której opublikowano tylko niektóre fragmenty tzw. „raportu Kiszczaka” z 1984 r. Do tego tytułu nawiązująca książka pt. *Raport Kiszczaka dla Moskwy : czyli czego nie powiedział minister Widacki* w opracowaniu Wojciecha Sawickiego jest

pierwszym pełnym tekstem owego raportu i dlatego zasługuje na uwagę jako publikacja bez skrótów. Publikacja została zaopatrzona w *Przedmowę* z podtytułem *Widziane z Rakowieckiej* autorstwa znanego krakowskiego historyka Tomasza Gąsowskiego oraz *Wstęp* Wojciecha Sawickiego wprowadzający w tematykę zagadnienia. Na zakończenie do książki dodano dwa aneksy. W aneksie pierwszym znalazło się pięć ważnych dokumentów uzupełniających niejako „raport Kiszczaka” z 1984 r. Chodzi o następujące teksty archiwalne: 1) *Podziemie polityczne w PRL w ujęciu statystycznym* (fragmenty ściśle tajnego raportu Biura Studiów SB MSW z 1987 r.); 2) *Kulisy aresztowania Zbigniewa Bujaka* (na podstawie raportu Grupy Operacyjnej ‘Warszawa’ – MBP NRD); 3) *Notatka z rozmowy sekretarza generalnego KC SED i Przewodniczącego Rady Państwa NRD, tow. Ericha Honeckera z czł. Biura Politycznego KC PZPR i ministrem spraw zagranicznych PRL, tow. Stefanem Olszowskim w dn. 4.11.1982* (fragment); 4) *Podziały w Episkopacie oraz nieoficjalne kontakty frakcji ugodowej z komunistami*; 5) *Rozmowa Jaruzelskiego z Breżniewem w Moskwie w marcu 1982: nadzieja związana z reformą gospodarczą i strategiczne zamierzenia komunistów*. Z kolei w aneksie drugim znalazł się tekst referatu autorstwa Wojciecha Sawickiego z 2000 r. pt. *Stasi a opozycja demokratyczna w Polsce*. Książka posiada jeden indeks uwzględniający nazwy osobowe, instytucjonalne oraz geograficzne. W dziele zamieszczono jedną ilustrację czarno-białą. Publikacja posiada walory pogładowe i poznawcze, pozwala wyrobić sobie zdanie o zdegradowanej, redukcjonistycznej i relatywistycznej mentalności komunistycznego aparatu w PRL. Pozycja może być przydatna jako materiał pomocniczy dla historyków, badaczy dziejów najnowszych Polski, nauczycieli historyków i nauczycieli wiedzy o społeczeństwie, nadto uczniów, studentów i osób pragnących „od kuchni” poznać zagadnienia władzy totalitarnej, ujawniane w autentycznych, tajnych raportach dla obcego państwa.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Kiszczak’s Report for Moscow, or What Minister Widacki Has not Said

Abstract (Summary):

The book entitled *Kiszczak’s Report for Moscow or What Minister Widacki Has not Said* (in Polish: *Raport Kiszczaka dla Moskwy : czyli czego nie powiedział minister Widacki*) is a report of the communist secret police directed by Czesław Kiszczak (1925 -) for the authorities of the Soviet Union (1984). The published secret documents survived as the copies of STASI in Germany. They were found in the Archives in the Office of the Proxy to the Federal Government for the Materials of Security Service of the former German Democratic Republic (Gauck Authority). These secret documents are concerned with the anti-communist opposition (1984)

and the Roman Catholic Church in Poland. They include the texts of two conversations of the communist activists: one is a conversation of Leonid Brezhnev (1906-1982) with general Wojciech Jaruzelski (1923 - 2014) and the other – a conversation of Stefan Olszowski (1931 -) with Erich Honecker (1912-1994). The book has been published in Polish.

Key words:

Report of the communist secret police in Poland for the authorities in Moscow (1984), the Soviet Union, STASI, the Office of the Proxy to the Federal Government for the Materials of Security Service of the former German Democratic Republic (Gauck Authority), anti-communist opposition in Poland (1984), the Roman Catholic Church in Poland, Erich Honecker (1912-1994), Leonid Brezhnev (1906-1982), Wojciech Jaruzelski (1923 - 2014), Czesław Kiszczak (1925 -), Stefan Olszowski (1931 -),

Słowa-klucze:

Raport tajnej policji komunistycznej w Polsce dla władz w Moskwie (1984), Związek Sowiecki, STASI, Urząd Pełnomocnika Rządu Federalnego do Spraw Materiałów Służb Bezpieczeństwa byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej (Urząd Gaucka), opozycja antykomunistyczna w Polsce (1984), Kościół Rzymskokatolicki w Polsce, Erich Honecker (1912-1994), Leonid Breżniew (1906-1982), Wojciech Jaruzelski (1923-), Czesław Kiszczak (1925-), Stefan Olszowski (1931-).

Bibliografia (Bibliography):

Sawicki Wojciech, *Raport Kiszczaka dla Moskwy : czyli czego nie powiedział minister Widacki* / Wojciech Sawicki ; wstęp Tomasz Gąsowski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2002. – 153, [3] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 15) Tom 15

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Władysław Zawisłak, *Wielka próba : wspomnienia więzienne 1946-1949*; wstęp Tomasz Gąsowski ; przedmowa Wojciech Hausner. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2001. – 134, [1] s.

Książka wspomnieniowa pt. *Wielka próba : wspomnienia więzienne 1946-1949* autorstwa mgra inż. Władysława Zawisłaka (ur. 1922 r. w Krakowie), w czasie II wojny żołnierza AK, uczestnika akcji „Burza”, harcerza Szarych Szeregów a następnie po II wojnie – konspiratora antykomunistycznego podziemia młodzieżowego po II wojnie (współorganizator i komendant starszoharcerskiej niezależnej organizacji o nazwie „Polska Straż Przednia”) obejmuje jego relację na temat jego osobistych doświadczeń jako ofiary komunistycznego aparatu terroru, z począwszy od swego aresztowania (18 sierpnia 1946), poprzez śledztwo w UBP przy pl. Inwalidów w Krakowie, rozprawę sądową, aż po pobyt w kolejnych więzieniach w Krakowie przy ul. Montelupich oraz w Rawiczu. Dzieło posiadające osobne słowo pt. *Od autora*, podzielono na czternaście rozdziałów, tematycznych, przedstawiających kolejno chronologicznie kolejne etapy „wzienne” w biografii W. Zawisłaka (*Aresztowanie, Na Czerwonej Chirurgii, Powrót na Plac Inwalidów, Początek śledztwa, Zmiana ekipy, Koniec izolacji, Niebezpieczny Wersal, Więzienie Montelupich, Rozprawa, Ostatnie miesiące na Montelupich, Więzienie karne w Rawiczu, Na Czerwonym Pawilonie, Pawilon roboczy, Drugie spotkanie z wolnością*). Tekst pisany żywym, potoczystym językiem literackim z wartkimi dialogami, z dramatyczną narracją – powieść akcji, zachowując przy tym walory dokumentacyjne. Książka została zaopatrzona we *Wstęp* znanego krakowskiego historyka Tomasza Gąsowskiego oraz *Przedmowę* Wojciecha Hausnera, harcmistrza. Publikacja posiada 22 ilustracje czarno-białe oraz *Indeks osób*. Dzieło pt. *Wielka próba : wspomnienia więzienne 1946-1949* posiada walory poznawcze (dokumentacyjne), estetyczne, literackie (literatura faktu) oraz edukacyjne, przydatne w edukacji historycznej, wychowaniu patriotycznym i wychowaniu harcerskim. Unikatowe, oryginalne, bezpośrednie relacje ofiary komunizmu, świadka epoki, antykomunistycznego „harcera niezłomnego”, wiernego Bogu i Ojczyźnie, zasługują na

uwagę nie tylko jako ważne źródło dla historyków dziejów najnowszych, regionalistów, ale także jako materiał pomocniczy dla wykładowców, nauczycieli historii i edukacji regionalnej, haremistrzów, instruktorów harcerskich, harcerzy, uczniów, studentów, miłośników polskości. Warto zaznaczyć na marginesie, że jakby drugą częścią omawianej tu publikacji jest inne dzieło Władysława Zawisłaka pt. *Na jej zew... Relacje i konfrontacje po latach* (Kraków 2011), w którym autor kontynuuje swoje wspomnienia dotyczące konspiracyjnej działalności skautingowej (harcerskiej) w Szarych Szeregach (1939-1945) i po II wojnie.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] *A Great Trial : Prison Memoirs 1946-1949*

Abstract (Summary):

This book of memoirs entitled *A Great Trial : Prison Memoirs 1946-1949* (in Polish: *Wielka próba : wspomnienia więzienne 1946-1949*) has been written by Władysław Zawisłak [Władysław Zawisłak] (1922 -), a prisoner of communist regime in Poland at the postwar time. The memoirs concern the life of a Polish scout, a member of the so called "Grey Ranks" ("Grey Files") and of the Home Army at the time of the Second World War, but the author focuses mainly on the postwar Polish underground, an anti-communist youth organization after World War II in Poland. He was a founder and a chief of one independent scouting organization – "The Polish Vanguard Watch". The author was arrested by the communist police in Poland in 1946. He describes his arrest, his political trial and being a political prisoner in Krakow and in Rawicz. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Władysław Zawisłak (1922 -), memoirs, scouting, Grey Ranks, Grey Files, Polish underground, the Home Army, anti-communist youth underground after World War II in Poland, an independent scouting organization - "The Polish Vanguard Watch", the communist police in Poland, arrest, a prison in Krakow, a prison in Rawicz,

Słowa-klucze:

historia, Władysław Zawisłak (1922-), wspomnienia, harcerstwo, Szare Szeregi, polskie podziemie, Armia Krajowa, antykomunistyczne podziemie młodzieżowe po II wojnie w Polsce, harcerska niezależna organizacja „Polska Straż Przednia”), komunistyczna policja w Polsce, aresztowanie (1946), więzienie w Krakowie, więzienie w Rawiczu,

Bibliografia (Bibliography):

Zawisłak Władysław, *Wielka próba : wspomnienia więzienne 1946-1949* / Władysław Zawisłak ; wstęp Tomasz Gąsowski ; przedmowa Wojciech Hausner. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2001. – 134, [1] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 16) Tom 16

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Piotr Hubiak, *Belina i jego ułani*; oprac. not biograficznych Kamil Stepan ; wybór ilustracji Adam Roliński. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2003. – 226, [2] s. : il.

Dzieło autorstwa Piotra Hubiaka pt. *Belina i jego ułani* koncentruje się na dziejach 1. Pułku Ułanów w Legionach Polskich w latach 1914-1917 pod dowództwem Władysława Beliny-Prażmowskiego (1888-1938). Poglądowa monografia podzielona została na dwie części. W pierwszej części pt. „*Belina*” autor (Piotr Hubiak) skoncentrował się na postaci dowódcy, opisując w ośmiu rozdziałach kolejne etapy życia i działalności Władysława Beliny-Prażmowskiego (Rozdział I pt. *Młodość*, Rozdział II pt. „*Siódemka*”, Rozdział III „*Na samym przedzie Belina jedzie...*”, Rozdział IV pt. *Od dywizjonu do pułku*, Rozdział V pt. *Pierwszy Pułk Ułanów*, Rozdział VI pt. *W Królestwie Polskim*, Rozdział VII pt. *Lata 1919-1920*, Rozdział VIII pt. *W służbie państwowej*, nadto rozdział dodatkowy bez numeru pt. „*Piosnka o Belinie...*”). W drugiej części pt. *Ułani* zawarto 54 biogramy (noty biograficzne) niektórych, wybranych kawalerzystów „Beliny”. Biogramy (lub noty) w opracowaniu znanego historyka krakowskiego Kamila Stepana ułożone zostały w porządku alfabetycznym (słownikowym).

Można w tym ‘słowniku’ ułanów znaleźć sylwetki ułanów takich jak: 1) Konstanty Ablamowicz „Tatar”, 2) Tadeusz Bieńkowski „Łada”, 3) Bolesław Ignacy Długoszewski „Wieniawa”, 4) Gustaw Stefan Dreszer „Orlicz”, 5) Konstanty Dzieduszycki, 6) Stefan Felsztyński, 7) Paweł Piotr Filipowicz, 8) Michał Fuksiewicz, 9) Tadeusz Gaertig „Skarga”, 10) Edward Michał Gibalski „Franek”, 11) Janusz Julian Głuchowski „Janusz”, 12) Jan Kazimierz Gołąb 13) Adam Franciszek Górecki, 14) Marian Grzędziński „Jacek Cekiera”, 15) Gustaw Konrad Grzybowski „Sfinks”, 16) Antoni Jabłoński „Zdzisław”, 17) Mieczysław Karski „Witeź”, 18) Zygmunt Karwacki „Bończa”, 19) Jan Kawiński „Janek”, 20) Konrad Kleszczyński „Dzik”, 21) Stefan Krak „Dudzieniec”, 22) Stefan Kulesza „Hanka”, 23) Jan Lewandowski, 24) Zbigniew Wincenty Lewiński „Brochwicz”, 25) Roman Ludwik Machnicki, 26) Ksawery Maszadro, 27) Leonard Jerzy Michalski „Łodzian”, 28) Jan Andrzej Mieszkowski „Ułan”, 29) Aleksander Napiórkowski „Kor-

dian”, 30) Romuald Niementowski, 31) Stefan Orłowski, 32) Zygmunt Piasecki „Dublańczyk”, 33) Zygmunt Stanisław Putiatycki, 34) Jerzy Stefan Pytlewski „Świerszcz”, 35) Waław Kazimierz Rettinger „Graba” (Graba-Łęcki), 36) Stefan Sikorski „Zawisza”, 37) Stanisław Skotnicki „Grzmoń”, 38) Ludwik Skrzyński „Kmicic”, 39) Waław Franciszek Skulski, 40) Stefan Marian Sroczyński, 41) Kazimierz Stamirowski, 42) Mieczysław Seweryn Staszewski „Nikodem”, 43) Stanisław Józef Ignacy Stetkiewicz, 44) Paweł Stryjeński „Tamawa” (nota szczątkowa), 45) Leon Strzelecki, 46) Tadeusz Zdzisław Ścibor-Rylski, 47) Tadeusz Smigielski, 48) Marcei Śniadowski, 49) Stanisław Węglewski, 50) Marian Węgrzynowski „Długi”, 51) Jan Wojtkiewicz „Wysoki”, 52) Kazimierz Wincenty Zagrodzki „Łuna”, 53) Mariusz Zaruski, 54) Janusz Żuławski.

Publikacja została poprzedzona wstępem autorstwa znanego krakowskiego historyka – Tomasza Gąsowskiego pt. *Ułańskie losy*. Książka ma *Indeks* zawierający nazwy osobowe, nazwy instytucji i nazwy geograficzne. Książka jest bogato ilustrowana, posiada 218 nienumerowanych, oryginalnych, unikatowych ilustracji (zdjęć dokumentalnych oraz grafik i dokumentów z epoki) w wyborze znanego historyka krakowskiego Adama Rolińskiego. Publikacja posiada także *Spis ilustracji*, zaopatrzona została w liczne *Przypisy* oraz obszerną *Bibliografię* podzieloną na *Zródła archiwalne* oraz *Pamiętniki, wspomnienia i opracowania*. Książka posiada walory poznawcze, dokumentacyjne, estetyczne i edukacyjne. Poprzez na wpół albumowy charakter i ciekawą grafikę trafia do czytelnika nie tylko poprzez słowo pisane, ale także poprzez bogatą ikonografię zagadnienia. Dzieło może być przydatne historykom, regionalistom, ale także nauczycielom historii i edukacji regionalnej, miłośnikom polskiego oręża, zwłaszcza kawalerii (ułańców). Może służyć jako materiał pomocniczy w edukacji regionalnej, edukacji historycznej, szczególnie w wychowaniu patriotycznym młodzieży.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Belina and His Lancers

Abstract (Summary):

The monograph entitled *Belina and His Lancers* (in Polish: *Belina i jego ułani*), written by Piotr Hubiak, is concerned with the history of the Polish Legions (1914-1917) during World War I, especially with the First Cavalry Regiment commanded by Władysław Belina-Prażmowski [Władysław Belina-Prażmowski] (1888-1938). The book is a kind of biographical dictionary, because it includes 55 biographies of the Polish lancers (W. Belina Prażmowski and 54 other important soldiers and officers of that time). This is a history of the beginning of the Polish Army (Polish Lancers) in the 20th century. The book has been published in Polish.

Key words:

history, history of Poland, World War I, the Polish Legions (1914-1917), First Cavalry Regiment, Władysław Belina-Prażmowski (1888-1938), biographies, the Polish Army, Polish lancers,

Słowa-klucze:

historia, historia Polski, I wojna światowa, Legiony Polskie (1914-1917), Pierwszy Pułk Ułanów, Władysław Belina-Prażmowski (1888-1938), biografie, Wojsko Polskie, polscy ułani,

Bibliografia (Bibliography):

Hubiak Piotr, *Belina i jego ułani* / Piotr Hubiak ; oprac. not biograficznych Kamil Stepan ; wybór ilustracji Adam Roliński. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2003. – 226, [2] s. : il. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 17) Tom 17

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Opozycja małopolska w dokumentach 1976-1980* / wybór i opracowanie Adam Roliński ; współpraca Krystyna Bielawska, Marcin Orski ; przedmowa Tomasz Gąsowski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2003. – XXXII, 1100 s.

Książka jest zbiorem 591 dokumentów dotyczących antykomunistycznej opozycji w Małopolsce w drugiej połowie lat 70. XX w. Monografię dokumentacyjną przygotował do druku znany krakowski historyk i wydawca Adam Roliński przy współpracy Krystyny Bielawskiej i Marcina Orskiego. Publikacja jest pierwszą i jak dotąd jedyną tak pełną edycją źródeł archiwalnych oraz źródeł drukowanych w II obiegu na ten temat. Edytowana, unikatowa dokumentacja została starannie wybrana z zasobów Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego oraz krakowskiego Instytutu Pamięci Narodowej. Warto zaznaczyć, że pozycja ta jest przełomową dla tego zagadnienia, tj. pierwszą w historiografii, która zawiera publikowane źródła – materiały operacyjne Służby Bezpieczeństwa dotyczące opozycji w Małopolsce w latach 1976-1980. Korzystano także z wydawnictw II obiegu (bezdebitowych) oraz innych wydawnictw, w tym relacji Radia Wolna Europa z Monachium, nagrywanych i spisywanych przez SB – przez tzw. Serwis Nasłuchów Polskiego Radia, powielanych następnie jako *Obieg służbowy (kolportaż według rozdzielnika)*, wydawnictwo *codzienne Komitetu ds. Radia i Telewizji*. Kilkaset dokumentów w opasłej książce (liczącej razem 1100 stron) zostało podzielone na pięć części (bloków tematycznych): 1) *W kręgu opozycji* (369 dokumentów z lat 1976-1980), 2) *W kręgu Kościoła Katolickiego* (28 dokumentów z lat 1975-1980), 3) *W kręgu komunistycznej władzy* (126 dokumentów z lat 1976-1980), 4) *Małopolska z oddali* (67 dokumentów z lat 1977-1980 – zapisy z nasłuchu RWE), 5) *Aneks* – 1 dokument z 30 września 1984 r. pt. *Meldunek operacyjny wraz ze słownym uzasadnieniem zagrożenia dotyczący działaczy Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela oraz Konfederacji Polski Niepodległej w Krakowie (sprawa Operacyjnego Rozpracowania „Gniazdo”)*, przy czym ów ostatni, obszerny dokument, podpisany przez zastępcę naczelnika Wydziału III WUSW w Krakowie stanowi całościową analizę opozycji krakowskiej oczami SB

za lata 1977-1984. Książka została zaopatrzona w *Przedmowę* Tomasza Gąsowskiego oraz *Wstęp* autorski, będący w istocie wprowadzeniem w problematykę opozycyjną obejmującą takie małopolskie organizacje niezależne jak: Studencki Komitet Solidarności, Konfederacja Polski Niepodległej, Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela, Ruch Porozumiewawczy (Porozumienia) Polskich Socjalistów, Porozumienie Młodych „Niepodległość i Demokracja”, Instytut Katyński w Polsce, Chrześcijańska Wspólnota Ludzi Pracy, Akademicki Ruch Odnowy, Ruch Młodej Polski, Towarzystwo Kursów Naukowych). Nadto wstęp zawiera zagadnienia dokumentacyjno-edycyjne z opisem stosowanej metodologii. Książka posiada trzy indeksy: osobowy, przedmiotowy oraz indeks nazw geograficznych. Dzieło jest wartościową pozycją o walorach poznawczych, dokumentacyjnych i edukacyjnych. Publikacja może służyć nie tylko historykom, regionalistom, nauczycielom historii jako materiał pomocniczy przydatny dla edukacji historycznej i wychowania patriotycznego, ale także krakowianom, Małopolanom, miłośnikom dziejów najnowszych, współczesnym obrońcom praw człowieka i obywatela jako źródło wiedzy o metodach, sposobach i formach działania w walce o niepodległość, suwerenność i niezależność Narodu Polskiego.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] *Opposition in Malopolska in Documents 1976-1980*

Abstract (Summary):

The book entitled *Opposition in Malopolska in the Documents of 1976-1980* (in Polish: *Opozycja małopolska w dokumentach 1976-1980*) concerns a part of the modern history of Poland. It presents the source documents of the anti-communist opposition in Malopolska (1976-1980), the documents of the Roman Catholic Church in Poland (1975-1980) and the communist authorities in Poland (1976-1980) and also the documents (news, written information) of the American “Free Europe” Radio, which broadcast from Munich (West Germany), on the subject of the opposition in Malopolska (1977-1980). The book has been published in Polish.

Key words:

history, history of Poland, source documents, anti-communist opposition in Malopolska (1976-1980), the Roman Catholic Church in Poland (1975-1980), communist authorities in Poland (1976-1980), Free Europe Radio’s broadcasting on Malopolska (1977-1980),

Słowa-klucze:

historia, historia Polski, dokumenty źródłowe, antykomunistyczna opozycja w Małopolsce (1976-1980), Kościół Rzymskokatolicki w Polsce (1975-1980), komunistyczna władza w Polsce (1976-1980), Radio Wolna Europa o Małopolsce (1977-1980)

Bibliografia (Bibliography):

Opozycja małopolska w dokumentach 1976-1980 / wybór i opracowanie Adam Roliński ; współpraca Krystyna Bielawska, Marcin Orski ; przedmowa Tomasz Gąsowski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2003. – XXXII, 1100 s. ; 24 cm + płyta CD. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 18) Tom 18

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

**[Rec.:] Janusz Cisek, *Józef Piłsudski w Krakowie*. – Kraków :
Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ;
Filmoteka Narodowa ; Księgarnia Akademicka, 2003. – 249, [3] s.
: il.**

Monografia pt. *Józef Piłsudski w Krakowie* autorstwa znanego historyka Janusza Ciska ukazuje wielowątkowo związki Józefa Piłsudskiego z Krakowem w latach 1901-1935 w oparciu o oryginalne źródła, w tym źródła unikatowe, dotychczas niewyzyskane. Książka posiada krótki *Wstęp* autora, ale zasadniczo podzielona została na trzy nienumerowane części dotyczące „krakowskich” śladów Józefa Piłsudskiego: I. *Galicji* (lata 1901-1918), II. *W Niepodległej* (lata 1918-1935), III. „...*Bo królom był równy...*” (pośmiertne formy upamiętnienia Józefa Piłsudskiego). Część I. pt. *W Galicji* składa się z trzech nienumerowanych rozdziałów poruszających odrębne zagadnienia „cracovianów-piłsudscianów” (1. *Geneza przeniesienia się Józefa Piłsudskiego do Galicji i warunki życia w Krakowie*, 2. *Warunki działalności polityczno-wojskowej do roku 1914*, 3. *Okres I wojny światowej*). Także w części II. pt. *W Niepodległej* poszczególne zagadnienia zostały rzeczowo wyodrębnione w kilkunastu osobnych rozdziałach (1. *Pierwsza w odrodzonej Rzeczypospolitej wizyta w Krakowie*, 2. *Święto Zjednoczenia Armii Polskiej*, 3. *W roku 1920*, 4. *Doktorat honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 5. *I Zjazd Legionistów w Krakowie*, 6. *Pogrzeb rokitniańczyków w Krakowie*, 7. *Wizyta dwóch marszałków Polski pod Wawelem*, 8. *Odczyty Józefa Piłsudskiego w Krakowie*, 9. *Złożenie zwłok Juliusza Słowackiego na Wawelu*, 10. *Przejazdem przez Kraków*, 11. *Gra wojenna 1931 roku*, 12. *Święto Kawalerii w Krakowie*, 13. *Obywatelstwo honorowe i ulica imienia Piłsudskiego*, 14. *Pogrzeb Józefa Piłsudskiego w Krakowie*, 15. *Przeniesienie trumny Marszałka*). Część III. pt. „...*Bo królom był równy...*” obejmuje kilkanaście rozdziałów omawiających odrębnie pośmiertne formy upamiętnienia osoby Marszałka (1. *Marsz szlakiem Kompanii Kadrowej*, 2. *Dom imienia Józefa Piłsudskiego*, 3. *Kopiec Józefa Piłsudskiego na Sowińcu*, 4. *Pomnik przed Szkołą Podchorążych na Łobzowie*, 5. *Tablica pamiątkowa na domu przy ulicy Szlak*, 6. *Odślonięcie tablicy na Dworcu Głównym*, 7. *Most Marszałka Piłsudskiego*, 8. *Tablica przy ulicy Jagiellońskiej*, 9. *Obelisk pamiątkowy w Michałowicach*, 10. *Tablica przy ulicy Topolowej*, 11. *Tablica w budynku magistratu*, 12. *Głaz oraz*

tablica na Kasynie Oficerskim upamiętniające Święto Kawalerii). Książka posiada dość liczne przypisy źródłowe. Publikacja jest bogato ilustrowana, zaopatrzone ją w 143 czarno-białe nienumerowane ilustracje (fotografie głównie przedstawiające J. Piłsudskiego, wydarzenia, pamiątki i miejsca z nim związane w Krakowie), co nadaje wydawnictwu charakter na wpół-albumowego. Książka posiada *Spis ilustracji* oraz *Indeks* zawierający wykaz nazw osobowych. Monografia posiada walory poznawcze, estetyczne (ilustracyjne), edukacyjne, może być wykorzystana nie tylko przez historyków, badaczy dziejów Polski w XX w., regionalistów, ale także jako materiał pomocniczy przez nauczycieli historii, wiedzy o społeczeństwie, edukacji regionalnej, zwłaszcza w edukacji historycznej i edukacji regionalnej, w kształtowaniu polskiego patriotyzmu, nadto przez nauczycieli przysposobienia obronnego i wojskowego jako temat wprowadzający w strategię i taktykę walki (gry wojenne, gry miejskie). Pozycja jest użyteczna także dla miłośników historii, zabytków Krakowa, uczniów, studentów, harcerzy, piłsudczyków, młodzieży biorącej corocznie udział w marszach szlakiem I. Kompanii Kadrowej, zwłaszcza w szkołach i placówkach noszących imię Marszałka Józefa Piłsudskiego w celu wychowania patriotycznego.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Jozef Pilsudski in Cracow

Abstract (Summary):

The book entitled *Jozef Pilsudski in Cracow* (in Polish: *Józef Piłsudski w Krakowie*), written by Janusz Cisek deals with an important part of the 20th century history of Poland, including historical relations between marshal Jozef Pilsudski (1867-1935) and the city of Cracow in 1901-1935. It presents source-based documents and many commemorations, concerning especially the Pilsudski Mound in Cracow, Pilsudski's house, and the monuments, plaques and memorials of Pilsudski in Cracow. The book has been published in Polish.

Key words:

history, history of Poland, Jozef Pilsudski (1867-1935), Cracow (1901-1935), historical relations, documents, commemoration, mound, Pilsudski's house, monuments, plaques, memorials in Cracow.

Słowa-klucze:

historia, historia Polski, Józef Piłsudski (1867-1935), Kraków (1901-1935), związki historyczne, dokumenty, upamiętnienie, kopiec, dom, pomniki, tablice, miejsca pamięci w Krakowie

Bibliografia (Bibliography):

Cisek Janusz, *Józef Piłsudski w Krakowie* / Janusz Cisek. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Filmoteka Narodowa ; Księgarnia Akademicka, 2003. – 249, [3] s. : il. ; 24 cm + płyta CD. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 19) Tom 19

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Rozkazy dzienne Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych 1944-1945 / oprac. i wstęp Czesław Brzoza. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego ; Księgarnia Akademicka, 2003. – XXVIII, [4], 537, [2] s.*

Publikacja jest zbiorem dokumentów dotyczących fenomenu wojskowego, jakim była Brygada Świętokrzyska w latach 1944-1946. W książce po raz pierwszy zaprezentowano nieznane wcześniej dokumenty ze zbiorów Instytutu Polskiego Muzeum im. Gen. Sikorskiego w Londynie, zdeponowanych tam uprzednio przez Koło Stowarzyszenia Polskich Kombatantów nr 52 Narodowych Sił Zbrojnych z Chicago. Prof. Czesław Brzoza, znany krakowski historyk, z autopsji odczytał i opracował autentyczne wojskowe dokumenty (z okresu od sierpnia 1944 do grudnia 1945), zaopatrzył je we wstęp historiograficzny z przypisami. Tom odzwierciedla bezcenny zbiór archiwalny świadczący o dramatycznych dziejach unikatowej polskiej formacji, która chcąc uniknąć dostania się do niewoli sowieckiej, maszerowała przed frontem sowiecko-niemieckim, począwszy od dnia 13/14 stycznia 1945 z okolic Uniejowa w Świętokrzyskim na zachód, stwarzając wrażenie armii sojuszniczej III Rzeszy, lecz w istocie unikała walki, grając na czas, licząc na rychły koniec II wojny. Książka ukazuje szczegółowo barwne i niezwykle dzieje tej formacji w świetle wydawanych rozkazów dziennych. Dzieło obrazuje całą trasę przemarszu od Uniejowa przez okolice Zawiercia, Opola, Wałbrzycha, czeskiego Trutnova, Liberca, Pragi, Kolina, skąd Brygada została przetransportowana koleją do Rozstání na poligon, gdzie szkoliła się 15 III-12 IV 1945 celem uzyskania rzekomo pełnej zdolności bojowej (co było tylko pretekstem dla dalszego nieuczestnictwa Brygady w walce po stronie III Rzeszy). Następnie formacja ta maszerowała poprzez okolice Brna w rejon Pilzna, gdzie zastał ją koniec wojny. Brygada przebywała we Všekarach od 30 kwietnia do 26 czerwca 1945, w Bernaticach na terenie Czechosłowacji do lipca 1945, a na następnie przeszła do Karlsbergu, Marsfeld i Coburga na terenie okupowanych przez Amerykanów Niemiec, gdzie rozbrojona, została przekształcona w pierw w oddziały pracy, a następnie w kompanie wartownicze przy 3. Armii Amerykańskiej w Bawarii. Książka zawiera

indeks osobowy oraz indeks nazw geograficznych, nadto dwie mapy ze szczegółową trasą przemarszu (zaznaczono poszczególne miejscowości). Książka ma walory dokumentacyjne i poznawcze, pozwala zorientować się szczegółowo w dziejach tej formacji wojskowej. Może być pomocna historykom wojskowości oraz regionalistom zarówno polskim, jak i czeskim lub niemieckim.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Daily Orders of the Holy Cross Brigade (the Swietokrzyska Brigade) of the National Armed Forces 1944-1945

Abstract (Summary):

The book entitled Daily Orders of the Holy Cross Brigade (the Swietokrzyska Brigade) of the National Armed Forces 1944-1945 (in Polish: Rozkazy dzienne Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych 1944-1945) is concerned with a part of the Polish history during World War II. This is a source-based documentation of the history of the National Armed Forces, especially the Holy Cross Brigade [the Swietokrzyska Brigade] in 1944-1946. The documents came from the archives of the Polish Institute Museum of General Sikorski in London. The book shows a very long march of this Polish independent military formation from town Uniejow through towns Zawiercie, Opole, Walbrzych in Silesia, and through the Czech lands – especially through Czech towns: Trutnov, Liberec, Prague, Kolin, Rozstani, Brno, Plzen, Vsekary, Bemattice in Czechoslovakia occupied by the Germans. The Brigade reached German towns Karlsberg, Marsfeld, Coburg in Bavaria occupied by 3th U.S. Army after World War II. The Polish Holy Cross Brigade cooperated with the American Army in Germany in 1945-1946. The documents also concern the relations between the Polish and American military forces in South Germany occupied by the Americans. The book has been published in Polish.

Key words: history, World War II, the National Armed Forces, the Holy Cross Brigade (1944-1946), the Polish Institute Museum of General Sikorski in London, Uniejow, Zawiercie, Opole, Walbrzych, Silesia, Trutnov, Liberec, Prague, Kolin, Rozstani, Brno, Plzen, Vsekary, Bemattice, Czechoslovakia, Karlsberg, Marsfeld, Coburg, Germany, Bavaria, 3rd U.S. Army,

Słowa-klucze: historia, II wojna światowa, Narodowe Siły Zbrojne, Brygada Świętokrzyska (1944-1946), Instytut Polski Muzeum im. Gen. Sikorskiego w Londynie, Uniejów, Zawiercie, Opole, Walbrzych, Śląsk, Trutnov, Liberec, Praga, Kolin, Rozstani, Brno, Pilzno, Všekary, Bemattice, Czechosłowacja, Karlsberg, Marsfeld, Coburg, Niemcy, Bawaria, 3. Armia Amerykańska,

Bibliografia (Bibliography):

Rozkazy dzienne Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych 1944-1945 / oprac. i wstęp Czesław Brzoza. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego ; Księgarnia Akademicka, 2003. – XXVIII, [4], 537, [2] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 20) Tom 20

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Antypolska akcja nacjonalistów ukraińskich w Małopolsce Wschodniej w świetle dokumentów Rady Głównej Opiekuńczej 1943-1944 / wstęp i oprac. Lucyna Kulińska i Adam Roliński. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2003. – XVI, 526, [2] s.*

Profilowana monografia źródłowa pt. *Antypolska akcja nacjonalistów ukraińskich w Małopolsce Wschodniej w świetle dokumentów Rady Głównej Opiekuńczej 1943-1944* jest zbiorem dokumentów opracowanych przez dwojga znanych krakowskich historyków – Lucynę Kulińską i Adama Rolińskiego, którzy także zaopatrzyli książkę we *Wstęp* historyczno-metodologiczny, dotyczący omawianego zagadnienia (RGO). Pozycja ta jest zarazem pierwszym tomem w ramach serii zatytułowanej *Dokumenty do dziejów stosunków polsko-ukraińskich 1939-1945*. Publikacja zawiera wybór z oryginalnej, unikatowej kolekcji akt (materiałów) wytworzonych przez Radę Główną Opiekuńczą (Polnisches Hilfskomitee) działającą na terenie tzw. Generalnego Gubernatorstwa w okupowanej przez hitlerowskie Niemcy Polsce. Z całego zbioru akt wybrano tylko te, które dotyczyły zbrodni ludobójstwa na Polakach dokonanej przez ukraińskie organizacje OUN-UPA w okresie II wojny, zwłaszcza w latach 1943-1944 w tzw. Małopolsce Wschodniej. Dokumenty ukazują eksterminację Polaków przez nacjonalistycznych Ukraińców, palenie polskich domostw i grabież polskiego majątku przez ukraińskie OUN-UPA. Książka ukazuje także zagadnienie uchodźców polskich z terenów pacyfikowanych przez ludobójcze organizacje ukraińskich banderowców. Oryginalne dzieło dokumentalne zostało podzielone na trzy części oraz dwa aneksy. W części pierwszej pt. *Dokumenty Polskich Komitetów Opiekuńczych* pomieszczono treści dotyczące 1. Dystryktu Galicja oraz Dystryktu Kraków. W ramach Dystryktu Galicja edytowane są źródła na temat następujących rejonów: Brzeżany, Czortków, Drohobycz, Kałusz, Kamionka Strumiłowa, Kołomyja, Lwów, Lwów-powiat, Rawa Ruska, Sambor, Stanisławów, Stryj, Tarnopol, Złoczów. W ramach Dystryktu Kraków edytowane są źródła na temat następujących rejonów: Jarosław, Jasło, Kraków, Kraków-powiat, Krosno, Nowy Sącz, Przemyśl, Sanok. W części II. pt. *Dokumenty Delegata RGO i Doradcy przy Gubernatorze Dystryktu Galicja-*

Lwów znajdują się notatki, sprawozdania oraz korespondencja prowadzona w odnośnej sprawach przez tegoż delegata. W części III. pt. *Dokumenty Rady Głównej Opiekuńczej – Kraków* pomieszczono akta wytworzone przez centralę tej organizacji dotyczące omawianego tematu. W aneksie pierwszym zawarto odnośne dokumenty Polskiego Komitetu Opiekuńczego z trzech dystryktów: lubelskiego, radomskiego i warszawskiego, a w aneksie drugim tzw. „*Wykaz dokumentów odnoszących się do ukraińskich pogromów*”. Książka posiada dwa odrębne indeksy: osobowy oraz geograficzny. Publikacja posiada walory poznawcze, dokumentacyjne oraz edukacyjne, może być przydatna jako materiał pomocniczy dla historyków dziejów XX wieku, badaczy relacji polsko-ukraińskich, specjalistów z zakresu ukrainistyki, politologii, regionalistyki, historii Kościoła, a także przez wykładowców, nauczycieli historii, edukacji regionalnej dla edukacji historycznej i regionalnej, wychowania patriotycznego. Publikacja może zainteresować miłośników Kresów, Kresowiaków, uczniów, studentów pragnących poznać prawdę o ludobójstwie dokonany na Polakach przez ukraińskich nacjonalistów w dawnych województwach południowo-wschodnich II Rzeczypospolitej, znajdujących się pod okupacją niemiecką.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Anti-Polish Campaign of the Ukrainian Nationalists in Eastern Malopolska in the Light of the Central Welfare Council Documents 1943-1944

Abstract (Summary):

The source-based book entitled *The Anti-Polish Campaign of the Ukrainian Nationalists in Eastern Malopolska in the Light of the Central Welfare Council Documents 1943-1944* (in Polish: *Antypolska akcja nacjonalistów ukraińskich w Małopolsce Wschodniej w świetle dokumentów Rady Głównej Opiekuńczej 1943-1944*) is concerned with the history of World War II at the time of the German occupation of Poland. It shows Polish-Ukrainian relations, especially the actions of the Ukrainian militarized nationalists who murdered almost one hundred thousand helpless and innocent Polish civilians. The book contains documents concerning the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), the Ukrainian Insurgent Army (UPA) and the Ukrainian genocide on the Poles in 1943-1944, generally - the extermination of the Poles by the Ukrainians. These documents come from the archive of the Main Social Council (the Central Welfare Council), which operated in this period, i. e. 1943-1944 (the German name of this organization is “*Polnisches Hilfskomitee*”). It took place in Eastern Malopolska (1943-1944) occupied by the Germans, in the so called General Government, especially in the District of Galicia and District of Krakow. These documents, edited in the monograph, concern the

genocide of the Poles by the Ukrainian nationalists carried out in those two areas. The book has been published in Polish.

Key words:

history, World War II, German occupation, Polish-Ukrainian relations, Ukrainian nationalists, the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), the Ukrainian Insurgent Army (UPA), the Ukrainian genocide of the Poles (1943-1944), the extermination of Poles by Ukrainians, The Main Social Council (the Central Welfare Council) (1943-1944), Polnisches Hilfskomitee (1943-1944), Eastern Małopolska, General Government, District of Galicia, District of Krakow,

Słowa-klucze:

historia, II wojna światowa, niemiecka okupacja, relacje polsko-ukraińskie, nacjonaliści ukraińscy, Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów (OUN), Ukraińska Powstańcza Armia (UPA), ukraińska zbrodnia ludobójstwa na Polakach (1943-1944), eksterminacja Polaków przez Ukraińców, Rada Główna Opiekuńcza (1943-1944), Polnisches Hilfskomitee (1943-1944), Małopolska Wschodnia, Generalne Gubernatorstwo, Dystrykt Galicja, Dystrykt Kraków,

Bibliografia (Bibliography):

Antypolska akcja nacjonalistów ukraińskich w Małopolsce Wschodniej w świetle dokumentów Rady Głównej Opiekuńczej 1943-1944 / wstęp i oprac. Lucyna Kulińska i Adam Roliński. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2003. – XVI, 526, [2] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 21. Dokumenty do Dziejów Stosunków Polsko-Ukraińskich 1939-1945 ; t. 1) Tom 21

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Ruch Wolnych Demokratów 1975-1980 : wybór dokumentów / wstęp i oprac. Grzegorz Waligóra ; przedmowa Stanisław Ciesielski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2003. – XVI, 153, [3] s.*

Książka jest pierwszym w dziejach publikowanym zbiorem dokumentów Ruchu Wolnych Demokratów (RWD) z lat 1976-1980. Ta elitarna formacja opozycyjna powstała (1976) dzięki Karolowi Głogowskiemu, wywodzącemu się z Związku Młodzieży Demokratycznej (ZMD) zawiązanemu na fali odwilży popaździernikowej w PRL (formalna *Deklaracja ideowo-programowa Związku Młodzieży Demokratycznej* z dnia 30 listopada 1956 r. wchodzi także w skład prezentowanej tu książki). Źródłowe, unikatowe, trudno dostępne, dotąd rozproszone dokumenty RWD zostały opracowane przez znanego historyka Grzegorza Waligórę. Ruch Wolnych Demokratów był jednym ze środowisk współtworzących Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela (ROPCiO). Jednoczył kilkunastu działaczy opozycyjnych z Bydgoszczy, Gdańska, Łodzi, Sopotu, Warszawy, Wrocławia. Spadkobiercami (personalnymi lub częściowo - ideowymi) RWD były dwa niezależne ugrupowania: Ruch Młodej Polski oraz Konfederacja Polski Niepodległej. Pierwsza edycja źródłowa przygotowana staraniem Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego – pozostaje jak dotąd jedynym tak pełnym wyborem aż czterdziestu ważnych dokumentów Ruchu Wolnych Demokratów, od pierwszych deklaracji w zawiązku ze sprzeciwem wobec zmian w Konstytucji PRL w 1975 r. aż po oświadczenia z okresu działalności „Solidarności” z października 1980 r. o sytuacji społeczno-politycznej w kraju. Publikacja zaopatrzona została w przedmowę prof. Stanisława Ciesielskiego. Książka zawiera indeks osobowy. Na okładce zreprodukowano fotografie czterech liderów RWD, jakimi byli: Karol Głogowski, Andrzej Ostoja-Owsiany, Adam Pleśnar, Adam Wojciechowski. Pozycja ma walory poznawcze, dokumentacyjne oraz edukacyjne, jest szczególnie przydatna dla historyków XX w., zwłaszcza historyków ruchu niepodległościowego i niezależnej opozycji demokratycznej w PRL. Może służyć jako

materiał źródłowy i pomocniczy dla wykładowców, nauczycieli historii i miłośników dziejów najnowszych Polski.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Free Democrats' Movement of 1975-1980 : a Selection of Documents

Abstract (Summary):

A monograph entitled *The Free Democrats' Movement of 1975-1980 : a Selection of Documents* (in Polish: *Ruch Wolnych Demokratów 1975-1980 : wybór dokumentów*) concerns the history of independent, democratic movements in the People's Republic of Poland in 1975- 1980. The Free Democrats' Movement was an anti-communist opposition in Poland in 1976-1980, when Poland was politically and militarily subjected to the Soviet Union (1944-1990). The Movement was founded by Karol Glogowski (1933-2005). The book presents the documents of the Union of Democratic Youth (ZMD), the Movement for the Defense of Human Rights (ROPCiO) and the Free Democrats' Movement. This movement was active in the following Polish towns: Bydgoszcz, Gdansk, Lodz, Sopot, Warsaw and Wroclaw. The book also presents source-based documents of the Movement of the Young Poland and the Confederation of Independent Poland. This movement originated in the wake of the protest against the pro-Soviet changes introduced into the Constitution of the People's Republic of Poland (1975) and came to an end with the foundation of "Solidarity" in 1980. The documents in the book are source-based and they show an unknown aspect of the history of democratic movements in Polish society in the late 1970s highlighting its struggle against communism. The book has been published in Polish.

Key words:

history, the Free Democrats' Movement (RWD) from 1976 to 1980, anti-communist opposition in Poland (1976-1980), Karol Glogowski (1933-2005), the Union of Democratic Youth (ZMD), Movement for the Defense of Human Rights (ROPCiO), Bydgoszcz, Gdansk, Lodz, Sopot, Warsaw, Wroclaw, the Movement of Young Poland, the Confederation of Independent Poland, the Constitution of the People's Republic of Poland (1975), "Solidarity" (1980),

Słowa-klucze:

historia, Ruch Wolnych Demokratów (RWD) 1976-1980, antykomunistyczna opozycja w Polsce (1976-1980), Karol Glogowski (1933-2005), Związek Młodzieży Demokratycznej (ZMD), Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela (ROPCiO), Bydgoszcz, Gdańsk, Łódź, Sopot, Warszawa, Wrocław, Ruch Młodej Polski, Konfederacja Polski Niepodległej, Konstytucja PRL (1975), NSZZ „Solidarność” (1980),

Bibliografia (Bibliography):

Ruch Wolnych Demokratów 1975-1980 : wybór dokumentów / wstęp i oprac. Grzegorz Waligóra ; przedmowa Stanisław Ciesielski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2003. – XVI, 153, [3] s. ; 24 cm. – Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 22.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Ryszard Rybka, Kamil Stepan, *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935-1939*. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2003. – XXXIX, 970, [2] s.

Monumentalna monografia pt. *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935-1939* autorstwa dwóch znanych krakowskich historyków Ryszarda Rybki i Kamila Stepana jest od chwili wydania klasyczną pozycją w zakresie historii wojskowości w Polsce. Książka jest pierwszą w historiografii pozycją, która zawiera zasadniczo kompletny po raz pierwszy upubliczniony spis wszystkich promocji na pierwszy stopień oficerski (podporucznika) oraz wszystkich awansów na wyższe stopnie oficerskie w latach 1935-1939 w Wojsku Polskim. Informacje dotyczą zarówno oficerów zawodowych, jak i oficerów rezerwy. Wiadomości o poszczególnych oficerach zostały podzielone według kryteriów starszeństwa, stopni i korpusów osobowych. Materiały na ten temat były przed II wojną tylko częściowo drukowane w tajnych dziennikach personalnych Ministerstwa Spraw Wojskowych, tu w książce R.Rybki i K.Stepana zostały uzupełnione o niepublikowane dotąd informacje zachowane w aktach Departamentu Personalnego tegoż ministerstwa. Monografia odtwarza jako pierwsza w dziejach stan kadry oficerskiej według stopni i starszeństw w przedwojennym Wojsku Polskim po śmierci marszałka Józefa Piłsudskiego (1935-1939). Publikacja we *Wstępie* zawiera także syntetyczne analizy obowiązujących zasad i mechanizmów promocji oraz awansów oficerskich, kwestie hierarchii korpusów i ich uzupełnienia oraz statystyki awansowe za lata 1930-1938. Prekursorska praca dotyczy polityki awansów w Wojsku Polskim w okresie reform przeprowadzonych przez marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego.

Monumentalne dzieło zostało podzielone zasadniczo na trzy nienumerowane części: I. *Promocje*, II. *Przemianowania*, III. *Awanse*. Część pierwsza (*Promocje*) składa się z dwóch nienumerowanych rozdziałów: 1. *Promocje oficerskie. Wojsko* (w tym dwa nienumerowane podrozdziały: A. *Shużba stała*, B. *Rezerwa*), 2. *Promocje oficerskie. Marynarka Wojenna* (w tym również analogicznie dwa nienumerowane podrozdziały: A. *Shużba stała*, B. *Rezerwa*). Z kolei część II. pt. *Przemianowania* podzielono na cztery nienumerowane rozdziały: 1. *Przemiano-*

wania oficerów rezerwy na oficerów służby stałej. *Wojsko*, 2. *Przemianowania oficerów rezerwy na oficerów służby stałej. Marynarka Wojenna*, 3. *Przeniesienia z pospolitego ruszenia do rezerwy i mianowania kapelanami (rabinami) rezerwy w duchowieństwie wojskowym*, 4. *Przyjęcia i mianowania*. Z kolei część III pt. *Awanse* (w zasadzie analogicznie do struktury części pierwszej pt. *Promocje*) składa się z trzech nienumerowanych rozdziałów: 1. *Awanse oficerskie. Wojsko* (w tym dwa nienumerowane podrozdziały: A. *Służba stała*, B. *Rezerwa*), 2. *Awanse oficerskie. Marynarka Wojenna* (w tym również analogicznie dwa nienumerowane podrozdziały: A. *Służba stała*, B. *Rezerwa*), 3. *Awanse emerytów*. Logiczny ów podział został strukturalnie dokonany prawidłowo. Autorzy do wszystkich promocji, awansów i przeniesień starali się wskazać podstawę prawną, dlatego książka zachowuje walor prawno-archiwalny i jako podstawa źródłowa jest niezastępowalna dla badaczy, dając wiadomości o około pięćdziesięciu tysiącach oficerów. Dla niewielkiej liczby promocji i awansów oficerskich nie udało się autorom znaleźć podstawy prawnej w aktach, jednak znany jest fakt dokonania owych promocji względnie awansowań, dlatego w książce dodano krótki *Aneks*, w którym pomieszczono informacje o 46 promowanych oraz o dwóch awansowanych oficerach. Sama w sobie już obszerny zasadniczy korpus książki zawiera ponadto monumentalny *Indeks osobowy* (mieszczący się na prawie trzystu stronach petitem) obejmujący około pięćdziesiąt tysięcy nazw osobowych oficerów z lat 1935-1939.

Jak dotąd nie ma drugiej takiej książki, która dawałaby tak precyzyjne, szczegółowe i w miarę kompletne narzędzie poszukiwawcze historykom wojskowości polskiej zajmujących się końcowymi latami okresu międzywojennego. Uzupełnieniem monografii *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935-1939* jest inna monumentalna książka monograficzna pt. *Rocznik oficerski 1939. Stan na dzień 23 marca 1939* autorstwa tego samego zespołu autorskiego: Ryszarda Rybki i Kamila Stepana wydana przez Fundację Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w ramach serii „Biblioteki FCDCN” (nr 29). Obydwie te monografie niejako odtwarzają „od zera” *ex post* przedwojenny korpus oficerski Wojska Polskiego, stąd bezcenny wkład autorów do historiografii został należycie doceniony przez specjalistów, którzy sięgają do monumentalnego prekursorskiego opracowania, dzieła R. Rybki i K. Stepana jak do źródła.

Dzieło ma walory poznawcze, dokumentacyjne oraz edukacyjne. Może służyć jako materiał źródłowy i materiał pomocniczy dla historiografów wojskowości, biografów, regionalistów, opracowujących poszczególne postaci oficerów polskich II RP. Książka może służyć jako pomoc wykładowcom, nauczycielom historii, edukacji regionalnej, uczniom, studentom, doktorantom i naukowcom zajmujących się dziejami Polski w XX wieku. Należy dodać, że książka zawiera także informacje o osobach, które – będąc oficerami - równocześnie zasłużyły się Polsce na innych polach działalności, np. w obszarze kultury (w tym – literatury).

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Officers' Promotions in the Polish Army 1935-1939

Abstract (Summary):

Officers' Promotions in the Polish Army 1935-1939 (in Polish: *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935-1939*) is a source-based monograph written by two Polish historians Ryszard Rybka and Kamil Stepan. It deals with the history of the Polish Army in the Second Republic of Poland (1918-1939). The book contains full information about all the promotions to the first officer rank i. e. lieutenant, in 1935-1939 and also complete information about all the promotions to higher officer ranks in 1935-1939. The monograph presents a complete list of the professional officers, a full list of the reserve officers, also of Polish military chaplains, seniorities the army and officer ranks. It also includes lists of military personnel groups both in the Polish Navy and in the Land Army. Original documents were written by the Polish Ministry of Military Affairs, especially by the Department of Human Resources. There are also statistics of promotions (1930-1938) included in this monograph. The book has been published in Polish.

Key words:

history, military history of Poland, Second Republic of Poland, the Polish Army, promotions to the first officer rank - lieutenant (1935-1939), promotion to higher officer ranks (1935-1939), rename, professional officers (permanent military service), reserve officers, Polish military chaplains, seniority, ranks, military personnel groups, Polish Navy, Ministry of Military Affairs, the Department of Human Resources, statistics of promotions (1930-1938), Jozef Pilsudski (1967-1935), Edward Rydz-Smigly (1886-1941)

Słowa-klucze:

historia, historia wojskowości w Polsce, II Rzeczpospolita Polska, Wojsko Polskie, promocje na pierwszy stopień oficerski - podporucznika (1935-1939), awanse na wyższe stopnie oficerskie (1935-1939), przemianowania, oficerowie zawodowi (służba stała), oficerowie rezerwy, polscy kapelani wojskowi, starszeństwo, stopnie wojskowe, wojskowe korpusy osobowe, Marynarka Wojenna, Ministerstwo Spraw Wojskowych, Departament Personalny, statystyki awansowe (1930-1938), Józef Piłsudski (1967-1935), Edward Rydz-Śmigły (1886-1941),

Bibliografia (Bibliography):

Rybka Ryszard, Stepan Kamil, *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935-1939* / Ryszard Rybka, Kamil Stepan. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2003. – XXXIX, 970, [2] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 23) Tom 23

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Kwestia ukraińska i eksterminacja ludności polskiej w Małopolsce Wschodniej w świetle dokumentów Polskiego Państwa Podziemnego 1942-1944 / wstęp i oprac. Lucyna Kulińska i Adam Roliński. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2004. – XII, 380, [3] s.*

Książka pt. *Kwestia ukraińska i eksterminacja ludności polskiej w Małopolsce Wschodniej w świetle dokumentów Polskiego Państwa Podziemnego 1942-1944* ze wstępem i w opracowaniu dwóch znanych krakowskich historyków Lucyny Kulińskiej i Adama Rolińskiego jest w istocie drugim tomem serii pt. *Dokumenty do dziejów stosunków polsko-ukraińskich 1939-1945*. Publikacja jest wyborem dokumentów i dotyczy m.in. eksterminacji Polaków przez ukraińskie organizacje nacjonalistyczne, głównie przez OUN-UPA. W monografii dokumentuje się kwestię ukraińską i zbrodnie ludobójstwa ukraińskiego dokonanego na Polakach zamieszkujących tereny byłych województw południowo-wschodnich II Rzeczypospolitej w okresie II wojny światowej (głównie z lat 1943-1944): części woj. lwowskiego (na wschód od Sanu), woj. stanisławowskiego i woj. tarnopolskiego. Dokumenty zostały sporządzone przez agendy Polskiego Państwa Podziemnego, przeważnie we Lwowie (struktury cywilne: Okręgowa Delegatura Rządu we Lwowie, struktury wojskowe: Biuro Informacji i Propagandy Komendy Obszaru Trzeciego Armii Krajowej). Struktura publikacji jest trzyczęściowa. W książce w części pierwszej pt. *Meldunki, oświadczenia, raporty i sprawozdania* zawarto tygodniowe, bieżące dokumenty informacyjne, wytworzone przez rozmaite struktury, napływające do Władz Obszaru Lwowskiego AK oraz wytworzone przez następujące jednostki organizacyjne: Wydział Wojskowy (Oddział IX) Sztabu Komendy AK we Lwowie, Departament Informacji i Prasy Delegatury Rządu w Warszawie („Iskra”), Okręgową Delegaturę Rządu we Lwowie („Lwy”, „Orły”, „Puchacze”. „Wino”), nadto treści akt Biura Informacji Prasy i Propagandy (BIPP) w Oddziale VI w sztabie Komendy Obszaru trzeciego Armii Krajowej we Lwowie. W części drugiej pt. *Opracowania* znajdują się analizy dokonywane przez następujące jednostki Polskiego Państwa Podziemnego: Biuro Informacji i Propa-

gandy, komórki Delegatury Rządu na Kraj w Warszawie i w Delegaturze Okręgowej we Lwowie: Biuro Wschodnie w Departamencie Spraw Wewnętrznych, Komitet Ziem Wschodnich, Departament Informacji i Prasy. Część trzecia pt. Dokumenty ukraińskie zawiera teksty (wzięte z ówczesnej ukraińskiej prasy ‘gazetowej’, ukraińskiej prasy konspiracyjnej i z ukraińskich opracowań) zgromadzone i przetłumaczone przez pracowników struktur Polskiego Państwa Podziemnego. Książka posiada dwa odrębne indeksy: Indeks osobowy oraz Indeks geograficzny. Warto podkreślić jest to, że indeks geograficzny zawiera szereg odsyłaczy odsyłających od nazw zniekształconych (w oryginalnych dokumentach) do nazw prawidłowych. Książka ma walory poznawcze, dokumentacyjne, edukacyjne. Dzieło może być wykorzystane jako źródło wtórne dla badaczy dziejów XX wieku, zwłaszcza relacji polsko-ukraińskich. Pozycja może służyć jako materiał pomocniczy dla nauczycieli historii i wykładowców w edukacji historycznej, edukacji regionalnej, wychowaniu patriotycznym w szkołach polskich (w kraju i na Ukrainie). To także warty uwagi materiał dla pedagogów – specjalistów od pedagogiki międzykulturowej jako źródło pogłębionej refleksji wychowawczej i kulturowej.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Ukrainian Question and the Extermination of the Polish Population in Eastern Malopolska in the Light of the Documents of the Polish Underground State 1942-1944

Abstract (Summary):

The source-based book entitled *The Ukrainian Question and the Extermination of the Polish Population in Eastern Malopolska in the Light of the Documents of the Polish Underground State 1942-1944* (in Polish: *Kwestia ukraińska i eksterminacja ludności polskiej w Małopolsce Wschodniej w świetle dokumentów Polskiego Państwa Podziemnego 1942-1944*) concerns a part of the history of World War II during the German occupation of Poland. It shows Polish-Ukrainian relations, especially Ukrainian militarized nationalists, who murdered almost one hundred thousand helpless and innocent Polish civilians. The book includes documents concerning the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), the Ukrainian Insurgent Army (UPA) and the Ukrainian genocide on the Poles in 1943-1944, and the general problem of the extermination of Poles by Ukrainians. These documents came from the archives of the Polish Underground State. Original documents – weekly reports – were written by officers of the Polish Underground State in 1942-1944 in Lvov. The Polish Underground Army operated there in 1942-1944. It happened in Eastern Malopolska (1943-1944) occupied by the Germans, in the so

called General Government, mainly in the District of Galicia. These edited documents concern the Ukrainian genocide on the Poles done in this area. This book completes the study presented in another monograph entitled Anti-Polish Campaign of the Ukrainian Nationalists in Eastern Malopolska in the Light of the Central Welfare Council Documents 1943-1944. The book has been published in Polish.

Key words:

history, World War II, German occupation, Polish-Ukrainian relations, Ukrainian nationalists, the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), the Ukrainian Insurgent Army (UPA), the Ukrainian genocide of the Poles (1943-1944), the extermination of Poles by Ukrainians, Eastern Malopolska, General Government, District of Galicia, Polish Underground State (documents 1942-1944), Lvov, the Polish Underground Army, the Home Army,

Słowa-klucze:

historia, II wojna światowa, niemiecka okupacja, relacje polsko-ukraińskie, nacjonałiści ukraińscy, Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów (OUN), Ukraińska Powstańcza Armia (UPA), ukraińska zbrodnia ludobójstwa na Polakach (1943-1944), eksterminacja Polaków przez Ukraińców, Małopolska Wschodnia, Generalne Gubernatorstwo, Dystrykt Galicja, Polskie Państwo Podziemne (dokumenty 1942-1944), Lwów, Armia Krajowa,

Bibliografia (Bibliography):

Kwestia ukraińska i eksterminacja ludności polskiej w Małopolsce Wschodniej w świetle dokumentów Polskiego Państwa Podziemnego 1942-1944 / wstęp i oprac. Lucyna Kulińska i Adam Roliński. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2004. – XII, 380, [3] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 24. Dokumenty do Dziejów Stosunków Polsko-Ukraińskich 1939-1945 ; t. 2) Tom 24.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

**[Rec.:] "*Jednoosobowy opozycjonista*" Franciszek Grabczyk /
wstęp i oprac. Marian Hanik. – Kraków : Fundacja Centrum
Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akade-
micka, 2004. – 129 s., [4] s.**

Książka pt. "*Jednoosobowy opozycjonista*" Franciszek Grabczyk w opracowaniu znanego historyka Mariana Hanika skupia się na osobie kontrowersyjnego działacza małopolskiego – Franciszka Grabczyka (1934-2004). Dzieło zasadniczo zostało podzielone na dwie nienumerowane części. W części pierwszej pt. *Franciszek Grabczyk o sobie* pomieszczono tekst pt. *Opowiadanie o sobie Jednoosobowego Jawnego Opozycjonisty* oraz *Listy i apele* autorstwa Franciszka Grabczyka. W części drugiej pt. *Służba Bezpieczeństwa o Franciszku Grabczyku* pomieszczono treści trzynastu unikatowych dokumentów tajnej milicji komunistycznej z okresu 13 sierpnia 1962 – 21 listopada 1978 r. dotyczące przedmiotowej kwestii. Kontrowersyjna postać bohatera książki jest pełna wewnętrznych sprzeczności i nielogiczności. Student AGH, ministrant w Katedrze na Wawelu studiujący ideologiczne dzieła marksistowsko-leninowskie, absolwent dwuletniego studium marksizmu-leninizmu a zarazem kościelnego, dwustopniowego studium posoborowego, działacz Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, uważający, że PZPR i Moskwa to jego wrogowie, organizujący wycieczkę do Katynia, ofiara represji MO i SB, zarazem przesyłający funkcjonariuszom komunistycznej bezpieki serdeczne życzenia na święta MO i SB. Praca została zaopatrzona w odautorski *Wstęp* historiograficzno-metodologiczny oraz *Notę edytorską*. Dzieło zawiera *Indeks*, w którym pomieszczono nazwy osobowe oraz nazwy geograficzne. Książka posiada walory poznawcze, dokumentacyjne, może być przydatna jako materiał pomocniczy dla historyków, regionalistów, socjologów, psychologów, pedagogów zajmujących się skomplikowanymi postawami ludzkimi w PRL: katolikami, którzy zarazem chcieli być komunistami.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] "A Single Oppositionist": Franciszek Grabczyk

Abstract (Summary):

A monographic book entitled *A Single Oppositionist : Franciszek Grabczyk* (in Polish: *Jednoosobowy opozycjonista: Franciszek Grabczyk*) deals with the life-story of one Pole– Franciszek Grabczyk (1936-2004); it is an autobiography of this activist. The book also includes the correspondence of this anti-communist oppositionist at the time of the Soviet political and military domination of Poland (1944-1990.). It also contains the documents of the Security Service in Poland, particularly the ones that had been written with reference to Franciszek Grabczyk in 1962-1978. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Franciszek Grabczyk (1936-2004), an autobiography, epistolary writings, anti-communist opposition in Poland, the Security Service in Poland, the secret police (1962-1978 documents), Marxism-Leninism, the Society of Polish-Soviet Friendship, Polish United Workers' Party, Moscow, Katyn, the Roman Catholic Church, Krakow-Nowa Huta,

Słowa-klucze:

historia, Franciszek Grabczyk (1936-2004), autobiografia, epistolografia, antykomunistyczna opozycja w Polsce, Służba Bezpieczeństwa w Polsce, tajna policja komunistyczna (dokumenty 1962-1978), marksizm-leninizm, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Moskwa, Katyń, Kościół Rzymskokatolicki, Kraków-Nowa Huta,

Bibliografia (Bibliography):

"Jednoosobowy opozycjonista" Franciszek Grabczyk / wstęp i oprac. Marian Hanik. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2004. – 129 s., [4] s. tabl. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 25) Tom 25

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Rok 1914 w dokumentach i relacjach / wstęp i oprac. Janusz Cisek. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2005. – 207, [1] s.*

Książka pt. *Rok 1914 w dokumentach i relacjach* opracowana przez Janusza Ciska, znanego krakowskiego historyka, jest zbiorem wybranych 18 najistotniejszych dokumentów czynu niepodległościowego w roku 1914 oraz 23 relacji postaci z epoki, umożliwiających ogląd sytuacji u początków Legionów Polskich tworzonych przez Józefa Piłsudskiego w ówczesnym zaborze austriackim (wtedy Galicji – części Austro-Węgier). Wśród dokumentów pomieszczono teksty odezwo z 1914 r. podpisane m.in. przez takie osoby jak: Juliusz Leo, Józef Piłsudski, Władysław Sikorski, Kazimierz Sosnkowski i in. Wśród relacji znajdują się teksty osób takich jak: Stefan Borowicz Pomarański, Gustaw Daniłowski, Wincenty Hyla, Czesław Januszkiewicz, Waław Jędrzejewicz, Juliusz Kaden-Bandrowski, Marian Kukiel, Czesław Młot-Fijałkowski, Mieczysław Neugebauer, Aleksandra Piłsudska, Stefan Pomarański, Franciszek Radło, Józef Relidzyński, Stanisław Rostworowski, Stefan Rowecki, Waław Sieroszewski, Julian Stachiewicz, Andrzej Strug (Tadeusz Gałeczki), Bolesław Wieniawa-Długoszewski, Zofia Zawiszanka, Marian Żegota-Januszajtis. Publikacja zawiera kalendarium wydarzeń od 28 czerwca do 31 grudnia 1914, liczne ilustracje, bogatą ikonografię w postaci reprodukcji map z miejsc bitew, pocztówek o tematyce legionowej z czasów I wojny, zdjęć legionistów oraz dokumentów tekstowych, np. odezwo z epoki. W monografii umieszczono ponadto *Słownik ważniejszych postaci* zawierający ponad sto biogramów osób związanych z Legionami Polskimi Józefa Piłsudskiego. Książka posiada indeks osobowy oraz geograficzny.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] 1914 in Documents and Personal Accounts

Abstract (Summary):

The monograph entitled *1914 in Documents and Personal Accounts* (in Polish: *Rok 1914 w dokumentach i relacjach*) is concerned with World War I and Polish struggle for independence. In this monograph there are documents and memoirs connected with the Polish Legions (which were initiated in 1914 in Kra-

kow) commanded by Jozef Pilsudski (1867-1935) who later became Marshal of Poland. The book presents original documents (texts about the beginning of the Polish Legions in 1914) written by marshal J. Pilsudski and the Mayor of Cracow Juliusz Leo (1861-1918) and high Polish officers: Wladyslaw Sikorski (1881-1943), Kazimierz Sosnkowski (1885-1969), Stefan Borowicz - Pomaranski (1893-1944), Gustaw Danilowski (1871-1927), Wincenty Hyla (1894-1975), Czeslaw Januszkiewicz (1888-1988), Wacław Jędrzejewicz (1893-1993), Juliusz Kaden-Bandrowski (1885-1944), Marian Kukiel (1885-1973), Czeslaw Mlot-Fijalkowski (1892-1944), Mieczyslaw Neugebauer (1884-1954). It also includes memoirs of Aleksandra Pilsudska (1882-1963), Franciszek Radlo, Jozef Relidzynski (1886-1964), Stanisław Rostworowski (1888-1944), Stefan Rowecki (1895-1944), Wacław Sieroszewski (1858-1945), Julian Stachiewicz (1890-1934), Andrzej Strug (Tadeusz Galecki, 1871-1937), Boleslaw Wieniawa-Długoszewski (1881-1942), Zofia Zawiszancka (1889-1971), Marian Zegota-Januszajtis (1889-1973). The book has been written in Polish.

Key words:

history, 1914, World War I, Polish struggle for independence, documents, memoirs, Polish Legions, Krakow, Jozef Pilsudski (1867-1935), Juliusz Leo (1861-1918), Wladyslaw Sikorski (1881-1943), Kazimierz Sosnkowski (1885-1969), Stefan Borowicz Pomaranski (1893-1944), Gustaw Danilowski (1871-1927), Wincenty Hyla (1894-1975), Czeslaw Januszkiewicz (1888-1988), Wacław Jędrzejewicz (1893-1993), Juliusz Kaden-Bandrowski (1885-1944), Marian Kukiel (1885-1973), Czeslaw Mlot-Fijalkowski (1892-1944), Mieczyslaw Neugebauer (1884-1954), Aleksandra Pilsudska (1882-1963), Franciszek Radlo, Jozef Relidzynski (1886-1964), Stanisław Rostworowski (1888-1944), Stefan Rowecki (1895-1944), Wacław Sieroszewski (1858-1945), Julian Stachiewicz (1890-1934), Andrzej Strug (Tadeusz Galecki, 1871-1937), Boleslaw Wieniawa-Długoszewski (1881-1942), Zofia Zawiszancka (1889-1971), Marian Zegota-Januszajtis (1889-1973),

Słowa-klucze:

historia, rok 1914, I wojna światowa, polski czyn niepodległościowy, dokumenty, wspomnienia, Legiony Polskie, Kraków, Józef Piłsudski (1867-1935), Juliusz Leo (1861-1918), Władysław Sikorski (1881-1943), Kazimierz Sosnkowski (1885-1969), Stefan Borowicz Pomarański (1893-1944), Gustaw Daniłowski (1871-1927), Wincenty Hyla (1894-1975), Czesław Januszkiewicz (1888-1988), Wacław Jędrzejewicz (1893-1993), Juliusz Kaden-Bandrowski (1885-1944), Marian Kukiel (1885-1973), Czesław Młot-Fijałkowski (1892-1944), Mieczysław Neugebauer (1884-1954), Aleksandra Piłsudska (1882-1963), Franciszek Radło, Józef Relidziński (1886-1964), Stanisław Rostworowski (1888-1944), Stefan Rowecki (1895-1944), Wacław Sieroszewski (1858-1945), Julian Stachiewicz (1890-1934), Andrzej Strug (Tadeusz Galecki, 1871-1937), Bolesław Wieniawa-Długoszewski (1881-1942), Zofia Zawiszancka (1889-1971), Marian Żegota-Januszajtis (1889-1973),

Bibliografia (Bibliography):

Rok 1914 w dokumentach i relacjach / wstęp i oprac. Janusz Cisek. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2005. – 207, [1] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 26) Tom 26

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Jacek M. Majchrowski, *Pierwsza Kompania Kadrowa : portret oddziału.* – Wyd. 2 popr. i uzup. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2004. – 211, [1] s.

Książka pt. *Pierwsza Kompania Kadrowa : portret oddziału* autorstwa znanego krakowskiego historyka, politologa, prawnika Jacka M. Majchrowskiego kreśli w syntetyczny sposób dzieje tej formacji wojskowej, będącej trzonem Legionów Polskich Józefa Piłsudskiego. Publikacja w zasadzie składa się z dwóch typów rozdziałów: I. rozdziałów poświęconych zagadnieniem ogólnym „kadrówki”, która 6 sierpnia 1914 r. wyruszyła z krakowskich Oleandrów na swój pierwszy szlak bojowy oraz II. rozdziałów skupiających się na korpusie oficerskim i żołnierskim tej formacji, z wyszczególnieniem sylwetek poszczególnych osób (indywidualnych wojskowych), przez co książka zyskuje rangę specyficznego, tematycznego słownika biograficznego dotyczącego tylko *Pierwszej Kompanii Kadrowej* Legionów Piłsudskiego (1914-1917). Autor zaopatrzył dzieło we własne *Słowo wstępne* oraz tekst pieśni *Pierwsza kadrowa* autorstwa Tadeusza Ostrowskiego ps. „Oster”. Początkowe, nienumerowane rozdziały książki koncentrują się na następujących zagadnieniach ogólnych, takich jak: 1) *Formowanie oddziału*, 2) *Charakterystyka oddziału*, 3) *Losy kadrowiaków*, 4) *Kadrówka według plutonów*. W kolejnych rozdziałach autor pomieścił biogramy poszczególnych wojskowych, rzeczowo według rodzaju służby, a w ramach danej służby – alfabetycznie wg osób. Mamy więc biogramy zgrupowane w kilku kolejnych rozdziałach zatytułowanych następująco: 5) *Dowództwo* (sześć biogramów), 6) *Patrol „Beliny”* (osiem biogramów), 7) *Patrol sanitarny* (cztery biogramy), 8) *Podoficerowie* (trzy biogramy), 9) *Żołnierze* (sto czterdzieści trzy biogramy). Razem sto sześćdziesiąt cztery biogramy osób wojskowych (jak dotychczas najobszerniejszy i najbogatszy w zasób informacji słownik ‘kadrowiaków’). Książka posiada wykaz źródeł (*Źródła*). Pozycja jest bogato ilustrowana, pomieszczono w niej sto dziesięć czarno-białych fotografii portretowych żołnierzy, podoficerów i oficerów oraz dziesięć innych fotografii poglądowych (także czarno-białych). Książka zawiera osobne dwa indeksy: *Indeks nazw osobowych* oraz *Indeks nazw geograficznych*. Publikacja ma walory poznaw-

cze, poglądowe, edukacyjne, może być użyteczna dla historyków, wykładowców, pedagogów, instruktorów, harcerzy, wojskowych, studentów, uczniów, młodzieży, osób zainteresowanych dziejami Legionów. Książka może służyć jako materiał pomocniczy dla nauczycieli historii, regionalistów, zwłaszcza w edukacji historycznej, edukacji regionalnej, przysposobieniu wojskowym, przysposobieniu obronnym jako środek dydaktyczny wychowania patriotycznego, skróty w opisie rezerwuar wzorców 'bohaterskich' postaw „kadrowiaków” godnych naśladowania przez kolejne pokolenia.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The First Cadre Company : a Portrait of a Military Detachment

Abstract (Summary):

The monograph entitled *The First Cadre Company : a Portrait of a Military Detachment* (in Polish: *Pierwsza Kompania Kadrowa : portret oddziału*), written by Jacek M. Majchrowski, the present mayor of Cracow, is concerned with the history of the First Cadre Company (1914-1917), commanded by Józef Piłsudski (1867-1935), who later became Marshal of Poland. The book presents a very important part of Polish military history during World War I. This is a biographical dictionary of Polish officers and Polish soldiers. It also includes a biography of the famous lancer Władysław Belina-Prażmowski (1888-1938). The book has been published in Polish.

Key words:

history, World War I, Polish military history, the First Cadre Company (1914-1917), Polish Legions, Józef Piłsudski (1867-1935), Władysław Belina Prażmowski (1888-1938), biographical dictionary, Polish officers, Polish soldiers,

Słowa-klucze:

historia, I wojna światowa, historia polskiej wojskowości, Pierwsza Kompania Kadrowa (1914-1917), Legiony Polskie, Józef Piłsudski (1867-1935), Władysław Belina Prażmowski (1888-1938), słownik biograficzny, polscy oficerowie, polscy żołnierze,

Bibliografia (Bibliography):

Majchrowski Jacek M., *Pierwsza Kompania Kadrowa : portret oddziału* / Jacek M. Majchrowski. – Wyd. 2 popr. i uzup. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2004. – 211, [1] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 27) Tom 27

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Janusz Cisek, Kamil Stepan, *Lista strat Legionów Polskich 1914-1918*. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2006. – XII, 263, [1] s.

Książka monograficzna pt. *Lista strat Legionów Polskich 1914-1918* jest pierwszą naukową i najpełniejszą z dotychczasowych publikacją zbierającą systematycznie wszelkie podstawowe informacje o tych żołnierzach-ochotnikach, którzy zginęli, walcząc jako legionieści o Polskę Niepodległą w czasie Wielkiej Wojny. W istocie książka ta jest słownikiem biograficznym, składającym się z ok. trzech tysięcy osobnych haseł – mini-biogramów legionistów poległych podczas I wojny światowej. Każdy biogram ujęty jest wg jednolitego schematu opisu, co ułatwia wychwycenie istotnych informacji personalnych (daty i miejsca urodzenia, imion rodziców) i wojskowych (stopnia wojskowego i tzw. przydziału taktycznego, daty i miejsca zgonu oraz ew. przyczyny śmierci). Ponadto część biogramów zawiera wspomnienia o danym żołnierzu-legioniście, pochodzące bądź to z polskiej prasy z okresu I wojny i międzywojnia bądź z zachowanych (np. w pamiętnikach) relacji bezpośrednich świadków tamtych wydarzeń. Monografia została opracowana przez dwóch znanych krakowskich historyków – Janusza Ciska i Kamila Stepana. Publikacja ma charakter naukowy, poza ujednoliconymi biogramami - zawiera dwa odrębne indeksy – osobowy oraz geograficzny, nadto pewną ilość fotografii poległych legionistów i cmentarzy, gdzie spoczywają. Słownik strat Legionów polskich, nazwany skromnie ‘listą’ ma walory poznawcze, edukacyjne, patriotyczne, może być pomocny nie tylko historykom wojskowości, biografom, ale przede wszystkim historykom-regionalistom i miłośnikom dziejów ojczyźnych. Wśród zabitych lub zmarłych z powodu odniesionych ran byli także polscy literaci lub artyści, dlatego ta faktograficzna książka może być ciekawa także dla miłośników kultury polskiej.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] A List of Losses of the Polish Legions 1914-1918

Abstract (Summary):

The monograph entitled *A List of Losses of the Polish Legions 1914-1918* (in Polish: *Lista strat Legionów Polskich 1914-1918*), written by two Polish historians Janusz Cisek and Kamil Stepan is a kind of biographical dictionary of Polish officers and Polish soldiers of the First Cadre Company (1914-1917), who were killed during World War I. The book presents a part of the military history of the Polish Legions commanded by Jozef Pilsudski (1867-1935) who later became Marshal of Poland. The book has been published in Polish.

Key words:

history, World War I, Polish military history, the First Cadre Company (1914-1917), Polish Legions, Jozef Pilsudski (1867-1935), biographical dictionary, Polish officers, Polish soldiers,

Słowa-klucze:

historia, I wojna światowa, historia polskiej wojskowości, Pierwsza Kompania Kadrowa (1914-1917), Legiony Polskie, Józef Piłsudski (1867-1935), słownik biograficzny, polscy oficerowie, polscy żołnierze,

Bibliografia (Bibliography):

Cisek Janusz, Stepan Kamil, *Lista strat Legionów Polskich 1914-1918* / Janusz Cisek, Kamil Stepan. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2006. – XII, 263, [1] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 28) Tom 28

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Ryszard Rybka, Kamil Stepan, *Rocznik oficerski 1939 : stan na dzień 23 marca 1939.* – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2006. – XII, 1086 s.

Monografia pt. *Rocznik oficerski 1939 : stan na dzień 23 marca 1939* przygotowana przez dwóch znanych historyków krakowskich Ryszarda Rybkę i Kamila Stepana należy do kanonu podstawowych dzieł źródłowych za zakresu historii wojskowości w Polsce. *Rocznik oficerski 1939* jest dziełem oryginalnym oraz unikatowym, prekursorskim na gruncie polskiej historiografii odnośnie do roku 1939. Publikacja zawiera listy starszeństwa wszystkich oficerów (wszystkich korpusów oficerskich) Wojska Polskiego oraz Marynarki Wojennej. Ponadto w pracy znajdują się precyzyjnie określone obsady personalne wszystkich istniejących wtedy w Polsce jednostek oraz instytucji wojskowych według stanu na dzień rozpoczęcia mobilizacji alarmowej 23 marca 1939 r. Dzieło oparte zostało na źródłach archiwalnych z Centralnego Archiwum Wojskowego oraz Archiwum Straży Granicznej. Książka posiada krótki *Wstęp* autorski zawierający syntetyczne wyjaśnienia historiograficzno-metodologiczne, kontekst historyczny oraz podstawę źródłową. Praca została podzielona zasadniczo na dwie numerowane części: *Część I. Listy starszeństwa* oraz *Część II. Obsady personalne*.

Część pierwsza Listy starszeństwa została podzielona logicznie na trzy nie-numerowane rozdziały: 1. *Listy starszeństwa korpusów osobowych Wojska* oraz 2. *Listy starszeństwa korpusów osobowych Marynarki Wojennej*, 3. *Listy starszeństwa duchowieństwa wojskowego*. W ramach *Listy starszeństwa korpusów osobowych Wojska* uwzględniono: 1) Marszałka Polski oraz kolejno odrębnie poszczególne korpusy: 2) generałów, 3) piechoty, 4) kawalerii, 5) artylerii, 6) lotnictwa – grupy liniowej, 7) lotnictwa – grupy technicznej, 8) broni pancernych – grupy liniowej, 9) broni pancernych – grupy technicznej, 10) saperów – grupy liniowej, 11) saperów – grupy technicznej, 12) łączności – grupy liniowej, 13) łączności – grupy technicznej, 14) taborów, 15) żandarmerii, 16) administracji – grupy administracyjnej, 17) administracji – grupy kapelmistrzów, 18) audytorów, 19) geografów, 20) intenden-

tów – grupy z wyższymi studiami wojskowymi, 21) intendentów – grupy pozostałej ('intendentów'), 22) kontrolerów, 23) uzbrojenia, 24) weterynarii, 25) zdrowia – grupy lekarzy, 26) zdrowia – grupy farmaceutów, 27) zdrowia – grupy sanitarnej. Z kolei w ramach *Listy starszeństwa korpusów osobowych Marynarki Wojennej* uwzględniono kolejno odrębnie poszczególne korpusy osobowe: 1) admirałów, 2) morskigo, 3) morskich oficerów technicznych, 4) rzeczno-brzegowego, 5) służb – grupy technicznej, 6) służb – grupy administracji, 7) służb – grupy lekarzy. Z kolei w ramach *Listy starszeństwa duchowieństwa wojskowego* uwzględniono kolejno odrębnie poszczególne korpusy osobowe duchownych: 1) wyznania rzymskokatolickiego i grekokatolickiego, 2) wyznania prawosławnego, 3) wyznania ewangelicko-augsburskiego, 4) wyznania ewangelicko-reformowanego, 5) wyznania mojżeszowego.

Natomiast *Część II. Obsady personalne* uwzględnia kadre następujących instytucji lub formacji wojskowych, takich jak: 1) Gabinet Wojskowy Prezydenta Rzeczypospolitej, 2) Generalny Inspektor Sił Zbrojnych, 3) Sztab Główny, 4) Ministerstwo Spraw Wojskowych, 5) Samodzielne wydziały wojskowe, 6) Szkolnictwo wojskowe i techniczne, 7) Instytucje naukowe, 8) Kierownictw zaopatrzenia, 9) Dowództwa Okręgów Korpusów, 10) Dowództwo Obszaru Warownego Wilno, 11) Dowództwo wielkich jednostek i grup, 12) formacje piechoty, 13) formacje kawalerii, 14) formacje artylerii, 15) formacje lotnictwa, 16) formacje broni pancernych, 17) formacje saperów, 18) formacje łączności, 19) formacje taborów, 20) formacje żandarmerii, 21) Władze garnizonowe i administracyjne, 22) Pomocnicze instytucje formacji broni, 23) Sądownictwo wojskowe, 24) Formacje intendentury, 25) Formacje uzbrojenia, 26) Formacje sanitarne, 27) Formacje marynarki wojennej, 28) Korpus Ochrony Pogranicza, 29) duchowieństwo, 30) wykaz oficerów kontraktowych. Ponadto pomieszczono przy końcu 31) Najważniejsze zmiany w okresie 23 III-31 VIII 1939.

Książka została zaopatrzona w *Indeks osobowy* zawierający około dwudziestu dwóch tysięcy nazwisk oficerów polskich.

Praca ma walory poznawcze, dokumentacyjne, edukacyjne, może być pomocną jako źródło dla historyków wojskowości, regionalistów, nadto dla miłośników dziejów Polski, nadto jako materiał pomocniczy dla nauczycieli historii i edukacji regionalnej. Dzieło jest niezbędnym źródłowym i pełnym zbiorem informacji o oficerach polskich u progu II wojny światowej, zawiera także wiadomości dodatkowe np. o śmierci niektórych oficerów, może służyć jako pomoc przy odtwarzaniu biogramów poszczególnych osób związanych z Wojskiem Polskim. Uzupełnieniem omawianej tu monografii *Rocznik oficerski 1939 : Stan na dzień 23 marca 1939* jest inna monumentalna książka monograficzna pt. *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935-1939* autorstwa tego samego zespołu autorskiego: Ryszarda Rybki i Kamila Stepana wydana przez Fundację Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w ramach serii „Biblioteki FCDCN” (nr 23).

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Officers' List of 1939 – as Presented on March 23 1939

Abstract (Summary):

The source-based monograph entitled *The Officers' List of 1939 - as Presented on March 23, 1939* (in Polish: *Rocznik oficerski 1939 : stan na dzień 23 marca 1939*), written by two Polish historians Ryszard Rybka and Kamil Stepan, is concerned with the history of the Polish Army in the Second Republic of Poland. This publication includes complete information about all the officer ranks (on the day of the mobilization of the Polish Army, March 23, 1939), so it presents the data about all the officers in the Polish Army before Germany's invasion of Poland on September 1, 1939. The book contains complete lists of the ranks of professional officers, reserve officers, and also of Polish military chaplains, seniorities in the army and all the officer ranks. There are also lists of military personnel groups both in the Polish Navy and in the Land Army. Original documents were written by the Polish Ministry of Military Affairs, especially by the Department of Human Resources. The monograph also presents statistics of promotions (1930-1938). The book has been published in Polish.

Key words:

history, military history in Poland, Second Republic of Poland, the Polish Army (mobilization, March 23, 1939), professional officers (permanent military service), officers in reserve, seniority, ranks, military personnel groups, Polish Navy, Ministry of Military Affairs, the Department of Human Resources, Edward Rydz-Smigły (1886-1941),

Słowa-kluźce:

historia, historia wojskowości w Polsce, II Rzeczpospolita Polska, Wojsko Polskie (mobilizacja 23 marca 1939), oficerowie zawodowi (służba stała), oficerowie rezerwy, starszeństwo, stopnie wojskowe, wojskowe korpusy osobowe, Marynarka Wojenna, Ministerstwo Spraw Wojskowych, Departament Personalny, Edward Rydz-Śmigły (1886-1941),

Bibliografia (Bibliography):

Rybka Ryszard, Stepan Kamil, *Rocznik oficerski 1939 : stan na dzień 23 marca 1939* / Ryszard Rybka, Kamil Stepan. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2006. – XII, 1086 s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 29) Tom 29.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Marzec 1968 w Krakowie w dokumentach / wstęp i oprac. Julian Kwiek ; wprowadzenie Tomasz Gąsowski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego; Księgarnia Akademicka, 2005. – 433, [2] s.*

Książka pt. *Marzec 1968 w Krakowie w dokumentach* w opracowaniu znanego krakowskiego historyka Juliana Kwieka jest oryginalnym, unikatowym wydawnictwem źródłowym. Publikacja została podzielona na siedem rozdziałów tematycznych, według proveniencji źródłowych dokumentów na podstawie których można wyrobić sobie fragmentaryczny pogląd na ówczesne protesty studenckie oraz ich pacyfikację i represje władz komunistycznych wobec uczestników owych protestów. Zamyśl proveniencyjnej struktury książki stał u genezy logicznego i chronologicznego ułożenia edytowanych źródłowych materiałów. Dzieło posiada następujące rozdziały: 1) *Dokumenty studenckie*, 2) *Dokumenty uczelni, władz samorządowych i oświatowych*, 3) *Dokumenty partyjne*, 4) *Dokumenty Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej*, 5) *Dokumenty sądowe*, 6) *Dokumenty organizacji młodzieżowych*, 7) *Sprawozdania, relacje, oświadczenia*. W *Aneksie* pomieszczono *Fragment wykładu przygotowanego dla potrzeb pracy operacyjnej krakowskiej SB* (z 16 marca 1969 r.). Na te same zdarzenia można spojrzeć niejako z różnych stron przez pryzmat zachowanych dokumentów różnych instytucji i organów państwowych i osób prywatnych. Książka została poprzedzona *Wprowadzeniem* autorstwa znanego krakowskiego historyka Tomasza Gąsowskiego. Praca została zaopatrzona w 18 oryginalnych ilustracji czarno-białych, tj. reprodukcji unikatowych fotografii wykonanych w marcu 1968 r. w Krakowie. Dzieło zawiera *Indeks osobowy*. Książka posiada walory poznawcze, dokumentacyjne, edukacyjne. Praca może być przydatna dla historyków, regionalistów, zwłaszcza dla historyografów zajmujących się dziejami Krakowa, Uniwersytetu Jagiellońskiego, innych uczelni krakowskich, ruchu studenckiego oraz opozycją w PRL, historią najnowszą powojennej Polski, w tym totalitarnym aparatem represji. Praca może być także przydatna wykładowcom, nauczycielom historii, wiedzy o społeczeństwie, edukacji regionalnej w Małopolsce jako materiał pomocniczy pozwalający studentom, uczniom, młodzieży na zapoznanie się z faktami historycznymi, które dotyczyły młodych ludzi przed laty w 1968 r.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] March 1968 in Cracow in the Documents of the Time

Abstract (Summary):

The source-based monograph entitled *March 1968 in Cracow in the Documents of the Time* (in Polish: *Marzec 1968 w Krakowie w dokumentach*), concerns students' protests in March 1968 in Krakow (Cracow) in Poland. It presents information about a part the history of anti-communist opposition in Poland at the time of the Soviet political and military domination of Poland (1944-1990.). The book contains students' documents and official archival documents from the universities, local governments, educational authorities, the Polish United Workers' Party, the Security Service, the State Police (Militia), the court in Poland, the communist youth organizations in Poland. The book has been published in Polish.

Key words:

history, March 1968, Krakow, anti-communist opposition in Poland, the student protest (1968), students' documents, universities, local governments, educational authorities, the Polish United Workers' Party, the Security Service, the State Police (Militia), the court in Poland, the communist youth organizations in Poland,

Słowa-klucze:

historia, Marzec 1968, Kraków, antykomunistyczna opozycja w Polsce, protest studencki (1968), dokumenty studenckie, uniwersytet, wyższe uczelnie, władze samorządowe, władze oświatowe, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Służba Bezpieczeństwa, Milicja Obywatelska, komunistyczne sądownictwo w Polsce, komunistyczne organizacje młodzieżowe w Polsce,

Bibliografia (Bibliography):

Marzec 1968 w Krakowie w dokumentach / wstęp i oprac. Julian Kwiek ; wprowadzenie Tomasz Gąsowski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2005. – 433, [2] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 30) Tom 30

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Dokumenty uczestników Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela w Polsce 1977-1981 / wstęp i oprac. Grzegorz Waligóra ; wprowadzenie Tomasz Gałowski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2005. – XX, 459 s.*

Książka pt. *Dokumenty uczestników Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela w Polsce 1977-1981* jest pierwszym tak obszernym zbiorem źródłowych dokumentów Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela w Polsce (jak brzmi pełna nazwa tej organizacji), obejmujących dwieście dziewięćdziesiąt pięć tekstów historycznych z lat 1977-1981. Publikacja zawiera główne dokumenty programowe (teoretyczne, ideowe) oraz teksty będące świadectwem działalności praktycznej ROPCiO. Książka została opracowana przez znanego historyka Grzegorza Waligórę, znawcę zagadnienia, który w obszernym wstępie przedstawił historię ROPCiO, jego genezę i działalność na tle innych grup opozycji w PRL lat 70. W aneksie pomieszczono osobno obszerny dokument z 1976 r. sygnowany przez Leszka Moczulskiego. Książka zawiera notę edytorską, indeks osobowy oraz odrębny indeks geograficzny. Pozycja ma walory poznawcze, edukacyjne, patriotyczne, może być pomocna nie tylko badaczom-historikom dziejów najnowszych, wykładowcom, politologom, historykom prawa, historykom Kościoła w Polsce, ale i nauczycielom historii i wiedzy o społeczeństwie jako wartościowy materiał pomocniczy, nadto miłośnikom dziejów ojczyźnych, studentom i uczniom. Zbiór dokumentów ubogaca naukę polską o wieloaspektowe opracowanie źródłowe, mogące być podstawą do dalszych badań i studiów, bardzo pomocne Polakom w zrozumieniu naszych dziejów ojczyźnych na przykładzie fenomenu ruchu broniącego na gruncie prawodawstwa niezbywalnych praw podstawowych każdego człowieka i każdego obywatela w państwie totalitarnym, to swoisty pokaz metod obrony przed totalitaryzmem.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Documents of the Participants in the Movement for the Defense of Human and Civil Rights in Poland, 1977-1981

Abstract (Summary):

The source-based monograph entitled Documents of the Participants in the Movement for the Defense of Human and Civil Rights in Poland, 1977-1981 (in Polish: Dokumenty uczestników Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela w Polsce 1977-1981) is concerned with the history of anti-communist opposition in Poland under the Soviet military and political domination of Poland (1944-1990). The book shows the Movement for the Defense of Human and Civil Rights in 1977-1981 on the basis of the political papers, certificates of practical activities of the anti-communists in Poland directed against the judicial system and generally against the communist regime. The book has been published in Polish.

Key words:

history, anti-communist opposition in Poland, the Movement for the Defense of Human and Civil Rights (1977-1981), independent political papers, certificate of practical activities of the anti-communists, communist law

Słowa-klucze:

historia, antykomunistyczna opozycja w Polsce, Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela (1977-1981), niezależne dokumenty programowe, świadectwa praktycznej działalności antykomunistycznej, komunistyczne prawo,

Bibliografia (Bibliography):

Dokumenty uczestników Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela w Polsce 1977-1981 / wstęp i oprac. Grzegorz Waligóra ; wprowadzenie Tomasz Gąsowski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2005. – XX, 459 s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 31) Tom 31.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] „Solidarność” Małopolska 1980-1981 : wybór dokumentów / wstęp, wybór i oprac. Marcin Orski, Adam Roliński, Ewa Zając ; przedmowa Tomasz Gąsowski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2006. – XXIX, [1], 656 s.

„Solidarność” Małopolska 1980-1981 : wybór dokumentów – książka przygotowana przez znanych krakowskich historyków: Marcina Orskiego, Adama Rolińskiego i Ewę Zając, stanowi jedyne tak pełne źródło dokumentalne do dziejów małopolskiego Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. Publikacja zawiera w sumie treść 470 dokumentów z lat 1980-1981. Edytowane źródła zgromadzone są w dwóch częściach : I. *Dokumenty „Solidarności” małopolskiej* (429 tekstów z okresu od dnia 21 sierpnia 1980 r. do dnia 12 grudnia 1981 r.) oraz II. *Dokumenty Służby Bezpieczeństwa* (41 tekstów z okresu od 8 sierpnia 1980 r. do 29 grudnia 1981 r. oraz nadto jeden dokument z 1984 i dwa dokumenty z Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Krakowie z 20 oraz 27 czerwca 1987 r.). Dokumenty ułożone są chronologicznie, dzień po dniu, w sposób przejrzysty. Międzyzakładowy Komitet Założycielski (późniejsza „Solidarność”) w Małopolsce już w październiku 1980 r. zarejestrował około trzystu pięćdziesięciu tysięcy członków i członkiń w czterech ówczesnych miastach wojewódzkich Krakowie, Krośnie, Nowym Sączu, Tarnowie, oraz w innych miastach, m.in. Gorlicach, Krynicy, Limanowej, Nowym Targu, Zakopanem, co stanowiło wielką siłę społeczną. W książce ukazano syntetycznie proces formowania się struktur „Solidarności” oraz różnorodnych funkcji, jakie wypełniały owe struktury (w tym – wiele struktur solidarnościowych, działających w Krakowie, także w Nowej Hucie). Książka zawiera przedmowę Tomasza Gąsowskiego oraz trzy odrębne, szczegółowe indeksy: osobowy, geograficzny, przedmiotowy. Publikacja posiada obszerny przypisy. Książka posiada walory poznawcze, dokumentacyjne, poglądowe oraz edukacyjne. Stanowi nieocenione źródło wiedzy o okresie „karnawału Solidarności” w Małopolsce. Może być użyteczna jako materiał pomocniczy dla historyków, regionalistów, nauczycieli historii, wiedzy o społeczeństwie oraz edukacji regionalnej, wykładowców uniwersyteckich, uczniów, studentów,

miłośników dziejów najnowszych Polski, związkowców, mieszkańców Małopolski.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] "Solidarity" in Malopolska 1980-1981 : a Selection of Documents

Abstract (Summary):

A source-based monograph *"Solidarity" in Malopolska 1980-1981 : a Selection of Documents* (in Polish: *"Solidarność" Małopolska 1980-1981 : wybór dokumentów*) concerns the history of the anti-communist opposition in Poland and the anti-communist trade union movement "Solidarity" (which took place in 1980-1981) under the Soviet political and military domination of Poland (1944-1990.). The book comprises historical source-based documents of "Solidarity" in Malopolska, especially in Cracow (1980-1981). The monograph also contains documents of the communist Security Service and of the state police (referring to the operations organized against "Solidarity"). The book has been published in Polish.

Key words:

history, Malopolska, Cracow, "Solidarity" in Malopolska (1980-1981), historical source documents, anti-communist opposition in Poland, anti-communist trade union movement, the trade unions, the Security Service, communist police,

Słowa-klucze:

historia, Małopolska, Kraków, Solidarność" Małopolska (1980-1981), historyczne dokumenty źródłowe, opozycja antykomunistyczna w Polsce, antykomunistyczny ruch związkowy, związki zawodowe, Służba Bezpieczeństwa,

Bibliografia (Bibliography):

„Solidarność” Małopolska 1980-1981 : wybór dokumentów / wstęp, wybór i oprac. Marcin Orski, Adam Roliński, Ewa Zając ; przedmowa Tomasz Gąsowski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2006. – XXIX, [1], 656 s. ; 24 cm + płyta CD. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 32) Tom 32

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Stefan Maciejewski, *Wojna polsko-polska : dziennik 1980-1983*. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka ; Instytut Książki, [2006]. – 441, [2] s.

Książka autorstwa znanego krakowskiego polonisty, sławisty, dziennikarza „Gazety Krakowskiej” (w pamiętnym roku 1981 z okresu względnie „niezależnego”), byłego członka PZPR (który oddał legitymację partyjną we wrześniu 1981 r. i wypisał się z partii komunistycznej), usuniętego z pracy w stanie wojennym i objętego zakazem wykonywania zawodu dziennikarskiego do końca PRL – Stefana Maciejewskiego pt. *Wojna polsko-polska : dziennik 1980-1983* jest dziełem nie tylko literackim, ale i w pewnym sensie historyczno-dokumentacyjnym, uchwytyującym na gorąco zapis wydarzeń, w jakich uczestniczył autor w latach 1980-1983 lub o jakich miał informacje od wiarygodnych świadków lub z ówczesnej prasy lub dokumentów. Dziennik zaczyna się zapisem pod datą 6 lutego 1980 r., a kończy się formalnie tekstem zanotowanym 26 grudnia 1983 r. (a faktycznie 28 grudnia 1983 r., jak wynika z treści końcowej uwagi). Dzieło zostało podzielone na cztery zasadnicze części, chronologicznie, według lat (oryginalne tytuły rozdziałów są oznaczeniami lat kalendarzowych): *1980, 1981, 1982, 1983*. Autor w treść swojego barwnego dziennika opisującego znane mu środowisko intelektualne wplata wypowiedzi cudze: utwory poetyckie, dialogi, dokumenty, fragmenty wystąpień, etc. Twórca uzupełnił treść swego dzieła o dane z materiałów archiwalnych IPN.

Publikacja została zaopatrzona w *Słowo wstępne* autorstwa znanego krakowskiego historyka Tomasza Gąsowskiego. Książka zawiera indeks osobowy oraz liczne, obszernie przypisy. Na tylnej okładce pomieszczono kolorowe zdjęcie autora oraz jego syntetyczną biografię twórczą. Książka może być pomocna dla historyków, badaczy regionu, literaturoznawców, medioznawców, nauczycieli historii, języka polskiego, wiedzy o społeczeństwie jako materiał pomocniczy w edukacji historycznej, edukacji regionalnej, na lekcjach języka polskiego jako ilustracja atmosfery tamtych dni z okresu „karnawału Solidarności” i „nocy stanu wojennego”. Książka może być interesująca także dla miłośników historii najnowszej, studentów, uczniów, mieszkańców Krakowa i Małopolski. Pisana z polotem żywym, barwnym językiem – przykuwa uwagę czytelnika, dostarczając poza

walorami poznawczymi i edukacyjnymi także satysfakcji estetycznej. Autor jest członkiem Stowarzyszenia Pisarzy Polskich, zatem nie tylko jego dziennikarskie umiejętności, ale i pisarskie zdolności zostały uznane przez środowisko literackie, co warto zaznaczyć, charakteryzując typ książki pisanej w formie dziennika. Mamy do czynienia nie tylko ze świadkiem epoki, ale i samoświadomym pisarzem zwracającym uwagę nie tylko na treść, ale i na formę przekazu.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] *The Polish-Polish War : A Diary 1980-1983*

Abstract (Summary):

The book entitled *The Polish-Polish War : A Diary 1980-1983* (in Polish: *Wojna polsko-polska : dziennik 1980-1983*) is a literary memoir written by Stefan Maciejewski, a writer and a journalist from Cracow, a former member of the Polish United Workers' Party and of the trade union "Solidarity". The book concerns Polish history at the time of "Solidarity" (1980-1981) and of martial law (1981-84). The author describes the struggle against totalitarianism in Poland, especially in the context of journalism in Krakow, e. g. with reference to the milieu of "Gazeta Krakowska" ("Krakow Newspaper") where he worked at that time. The book has been published in Polish.

Key words:

history, literary diary (1980-1983), Polish United Workers' Party, Solidarity, martial law, communism in Poland, the struggle against totalitarianism in Poland, journalism, Krakow, 'Gazeta Krakowska' ("The Krakow Newspaper").

Słowa-klucze:

historia, Dziennik literacki (1980-1983), Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Solidarność, stan wojenny, komunizm w Polsce, walka z totalitaryzmem w Polsce, dziennikarstwo, Kraków, „Gazeta Krakowska”,

Bibliografia (Bibliography):

Maciejewski Stefan, *Wojna polsko-polska : dziennik 1980-1983* / Stefan Maciejewski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka ; Instytut Książki, [2006]. – 441, [2] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 33) Tom 33

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Antypolska akcja nacjonalistów ukraińskich w Małopolsce Wschodniej i na Wołyniu w świetle dokumentów Rady Głównej Opiekuńczej 1943-1944. Zestawienie ofiar / redakcja Lucyna Kulińska i Adam Roliński. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2012. – XXV, [1], 386, [2] s.*

Profilowana monografia źródłowa pt. *Antypolska akcja nacjonalistów ukraińskich w Małopolsce Wschodniej i na Wołyniu w świetle dokumentów Rady Głównej Opiekuńczej 1943-1944* stanowi pierwszą pełną, naukową edycję tego podstawowego, unikatowego źródła do badań zbrodni ukraińskich nacjonalistów OUN-UPA popełnionych w latach II wojny światowej na Polakach na Kresach Wschodnich. Zasadniczą częścią książki jest źródłowe opracowanie autorstwa Jana Widajewicza pt. *Wykazy imienne Polaków zamordowanych przez nacjonalistów ukraińskich w latach 1943-1944 w Małopolsce Wschodniej i na Wołyniu* t. 1 (s. 1-94), t. 2 (s. 95-351). Publikacja zawiera fotokopie (skany) oryginalnego, unikatowego rękopisu – wyciągów z akt (materiałów) wytworzonych przez Radę Główną Opiekuńczą (Polnisches Hilfskomitee) działającą na terenie tzw. Generalnego Gubernatorstwa w okupowanej przez hitlerowskie Niemcy Polsce. Ze zbioru akt Jan Widajewicz wynotował te, które dotyczyły zbrodni ludobójstwa na Polakach dokonanej przez ukraińskie organizacje OUN-UPA w okresie II wojny, zwłaszcza w latach 1943-1944 w tzw. Małopolsce Wschodniej i na Wołyniu.

Książka zawiera dane imienne i liczbowe dotyczące eksterminacji ludności polskiej zamieszkującej dawne województwa południowo-wschodnie II Rzeczypospolitej i część województwa lubelskiego. Dane te pochodzą z autentycznych dokumentów organizacji zaufania publicznego jakim była podczas II wojny Rada Główna Opiekuńcza (RGO), tj. dokumentów uratowanych w czasie wojny i opracowanych po II wojnie przez Jana i Józefa Widajewiczów. Opracowane archiwalia RGO z konkretnymi danymi odnoszącymi się do konkretnych dokumentów szczegółowych są wiarygodne i niepodważalne. Imienne zestawienie polskich ofiar ukraińskiego ludobójstwa ukazuje konkretne osoby z imienia i nazwiska – eksterminowanych Polaków przez nacjonalistycznych Ukraińców z OUN-UPA. Profesor Jan Widaje-

wicz jako pracownik Rady Głównej Opiekuńczej we Lwowie podczas II wojny światowej miał dostęp do oryginalnych dokumentów i sporządził z nich całkowicie wiarygodne i precyzyjne wyciągi informacyjne według jednolitego schematu rubryk. Profesor Józef Widajewicz dokonał odręcznie merytorycznych odpisów z autentycznych akt RGO we Lwowie w latach 1943-1944, kiedy tam właśnie spływały terenowe raporty (z terenowych oddziałów Polskich Komitetów Opiekuńczych) o polskich ofiarach ludobójstwa dokonanego przez ukraińskich nacjonalistów.

Imienne zestawienie polskich ofiar ukraińskiego ludobójstwa zostało podzielone według powiatów, choć występuje w kilku osobnych ciągach alfabetycznych (powiaty powtarzają się, ale dane dotyczą różnych okresów). Książka zakresowo w sumie obejmuje następujące odrębne powiaty: bóbrecki, borszczowski, brodzki, brzeżański, buczacki, czortkowski, dobromilski, doliński, drohobycki, dubieński, gródecki, horochowski, horodeński, jaworowski, kałuski, kamionecki, kołomyjski, kopyczaniecki, kosowski, krzemieniecki, leski, Lwów (osobno), lwowski (osobno), łucki, mościski, nadwórniański, podhajecki, przemyski, przemyślański, radziechowski, rawski, rohatyński, rudecki, samborski, skałacki, śniatyński, sokalski, stanisławowski, stryjski, tarnopolski, tłumacki, trembowelski, turczański, włodzimierski, zaleszczycki, zbaraski, zborowski, zdołbunowski, złoczowski, żółkiewski, żydaczowski. W sumie – pięćdziesiąt jeden powiatów. Oprócz tego cztery osobne, sumaryczne zestawienia liczbowe obejmujące województwo lwowskie, województwo stanisławowskie, województwo tarnopolskie i województwo wołyńskie jako odrębne całości administracyjne. Ponadto odrębne zestawienia liczbowe pod nazwą zbiorczą: ‘ziemie południowo-wschodnie’. Zestawienia ofiar zawierają następujące dane (rubryki) na temat każdej polskiej ofiary ukraińskiego ludobójstwa na tych terenach: 1) Nazwa powiatu, 2) nazwa miejscowości, 3) imię i nazwisko zabitego (zabitej), 4) płeć, 5) zawód, 6) liczba spalonych budynków, 7) informacja o spalonych kościołach i plebaniach, 8) wiek ofiary, 9) data dokonania zbrodni, 10) łączna liczba zabitych, 11) łączna liczba rannych, 12) numer dokumentu, 13) łączna liczba zabitych o nieznanym nazwiskach, 14) uwagi.

Współcześnie książka pod względem redakcyjnym została opracowana przez dwojga znanych krakowskich historyków – Lucynę Kulińską i Adama Rolińskiego. Publikacja zaopatrzona jest we wstęp historyczny Lucyny Kulińskiej pt. *„Zestawienie ofiar” autorstwa Jana Widajewicza jako głos w dyskusji nad rozmiarami strat, poniesionych w czasie II wojny światowej przez ludność polską na Kresach w wyniku ludobójczych działań nacjonalistów ukraińskich* oraz w tekst tej samej autorki pt. *Materiały do badań nad ludobójstwem polskiej ludności kresowej w czasie II wojny światowej autorstwa Jana Widajewicza. Analiza zawartości zestawienia i podstawowe wnioski*. Ponadto książka zawiera tekst autorstwa Adama Rolińskiego pt. *Zestawienie ofiar. Nota edytorska*. Warto zaznaczyć, że

omawiana pozycja książkowa jest zarazem trzecim tomem w ramach serii zatytułowanej *Dokumenty do dziejów stosunków polsko-ukraińskich 1939-1945*.

Książka posiada dwa odrębne indeksy: osobowy oraz geograficzny. Oryginalna publikacja posiada walory poznawcze, dokumentacyjne oraz edukacyjne, może być przydatna jako materiał pomocniczy dla historyków dziejów XX wieku, badaczy relacji polsko-ukraińskich, specjalistów z zakresu ukrainistyki, politologii, regionalistyki, historii Kościoła, a także przez wykładowców, nauczycieli historii, edukacji regionalnej dla edukacji historycznej i regionalnej, wychowania patriotycznego w aspekcie polskich Kresów wschodnich. Publikacja może zainteresować miłośników Kresów, Kresowiaków (szukających danych o krewnych), uczniów, studentów pragnących poznać prawdę o ludobójstwie dokonanym na Polakach przez ukraińskich nacjonalistów w dawnych województwach południowo-wschodnich II Rzeczypospolitej, znajdujących się ówczesnie pod okupacją niemiecką.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Anti-Polish Campaign of the Ukrainian Nationalists in Eastern Malopolska and in Volyn Region in the Light of the Central Welfare Council Documents 1943-1944. A List of Victims

Abstract (Summary):

The source-based book entitled *Anti-Polish Campaign of the Ukrainian Nationalists in Eastern Malopolska in the Light of the Central Welfare Council Documents 1943-1944. A List of Victims* (in Polish: *Antypolska akcja nacjonalistów ukraińskich w Małopolsce Wschodniej w świetle dokumentów Rady Głównej Opiekuńczej 1943-1944. Zestawienie ofiar*) which is concerned with the history of World War II during the German occupation of Poland. It presents Polish-Ukrainian relations, especially in the context of the actions of military Ukrainian nationalists who murdered ca. one hundred thousand helpless and innocent Polish civilians. The book refers to the documents concerning the lists of Polish victims murdered by the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) and the Ukrainian Insurgent Army (UPA). The book presents all the Polish victims from this area (Volyn and Eastern Malopolska) who were murdered in 1943-1944. The extermination of the Poles by Ukrainian nationalists is in most cases fully documented, i.e.; the list contains the victims' first names, surnames, religion, age, the name of the village or town, the district, the place of death, and often the precise day of the person's death etc. When it was impossible to get precise information (in the cases of the killing of all the inhabitants of some villages), the documents present the number of the people murdered in particular places. There were also Jewish victims

of the genocide and even Ukrainian victims (mostly the cases of the refusals to kill Polish relatives or neighbours at the order of the Ukrainian nationalists). These documents came from the archive of the Central Welfare Council that operated in 1943-1944. The German name of this organization was "Polnisches Hilfskomitee". All this happened in Eastern Malopolska (1943-1944) occupied by the Germans, in the so called General Government, mainly in the District of Galicia. The documents included in the monograph concern the genocide of the Poles by the Ukrainians committed in this area (the information refers respectively to the districts of Volyn and Eastern Malopolska). The book has been published in Polish.

Key words:

history, World War II, German occupation, Polish-Ukrainian relations, Ukrainian nationalists, the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), the Ukrainian Insurgent Army (UPA), the Ukrainian genocide of the Poles (1943-1944), the extermination of Poles by Ukrainians, The Central Welfare Council (1943-1944), Polnisches Hilfskomitee (1943-1944), Eastern Malopolska, Volyn, General Government,

Słowa-klucze:

historia, II wojna światowa, niemiecka okupacja, relacje polsko-ukraińskie, nacjonaliści ukraińscy, Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów (OUN), Ukraińska Powstańcza Armia (UPA), ukraińska zbrodnia ludobójstwa na Polakach (1943-1944), eksterminacja Polaków przez Ukraińców, Rada Główna Opiekuńcza (1943-1944), Polnisches Hilfskomitee (1943-1944), Małopolska Wschodnia, Wołyń, Generalne Gubernatorstwo,

Bibliografia (Bibliography):

Antypolska akcja nacjonalistów ukraińskich w Małopolsce Wschodniej i na Wołyniu w świetle dokumentów Rady Głównej Opiekuńczej 1943-1944. Zestawienie ofiar / red. Lucyna Kulińska i Adam Roliński. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2012. – XXV, [1], 386, [2] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 34. Dokumenty do Dziejów Stosunków Polsko-Ukraińskich 1939-1945 ; t. III) Tom 34.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Rozkazy dzienne Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych – I Grupy Kompanii Wartowniczych 1946 / oprac. i wstęp Czesław Brzoza. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2008. – XV, [3], 384, [3] s.*

Książka *Rozkazy dzienne Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych – I Grupy Kompanii Wartowniczych 1946* w opracowaniu prof. Czesława Brzozy stanowi ciąg dalszy, niejako drugi tom innej opracowanej przez niego książki pt. *Rozkazy dzienne Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych 1944-1945*. W prezentowanej publikacji zamieszczono wstęp historyczny (zarys dziejów kompanii wartowniczych) autorstwa Czesława Brzozy oraz obszerną dokumentację źródłową – rozkazy dzienne z pierwszej połowy 1946 r., ale nadto uzupełnienia i dodatki dokumentacji dotyczącej lat wcześniejszych 1944-1945, które zostały odnalezione już po ukazaniu się książki z rozkazami z tychże lat. Do zasadniczego trzonu obecnego dzieła dodano także rozkazy Komendy Obozu Polek (z 1945 r.) oraz rozkazy specjalne z lat 1946-1948, ponadto również deklarację ideową organizacji pod nazwą Samopomoc Żołnierzy Brygady Świętokrzyskiej (z 1 marca 1948) i plany ewakuacji Brygady Świętokrzyskiej z Niemiec (1948) stworzone na wypadek agresji Związku Sowieckiego na Zachód w okresie ‘zimnej wojny’. Publikacja zawiera indeks osób oraz indeks miejscowości, nadto fotografię portretową Stefana Celichowskiego (1920-2007) ps. „Andrzej Skalski”, jednego z legendarnych żołnierzy Brygady Świętokrzyskiej oraz dowódcę jednej z kompanii wartowniczych służących u boku armii amerykańskiej po II wojnie w okupowanych Niemczech. Książka posiada walory poznawcze i dokumentacyjne, może być przydatna historykom wojskowości, historiografom badających złożone relacje polsko-niemieckie i polsko-amerykańskie, nadto regionalistom i biografom poszczególnych postaci.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Daily Orders of the Holy Cross Brigade of the National Armed Forces of the 1st Group of the Guard Companies in 1946

Abstract (Summary):

The source-based monograph entitled *The Daily Orders of the Holy Cross (Świętokrzyska) Brigade of the National Armed Forces of the 1st Group of the Guard Companies in 1946* (in Polish: *Rozkazy dzienne Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych - I Grupy Kompanii Wartowniczych 1946*) provides the first edition of these archival documents. The Holy Cross Brigade (the Świętokrzyska Brigade) formed a part of the independent Polish National Armed Forces. The monograph contains information on the subject of the so called Patrol Companies (or "Guard Companies") in 1946 in Germany occupied by the Americans. This book also presents the documents of the Headquarters of the Polish Women's Camp (1945), the declaration of the organization known as *The Self-help for the Soldiers of the Holy Cross Brigade* (1948) at the time of the American occupation of Germany (1945-1948), and the plans of the evacuation of the Holy Cross Brigade in the case of a Soviet aggression during the period of the Cold War. The book also includes an index of persons and places and a portrait photograph of Stefan Celichowski (1920-2007), the best known chief of one of the guard companies of the Brigade. The monograph contains the day-by-day orders issued in this military Polish formation that functioned in cooperation with the American army in the occupied Germany after World War II. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Holy Cross Brigade (Świętokrzyska Brigade), Polish National Armed Forces, Patrol Companies (1946), guard companies, Headquarters of the Polish Women's Camp (1945), Self-help for the Soldiers of the Holy Cross Brigade (1948), American occupation of Germany (1945-1948), the Cold War, Stefan Celichowski (1920 - 2007), daily orders,

Słowa-klucze:

historia, Brygada Świętokrzyska, Narodowe Siły Zbrojne, Kompanie Wartownicze (1946), Komenda Obozu Polek (1945), Samopomoc Żołnierzy Brygady Świętokrzyskiej (1948), amerykańska okupacja Niemiec (1945-1948), 'zimna wojna', Stefan Celichowski (1920-2007), rozkazy dzienne,

Bibliografia (Bibliography):

Rozkazy dzienne Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych - I Grupy Kompanii Wartowniczych 1946 / oprac. i wstęp Czesław Brzoza. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2008. – XV, [3], 384, [3] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 35) Tom 35

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Jerzy Adam Radomski, *Demobilizacja Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1945-1951*. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2009. – 412 s.

Książka pt. *Demobilizacja Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1945-1951* autorstwa znanego historyka i encyklopedysty Jerzego Adama Radomskiego. Dzieło monograficzne zostało podzielone na pięć rozdziałów zasadniczych, a te z kolei na szereg podrozdziałów szczegółowych (zatytułowanych, jak niżej podano) w logicznym układzie.

W rozdziale I. pt. *Losy formacji polskich po zakończeniu wojny* autor porusza kolejno następujące zagadnienia, takie, jak: 1. *Rola i znaczenie jednostek Wojska Polskiego na Zachodzie oraz ich rozmieszczenie i skład*, 2. *Działalność polityczna polskich władz państwowych na emigracji w dobie Jałty*, 3. *Pierwsza częściowa demobilizacja PSZ*, 4. *Cofnięcie uznania Rządowi Rzeczypospolitej Polskiej przez państwa zachodnie*, 5. *Starania władz komunistycznych w kraju i ich agend na emigracji o powrót zwartych oddziałów PSZ pod sztandarami*, 6. *Plebiscyt wrześnieowy wśród żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie*, 7. *Misje wojskowe z Polski i ich zadania*.

Z kolei w rozdziale II. pt. *Częściowa repatriacja* znalazły swoje miejsce następujące kwestie szczegółowe: 1. *Przygotowania do repatriacji i repatriacja indywidualna*, 2. *Obozy repatriacyjne*, 3. *Spotkanie Modzelewski – Bevin (grudzień 1945 r.)*, 4. *Powroty oficerów i żołnierzy PSZ do kraju*, 5. *Marcowe rozmowy władz brytyjskich z generalicją Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie*, 6. *Pismo Bevina do PSZ z 20 marca 1946 roku*.

W kolejnym rozdziale – III. pt. *Demobilizacja Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie – Korpus Przysposobienia i Rozmieszczenia* autor poruszył dwa zagadnienia szczegółowe: 1. *Demobilizacja Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie*, 2. *Polski Korpus Przysposobienia i Rozmieszczenia*.

W następnym – czwartym rozdziale pt. *Ostatnia repatriacja* zostały omówione dwie kwestie: 1. *Rozmieszczenie i zatrudnienie żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w krajach zachodnich*, 2. *Losy generałów i oficerów Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie*.

W ostatnim rozdziale V. pt. *Uhuda i rzeczywistość* autor opisał i przeanalizował ogólnie 1. *Rzeczywisty stosunek władz komunistycznych w kraju do powracających żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie* oraz 2. *Stosunek władz sowieckich do żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, powracających do rodzin mieszkających w republikach sowieckich na Białorusi, Litwie i Ukrainie*.

Do książki w bardzo obszernym *Aneksie* załączono 28 osobnych dokumentów z lat 1945-1947 (treść lub faksymile) dotyczących demobilizacji PSZ, m.in. 1) Orędzie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Władysława Raczkiewicza do Narodu (Londyn 29 VI 1945), 2) Wytyczne dla Dowódców w Siłach Zbrojnych i Dowódców Ośrodków Wojskowych na Kontynencie Naczelnego Wodza gen. Dyw. Tadeusza Bora-Komorowskiego (Londyn, 29 VI 1945), 3) Wykaz oficerów Polskiej Misji Wojskowej we Francji, 4) Struktura organizacyjna Polskiej Misji Wojskowej w Berlinie z przełomu lat 1946/1947, 5) Polskie Misje Repatriacyjne w Niemczech (strefy okupacyjne: brytyjska, amerykańska i francuska), 6) Wydział Konsularny Polskiej Misji Wojskowej w Berlinie (stan na czerwiec 1947 r.), 7) Polskie misje wojskowe przy dowództwach armii okupacyjnych w Niemczech, 8) Polska Misja Wojskowa Badania Zbrodni Wojennych i Biuro Rewindykacji i Odszkodowań Wojennych, 9) Polska Misja Repatriacyjna w Skandynawii (stan misji – listopad 1945), 10) Wykaz części umundurowania, które mogli zabrać ze sobą zgłaszający się na powrót do kraju żołnierze oraz kobiety służące w PWSK, 11) Wykaz liczbowy podoficerów oraz szeregowców 2 Korpusu przybyłych z Włoch w okresie od dnia 2-26 XII 1945 r, na punkt przesyłkowy w Koźlu, 12) Wykaz liczbowy obejmujący żołnierzy przybyłych z Włoch w okresie czasu od 2-26 XII 1945 r, a obejmujący 13 transportów według daty urodzenia, 13) Wykaz uzbrojenia przywiezionego przez żołnierzy powracających z Włoch, Koźle 28 XII 1945 r., 14) Zestawienie liczbowe o żołnierzach powracających z Włoch o raz o wysokości wypłaconej im zapomogi pieniężnej (obejmujące 13 transportów), 15) Sprawozdanie z przejętej żywności i sprzętu od repatriantów wojskowych z Włoch przez Wojskowy punkt Etapowy w Koźlu 28 XII 1945 r., 16) Wykaz żołnierzy powracających z Włoch do Polski, udających się na terytorium poszczególnych DOW i RKU, 17) Wykaz liczbowy żołnierzy wracających z Wielkiej Brytanii (transporty 1-17), Gdańsk 14 V 1946 r., 18) Wykaz liczbowy starszych szeregowych i szeregowych przybyłych z zagranicy od 5 i do 13 IV 1946 r. wg stopni, zawodów i wykształcenia, Gdańsk, 14 IV 1946 r., 19) Wykaz liczbowy podoficerów przybyłych z zagranicy od dnia 1 I 1946 r, do dnia 13 IV 1946 według stopni, zawodów i wykształcenia, 20) Wykaz imienny oficerów, którzy powrócili z Wielkiej Brytanii (transporty 2-17) w okresie od 20 I do 13 IV 1946 r., 21) Wykaz skrzyń z ogólnym wyszczególnieniem ich zawartości, zawierających sprzęt i materiał sanitarny oraz materiał sportowy, muzyczny i inny, a ofiarowany Armii Polskiej przez Polskie Obozy Repatriacyjne w Anglii, 22) Ernest Bevin, Do wszystkich członków Polskich Sił Zbrojnych (odezwa), 23) Sposób traktowania

żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych powracających do kraju (tekst oświadczenia Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej), 24) Odezwa Naczelnego Wodza gen. Dyw. Tadeusza Bora-Komorowskiego do żołnierzy 2. Korpusu Polskiego w Wielkiej Brytanii, Londyn, 19 VII 1946 r., 25) Warunki służby w Morskim Skrzydle Polskiego Korpusu Przynależności i Rozmieszczenia, 26) Pozbawienie obywatelstwa polskiego generała Władysława Andersa oraz polskich generałów i oficerów wstępujących do PKPR, Warszawa, 15 X 1946 r., 27) Praca oświatowa w wojsku (nauczanie w Szkołach Junackich i Młodszych Ochotniczek) – „Tygodnik APW” (1947, nr 12-16, s. 23-24), 28) Wyniki szkolenia zawodowego (Prace Wydziału Szkolenia Zawodowego J.W.S.W.) – „Tygodnik APW” (1947, nr 12-116, s. 27).

Publikacja została zaopatrzona w *Przedmowę* autorstwa znanego historyka Andrzeja Ajnenkiela oraz we *Wstęp* Andrzeja Pilcha. W książce znajduje się bardzo obszerna *Bibliografia* obejmująca wyodrębnione grupy bibliograficzne: źródła archiwalne, źródła drukowane, prasę, pamiętniki – wspomnienia, opracowania. Pozycja zawiera 14 ilustracji czarno-białych. Dzieło posiada *Indeks osobowy* oraz osobny *Indeks geograficzny*. Publikacja ma walory poznawcze, dokumentacyjne, edukacyjne, może być użyteczna dla historyków wojskowości, regionalistów, pedagogów, instruktorów, wojskowych, wykładowców, nauczycieli historii, studentów, uczniów, miłośników dziejów Polski jako materiał pomocniczy w edukacji historycznej, przysposobieniu obronnym, wychowaniu wojskowym, edukacji regionalnej.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Demobilization of the Polish Armed Forces in the West in 1945-1951

Abstract (Summary):

The monograph entitled *Demobilization of the Polish Armed Forces in the West in 1945-1951* (in Polish: *Demobilizacja Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1945-1951*), written by a historian Jerzy Radomski, deals with the Polish Armed Forces in Western Europe in 1945-1951. The author describes the issue of demobilization of this army in the context of the functioning of the Polish Government in Exile. The book presents Polish generals and officers in Western Europe after World War II, especially Polish military missions, repatriation of some Polish soldiers to Poland, also the Corps of Assimilation and Allocation. The monograph includes official documents issued by the communist authorities in Poland, the documents of the Belarusian Soviet Republic, the Lithuanian Soviet Republic and the Ukrainian Soviet Republic that were related to the issue of the return of these soldiers to their own countries in the period of the Cold War. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Polish Armed Forces in Western Europe (1945-1951), demobilization, The Polish Government in Exile, Polish generals and officers in Western Europe, Polish military missions, repatriation of soldiers to Poland, Corps of Assimilation and Allocation, communist authorities in Poland, Belarusian Soviet Republic, Lithuanian Soviet Republic, Ukrainian Soviet Republic, the Cold War,

Słowa-klucze:

historia, Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie Europy (1945-1951), demobilizacja, Rząd Rzeczypospolitej Polskiej na Uchodźstwie, Generałowie i oficerowie polscy na Zachodzie, misje wojskowe z Polski, repatriacja żołnierzy do Polski, Korpus Przynależności i Rozmieszczenia, komunistyczne władze w Polsce, Białoruska Republika Sowiecka, Litewska Republika Sowiecka, Ukraińska Republika Sowiecka, Zimna wojna,

Bibliografia (Bibliography):

Radomski Jerzy Adam, *Demobilizacja Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1945-1951* / Jerzy Adam Radomski. – Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Księgarnia Akademicka, 2009. – 412 s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 36) Tom 36

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Józef Herzog Żołnierz Niepodległości : wspomnienia i dokumenty* / oprac. i wstępem opatrzył Przemysław Wywiół. – Księgarnia Akademicka ; Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, 2010. – 731 s.

Książka pt. *Józef Herzog Żołnierz Niepodległości : wspomnienia i dokumenty* w opracowaniu znanego historyka krakowskiego Przemysława Wywióła jest pierwszą w dziejach tak obszerną pracą poświęconą tej postaci oraz pierwszym tak obszernym wyborem dokumentów Józefa Herzoga. Dzieło zawiera dwie zasadnicze części. W pierwszej części znajduje się całościowe, obszerne opracowanie typu monograficznego autorstwa P. Wywióła, o majorze Józefie Herzogu (1901-1983). Legioniście, żołnierz, oficerze wywiadu, więźniu niemieckich obozów koncentracyjnych, więźniu stalinowskim, działaczu niepodległościowym. W części tej pomieszczono sześć rozdziałów: Rozdział 1 pt. *Młodość i początek służby ojczyźnie*, Rozdział 2 pt. *Na straży Rzeczypospolitej*, Rozdział 3 pt. *W czasie II wojny światowej*, Rozdział 4 pt. *O Wolność i Niezawisłość*, Rozdział 5 pt. *O szacunek dla pamięci Marszałka*, Rozdział 6 pt. *Ostatni Mohikanie* oraz *Epilog*. Druga część książki zawiera twórczość Józefa Herzoga, kolejno podzieloną tematycznie na wspomnienia (10 dokumentów), opracowania (16 dokumentów), przemówienia (13 dokumentów) oraz korespondencję urzędową (43 listy) i prywatną prowadzoną z towarzyszami z pola walki (14 listów) i z rodziną (34 listy). Publikacja zawiera rozbudowaną *Bibliografię*. Pozycja została zaopatrzona w 33 ilustracje czarno-białe (istnieje wykaz ilustracji). Książka zawiera *Indeks osobowy* oraz odrębny *Indeks geograficzny*. Dzieło posiada walory poznawcze, dokumentacyjne oraz edukacyjne. Książka źródłowa może być pomocna historykom dziejów Polski XX w., historykom wojskowości, regionalistom, ponadto może być wykorzystana przez nauczycieli historii jako materiał pomocniczy w edukacji historycznej, edukacji regionalnej, przysposobieniu wojskowym, wychowaniu patriotycznym młodzieży. Dzieło może zainteresować także miłośników historii, wojskowości, osoby interesujące się wywiadem wojskowym, historią II RP i II wojny itd.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

Jozef Herzog. A Soldier of Independence : Memoirs and Documents

Abstract (Summary):

[Rev.:] The monograph entitled *Jozef Herzog. A Soldier of Independence : Memoirs and Documents* (in Polish: *Józef Herzog Żołnierz Niepodległości : wspomnienia i dokumenty*) concerns one of the Polish heroes – Jozef Herzog (1901-1983), who served in the Polish Legions (1914-1917) commanded by Jozef Pilsudski (1867-1935). Herzog served the cause of Polish independence before 1918, then he operated in the Polish military intelligence (Polish military secret service) at the time of the Second Republic of Poland (1918-1939) and during World War II. He was a war prisoner in German concentration camps. Dealing with Herzog's life the book also describes the postwar communism and anti-communist opposition in Poland (1945-1989), as Herzog was arrested by communist authorities in 1946 and spent several years in prison in the Stalinist Poland. The monograph shows Herzog's fight against the two totalitarianisms: German and Soviet. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Jozef Herzog (1901-1983), Jozef Pilsudski (1867-1935), Polish independence, Polish Legions (1914-1917), Polish military intelligence (Polish military secret service), Second Republic of Poland, World War II, German concentration camps, communism, anti-communism, anti-communist opposition in Poland (1945-1989), communist prisons in Poland, fight against totalitarianism.

Słowa-klucze:

historia, Józef Herzog (1901-1983), Józef Piłsudski (1867-1935), Niepodległość Polski, Legiony Polskie (1914-1917), Polski wywiad wojskowy, II Rzeczpospolita Polska, II wojna światowa, niemieckie obozy koncentracyjne, komunizm, antykomunizm, antykomunistyczna opozycja w Polsce (1945-1989), komunistyczne więzienia w Polsce, walka przeciwko totalitaryzmom,

Bibliografia (Bibliography):

Józef Herzog Żołnierz Niepodległości : wspomnienia i dokumenty / oprac. i wstępem opatrzył Przemysław Wywiół. – Księgarnia Akademicka ; Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, 2010. – 731 s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 37) Tom 37.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

**[Rec.:] „Solidarność” Uniwersytetu Jagiellońskiego 1980-1989 :
wybór dokumentów / wstęp i oprac. Tomasz Gąsowski i Adam
Roliński. – Kraków : Księgarnia Akademicka ; Fundacja Cen-
trum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, 2010. – XVI,
766, [1] s.**

Książka pt. *„Solidarność” Uniwersytetu Jagiellońskiego 1980-1989 : wybór dokumentów* jest pierwszą w dziejach tak pełną edycją źródeł dotyczących niezależnego ruchu związkowego w UJ w latach 80. XX w. Książka w opracowaniu dwóch znanych historyków krakowskich Tomasza Gąsowskiego i Adama Rolińskiego składa się z dwóch zasadniczych części: Część 1. pt. *Dokumenty NSZZ „Solidarność” Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Część 2 pt. *Dokumenty Służby Bezpieczeństwa dotyczące NSZZ „Solidarność” Uniwersytetu Jagiellońskiego*.

Część pierwsza (*Dokumenty NSZZ „Solidarność” Uniwersytetu Jagiellońskiego*) rozpoczyna się dokumentem z dnia 29 sierpnia 1980 r. pt. *Rezolucja pracowników Biblioteki Jagiellońskiej zawierająca słowa poparcia dla strajkujących robotników w sierpniu 1980 oraz własne postulaty, skierowane do Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego i Komitetu Uczelnianego PZPR*, a kończy się dokumentem z dnia 3 kwietnia 1989 r. o walnym zebraniu delegatów NSZZ „Solidarność” UJ ogłoszonym w reaktywowanym „Serwisie Informacyjnym NSZZ „Solidarność” UJ”. Razem w części pierwszej pomieszczono 257 unikatowych dokumentów wytworzonych przez zakładowe ogniwa „Solidarności” UJ (1989-1989).

Z kolei część druga pt. *Dokumenty Służby Bezpieczeństwa dotyczące NSZZ „Solidarność” Uniwersytetu Jagiellońskiego* rozpoczyna się *Fragmentem informacji operacyjnej* przygotowanej przez Wydział III KW MO w Krakowie rejestrującej wydarzenia i nastroje w rozpracowywanych środowiskach naukowych i twórczych Krakowa z dnia 30 sierpnia 1980 r., a kończy się *Analizą sprawy operacyjnego sprawdzenia „Kolektyw” zawierającą informacje o rejestracji NSZZ „Solidarność” UJ z 18 października 1989 r.* W sumie razem opublikowano 190 „bezpieczniackich” unikatowych dokumentów o dotyczących „Solidarności” UJ (1980-1989).

Ponadto w dziele pomieszczono Aneks nr 1, który zawiera Składy osobowe Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz udział w strukturach regionalnych w latach 1980-1989, ponadto Aneks nr 2 pt. Sprawy operacyjne SB prowadzone przeciwko pracownikom i studentom Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1980-1989. Dzieło zawiera 54 ilustracje (pomieszczono w nim także Wykaz ilustracji). W pracy znajdują się trzy osobne indeksy: Indeks osobowy, Indeks geograficzny, Indeks spraw operacyjnych (ten ostatni dotyczący spraw prowadzonych przez komunistyczną służbę bezpieczeństwa w sprawach NSZZ „Solidarność” Uniwersytetu Jagiellońskiego). Książka ma walory poznawcze, dokumentacyjne i edukacyjne, może służyć historykom szkolnictwa wyższego, historykom dziejów najnowszych, związkowcom, miłośnikom historii jako źródło dokumentujące fragment zmagania o niepodległość, autonomiczność uniwersytetu, wolność słowa, wolność zrzeszenia się w antykomunistycznym związku zawodowym w okresie komunizmu.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] "Solidarity" at the Jagiellonian University 1980-1989 : a Selection of Documents

Abstract (Summary):

The source-based book entitled ““Solidarity” at the Jagiellonian University 1980-1989 : a Selection of Documents” (in Polish "Solidarność" Uniwersytetu Jagiellońskiego 1980-1989 : wybór dokumentów) presents the most important information concerning the history of "Solidarity" at the Jagiellonian University (1980-1989) in Cracow (Krakow, Poland). The book describes the activities of the independent trade union movement in Poland, with particular focus on the Jagiellonian University (1980-1989) and the activities of the communist Security Service in Poland (1980-1989) against "Solidarity" at this University. The documents also include those that refer to the beginning of "Solidarity" in the Jagiellonian Library in Krakow. The monograph presents the fight against communism in Poland, anti-communist strikes, the "Solidarity" Commission at the Jagiellonian University and many other archival source-based documents. The book has been published in Polish.

Key words: history, "Solidarity", Krakow, Jagiellonian University (1980-1989), independent trade union movement in Poland (1980-1989), Security Service in Poland (1980-1989), Jagiellonian Library in Krakow, fight against communism in Poland, anti-communist strike, "Solidarity" Commission at the Jagiellonian University, archival documents.

Słowa-klucze: historia, NSZZ "Solidarność", Kraków, Uniwersytet Jagielloński (1980-1989), niezależny ruch związkowy w Polsce (1980-1989), Służba Bezpieczeństwa w Polsce (1980-1989), Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, walka przeciw komunizmowi w Polsce, antykomunistyczne strajki, Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” Uniwersytetu Jagiellońskiego, dokumenty archiwalne,

Bibliografia (Bibliography):

"Solidarność" Uniwersytetu Jagiellońskiego 1980-1989 : wybór dokumentów / wstęp i oprac. Tomasz Gąsowski i Adam Roliński. – Kraków : Księgarnia Akademicka ; Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, 2010. – XVI, 766, [1] s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 38) Tom 38.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Grzegorz Baziur, *Wierni Polsce Niepodległej : antykomunistyczna konspiracja młodzieżowa w województwie krakowskim w latach 1945-1956* / Grzegorz Baziur. – Kraków : Księgarnia Akademicka ; Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, 2010. – 855 s.

Książka pt. *Wierni Polsce Niepodległej : antykomunistyczna konspiracja młodzieżowa w województwie krakowskim w latach 1945-1956* autorstwa znanego historyka krakowskiego Grzegorza Baziura przedstawia po raz pierwszy w całościowym ujęciu historyczno-politologicznym antykomunistyczne młodzieżowe organizacje konspiracyjne w okresie stalinowskiego terroru w Polsce na przykładzie jednego obszaru – dawnego województwa krakowskiego. Ukazuje motywację młodzieży do zawiązania konspiracji, rodzaj organizacji, losy członków organizacji po likwidacji tychże organizacji. Dzieło ukazuje wyniki badań obszaru województwa krakowskiego w jego dawnych granicach administracyjnych. Autor zaopatrzył dzieło we własny *Wstęp* historyczno-metodologiczny, podzielił całość monografii na dwie zasadnicze części: część I pt. *Sytuacja polityczna Polski i działania władz wobec ruchów młodzieżowych w okresie powojennym*, w której kreśli tło historyczne oraz właściwą, najistotniejszą część II pt. *Konspiracyjne organizacje młodzieżowe w województwie krakowskim w latach 1944-1956*, w której omawia poszczególne organizacje, ich założenia programowe, struktury, funkcje, działalność grupy i/lub poszczególnych członków.

Część pierwszą (dotyczącą tła historycznego) pt. *Sytuacja polityczna Polski i działania władz wobec ruchów młodzieżowych w okresie powojennym* autor podzielił na sześć rozdziałów tematycznych: Rozdział I pt. *Sytuacja polityczna w Polsce po 1944 r.*, Rozdział II pt. *Polityka komunistycznych władz Polski wobec organizacji młodzieżowych*, Rozdział III pt. *Kościół katolicki i chrześcijańskie organizacje młodzieżowe w powojennej Polsce*, Rozdział IV pt. *Komunistyczna „demokratyzacja” i likwidacja Związku Harcerstwa Polskiego*, Rozdział V pt. *Walka o „duszę narodu”: młodzież szkolna i akademicka w latach 1945-1956*, Rozdział VI pt. *Antykomunistyczna konspiracja młodzieżowa w województwie krakowskim na tle wydarzeń w Polsce*. Z kolei w części drugiej pt. *Konspiracyjne*

organizacje młodzieżowe w województwie krakowskim w latach 1944-1956 autor opisał na podstawie źródeł, przeanalizował w sumie materiał 73 konspiracyjnych organizacji młodzieżowych z woj. krakowskiego z lat 1944-1956.

Autor omówił w kolejnych 73 rozdziałach w porządku alfabetycznym następujące organizacje konspiracyjne (w tym także kilka grup prowokacyjnych stworzonych przez komunistyczne organa bezpieczeństwa) : 1. Antybolszewicka Organizacja Bojowa „Wolność i Niepodległość” (Miechów), 2. Armia Podziemna (Wolbrom), 3. „Białe Orły Bronią Ojczyzny” (Zakopane, Kraków), 4. „Dzistra” (Kraków), 5. Grupa Czesława Kulki (Brzeszcze, Jawiszowice), 6. Grupa Krystyny Woźniackiej (grupa prowokacyjna, Kraków), 7. Grupa Marka Kublińskiego i Bogusława Różyckiego (Kraków), 8. Grupa Mieczysława Momota (Oświęcim), 9. Grupa Władysława Drobisza (Przecieszyn), 10. Harcerski Ruch Antykomunistyczny (Skawina), 11. „Helena” / Związek Młodzieży Katolickiej (Kraków), 12. Koło Militarne USA (Tarnów), 13. Koło związku Młodzieży Polskiej w Szczytnikach (Szczytniki), 14. Konspiracyjny Związek Harcerstwa Polskiego / Polska Straż Przednia (Dąbrowa Tarnowska, Tuchów, Pleśna, Śrem, Nowa Sól), 15. „Krasnoludki” / Polski Związek Rycerzy Walczących o Wolność (Miechów, Jędrzejów), 16. Legion Partyzantów Podhalańskich (pow. biały), 17. Leśna Armia (Kraków), 18. Leśna Brygada Strzelców (Kozy), 19. Mielecka Drużyna Harcerzy im. Ks. Jeremiego Wiśniowieckiego / Harcerska Organizacja „Stalowi Polacy” / „Wolność i Sprawiedliwość” (Dębica, Kraków, Mielec, Warszawa, Wieliczka), 20. „Między morze” (Tarnów, Dębica), 21. Młoda Gwardia (Oświęcim), 22. Młodzież Armii Krajowej (Skała), 23. Młodzieżowa Grupa Narodowej Organizacji Wojskowej (Książ Wielki), 24. Młodzieżowa Organizacja Ruchu Oporu „Grom” (Krzeszowice), 25. młodzieżowe Grupy Narodowego Zjednoczenia Wojskowego (Skawina), 26. „Mściciele” (Kraków), 27. Narodowa Organizacja Powstańcza / Młodzieżowa Organizacja Powstańcza (Andrychów), 28. Narodowe Siły Zbrojne (organizacja prowokacyjna, Tarnów), 29. Narodowe Siły Zbrojne / Polska Powstańcza Armia (Bochnia), 30. Narodowy Ruch Oporu (Kraków), 31. „Niepodległość i Demokracja” oraz Grupa Romualda Karaima (Myślenice), 32. Organizacja im. gen. W. Sikorskiego / Armia Sikorskiego Podziemia (Czernichów), 33. Organizacja młodzieżowa Armii Krajowej (Brody), 34. Organizacja podziemna „Zjawa” (Myślenice), 35. „Orlęta Niepodległej Rzeczypospolitej” (Sucha), 36. „Orli Szpon” (Kraków), 37. Partia Chrześcijańska / Polska Armia Kontrkomunistyczna (krypt. „Zalesie”, „Wawel”, Kraków), 38. Podhalańska grupa operacyjna Podziemnego Wojska Polskiego im. J. Piłsudskiego / „Wolność i Sprawiedliwość” (Maków Podhalański, Osielec), 39. Polonia Narodowa (pow. miechowski), 40. „Polska Niepodległa” (Kraków-Nowa Huta), 41. Polska Podziemna Organizacja Niepodległościowa (Krzeszowice, Chrzanów, Kraków), 42. Polski Ruch Wyzwolenia (Kraków), 43. Polskie Siły Zbrojne (Kraków), 44. Ruch Oporu Armii Krajowej / Grupa Operacyjna „Chirurgia” i Polonia Narodowa (pow. miechowski), 45. „Stalowy Oręż”

(Kraków), 46. Stowarzyszenie Harcerzy Polskich (Oświęcim), 47. Strzelecka Organizacja Wojskowa / Ruch Oporu Armii Krajowej / Obóz Zjednoczenia Młodej Polski (Kraków-Prokocim), 48. „Suwerenność – Honor – Praca” / „Kadra” (Kraków), 49. „Szczep Mohikanów” (grupa prowokacyjna, Klucze), 50. „Szczerbiec” (Kraków), 51. Tajna Organizacja Młodzieżowa „Orleńscy Wolności” (Myślenice), 52. Tajna Organizacja Młodzieży Niepodległej (Balin), 53. Tajny Związek Harcerstwa Polskiego „Sępy” (Myślenice), 54. „Wilcze Gniazdo” / Polska Organizacja Młodzieżowa „Wilcze Gniazdo” / Legion Białego Orła (Kraków), 55. „Wolne Życie” (Bolesław), 56. „Wolność” (Centralne Więzienie Progresywne, Jaworzno), 57. „Wolność - Niepodległość” (Jaworzno), 58. „Wolność – Równość - Braterstwo” (Klucze), 59. „Wulkan” (Nowy Targ), 60. Zbrojna Organizacja Podziemna (grupa prowokacyjna, Skawina), 61. „Zielone Harcerstwo” / „Zielona Brygada” (Kraków), 62. Związek Czarnych Harcerzy Polski Podziemnej (Bielsko-Biała), 63. Związek Harcerstwa Polskiego „Buki” (Myślenice), 64. Związek Młodych Partyzantów (Kraków, Chrzanów), 65. Związek Młodzieży Patriotycznej „Nowe Wyzwolenie” (Radziechowy), 66. Związek Młodzieży Zbrojnej I (Tarnów-Mościce), 67. Związek Młodzieży Zbrojnej II (Tarnów-Mościce), 68. Związek Obrońców Ojczyzny (Tarnów), 69. Związek Oporu (Rajsko), 70. Związek Walczącej Młodzieży Polskiej / „Wolność i Sprawiedliwość” (Kraków), 71. Związek Walki Czynnej (Kraków), 72. Związek Wolności (Zbylitowska Góra), 73. Związek Wolnych Europejczyków (grupa prowokacyjna, Kraków).

Ponadto książka zawiera *Aneks* pt. *Zestawienie organizacji* oraz bardzo obszerną *Bibliografię* (s. 751-792). Dzieło zostało zaopatrzone w 30 ilustracji (a także w *Wykaz ilustracji*). Książka posiada *Indeks osobowy* oraz odrębny *Indeks geograficzny*.

Monografia ma walory poznawcze, dokumentacyjne, edukacyjne. Publikacja może być użyteczna dla historyków, pedagogów, socjologów, nauczycieli historii, wykładowców, nauczycieli edukacji regionalnej w edukacji historycznej, edukacji regionalnej, wiedzy o społeczeństwie, przysposobienia wojskowego, nadto dla harcerzy, instruktorów harcerskich w wychowaniu patriotycznym, wychowaniu rówieśniczym, jako rezerwuwar wzorców osobowych dla kształtowania prawego charakteru i służby dla Ojczyzny.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Faithful to Independent Poland : Anti-communist Youth Conspiracy in Cracow Region in 1945-1956

Abstract (Summary):

The monograph entitled *Faithful to Independent Poland : Anti-communist Youth Conspiracy in Cracow Region in 1945-1956* (in Polish: *Wierni Polsce Niepodległej : antykomunistyczna konspiracja młodzieżowa w województwie krakowskim w latach 1945-1956*), written by a historian Grzegorz Baziur, deals with the history of Polish postwar struggle for independence, especially with anti-communist conspiracy in Poland in the period of 1945-1956 in Cracow Region. The book presents youth anti-communist underground organizations in Malopolska in the period of Stalinism in Poland (1944-1956). The author also describes the Catholic Church and Christian youth organizations in post-war Poland, which were destroyed by communists. There is also some information on the subject of the liquidation of the Polish Scouting Association. The monograph is concerned with Polish secondary school and academic youth in 1945-1956 that is the time of the Stalinist regime in Poland. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Polish struggle for independence, anti-communist conspiracy in Poland (1945-1956), Krakow region, (1945-1956), anti-communist underground youth organizations in Poland (1944-1956), Stalinism in Poland, communist terror in Poland (1944-1956), The Catholic Church and Christian youth organizations in post-war Poland, liquidation of the Polish Scouting Association, Polish secondary school and academic youth (1945-1956)

Słowa-klucze:

historia, walka o niepodległość Polski, antykomunistyczna konspiracja w Polsce (1945-1956), województwo krakowskie (1945-1956), antykomunistyczne młodzieżowe organizacje konspiracyjne w Polsce (1944-1956), stalinizm w Polsce, komunistyczny terror w Polsce (1944-1956), Kościół katolicki i chrześcijańskie organizacje młodzieżowe w powojennej Polsce, likwidacja Związku Harcerstwa Polskiego, polska młodzież szkolna i akademicka (1945-1956),

Bibliografia (Bibliography):

Baziur Grzegorz, *Wierni Polsce Niepodległej : antykomunistyczna konspiracja młodzieżowa w województwie krakowskim w latach 1945-1956* / Grzegorz Baziur. – Kraków : Księgarnia Akademicka ; Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, 2010. – 855 s. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 39) Tom 39.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Czesław E. Blicharski, *W służbie mojej Małej Ojczyźnie Tarnopolem zwanej*, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka, Kraków 2013, 860, [1], s.

Monumentalne dzieło autorstwa Czesława E. Blicharskiego *W służbie mojej Małej Ojczyźnie Tarnopolem zwanej* jest w istocie pozycją wspomnieniową autora urodzonego jeszcze w niewoli, pod zaborami w Tarnopolu dnia 5 lipca 1918 r., rówieśnika Polski Odrodzonej (1918), zmarłego 21 marca 2015 r. w Zabrzcu na Górnym Śląsku.

Jego biografia mówi sama za siebie: nauka w II Gimnazjum im. J. Słowackiego w Tarnopolu (1928-1936), studia prawnicze w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (1936-1939), służba ochotnicza w Straży Obywatelskiej w Tarnopolu przed inwazją sowiecką (1939), próba ucieczki spod sowieckiej okupacji na Węgry (III 1940), aresztowanie przez NKWD (III 1940), uwięzienie w Humaniu i Stanisławowie (1940), skazanie na 5 lat łagru (1940), osadzenie w sowieckich więzieniach w Kijowie i Charkowie, wyjazd do łagrów w obszarze kręgu polarnego w rejon Mołotowska nad Morzem Białym (X 1940), następnie przez Wołogdę, Kotłas, Koźwę do Workuty, gdzie przebywał w 1941. Na mocy porozumienia Sikorski-Majski (1941) wyszedł z łagru, wyjechał do Buzułuku do polskiego wojska jako żołnierz kompanii podchorążych. Od grudnia 1941 był w I Eskadrze Lotniczej, potem w Ośrodku Lotnictwa i Marynarki, skąd dostał się do dywizjonu lotniczego w Kermine w Uzbekistanie.

Po wyjściu Armii Andersa wraz z polskimi żołnierzami z ZSRS, trafił przez Aszchabad do Teheranu w Persji, następnie w czerwcu 1942 do Glasgow w Wielkiej Brytanii, gdzie rozpoczął kurs pilotażu (I 1943), a po jego przerwaniu trafił na kurs bombardierów do Kanady (VI 1943), gdzie uzyskał stopień sierżanta Royal Air Force (I 1944). Po powrocie do Anglii (III 1944) kontynuował szkolenie wojskowe w Dywizjonie 303. W 1945 r. uczestniczył w kilkunastu lotach bojowych Dywizjonu 300 nad Niemcy (w lutym 1945 r. bombardował Drezno). Po II wojnie uzyskał stopień magistra prawa w Uniwersytecie w Oxfordzie. Wyjechał do Włoch (VII 1945), gdzie znalazł się w Polskim Korpusie Przysposobienia i Rozmieszczenia. Emigrował do Argentyny 1945-1956.

Powrócił do Polski, gdzie wraz z małżonką zamieszkał w Zabrze-Biskupicach na Górnym Śląsku i gdzie stworzył prywatne Archiwum Tarnopolskie (które powstawało w latach 1976-2002). Służbę Tarnopolanom i Tarnopolowi piórem uczynił głównym zadaniem swojego życia, a jako strażnik tarnopolskiej pamięci zdołał zgromadzić unikatowe w skali światowej zbiory archiwalne, obejmujące źródła pisane i fotograficzne, inedita (listy, relacje, wspomnienia, dokumenty wielu tysięcy Tarnopolan) i liczne pozycje drukowane dotyczące obecności polskiej w Tarnopolu i Ziemi Tarnopolskiej w XIX i XX w.

Książka poświęcona jest dziejom powstawania Archiwum Tarnopolskiego oraz historii badań nad Tarnopolem i Tarnopolszczyzną, składa się głównie z notatek i listów autora z lat 1976-1998. Główny trzon publikacji (s. 11-804) podzielony jest na rozdziały dot. poszczególnych lat od 1956 do 2008 r. (s. 11-798) oraz *Post scriptum* (s. 799-804). W *Aneksie* (s. 805-808) pomieszczono *Słowo ks. Zbigniewa Mroczkowskiego wygłoszone na Zjeździe Koleżeńskim Tarnopolan w Kozienicach w dniach 28-31 V 1987 r.* (s. 805-808). Książka zawiera indeks osobowy (obejmujący ok. 3,5 tysiąca nazwisk) oraz indeks geograficzny. Została zaopatrzona w 48 czarno-białych unikatowych fotografii z epoki. Dzieło ma walory poznawcze, dokumentacyjne i edukacyjne. Może być przydatne historykom dziejów polskich XX w., regionalistom, nauczycielom historii, uczniom, studentom jako materiał pomocniczy do wychowania patriotycznego i edukacji historycznej, a także miłośnikom Kresów, Tarnopola, Tarnopolszczyzny. Publikacja uzupełnia w jakiejś mierze jedną z „białych plam” dotyczących historii terenów utraconych przez Polskę w wyniku decyzji mocarstw w Jałcie i Poczdamie.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] In the Service of My Little Homeland called Tarnopol

Abstract (Summary):

The source-based book entitled *In the Service of My Little Homeland called Tarnopol* (in Polish: *W służbie mojej Małej Ojczyźnie Tarnopolem zwanej*) is a collection of documents written by Czesław E. Blicharski, a Polish hero of World War II. The book shows the life history of Czesław E. Blicharski (born in 1918 in Tarnopol / Ternopil, Tarnopole, died in Zabrze in Upper Silesia in 2015). It includes his biography and memoirs, letters and correspondence concerning mainly the so called Archive of Tarnopol. C. Blicharski was educated in the Juliusz Słowacki II Gymnasium in Tarnopol (1928-1936) in the Reborn Poland (1918-1939). Following he studied at the King Jan Kazimierz [John Casimir] University in Lvov for three years (1936-1939). He was a member of the Civic Guard in Ternopol at the time of the Soviet aggression against Poland (September 1939). Blicharski was

arrested by the NKVD (in March 1940) and he was a prisoner in Human and Stanislaviv (1940), in Kiev and Kharkov (1940), in Soviet Gulags in Molotowsk, White Sea (1940), Vologda, Kotlas, Kozhva, Vorkuta (1941) and Buzuluk. Then he became a soldier in the Polish Army (commanded by general Wladyslaw Anders) in the USSR. He was educated as a military pilot in First Air Squadron in the Centre for Aviation and Navy, especially in Air Squadron in town Kermine in Uzbekistan (the USSR). He went together with the Army of General Anders from Ashgabat to Tehran (Teheran) in Persia. Then he got to Glasgow in the United Kingdom and later undertook pilot training and the training of bombardiers in Canada in 1943. Following that he was a pilot in the Royal Air Force (1944), serving in Squadron No. 303 and Squadron No. 300. He took part in flights over Germany and in bombing the German city of Dresden in winter 1945. After World War II he studied at Oxford University. Blicharski lived also in Italy (1945), when he was in the Polish Resettlement and Deployment Corps. He emigrated to Argentina and lived there in 1945- 1956. In 1956 he returned to Poland and he lived in Zabrze in Biskupice District in Upper Silesia, where he worked on the Archive of Ternopil from 1976 to 2002. Blicharski wrote the history of this archive. There are unique literary sources and photographic sources related to the history of Ternopil and its region, as well as many unpublished works, manuscripts and thousands of letters written by many different people (1976-1998). The Blicharski collection called 'the Archive of Ternopil' is now in the Foundation of the Center for Research and Documentation of Polish Struggle for Independence in Cracow now. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Czeslaw E. Blicharski (1918 - 2015), Ternopil, biography, memories, Reborn Poland (1918-1939), Juliusz Slowacki II Gymnasium in Ternopil (1928-1936), Jan Kazimierz University in Lvov (1936-1939), Civic Guard in Ternopil (1939), arrest by the NKVD (III 1940), Soviet prison in Human and Stanislaviv (1940), Soviet prison in Kiev and Kharkov (1940), Soviet Gulags, GULAG, Molotowsk, White Sea (1940), Vologda, Kotlas, Kozhva, Vorkuta (1941), Buzuluk, Polish Army in the USSR, First Air Squadron, Centre for Aviation and Navy, Air Squadron in Kermine, Uzbekistan, Army of General Anders, Ashgabat, Tehran, Persia, Glasgow, United Kingdom, pilot training (1943), training of bombardiers in Canada (1943), Royal Air Force (1944), Squadron 303, Squadron 300, flights over Germany, bombing of Dresden (1945), University of Oxford, Italy (1945), Polish Resettlement and Deployment Corps, emigration, Argentina (1945-1956), re-emigration to Poland, Zabrze-Biskupice, Upper Silesia, Archive of Ternopil (1976-2002), written and photographic sources, unpublished works, letters (1976-1998),

Słowa-klucze:

historia, Czesław E. Blicharski (1918- 2015), Tarnopol, biografia, wspomnienia, Polska Odrodzona (1918-1939), II Gimnazjum im. J. Słowackiego w Tarnopolu (1928-1936), Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie (1936-1939), Straż Obywatelska w Tarnopolu (1939), aresztowanie przez NKWD (III 1940), sowieckie więzienie w Humaniu i Stanisławowie (1940), sowieckie więzienia w Kijowie i Charkowie (1940), sowieckie łagry, GUŁAG, Mołotowsk, Morze Białe, Wołogda, Kotłas, Koźwa, Workuta, Buzułuk, Wojsko Polskie w ZSRS, I Eskadra Lotnicza, Ośrodek Lotnictwa i Marynarki, dywizjon lotniczy w Kernine, Uzbekistan, Armia gen. Andersa, Aszchabad, Teheran, Persja, Glasgow, Wielka Brytania, kurs pilotażu, kurs bombardierów w Kanadzie (1943), Royal Air Force (1944), Dywizjon 303, Dywizjon 300, loty bojowe nad Niemcy, bombardowanie Drezna (1945), Uniwersytet w Oxford, Włochy (1945), Polski Korpus Przysposobienia i Rozmieszczenia, emigracja, Argentyna (1945-1956), reemigracja do Polski, Zabrze-Biskupice, Górny Śląsk, Archiwum Tarnopolskie (1976-2002), źródła pisane i fotograficzne, inedita, listy (1976-1998),

Bibliografia (Bibliography):

Blicharski Czesław E., *W służbie mojej Małej Ojczyźnie Tarnopolem zwanej*, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka, Kraków 2013, 860, [1], s., Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, t. 40.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Tadeusz Furgalski, *Wyrwa : Dziennik 1913-1916*. – Kraków : Księgarnia Akademicka : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, 2011. – 187 [4] s. tabl. : il.

Książka pt. *Wyrwa : Dziennik 1913-1916* jest pierwszą pełną edycją oryginalnych, autentycznych zapisów diariusza autorstwa Tadeusza Furgalskiego ps. „Wyrwa” (1890-1916), działacza niepodległościowego, członka Związku Strzeleckiego, wychowawcy żołnierzy, posiadającego stopień oficerski, majora 5. Pułku Piechoty Legionów, który poległ w bitwie pod Kostiuchnowką na Wołyniu 6/7 lipca 1916 r. Diariusz T. Furgalskiego odzwierciedla życie inteligencji w Galicji (głównie w Krakowie) przed I wojną światową oraz sprawy legionowe w okresie 1914-1916 r., w tym życie żołnierskie, bitwy i walki pozycyjne.

Dziennik T. Furgalskiego został podzielony na cztery rozdziały, według kolejnych lat jego prowadzenia (*Rok 1913, Rok 1914, Rok 1915, Rok 1916*). Do *Dziennika* zostały dołączone dwa aneksy – teksty dodatkowe autorstwa Tadeusza Furgalskiego: Aneks 1. pt. *Z dziejów mojego batalionu*, Aneks 2. pt. *Sprawozdanie z boju dnia 21 października 1915 roku*. Książka zawiera ponadto dodatkowe opracowania zagadnienia, tj. *Wstęp* (historyczno-metodologiczny) oraz studium biograficzne pt. *Tadeusz Furgalski „Wyrwa” (1890-1916)* autorstwa znanego historyka Piotra Cichorackiego. Publikacja została zaopatrzona w *Indeks osobowy* oraz *Indeks geograficzny*. Pozycja posiada siedem ilustracji.

Dziennik ma walory poznawcze i edukacyjne, nadto literackie, może być wykorzystany przez historyków do badań nad dziejami Legionów i Galicji, nadto może służyć jako materiał pomocniczy w edukacji historycznej, edukacji regionalnej, wychowaniu patriotycznym, wychowaniu wojskowym, harcerstwie jako przykład wzoru osobowego polskiego patrioty walczącego o niepodległość Ojczyzny.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] *Wyrwa : the Diary 1913-1916*

Abstract (Summary):

The book entitled *Wyrwa : A Diary 1913-1916* (in Polish: *Wyrwa : Dziennik 1913-1916*), written by Tadeusz Furgalski (1890-1916), concerns the period of 1913-1916. The author, who came from a family of Polish intelligentsia, described his life in Galicia, mostly in Krakow, and also his participation in The Shooters' Association and his military education. Wyrwa (the author's military pseudonym) was a soldier in World War I in the Polish Legions (1914-1916), assigned to 5th Infantry Regiment of the Legions in Volyn. He took part in the battle of Kostiuchnowka in 1916 and was killed in fighting. The book has been published in Polish.

Key words:

Tadeusz Furgalski (1890-1916), nicknamed "Wyrwa", Diary (1913-1916), Galicia, the life of the Polish intelligentsia in Galicia (1913-1914), Krakow, Shooters' Association, education of soldiers, World War I, Polish Legions (1914-1916), 5th Infantry Regiment of the Legions, Volyn, Battle of Kostiuchnowka (1916), Kostiuchnowka,

Słowa-klucze:

Tadeusz Furgalski ps. „Wyrwa” (1890-1916), dziennik (1913-1916), Galicja, życie inteligencji w Galicji (1913-1914), Kraków, Związek Strzelecki, wychowanie żołnierzy, I wojna światowa, Legiony Polskie (1914-1916), 5. Pułk Piechoty Legionów, Wołyń, bitwa pod Kostiuchnowką (1916), Kostiuchnowka

Bibliografia (Bibliography):

Furgalski Tadeusz, *Wyrwa : Dziennik 1913-1916* / Tadeusz Furgalski. – Kraków : Księgarnia Akademicka : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, 2011. – 187 [4] s. tabl. : il. ; 24 cm. – (Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; t. 41).

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Julian Kwiek, *Grudzień 1970 roku w Krakowie w świetle dokumentów. Przebieg wydarzeń i konsekwencje*, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka, Kraków 2012, 202, [3] s., il., seria: Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, t. 42.

Książka napisana przez znanego krakowskiego historyka składa się z obszernego wstępu (s. 5-49) oraz części zasadniczej pt. *Aneks. Wybór dokumentów* (s. 53-192). We wstępnej części autor prezentuje opis „wydarzeń”, przedstawiając obraz genezy protestów (XII 1970) oraz rodzaj kroniki faktów, jakie miały miejsce w samym grudniu 1970 r. w Polsce w związku z antykomunistycznymi wystąpieniami robotników Wybrzeża. Książka zawiera kronikę wydarzeń w Krakowie od grudnia 1970 r. do kwietnia 1971 r. Książka zawiera następujące rozdziały: 1) „Wydarzenia” Grudnia 1970 roku (s. 5-12), 2) *Przebieg „wydarzeń grudniowych” w Krakowskim* (s. 12-30), 3) *Strajki jako forma reakcji środowisk robotniczych* (s. 30-33), 4) *Inne formy reakcji* (s. 33-35), 5) *Po wydarzeniach* (s. 35-49). Książkę zaopatrzone w *Wykaz skrótów* (s. 193-194), *Indeks osobowy* (s. 195-200) oraz *Indeks geograficzny* (s. 201-202).

Książka przedstawia fakty, jakie miały miejsce w Krakowie, czyni to prezentując treść ówczesnych dokumentów wytworzonych przez komunistyczny aparat partyjny i komunistyczne służby (MO, SB) w okresie od dnia 11 grudnia 1970 r. do 20 marca 1971 r. W swoim wstępnym tekście (zarysie historycznym) notuje protesty krakowskich zakładów pracy mające miejsce aż do 2 kwietnia 1971 r. Autor dołożył wszelkich starań, aby zgromadzić unikatowe, źródłowe dokumenty archiwalne i przygotować je do druku. Publikacja o charakterze dokumentalnym jest przydatna dla historyków, nauczycieli historii oraz regionalistów. Pozwala na zapoznanie się z prawdziwą historią totalitarnego PRL.

The title in English:

December 1970 in Cracow in the Light of Documents. The Chronology of the Events and their Consequences

Abstract (Summary):

The author describes the workers' protests against communism in Cracow and Cracow Region in Poland from December 1970 to April 1971. He presents a chronicle of events and adds source-based documents (files) from the National Memory Institute in Cracow. The book contains mainly the documents of the communist secret police (secret service) and documents of the Polish United Workers' Party (communist party). The most substantial part consists of the files written by the Polish secret police between December 1970 and March 1971. As a source-based monograph focusing on the workers' protests in the factories in Cracow Region, it is the first book that deals with this problem.

Słowa-klucze / Key words: in Polish:

Polska, historia Polski, Kraków, województwo krakowskie, XX wiek, komunizm, protesty robotnicze przeciw komunizmowi, strajki, antykomunizm, Grudzień 1970, archiwalia, Instytut Pamięci Narodowej

Key-words:

Poland, history of Poland, Cracow, Cracow Region, the 20th century, communism, workers' protests against communism, strikes, anti-communism, December 1970, documents, files, the National Memory Institute.

Bibliografia / Bibliography:

Julian Kwiek, *Grudzień 1970 roku w Krakowie w świetle dokumentów .Przebieg wydarzeń i konsekwencje*, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka, Kraków 2012, 202, [3] s., il., seria: Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, t. 42.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Fedorowicz Szymon, ks., *Pułkownik Barta. Patriotyczna i niepodległościowa działalność pułkownika Przemysława Barthel de Weydenthal (1893-1919)*, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka, Kraków 2014, 193 s., seria: Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, t. 43.

Autor przedstawia biografię pułkownika Przemysława Barthela de Weydenthal (1893-1919), zapomnianego polskiego patrioty, członka Drużyn Strzeleckich, organizatora polskiej artylerii podczas I wojny, legionisty, żołnierza walczącego o niepodległość Polski, emisariusza Polskiej Organizacji Wojskowej. Książka składa się z odautorskiego *Wstępu* (s. 5-9) oraz z następujących rozdziałów dotyczących poszczególnych etapów życia i walki omawianego bohatera: I. *Młodzieńczy sen o szpadzie* (s. 11-28), w tym podrozdziały – 1) *Szkoła* (s. 11-16), 2) *Wojsko* (s. 16-28); II. *Praca w polu – oficer artylerii legionów Polskich 1914-1917 – Borucki* (s. 29-60), w tym podrozdziały – 1) *W 5 baterii artylerii Legionów* (s. 29-43), 2) *Dowódca dywizjonu haubic polowych w działalności bojowej* (s. 43-49), 3) *Kapitan Legionów Polskich* (s.49-60), III. (s. 61-65), IV. *Misja specjalna – emisariusz Polskiej Organizacji Wojskowej na Kresach Wschodnich* (s. 67-112), w tym podrozdziały – 1) *Pułkownik Barta. Próba ratowania wojska III Korpusu Polskiego – szef sztabu* (s. 79-93), 2) *Zamach w I Korpusie Polskim – walka o honor żołnierza polskiego* (s. 93-112), V. *Wojsko Polskie – dowódca artylerii w 4 Dywizji Strzelców polskich generała Żeligowskiego* (s. 113-130), VI. *Obrona honoru – sprawa w Oficerskim Trybunale Orzekającym* (s. 131-142), VII. *Post mortem – ekshumacja i translacja* (s. 143-152), *Zakończenie*. (s. 153-154). Książka zawiera także *Aneksy* (s. 155-173), w których skład wchodzi cztery niezwykle istotne dla kształtowania postaw patriotycznych w wojsku dokumenty źródłowe z epoki: I. *Wartość wojska* (s. 155-158), II. *Zwierzchności legionowe. Referat dla przedstawicielstwa politycznego. Wrzesień 1917 r.* (s. 159-168), III. *Wojsko Polskie. Artykuły wojenne dla Wojska Polskiego Warszawa 1917* (s. 169-172), IV. [bez tytułu, inc. „...Wasza Cesarska i Królewska Apostolska Mości! Najjaśniejszy Panie!”; list Przemysława Barthela de Weydenthal, kapitana Legionów Polskich do Cesarza

Austro-Węgier, Łomża, 9 sierpnia 1917] (s. 173). Książka zawiera także obszerną *Bibliografię* (s. 175-180), *Indeks nazwisk* (s. 181-185), *Indeks geograficzny* (s. 187-190), *Wykaz ilustracji* (s. 191-193).

The title in English:

Colonel Barta. The Patriotic and Independent Activity of Colonel Przemysław Barthel de Weydenthal (1893-1919)

Abstract / Summary:

The book presents a biography of colonel Przemysław Barthel de Weydenthal (1893-1919), called 'Colonel Bartha', who as a patriot and a member of the Polish Legions took part in the Polish struggle for independence during World War I (1914-1918). He also fought against the Soviet forces and died from the wounds received in a battle near Odessa in April 1919. The author presents Colonel Barta's life focused on patriotic activity and fight for Polish independence.

Słowa-klucze / Key words: in Polish:

pułkownik Barta, Przemysław Barthel de Weydenthal (1893-1919), Polska, historia Polski, patriotyzm, niepodległość, armia rosyjska, armia austro-węgierska, I wojna światowa, Legiony Polskie, Ukraina, wojna polsko-bolszewicka (1919-1920),

Key words:

colonel Barta, Przemysław Barthel de Weydenthal (1893-1919), Poland, history of Poland, patriotism, independence, Russian Army, Austrian-Hungarian Army, World War I, Polish Legions, Ukraine, Polish-Bolshevik war (1919-1920),

Bibliografia / Bibliography:

Fedorowicz Szymon, ks., *Pułkownik Barta. Patriotyczna i niepodległościowa działalność pułkownika Przemysława Barthel de Weydenthal (1893-1919)*, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka, Kraków 2014, 193 s., seria: Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, t. 43.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Majchrowski Jacek M., *Pierwsza Kompania Kadrowa. Portret oddziału*, wyd. 3 popr. i uzup., Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2014, 217 s.; seria: Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, t. 44.

Książka pt. *Pierwsza Kompania Kadrowa : portret oddziału* autorstwa znanego krakowskiego historyka, politologa, prawnika Jacka M. Majchrowskiego kreśli w syntetyczny sposób dzieje tej formacji wojskowej, będącej trzonem Legionów Polskich Józefa Piłsudskiego. Publikacja w zasadzie składa się z dwóch typów rozdziałów: I. rozdziałów poświęconych zagadnieniem ogólnym „kadrówki”, która 6 sierpnia 1914 r. wyruszyła z krakowskich Oleandrów na swój pierwszy szlak bojowy oraz II. rozdziałów skupiających się na korpusie oficerskim i żołnierskim tej formacji, z wyszczególnieniem sylwetek poszczególnych osób (indywidualnych wojskowych), przez co książka zyskuje rangę specyficznego, tematycznego słownika biograficznego dotyczącego tylko *Pierwszej Kompanii Kadrowej* Legionów Piłsudskiego (1914-1917). Autor zaopatrzył dzieło we własne *Słowo wstępne* oraz tekst pieśni *Pierwsza kadrowa* autorstwa Tadeusza Ostrowskiego ps. „Oster”. Początkowe, nienumerowane rozdziały książki koncentrują się na następujących zagadnieniach ogólnych, takich jak: 1) *Formowanie oddziału*, 2) *Charakterystyka oddziału*, 3) *Losy kadrowiaków*, 4) *Kadrówka według plutonów*. W kolejnych rozdziałach autor pomieścił biogramy poszczególnych wojskowych, rzeczowo według rodzaju służby, a w ramach danej służby – alfabetycznie wg osób. Mamy więc biogramy zgrupowane w kilku kolejnych rozdziałach zatytułowanych następująco: 5) *Dowództwo* (sześć biogramów), 6) *Patrol „Beliny”* (osiem biogramów), 7) *Patrol sanitarny* (cztery biogramy), 8) *Podoficerowie* (trzy biogramy), 9) *Żołnierze* (sto czterdzieści trzy biogramy). Razem sto sześćdziesiąt cztery biogramy osób wojskowych (jak dotychczas najobszerniejszy i najbogatszy w zasób informacji słownik ‘kadrowiaków’). Książka posiada wykaz źródeł (*Źródła*). Pozycja jest bogato ilustrowana, pomieszczono w niej sto dziesięć czarno-białych fotografii portretowych żołnierzy, podoficerów i oficerów oraz dziesięć innych fotografii poglądowych (także czarno-białych). Książka zawiera osobne dwa indeksy: *Indeks*

nazw osobowych oraz *Indeks nazw geograficznych*. Publikacja ma walory poznawcze, poglądowe, edukacyjne, może być użyteczna dla historyków, wykładowców, pedagogów, instruktorów, harcerzy, wojskowych, studentów, uczniów, młodzieży, osób zainteresowanych dziejami Legionów. Książka może służyć jako materiał pomocniczy dla nauczycieli historii, regionalistów, zwłaszcza w edukacji historycznej, edukacji regionalnej, przysposobieniu wojskowym, przysposobieniu obronnym jako środek dydaktyczny wychowania patriotycznego, skrótowny w opisie rezerwuar wzorców ‘bohaterskich’ postaw „kadrowiaków” godnych naśladowania przez kolejne pokolenia. W wyniku dodatkowych kwerend i pracy redaktorskiej książka została dość znacznie zmieniona, poprawiona i uzupełniona o nowe biografie oraz nowe informacje dotyczące poszczególnych legionistów. Różni się w sposób istotny od wydania poprzedniego także nową, inną okładką.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] *The First Cadre Company : a Portrait of the Detachment*

Abstract (Summary):

The monograph entitled *The First Cadre Company : a Portrait of the Detachment* (in Polish: *Pierwsza Kompania Kadrowa : portret oddziału*), written by Jacek M. Majchrowski, the present mayor of Cracow, deals with the First Cadre Company (1914-1917), the predecessor of and then the main core of the Polish Legions commanded by Józef Piłsudski (1867-1935) who later became Marshal of Poland. The book shows a very important part of Polish military history during World War I. This is a biographical dictionary of Polish officers and Polish soldiers. It also includes a biography of the famous lancer Władysław Belina Prazmowski (1888-1938). The book has been published in Polish.

Key words:

history, World War I, Polish military history, the First Cadre Company (1914-1917), Polish Legions, Józef Piłsudski (1867-1935), Władysław Belina Prazmowski (1888-1938), biographical dictionary, Polish officers, Polish soldiers,

Słowa-kluce:

historia, I wojna światowa, historia polskiej wojskowości, Pierwsza Kompania Kadrowa (1914-1917), Legiony Polskie, Józef Piłsudski (1867-1935), Władysław Belina Prazmowski (1888-1938), słownik biograficzny, polscy oficerowie, polscy żołnierze,

Bibliografia / Bibliography

Majchrowski Jacek M., *Pierwsza Kompania Kadrowa. Portret oddziału*, wyd. 3 popr. i uzupeł., Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2014, 217 s.; seria: Biblioteka Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, t. 44.

GRUPA II:

**Wydawnictwa fundacyjne (nieseryjne), wydane poza serią
'Biblioteki Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego'
(1998-2014).**

Second Group:

**Publications of the Foundation issued outside the series entitled
"The Library of the Centre for Research and Documentation
of Polish Struggle for Independence" (1998-2014).**

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Bądź wierny, idź! Pieśni wolności, muzyka i śpiew Stanisław Markowski, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 1998, płyta CD, czas całkowity: 43:58.*

[Rec.:] Muzyka i śpiew Stanisław Markowski, *Bądź wierny, idź! : Pieśni wolności : Lechoń : Baczyński : Herbert : Narbutt : Baliński : i inni, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 1998, [2], 20, [2] s. [broшура]*

Płyta kompaktowa pt. *Bądź wierny, idź!* z muzyką i śpiewem Stanisława Markowskiego, znanego krakowskiego artysty fotografika, pieśniarza, kompozytora i filmowca zawiera 16 utworów muzycznych skomponowanych do patriotycznych tekstów znanych poetów polskich.

Na płycie pomieszczono następujące śpiewane utwory poetyckie: 1. *Polonez artyleryjski* Jana Lechonia (z 1916), 2. *Czerwona zaraza* Józefa Szczepańskiego „Ziutka” (z 26 VIII 1944), 3. *Westchnienie* Krzysztofa Kamila Baczyńskiego (z 23 IV 1944), 4. *Kolęda (Aniołowie biali...)* Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, 5. *Z wiatrem* Krzysztofa Kamila Baczyńskiego (z 29 X 1942), 6. *Pomnik Powstania Warszawskiego* Jerzego Narbutta (z 17 X 1978), 7. *Piosenka* Zbigniewa Herberta (z 1998), 8. [*Śpij Jezusku...*] Walerii Iwankiewicz-Grynkiewicz (Kazachstan, XII 1942), 9. *Rodakom z Wilna* Bohdana Rudnickiego (z 1986), 10. *Polska Podziemna* Stanisława Balińskiego (Londyn 1944), 11. *Słowo o krwi* Tadeusza Śliwiaka (z X 1956), 12. *Żurawie* Apti’ego Bisultanowa z Czeczenii, w tłumaczeniu Issy Adajew i Klary Brodackiej, 13. *Kindżał* Akaki’ego Cereteli’ego z Gruzji (1905), w tłumaczeniu Artura Międzyrzeckiego, 14. *Co się z Polską stało* Stanisława Markowskiego (z XII 1995), 15. *Solidarni (Hymn Solidarności)* Jerzego Narbutta (z X 1980), 16. *Przesłanie Pana Cogito* Zbigniewa Herberta (z 1974). Ten ostatni tekst czyta Roman Hnatowicz, w tle utwór *Wolność ponad śmierć* Stanisława Markowskiego gra na trąbce Przemysław Sokół.

Utwory muzyczne pomieszczone na płycie, których kompozytorem jest Stanisław Markowski zostały wykonane przez dziesięcioosobowy zespół o bogatym instrumentarium (instrumenty w trzech sekcjach: smyczkowej, dętej i klawi-

szowej) w składzie : Stanisław Markowski (śpiew, fortepian), Jan Nazimek (skrzypce), Michał Woźniak (altówka), Tatiana Judycka (wiolonczela), Katarzyna Marczak (klarnet), Przemysław Sokół (trąbka), Tomasz Hernik (puzon), Janusz Wojtarowicz (akordeon), Krzysztof Cyran (gitara), Krzysztof Oczkowski (mandolina). Aranżacji utworów dokonali Stanisław Markowski oraz Krzysztof Cyran, masteringu – Aleksander Wilk i Michał Woźniak. Płyta została zaopatrzona w fotografię autorstwa Stanisława Markowskiego, wykonaną w Krakowie-Nowej Hucie 15 października 1982 r. w czasie jednego z protestów podczas stanu wojennego.

Razem z płytą w zestawie dodano broszurę z tekstami wszystkich wykonywanych utworów, spisem wszystkich utworów wraz z podaniem czasów ich trwania, spisem muzyków.

Płyta – wraz z dołączoną doń broszurą – posiada walory estetyczne (poetyckie, muzyczne, graficzne) oraz edukacyjne, zwłaszcza wychowawcze w zakresie wychowania patriotycznego, wychowania przez sztukę, wychowania estetycznego, wychowania muzycznego, wychowania literackiego. Pozycja może być wykorzystana na lekcjach jako materiał pomocniczy przez nauczycieli historii, edukacji regionalnej, muzyki (wychowania muzycznego), języka polskiego, jak również podczas szkolnych akademii czy uroczystych apeli jako użyteczny środek dydaktyczny, kształtujący polskość, patriotyzm, ducha polskiego, jako sztuka krzepiąca w chwilach trudnych dla Polaków. Patriotyczna poezja śpiewana w autorskim wykonaniu Stanisława Markowskiego warta jest uwagi miłośników sztuki, koneserów, kolekcjonerów płyt, jako wyposażenie w płytotekach bibliotek szkolnych i domów kultury, parafii, świetlic. Należy dodać, że w wielu z tych pięknych utworów pojawiają się motywy religijne, duchowe lub moralne, stąd także ich szczególna wartość w edukacji chrześcijańskiej.

Stanisław Markowski jest bardzo znanym polskim artystą (pieśniarzem, muzykiem, kompozytorem, poetą, fotografikiem, filmowcem), to człowiek-orkiestra (dosłownie i w przenośni), potrafi sam napisać teksty poetyckie, skomponować do nich muzykę, zaśpiewać je i zagrać, nagrać je na płytę, stworzyć do tej płyty okładkę, z pięknymi własnymi, artystycznymi fotografiami lub ilustracjami, następnie stworzyć do tej muzyki teledysk i nakręcić film (filmuje także, latając balonem nad Krakowem...), a nadto porwać publiczność swoją sztuką na koncercie. Ponadto jest wielkim patriotą polskim, służy Bogu, Ojczyźnie i bliźnim bezinteresownie.

Artysta ten dał się poznać w latach 80. XX w. w okresie komunizmu w Polsce jako nieugięty antykomunista i niezależny fotografik-dokumentalista, dzięki czemu uchwycił, narażając własne zdrowie i życie, wiele scen np. walki ulicznej i demonstracje pacyfikowane przez komunistyczne ZOMO (Zmechanizowane Odwoły Milicji Obywatelskiej) w Krakowie-Nowej Hucie. Stał się przez to artystą-legendą czasów „Solidarności” i walki o niepodległość, wolność i suwerenność

Polski pod okupacją rosyjską (sowiecką). Stąd płyta z podtytułem *Pieśni wolności* ma szczególne znaczenie dla Polaków, ponieważ opiewa na niej wolność, tak bardzo umiłowaną przez Lechitów.

Oto, co napisano o nim w haśle „Markowski Stanisław” w *Encyklopedii Solidarności* [dopowiedzenia w nawiasach kwadratowych pochodzą od autora niniejszej recenzji]:

„Stanisław Markowski, ur. 8 V 1949 w Częstochowie. Absolwent geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie (1972). Fotografik, kompozytor, poeta.

W 1971 zadebiutował jako fotograf wystawą *Klimaty Krakowa*. 1972-1974 prowadził pracownię fotograficzną w Muzeum UJ [Uniwersytetu Jagiellońskiego] u prof. Karola Estreichera, 1974-1975 instruktor fotografii w Młodzieżowym Domu Kultury w Nowej Hucie. Od 1975 niezależny fotografik, 1975-1977 fotoreporter w Krajowej Agencji Wydawniczej. Od 1977 członek Związku Polskich Artystów Fotografików. Zbierał i ujawniał nieznane materiały fotograficzne i fonograficzne, m.in. z [antykomunistycznych demonstracji w Polsce] XII 1970. Fotografował m.in. «czarny marsz» w V 1977 po śmierci Stanisława Pyjasa, wszystkie pielgrzymki Jana Pawła II do Ojczyzny, strajk w Stoczni Gdańskiej im. Lenina w VIII 1980, wprowadzenie stanu wojennego, demonstracje w Krakowie i Nowej Hucie, pogrzeb ks. Jerzego Popiełuszki [w XI 1984]. 1980-1989 współpracował z „Tygodnikiem Powszechnym”, do dziś z tygodnikiem „Niedziela”. W [atach]. 80. wykonywał zdjęcia spektakli w Teatrze Starym w Krakowie; 1980/1981 współpracował z Andrzejem Wajdą przy filmie *Człowiek z żelaza*.

1980-1981 członek Komitetu Porozumiewawczego Związków Twórczych i Naukowych; współtwórca wystawy *Fotografie z lat 1956, 1968, 1976, 1980*. W XI 1980 autor muzyki do wiersza Jerzego Narbutta *Solidarni* (oficjalny hymn „S” [Solidarności]). W 1981 działacz krakowskiego KOWZP [Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania]; we współpracy z „S” [„Solidarnością”] rozpoczął przygotowania do wielkiej wystawy *Póki my żyjemy* przerwane przez stan wojenny [13 XII 1981 r.]. [W dniach] 11-12 XII 1981 uczestnik [przerwanego przez władze komunistyczne] Kongresu Kultury Polskiej.

Po 13 XII 1981 współorganizator niezależnych wystaw fotograficznych i działań artystycznych w wielu kościołach Polski, blisko związany z kościołem św. Maksymiliana Marii Kolbego w Krakowie-Mistrzejowicach i ks. Kazimierzem Janczarem oraz ks. Tadeuszem Isakowiczem-Zaleskim. W 1986 nakładem podziemnego pisma „PWA” [„Przeglądu Wiadomości Agencyjnych”] wydał album *Świadectwa – Polska po 13 grudnia w fotografii* ze zdjęciami własnymi i fotografów zaangażowanych w dokumentowanie oporu społecznego wobec reżimu [komunistycznego].

Od 1992 członek Zarządu Fundacji Sacr-Art, w 1999 współinicjator Ruchu Obywatelskiego Dobre Media – Media Bez Przemocy, w 2001 założyciel Krakowskiego Forum Kultury Polskiej, 12-13 XII 2001 organizator Krakowskiego

Kongresu Kultury Polskiej pn. *Co po nas zostanie*. Od 2000 członek Komitetu Inicjatywy Ustawodawczej w związku z problemem przemocy w mediach, 2004-2007 w Radzie Programowej Obchodów 750-lecia Lokacji Miasta Krakowa. Od 2007 w Zarządzie Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego; realizator autorskich filmów dokumentalnych dla TVP Kraków [Telewizji Polskiej, Oddział Kraków]. 2007-2008 członek Komisji Rewizyjnej i Komisji Artystycznej w ZPAF [Związku Polskich Artystów Fotografików] Oddział w Krakowie. Od 2009 członek Rady Programowej Radia Kraków.

Autor 25 albumów fotograficznych, m.in. *Drogami św. Franciszka z Asyżu* (1987), *Fotografie z lat 1980-1989* (1990), *Pejzaż święty. Polskie kościółki drewniane* (1998), *Ziemia Zbawiciela* (2000), *Klimaty Krakowa* (2001), *Ziemia Apostołów Pawła i Jana* (2002), *Oblicza polskiego dworu* (2003). Autor wystaw fotograficznych w kraju i zagranicą. Jego prace znajdują się w zbiorach muzeów i galeriach m.in. w Lozannie, Bostonie, Tel Avivie, Warszawie, Wrocławiu, Krakowie oraz w monografiach i encyklopediach fotografii, m.in. *Wszystko o fotografii* (1978), Michela Auera *Editions Camera Obscura* (Geneve 1985), Jerzego Lewczyńskiego *Antologia Fotografii Polskiej 1839-1989* (1989). Pianista, kompozytor, wydał autorskie płyty: *Tęsknota* (2003), *Bądź wierny, idź!* (2008) [1998 – dop. M.M.T.].

U honorowany przez Związek Polskich Artystów Fotografików medalem im. Jana Bułhaka (1977), Nagrodą im. Eugeniusza Lokajskiego (1988); wyróżniony odznaką Zasłużony Działacz Kultury (2000), I Nagrodą w Ogólnopolskim Konkursie Plastycznym w Bielsku Białej *Misterium Cierpienia, Misterium Odkupienia* (2005). Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2008), medalem Gloria Artis (2009)” (cytowane tu w całości hasło „Markowski Stanisław” (autor hasła: Sławomir Chmura) pochodzi z wydania internetowego *Encyklopedii Solidarności*, adres w sieci internetowej http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=Stanis%C5%82aw_Markowski [31.03.2015])

Stanisław Markowski opublikował drukiem m.in. następujące albumy fotograficzne: *Klimaty Krakowa*, *Podróże w miejscu*, *Świat którego już nie ma*, *Tango Argentino*, *Dwórki polskie*, *Polska z nieba*, *Pejzaż święty - polskie kościoły drewniane*, *Kard. Karol Wojtyła 1976-1978*, *Czas Solidarności 1980-1981*, *Nowa Huta - Stan wojenny, Kraków 1981-1989*, *Pielgrzymki Ojca Św. Jana Pawła II do Ojczyzny 1979-2003*, *Po śmierci Jana Pawła II*. Artysta prowadzi własną stronę internetową pod następującym adresem sieciowym: <http://stanislawmarkowski.com/>

Tam można przez internet odsłuchać on-line pieśni śpiewane przez Stanisława Markowskiego, m.in. opisywane w tej recenzji, a znajdujące się na płytach *Bądź wierny, idź!* oraz *Tęsknota*. Bezpośredni adres do podstrony z jego muzyką: http://stanislawmarkowski.com/index.php?option=com_content&view=article&id=101&Itemid=97

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Be Faithful, Go! : Songs of Freedom [audio compact disc]

[Rev.:] Be Faithful, Go! : Songs of Freedom : Lechon : Baczynski : Herbert : Narbutt : Balinski : and Others, [a book with texts]

Abstract (Summary):

The audio compact disc entitled Be Faithful, Go! : Songs of Freedom (in Polish: Bądź wierny, idź! : Pieśni wolności) together with an accompanying book of texts entitled Be Faithful, go! : Songs of Freedom : Lechon : Baczynski : Herbert : Narbutt : Balinski : and Others (in Polish: Bądź wierny, idź! : Pieśni wolności : Lechoń : Baczyński : Herbert : Narbutt : Baliński : i inni) contains mainly many Polish patriotic songs sung by a Polish artist Stanisław Markowski (born 1949). These songs deal with such themes as fidelity, Poland, patriotism, anti-communism, freedom. The music has been composed to Polish poems by Jan Lechon (1899-1956), Jozef Andrzej Szczepanski (1922-1944), Krzysztof Kamil Baczynski (1921-1944), Jerzy Stanisław Narbutt (1925-2011), Zbigniew Herbert (1924-1998), Waleria Iwankiewicz-Grynkiewicz from Kazachstan, Bohdan Rudnicki (1918-1993), Stanisław Balinski (1898-1984), Tadeusz Sliwiak (1928-1994) and also to the poems by Apti Bisultaanov (1953-) from Chechnya and Akaki Rostonovic Cereteli (1840-1915) from Georgia. The book and the audio compact have been published in Polish.

Key words:

history, compact disc, fidelity, Poland, patriotism, anti-communism, freedom, songs, music, singing, Polish poetry, Stanisław Markowski (1949-), Jan Lechon (1899-1956), Jozef Andrzej Szczepanski (1922-1944), Krzysztof Kamil Baczynski (1921-1944), Jerzy Stanisław Narbutt (1925-2011), Zbigniew Herbert (1924-1998), Waleria Iwankiewicz-Grynkiewicz, Kazachstan, Bohdan Rudnicki (1918-1993), Stanisław Balinski (1898-1984), Tadeusz Sliwiak (1928-1994), Apti Bisultaanov (1953-), Akaki Rostonovic Cereteli (1840-1915), Chechnya, Georgia,

Słowa-kluźe:

historia, płyta kompaktowa, wierność, Polska, patriotyzm, antykomunizm, wolność, pieśni, muzyka, śpiew, polska poezja, Stanisław Markowski (1949-), Jan Lechoń (1899-1956), Józef Andrzej Szczepański (1922-1944), Krzysztof Kamil

Baczyński (1921-1944), Jerzy Stanisław Narbutt (1925-2011), Zbigniew Herbert (1924-1998), Waleria Iwankiewicz-Grynkiewicz, Kazachstan, Bohdan Rudnicki (1918-1993), Stanisław Baliński (1898-1984), Tadeusz Śliwiak (1928-1994), Apti Bisultaanov (1953-), Akaki Rostonovič Cereteli (1840-1915), Czeczenia, Gruzja,

Bibliografia (Bibliography):

Bądź wierny, idź! : Pieśni wolności, muzyka i śpiew Stanisław Markowski, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 1998, czas całkowity: 43:58 (płyta CD).

Muzyka i śpiew Stanisław Markowski, *Bądź wierny, idź! : Pieśni wolności : Lechoń : Baczyński : Herbert : Narbutt : Baliński : i inni*, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 1998, [2], 20, [2] s. (broшура z tekstami piosenek).

Markowski Stanisław, oprac. Sławomir Chmura, [w:] *Encyklopedia Solidarności*, wydanie internetowe dostępne pod adresem: http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=Stanis%C5%82aw_Markowski [dostęp 31.03.2015].

Stanisław Markowski [strona internetowa] <http://stanislawmarkowski.com/> [dostęp.: 31.03.2015].

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] 19 lat Małopolskiej Solidarności : wystawa dokumentalna : 25.09 -9.10.1999 : Biblioteka Jagiellońska / Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Zarząd Regionu Małopolska NSZZ „Solidarność”. – [Kraków] : Niezależna Oficyna Wydawnicza Gdzieś w BJ, 1999, - 8 s.

Publikacja pt. *19 lat Małopolskiej Solidarności : wystawa dokumentalna : 25.09 -9.10.1999 : Biblioteka Jagiellońska* jest katalogiem wystawy zorganizowanej w Bibliotece Jagiellońskiej po zakończeniu akcji ‘Wiosenne Zbieranie Bibuły’, ogłoszonej przez Fundację Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w kwietniu 1999 r. Druk katalogu został wykonany na maszynie offsetowej z okresu stanu wojennego w trakcie otwarcia wystawy w Bibliotece Jagiellońskiej dnia 25 IX 1999 r. Katalog składa się z kalendarium ważniejszych wydarzeń w Krakowie dotyczących walki o niepodległość (od 3 maja 1946 do 4 czerwca 1989). Na wewnętrznych stronach okładki pomieszczono fotografię z walk ulicznych w Nowej Hucie w latach 80. Broszura walory poglądowe, patriotyczne, może służyć nauczycielom, historykom, regionalistom jako skrótowy, syntetyczny przegląd wydarzeń oporu wobec komunizmu w Krakowie.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] 19 Years of “Solidarity” in Malopolska : Documentary Exhibition : 25.09 - 9.10.1999 : the Jagiellonian Library

Abstract (Summary):

A book entitled *19 Years of “Solidarity” in Malopolska: A Documentary Exhibition: 25. 09 – 9. 10. 1999* (in Polish: *19 lat Małopolskiej Solidarności : wystawa dokumentalna : 25.09 -9.10.1999 : Biblioteka Jagiellońska*) is a catalogue of the exhibition in the Jagiellonian Library. This publication concerns the history of the independent trade union "Solidarity" of Malopolska Region in Poland, especially its history in Cracow (Krakow). also at the time of martial law in Poland (1981-1983).

The documentary exhibition on the subject of “Solidarity” in Malopolska in 1980-1999 took place in the Jagiellonian Library. It was connected with the so called "Spring Collection of Independent Papers". It was also concerned with underground publishing in 1976-1990, numerous publications issued outside the censorship in Poland at that time. i.e. 1976-1990. The exhibition was prepared by the Foundation of the Center for Research and Documentation of Polish Struggle for Independence. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Malopolska, Poland, Krakow, Solidarity in Malopolska (1980-1999), documentary exhibition, Jagiellonian Library, Spring Collection of Papers, second (independent) publishing circulation (1976-1990), publications issued outside the censorship in Poland (1976-1990), Foundation of the Center for Research and Documentation of Polish Struggle for Independence, martial law in Poland (1981),

Słowa-klucze:

historia, Małopolska, Polska, Kraków, NSZZ Solidarność w Małopolsce (1980-1999), wystawa dokumentalna, Biblioteka Jagiellońska, Wiosenne Zbieranie Bibuły, II obieg wydawniczy (1976-1990), Druki wydawane poza cenzurą w Polsce (1976-1990), Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, stan wojenny w Polsce (1981),

Bibliografia (Bibliography):

19 lat Małopolskiej Solidarności : wystawa dokumentalna : 25.09 -9.10.1999 : Biblioteka Jagiellońska / Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Zarząd Regionu Małopolska NSZZ „Solidarność”. – [Kraków] : Niezależna Oficyna Wydawnicza Gdzieś w BJ, 1999, - 8 s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Polacy w Krasnojarskim Kraju. Wystawa. Biblioteka Jagiellońska 28 X – 15 XI 1999*, [opracowanie Jan Brzeski, Olga Podborska, Jarosław Szarek], Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Stowarzyszenie Wspólnota Polska – Oddział w Krakowie, Komisja Historyczna Związku Sybiraków – Oddział w Krakowie, wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków 1999, 47, [16] s.

Publikacja jest w zasadzie pierwszym tego typu opracowaniem zagadnienia obecności Polaków w Kraju Krasnojarskim na Syberii w Rosji XVII-XX w. W kilku rozdziałach przedstawiono kolejne etapy pobytu osób narodowości polskiej nad Jenisejem, począwszy od pionierów zagospodarowywania tych ziem – Pawła Chmielewskiego i Andrzeja Dubieńskiego w XVII w., poprzez osadników i pierwszych zesłańców w XVIII w. (życie i tworzenie miast i osiedli), następnie poprzez Polaków-carskich zesłańców politycznych (szczególnie po Powstaniu Listopadowym i Styczniowym), wcielonych karnie do syberyjskich batalionów carskiej armii, oraz wolnych osiedleńców w XIX w. (szukających tu zatrudnienia jako specjaliści) w czasie istnienia Imperium Rosyjskiego, żołnierzy polskiej armii na Syberii (5. Dywizja Strzelców ok. 1919-1920) w okresie bolszewickiej rewolucji, aż po przymusowych łagierników, prześladowanych, deportowanych w XX w. w okresie sowieckiego komunizmu (np. do Norylska) i współczesne życie potomków polskich zesłańców i osadników już za czasów Federacji Rosyjskiej pod koniec XX w. (np. Dom Polski w Krasnojarsku). W publikacji uwzględniono zatem prawie 400 lat polskiej obecności w Krasnojarskim Kraju. Publikacja uwzględnia także życie religijne syberyjskich Polaków, kościoły, sylwetki księży (np. takie, jak ks. Walter Czyżsek), Książka zajmuje się także wkładem Polaków do kultury tego rejonu (np. Włodzimierza Sokołowskiego, architekta guberni jenisejskiej). Publikacja jest pokłosiem wystawy *Wisła-Jenisej-400 lat (Historia Polaków w Krasnojarskim Kraju)* prezentowanej w Krasnojarsku we wrześniu 1999 r., lecz może służyć jako rodzaj lektury wprowadzającej w zagadnienie. Dzieło zawiera ilustracje, w tym m.in. reprodukcje historycznych map, rzadkich dokumentów, oraz unikatowe fotografie przedstawiające osoby i miejsca związane z pobytem Polaków w tym

rejonie Syberii. Warto zwrócić uwagę na syntetyczną tabelę pt. *Etapy przymusowego (zesłania) i dobrowolnego osadnictwa polskiego w Kraju Krasnojarskim* oraz na wykaz pt. *Większe kompleksy lagrowe Kraju Krasnojarskiego*. Książka ma walory poglądowe i edukacyjne, może służyć nauczycielom historii, uczniom, studentom.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Poles in Krasnoyarsk Region : An Exhibition. The Jagiellonian Library, October 28th – November 15th, 1999

Abstract (Summary):

The book entitled *Poles in Krasnoyarsk Region: An Exhibition. The Jagiellonian Library October 28 – November 15, 1999* (in Polish: *Polacy w Krasnojarskim Kraju. Wystawa. Biblioteka Jagiellońska 28 X – 15 XI 1999*) is a catalogue of the exhibition that took place in the Jagiellonian Library at the Jagiellonian University of Cracow (Krakow). It was concerned with the history of the Poles who had lived in Krasnoyarsk Region in Siberia, in Russia (17th-20th centuries), and in the Soviet Union (20th century). The book contains a short history of the Poles in Siberia, e.g. Pawel Chmielewski (17th century), Andrzej Dubiński (17th century), and of other Polish exiles (18th-20th century), especially after the November Uprising in 1830-1831, or after the January Uprising in 1863-1864. The book also deals with the history of the Siberian battalions of the tsarist army in the Russian Empire and the Polish Army in Siberia in 1919-1920, especially with the 5th Rifle Division. The book also briefly presents the bolshevik revolution and the prisoners' camps in Krasnoyarsk Region (the so called GULAG), the deportations of Poles to Siberia in the 20th century under the Soviet rule, especially in the town Norilsk. The book also deals with the present life of the Poles (i. e. at the end of the 20th century) in the Russian Federation, e.g. the Polish House in Krasnoyarsk and the contemporary religious life of the Poles centred in the Roman Catholic churches in Siberia, e.g. Polish priests in Siberia (Brother Walter Czyszek). The book also concerns the Polish culture in Siberia, e.g. the life and work of Włodzimierz Sokółowski who created the Siberian architecture in the Governorate of Jenisej Region. The exhibition in the Jagiellonian Library was prepared by the Center for Research and Documentation of the Polish Struggle for Independence. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Poles, Krasnoyarsk Region, Siberia, Russia, The Soviet Union, history of Poles in Siberia (17th -20th century), Paul Chmielewski (17th century), Andrew

Dubiński (17th century), Polish exiles (18th - 20th century), the November Uprising of 1830-31, the January Uprising of 1863-64, Siberian battalions of the tsarist army, Russian Empire, Polish Army in Siberia (1919-1920), 5th Rifle Division (1919-1920), bolshevik revolution, prisoners' camps in Krasnoyarsk Region, GULAG, Deportations of Poles to Siberia (20th century), Soviet communism, Norilsk, Russian Federation, Polish House in Krasnoyarsk, religious life of the Poles, Roman Catholic churches in Siberia, Polish priests in Siberia, Fr. Walter Czyszek, Polish culture in Siberia, Vladimir Sokolovsky, Siberian architecture, Governorate of Jenisej Region, documentary exhibition, Jagiellonian Library,

Słowa-klucze:

historia, Polacy, Krasnojarski Kraj, Syberia, Rosja, Związek Sowiecki, Historia Polaków na Syberii (17.-20. wiek), Paweł Chmielewski (17. stulecie), Andrzej Dubieński (17. stulecie), polscy zesłańcy (18-20 stulecie), Powstanie Listopadowe, Powstanie Styczniowe, syberyjskie bataliony carskiej armii, Imperium Rosyjskie, Polska Armia na Syberii (1919-1920), 5. Dywizja Strzelców (1919-1920), bolszewicka rewolucja, łagry w Krasnojarskim Kraju, GUŁAG, Deportacje Polaków na Sybir (XX w.), sowiecki komunizm, Norylsk, Federacja Rosyjska, Dom Polski w Krasnojarsku, życie religijne syberyjskich Polaków, kościoły katolickie na Syberii, polscy księża na Syberii, ks. Walter Czyszek, polska kultura na Syberii, Włodzimierz Sokołowski, architektura syberyjska, gubernia jenisejska, wystawa dokumentalna, Biblioteka Jagiellońska

Bibliografia (Bibliography):

Polacy w Krasnojarskim Kraju. Wystawa. Biblioteka Jagiellońska 28 X – 15 XI 1999, [opracowanie Jan Brzeski, Olga Podborska, Jarosław Szarek], Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Stowarzyszenie Wspólnota Polska – Oddział w Krakowie, Komisja Historyczna Związku Sybiraków – Oddział w Krakowie, wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków 1999, 47, [16] s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Wybory '89 w Krakowie. Wspomnienia, relacje i dokumenty z kampanii wyborczej Małopolskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”, pod redakcją Tomasza Gąsowskiego, Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka 1999, 187 [13] s.*

Książka pt. *Wybory '89 w Krakowie. Wspomnienia, relacje i dokumenty z kampanii wyborczej Małopolskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”*, wydana pod redakcją znanego historyka krakowskiego Tomasza Gąsowskiego, jest zbiorem relacji, wspomnień i dokumentów dotyczących pamiętnego roku 1989 w aspekcie wyborczym. Dzieło zostało podzielone na cztery nienumerowane części: część I. Wspomnienia (których kolejnymi autorami są krakowscy działacze związkowi, naukowcy lub dziennikarze – członkowie sztabu wyborczego Kraków-Śródmieście wiosną 1989 r.: Zbigniew Ferczyk, Andrzej Gaberle, Tomasz Gąsowski, Artur Janicki, Katarzyna Kolenda-Zaleska, Jacek Korbas, Grażyna Makiełło-Jarża, Maria Osterwa-Czekaj, Józef Ratajczak, Jacek Stefański, Antoni Strzępek, Paweł Węgrzyn), część II. Kalendarium, część III. Wyniki wyborów do Sejmu i Senatu w 1989 roku w okręgach wyborczych w Krakowie – I tura, część IV. Dokumenty. W tej ostatniej części pomieszczono szereg źródłowych dokumentów (programów, odezwo, apeli, ulotek wyborczych etc.) dotyczących wyborów w Krakowie w 1989 r. (teksty dotyczące wyborców, członków obwodowych komisji wyborczych i mężów zaufania), o charakterystycznych, często anaforycznych, emocjonalnych tytułach, mówiących same za siebie, będących zarazem tytułami rozdziałów w książce, takich jak: 1) Uchwała, 2) Program wyborczy Małopolskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”, 3) Obywatele Rzeczypospolitej! Przyjaciele „Solidarności”, 4) Mili Państwo! Drogi Wyborco!, 5) Moja koleżanko z kolejki!, 6) Jan Andrzej Kłoczowski, Dlaczego wezmę udział w wyborach?, 7) Zalecenia szczegółowe (praktyczne) Komitetu Obywatelskiego „Solidarność” dla członków Obwodowych Komisji Wyborczych, 8) Instrukcja Małopolskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”. Co musi wiedzieć każdy członek Obwodowej Komisji Wyborczej?, 9) Mężu zaufania, 10) Rozważnie i spokojnie w dniu wyborów, 11) Sprawozdanie z kampanii wyborczej w „Śródmieściu”, 12) Teresa

Dobrowolska, Sprawozdanie z kampanii wyborczej w gminach [wiejskich] Okręgu nr 48 – Śródmieście.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Elections of 1989 in Krakow. Memoirs, Reports, and Documents from the Election Campaign of the Citizens' Committee of "Solidarity" in Malopolska

Abstract (Summary):

The book entitled The Elections of 1989 in Krakow. Memoirs, Reports, and Documents from the Election Campaign of the Citizens' Committee of "Solidarity" in Malopolska (in Polish: Wybory '89 w Krakowie. Wspomnienia, relacje i dokumenty z kampanii wyborczej Małopolskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”) is a monograph which Deal with the history of parliamentary elections in Krakow in Poland in 1989. The book contains memoirs and source documents, the documents of the election campaign organized by the Citizens Committee of "Solidarity" in Malopolska, the political arm of the independent trade union "Solidarity" after its legalization in April 1989. The book presents the electoral staff in the Central District of Krakow, the electoral commissions, the so called men of trust (independent observers), voters, results of the elections to the Sejm and the Senate (the Polish Parliament) in 1989. The results are presented according to the electoral districts in Krakow. The monograph contains eyewitnesses' accounts of those events (of the politicians and activists of "Solidarity) from Cracow: Zbigniew Ferczyk, Andrzej Gaberle, Tomasz Gasowski (Gąsowski), Artur Janicki, Katarzyna Kolenda-Zaleska, Jacek Korbas, Grazyna Makiello-Jarza (Grażyna Makiello-Jarża), Maria Osterwa-Czekaj, Jozef Ratajczak (Józef Ratajczak), Jacek Stefański (Jacek Stefański), Antoni Strzepak (Antoni Strzepak), Pawel Węgrzyn (Paweł Węgrzyn). The book has been written in Polish.

Key words:

history, parliamentary elections (vote) in Poland in 1989, Krakow, memoirs source documents, election campaign, Malopolska Citizens `Committee of "Solidarity", "Solidarity", electoral staff in Krakow-Centre (1989), electoral commissions, men of trust (independent observers), voters, results of the elections to the Sejm and the Senate in 1989 in electoral districts in Krakow, Zbigniew Ferczyk, Andrzej Gaberle, Tomasz Gasowski, Artur Janicki, Katarzyna Kolenda-Zaleska, Jacek Korbas, Grazyna Makiello-Jarza, Maria Osterwa-Czekaj, Jozef Ratajczak, Jacek Stefański, Antoni Strzepak, Pawel Węgrzyn,

Słowa-klucze:

historia, wybory parlamentarne w Polsce 1989, Kraków, wspomnienia, dokumenty źródłowe, kampania wyborcza, Małopolski Komitet Obywatelski „Solidarność”, NSZZ „Solidarność”, sztab wyborczy Kraków-Śródmieście (1989), obwodowe komisje wyborcze, mężowie zaufania, wyborcy, wyniki wyborów do Sejmu i Senatu w 1989 roku w okręgach wyborczych w Krakowie, Zbigniew Ferczyk, Andrzej Gaberle, Tomasz Gąsowski, Artur Janicki, Katarzyna Kolenda-Zaleska, Jacek Korbas, Grażyna Makiello-Jarża, Maria Osterwa-Czekaj, Józef Ratajczak, Jacek Stefański, Antoni Strzepak, Pawel Węgrzyn,

Bibliografia (Bibliography):

Wybory '89 w Krakowie. Wspomnienia, relacje i dokumenty z kampanii wyborczej Małopolskiego Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”, pod redakcją Tomasza Gąsowskiego, Kraków : Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka 1999, 187 [13] s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Stasi. Strażnik komunistycznego reżimu. Wystawa ze zbiorów Urzędu Pełnomocnika Rządu Federalnego do Spraw Materiałów Służb Bezpieczeństwa byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej [tzw. Urząd Gaucka]. Katalog wystawy 13 czerwca – 2 lipca 2000, organizatorzy: Centrum imienia Mirosława Dzielskiego, Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, 251, [4] s.*

Książka *Stasi. Strażnik komunistycznego reżimu* była w pierwotnej funkcji katalogiem wystawy o STASI – tajnej policji komunistycznej w Niemieckiej Republice Demokratycznej (1949-1990). Publikacja ta jednak jest także rodzajem pogładowej, syntetycznej monografii obrazującej dzieje owej tajnej służby NRD, przez co nie rączy nic na swojej aktualności. W 65 rozdziałach pokazano jak w soczewce – zagadnienie STASI w wielu aspektach, a przy okazji realność zniewolenia oraz rozmaite próby i metody oporu Niemców wobec władzy komunistycznej we Wschodnich Niemczech pokazane na konkretnych przykładach (relacjach historycznych). Dzieło pokazuje korzenie wzorce dla STASI (sowiecka CzeKa), sylwetkę wzorcową enerdowskiego czekisty, ukazuje struktury i funkcje Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego NRD, przedstawia STASI jako narzędzie władzy – Partii Komunistycznej. Książka ilustruje, jaką potęgą było 91 tysięcy funkcjonariuszy STASI i 173 tysiące tajnych współpracowników STASI (wg stanu na 1989 r.). Pozycja prezentuje podział na 209 urzędów powiatowych STASI oraz wyodrębnione jednostki MBP NRD. Monografia pokazuje sposoby i zakres działania STASI (obserwacja, ewidencjonowanie, rejestracja, działania operacyjne) wobec rozmaitych form oporu społecznego i sprzeciwu wobec władz nadto jej działalność poza granicami kraju (metody szpiegowskie, podglądowe, podsłuchowe itd.). Ukazuje skrótoowo np. przebieg wydarzeń – wybuch i tłumienie społecznych protestów w NRD (np. 17 czerwca 1953 strajki w Berlinie oraz Powstanie w Halle), powstanie muru berlińskiego 13 sierpnia 1961 r., różne formy sprzeciwu indywidualnego, np. enerdowskie echa w okresie tzw. ‘praskiej wiosny’ w 1968 r., nadto liczne sposoby ucieczek za granicę, mały sabotaż w postaci murale (napisów na murach). W zasadzie najwięcej uwagi poświęcono przełomowemu dla NRD

rokowi 1989-temu. Nagłaśnia szczególnie ostatni etap istnienia STASI 189-1990 i proces niszczenia akt oraz form walki o zachowanie archiwaliów STASI. Publikacja ukazuje sposoby stosowane dla 'legalnego' wyjazdu obywateli NRD na stałe do RFN, z której to formy skorzystało ok. pół miliona ludzi w latach 70 i 80. XX w. W książce pokazano masowe 'turyistyczne' ucieczki z NRD przez Czechosłowację i Węgry na Zachód w 1989 r. Wyjaśniono, czym była SOUD – międzynarodowa baza danych tajnych służb oraz szczegółowe kalendarium działań społecznych aż do przejęcia akt tajnych służb 1989-1990 przez tzw. urząd Gaucka.

Książka niejako składa się z dwóch części – w pierwszej historia STASI i oporu społecznego w NRD (przykładowo już wspomniana), a w drugiej części – dzieje, cele, formy i metody działania Urzędu Gaucka w latach 1990-2000. Możemy zapoznać się z takimi aspektami działalności jak m.in.: struktura urzędu i jego ekspozytury, wgląd do akt, rozszyfrowanie kryptonimów, wykorzystanie dokumentów przez instytucje publiczne i niepubliczne, dostępna informacja o etatowej lub tajnej współpracy ze służbą bezpieczeństwa, informowanie prokuratur i sądów itd. w związku z rehabilitacją ofiar, wnioski składane przez naukowców i dziennikarzy służące badaniu i rozrachunkowi z przeszłością, renowacja i konserwacja akt, rekonstrukcja podartych (pociętych) dokumentów, badania naukowe i edukacja polityczna itd. Publikacja zawiera kilkadziesiąt ilustracji czarno-białych oraz liczne schematy sytuacyjne. Dzieło ma walory pogładowo-poznawcze oraz edukacyjne, może służyć nie tylko badaczom-historykom, ale i wykładowcom, nauczycielom historii jako materiał pomocniczy pozwalający pokazać uczniom i studentom problem zniewolenia w komunizmie na przykładzie dziejów NRD i metod jej tajnej policji podtrzymującej system komunistyczny (reżim typu sowieckiego w Niemczech Wschodnich). Choć książka nie posiada indeksów, to jednak z uwagi na przejrzystość i jasność konstrukcji tej swoistej monografii, a zarazem obrazowość (fotografie, mapy, schematy) i prostotę wykładu (z licznymi kalendariami poszczególnych wydarzeń) – książkę mogą czytać z pożytkiem także miłośnicy historii, zwłaszcza młodzi, nieposiadający specjalistycznej wiedzy historycznej.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Stasi. The Guardian of the Communist Regime. An Exhibition from the Collections of the Office of Plenipotentiary of the Federal Government in Questions (Affairs) of Materials of the Security Services of the Former German Democratic Republic [so Called Gauck's Office (Gauck's Authority)]. Exhibition Catalogue June, 13 – July 2, 2000

Abstract (Summary):

The book entitled *Stasi. The Guardian of the Communist Regime. An Exhibition from the Collections of the Office of Plenipotentiary of the Federal Government concerning the Matters of the Materials of the Security Services of the Former German Democratic Republic (the so Called Gauck Office). Exhibition Catalogue, June 13 – July 2, 2000* (in Polish: *Stasi. Strażnik komunistycznego reżimu. Wystawa ze zbiorów Urzędu Pełnomocnika Rządu Federalnego do Spraw Materiałów Służb Bezpieczeństwa byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej [tzw. Urząd Gaucka]. Katalog wystawy 13 czerwca – 2 lipca 2000*) is concerned with the history of the German Democratic Republic (the GDR), a communist German state. The book presents the history of East German communist secret services, the so called STASI, communist secret police from 1949 to 1990. The monograph deals also with the ways undertaken by German resistance against the communist regime, against the Ministry of State Security of the GDR and the German Communist Party. The book describes the methods of activity of the secret police and the social protests in the GDR, especially strikes in Berlin on June 17, 1953 and also an anti-communist uprising in Halle and the issue of the Berlin Wall. The publication shows Germans fleeing from the GDR, sabotage, murals, many documents and photos used in the preparation of the exhibition. The book, which has originated from the documents of the so called Gauck Office that operated in the years 1990 - 2000, has been published in Polish.

Key words:

history, The German Democratic Republic (the GDR), Communist German state, East German communist secret services, STASI (history, 1949-1990), Communist secret police (1949-1990), methods of German resistance against the communist regime, Soviet Cheka (Soviet Secret Service), The Ministry of State Security of the GDR, The German Communist Party, methods of activity of the secret police, social protests in the GDR, strikes in Berlin (17 June 1953), anti-communist uprising in Halle, the Berlin Wall, Germans fleeing from the GDR, sabotage, murals, the Gauck Office (1990-2000)

Słowa-klucze:

historia, Niemiecka Republika Demokratyczna, komunistyczne państwo niemieckie, komunistyczne służby specjalne NRD, historia STASI (1949-1990), tajna policja komunistyczna (1949-1990), metody oporu Niemców przeciwko władzy komunistycznej, sowiecka CzeKa, Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego NRD, Niemiecka Partia Komunistyczna, metody działania tajnej policji, społeczne

protesty w NRD, strajki w Berlinie (17 czerwca 1953), antykomunistyczne Powstanie w Halle, mur berliński, ucieczki Niemców poza granicę NRD, mały sabotaż, murale, Urząd Gaucka (1990-2000),

Bibliografia (Bibliography):

Stasi. Strażnik komunistycznego reżimu. Wystawa ze zbiorów Urzędu Pełnomocnika Rządu Federalnego do Spraw Materiałów Służb Bezpieczeństwa byłej Niemieckiej Republiki Demokratycznej [tzw. Urząd Gaucka]. Katalog wystawy 13 czerwca – 2 lipca 2000, Centrum imienia Mirosława Dzielskiego, Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, 251, [4] s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Andrzej Rybicki, Uniwersytecka księga katyńska. Pamięci pracowników naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego zamordowanych wiosną 1940 roku przez NKWD, Uniwersytet Jagielloński, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Instytut Katyński w Polsce, wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, 208 s.*

Monografia pt. Uniwersytecka księga katyńska. Pamięci pracowników naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego zamordowanych wiosną 1940 roku przez NKWD i przygotowana przez znanego historyka krakowskiego – Andrzeja Rybickiego jest pierwszą książką naukową poświęconą zagadnieniu tych krakowskich uniwersyteckich uczonych, których Sowieci zabili w miejscowościach Katyń k. Smoleńska i Piatichatki k. Charkowa. Dzieło przygotowano w swoim zasadniczym trzonie w zasadzie jako rodzaj słownika biograficznego, przedstawiającego 14 rozbudowanych biogramów uczonych z UJ wraz z osobnym wykazem prac naukowych każdego z nich, które to prace zestawiał Jan Brzeski. Do każdego biogramu dołączono liczne fotografie przedstawiające sylwetki poszczególnych uczonych. W publikacji znajdują się biogramy następujących krakowskich naukowców uniwersyteckich takich jak: Kazimierz Władysław Dadej (1886-1940), Jan Józef Fitzke (1909-1940), (Włodzimierz Józef Godłowski 1900-1940), Stanisław Tomasz Karasiński (1898-1940), Janusz Wojciech Libicki (1902-1940), Tadeusz Jan Nodzyński (1898-1940), Stefan Kazimierz Pieńkowski (1885-1940), Karol Piotrowicz (1901-1940), Edward Ralski (1901-1940), Stefan Roman Ryglicki (1898-1940), Zygmunt Szantroch (1894-1940), Kazimierz Ściesiński (1895-1940), Aleksander Ślaczka (1893-1940), Marcin Karol Zieliński (1886-1940). W aneksie opublikowano dokumenty z tzw. Archiwum dra Jana Zygmunta Robla (z Oddziału Chemicznego w Państwowym Instytucie Medycyny Sądowej i Kryminalistyki w Krakowie) dotyczące zbrodni katyńskiej. W dziele zamieszczono dodatkowo Listę pracowników, absolwentów i wychowanków Uniwersytetu Jagiellońskiego zamordowanych przez NKWD, zestawioną przez Andrzeja Romana Małeckiego. Publikacja zawiera skorowidz osób oraz liczne ilustracje czarno-białe, przedstawiające zarówno osoby (gł. zdjęcia przedwojenne), jak i dokumenty (reprodukcje

oryginalnych pism dotyczących zagadnienia tego ludobójstwa). Książka ma walory poznawcze i edukacyjne, może służyć nie tylko historykom, ale i nauczycielom historii, studentom, uczniom, krakowianom, miłośnikom dziejów Polski jako wartościowy materiał pomocniczy, zwłaszcza w wychowaniu patriotycznym.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The University Book of Katyn. In Memory of the Researchers of the Jagiellonian University Murdered by the NKVD in the Spring of 1940

Abstract (Summary):

The monograph entitled “The University Book of Katyn. In Memory of the Researchers of the Jagiellonian University Murdered by the NKVD in the Spring of 1940 (in Polish: Uniwersytecka księga katyńska. Pamięci pracowników naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego zamordowanych wiosną 1940 roku przez NKVD) is concerned with the Polish history of World War II. The book shows deals with the genocide of the Poles by the Soviets in the village Katyn in 1940, where Polish officers were murdered. Among the officers there were fourteen academics from the Jagiellonian University. The Soviet NKVD carried out the killings not only in Katyn near Smolensk, but also in Piatichatki near Kharkov. The book is a kind of biographical dictionary which comprises biographies of the Polish scholars and lists of their publications. The list of the names of these academics from the Jagiellonian University murdered by the Soviet NKVD is as follows: Kazimierz Władysław Dadej (1886-1940), Jan Józef Fitzke (1909-1940), Włodzimierz Józef Gödelian (1900-1940), Stanisław Tomasz Karasinski (1898-1940), Janusz Wojciech Libicki (1902-1940), Tadeusz Jan Nodzyński (1898-1940), Stefan Kazimierz Pienkowski (1885-1940), Karol Piotrowicz (1901-1940), Edward Ralski (1901-1940), Stefan Roman Ryglicki (1898-1940), Zygmunt Szantroch (1894-1940), Kazimierz Sciesinski (1895-1940), Aleksander Slaczka (1893-1940), Marcin Karol Zielinski (1886-1940). The monograph also presents the documents from the archive of Dr. Jan Zygmunt Robel (1889-1962) of the Department of Chemistry in the National Institute of Forensic Medicine and Criminology in Krakow. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Katyn, genocide of the Poles by the Soviets (1940), academics, Jagiellonian University, NKVD, Katyn near Smolensk, Piatichatki near Kharkov, biographical dictionary, biographies of the Polish scholars, lists of publications, Kazimierz Władysław Dadej (1886-1940), Jan Józef Fitzke (1909-1940), Włodzimierz Józef

Gödelian (1900-1940), Stanisław Tomasz Karasiński (1898-1940), Janusz Wojciech Libicki (1902-1940), Tadeusz Jan Nodzyński (1898-1940), Stefan Kazimierz Pieńkowski (1885-1940), Karol Piotrowicz (1901-1940), Edward Ralski (1901-1940), Stefan Roman Ryglicki (1898-1940), Zygmunt Szantoch (1894-1940), Kazimierz Ściesiński (1895-1940), Aleksander Ślaczka (1893-1940), Marcin Karol Zieliński (1886-1940), Archive of Dr. Jan Zygmunt Robel (1889-1962), Department of Chemistry, National Institute of Forensic Medicine and Criminology in Krakow, Katyn massacre,

Słowa-klucze:

historia, Katyń, sowieckie ludobójstwo popełnione na Polakach (1940), pracownicy naukowcy, Uniwersytet Jagielloński, NKWD, Katyń koło Smoleńska, Piąchatki koło Charkowa, słownik biograficzny, biogramy uczonych polskich, wykazy prac naukowych, Kazimierz Władysław Dadej (1886-1940), Jan Józef Fitzke (1909-1940), Włodzimierz Józef Godłowski (1900-1940), Stanisław Tomasz Karasiński (1898-1940), Janusz Wojciech Libicki (1902-1940), Tadeusz Jan Nodzyński (1898-1940), Stefan Kazimierz Pieńkowski (1885-1940), Karol Piotrowicz (1901-1940), Edward Ralski (1901-1940), Stefan Roman Ryglicki (1898-1940), Zygmunt Szantoch (1894-1940), Kazimierz Ściesiński (1895-1940), Aleksander Ślaczka (1893-1940), Marcin Karol Zieliński (1886-1940), Archiwum dra Jana Zygmunta Robla (1889-1962), Oddział Chemiczny, Państwowy Instytut Medycyny Sądowej i Kryminalistyki w Krakowie, zbrodnia katyńska,

Bibliografia (Bibliography):

Rybicki Andrzej, Uniwersytecka księga katyńska. Pamięci pracowników naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego zamordowanych wiosną 1940 roku przez NKWD, wykaz prac naukowych zestawiał Jan Brzeski, Uniwersytet Jagielloński, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Instytut Katyński w Polsce, wyd. Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, 208 s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Kłamstwo katyńskie : katalog wystawy : 8 kwietnia – 15 maja 2000*, [red. Adam Roliński, Andrzej Rybicki], Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Instytut Jana Pawła II, Instytut Katyński w Polsce, Muzeum Historii Fotografii w Krakowie, wydawca: Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, 142 s.

Książka, mimo tytułu „katalog”, jest pozycją daleko wykraczającą poza typowy katalog wystawy, nie jest bynajmniej spisem eksponatów, lecz rodzajem obszernej monografii historiograficznej, dokumentującej od różnych stron całościowo zagadnienie kłamstwa katyńskiego. Z tego powodu publikacja nie ma charakteru okazjonalnego, ale ma znaczenie ponadczasowe, pokazuje nie tylko podstawowe fakty dotyczące zbrodni katyńskiej, ale także dość szczegółowy proces zakłamywania prawdy o tej zbrodni ludobójstwa, dokonanego przez sowieckie NKWD na polskich oficerach – jeńcach wojennych. Zaprezentowana syntetyczna monografia tematyczna o kłamstwie katyńskim, przygotowana przez dwóch znanych krakowskich historyków – Adama Rolińskiego i Andrzeja Rybickiego, zawiera szereg studiów oraz *Kalendarium zbrodni i kłamstwa katyńskiego* (obejmująca lata 1939-1999), nadto biogramy oficerów związanych z Uniwersyteciem Jagiellońskim, którzy zginęli w Katyniu (Andrzeja Rybickiego – *Pracownicy Uniwersytetu Jagiellońskiego ofiarami sowieckiego barbarzyństwa*). Wśród studiów wymienić należy tekst Andrzeja Rybickiego o porozumieniu niemiecko-sowieckim i jego wspólnej realizacji przez ZSRS i III Rzeszę dla wymazania Polski z mapy Europy. Ponadto teksty Stanisława Swianiewicza *Pod Katyniem*, Stanisława M. Jankowskiego *Dokumentacja katyńska w archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie* (z aneksem - dodatkowymi 26 biogramami oficerów, których dokumenty znalazły się w Archiwum Kurii Krakowskiej), Andrzeja Rybickiego *Archiwum Robla*, nadto tłumaczenie oryginalnego dokumentu pt. *Z zeznań przed Komisją Maddena (Masakra w Lesie Katyńskim. Przesłuchania przed Specjalną Komisją do Przeprowadzenia Dochodzenia na Temat Faktów, Dowodów i Okoliczności...)*, artykuł Janusza K. Zawodnego o F.D. Roosvelcie pt. *Prezydent sobie nie życzy o blokowaniu przez Prezydenta USA ujawnienia kłamstwa katyńskiego*, esej Jacka

Trznadla *Castrum doloris polskiej historii*, ks. prałata Zdzisława Peszkowskiego *Słowo kapelana Rodzin Katyńskich*, szkic Andrzeja Kostrzewskiego *Aspekt prawny zbrodni katyńskiej*, artykuł Marka Tarczyńskiego *Nie patrzyłem im w twarz...* o propagandzie rosyjskiej o tzw. antyKatyniu. Książka zawiera specjalne słowo metropolity krakowskiego ks. kard. Franciszka Macharskiego oraz wstęp Rektora UJ prof. Franciszka Ziejki. Bardzo cenną pozycją w dziele jest bardzo obszerna *Bibliografia kłamstwa katyńskiego (wybór)*, składający się z kilku bibliografii tematycznych zatytułowanych odpowiednio: *Kłamstwo sowieckie, Zakłamanie norymberskie (Proces w Norymberdze 1946), Zakłamanie peerelowskie, Kunktorstwo i obłuda krajów tzw. „wolnego świata”*, *Zamordowani pracownicy naukowci UJ*. Publikacja została bogato zilustrowana fotografiami z epoki. Pozycja ma walory poznawcze, pogładowe i edukacyjne, może być użyteczna dla historyków XX w., nauczycieli historii, uczniów, studentów i miłośników polskich dziejów jako materiał pomocniczy, przydatny zwłaszcza w edukacji historycznej, jak i wychowaniu patriotycznym.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Katyn Lie: a Catalogue of the Exhibition: April 8 – May 15, 2000

Abstract (Summary):

The book entitled “The Katyn Lie: a Catalogue of the Exhibition: April 8 – May 15, 2000 (in Polish: Kłamstwo katyńskie : katalog wystawy : 8 kwietnia – 15 maja 2000) concerns the genocide of Polish officers by the Soviets in 1940 in Katyn and the history of the so called Katyn lie. The book shows the mechanisms and process of the distorting of the truth about the killing of the Polish officers done by the Soviet NKVD. The officers who were prisoners of war in the Soviet Union were murdered because they were Poles. Among the officers were academics of the Jagiellonian University. The book presents a calendar of the crimes (1939-1940) and a calendar of lies about the massacre in Katyn (1939-1999). The book also comprises biographies of the officers who were academics at the Jagiellonian University in Cracow. The book presents the details of the German-Soviet agreement (1939), the so called pact between Hitler and Stalin (the Third Reich and the USSR) against Poland and several other countries (Lithuania, Estonia, Letvia, Finland and Romania). The monograph presents documents about Katyn from the archives of the Metropolitan Curia in Cracow, especially from the archive of dr Jan Zygmunt Robel. There are also testimonies collected by the Madden Comission in the USA. The book describes the behavior of Franklin D. Roosevelt, the President of the United States, and his acceptance of the Katyn lie. The monograph also

information about Father Zdzisław Peszkowski (1918-2007), a chaplain of the Katyn Families. This publication also shows the so called 'anti-Katyn' created by the Soviets. The book also includes a bibliography of the Katyn lie, concerning not only the Soviet lie, but also the hypocrisy of the Nuremberg tribunal in 1946 in the matters concerning the Katyn killings. The book consequently describes the hypocrisy of the Polish People's Republic and procrastination and hypocrisy of the countries of the so called "free world". The book has been published in Polish.

Key words:

history, genocide of Polish officers by the Soviets (1940), Katyn lie, process of distorting the truth about the Soviet genocide, Soviet NKVD, Polish officers - prisoners of war in the Soviet Union, calendar of crimes and lies about massacre in Katyn (1939-1999), biographies of officers - academics of the Jagiellonian University in Cracow, German-Soviet agreement (1939), Hitler-Stalin pact, USSR and the Third Reich, Katyn documents in the archives of the Metropolitan Curia in Cracow, Archive of dr Jan Zygmunt Robel, testimony in the Madden Commission (USA), Franklin D. Roosevelt and acceptance of Katyn lie, Father Zdzisław Peszkowski (1918-2007), chaplain of the Katyn Families, anti-Katyn, bibliography of the Katyn lie, Soviet lie, hypocrisy of Nürnberg, The Nuremberg Tribunal of 1946, hypocrisy of the Polish People's Republic, procrastination and hypocrisy of the countries of the so called "free world", academics of the Jagiellonian University murdered by the NKVD

Słowa-klucze:

historia, sowiecka zbrodnia ludobójstwa na polskich oficerach (1940), kłamstwo katyńskie, proces zakłamywania prawdy o sowieckim ludobójstwie, sowieckie NKWD, polscy oficerowie – jeńcy wojenni, kalendarium zbrodni i kłamstwa katyńskiego (1939-1999), biografie oficerów, pracownicy Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, porozumienie niemiecko-sowieckie, pakt Hitler-Stalin (1939), ZSRS i III Rzesza Niemiecka, dokumentacja katyńska w archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Archiwum dr. Jana Zygmunta Robla, zeznania przed Komisją Raya Johna Maddena (USA), Franklin D. Roosevelt i akceptacja kłamstwa katyńskiego, ks. Zdzisław Peszkowski (1918-2007), kapelan Rodzin Katyńskich, antyKatyń, bibliografia kłamstwa katyńskiego, kłamstwo sowieckie, zakłamanie norymberskie, proces w Norymberdze (1946), zakłamanie peerelowskie, kunktorstwo i obłuda krajów tzw. „wolnego świata”, pracownicy naukowci UJ zamordowani przez NKWD, Uniwersytet Jagielloński,

Bibliografia (Bibliography):

Kłamstwo katyńskie : katalog wystawy : 8 kwietnia – 15 maja 2000, [red. Adam Roliński, Andrzej Rybicki], Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Instytut Jana Pawła II, Instytut Katyński w Polsce, Muzeum Historii Fotografii w Krakowie, wydawca: Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, 142 s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Solidarność. Kruszenie muru : Katalog wystawy, 8 listopada – 13 grudnia 2000, Instytut Jana Pawła II, Kraków, pod redakcją Tomasza Gąsowskiego, Adama Rolińskiego i Wojciecha W. Wiśniewskiego; Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Biuro Festiwalowe Kraków 2000, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, 239 s.*

Publikacja pt. *Solidarność. Kruszenie muru* jest nie tylko katalogiem wystawy, jaka miała miejsce w 2000 r. w Krakowie, ale także swoistą syntezą monograficzną poświęconą wybranym aspektom walki krakowskich (i małopolskich) środowisk opozycyjnych w tym NSZZ „Solidarność”, z komunistycznym systemem totalitarnym. Książka jest dziełem zbiorowym, poszczególne teksty napisali znani małopolscy naukowcy i opozycjoniści. Tomasz Gąsowski we wstępie pt. *Od „Solidarności” do niepodległości* wprowadza w tematykę walki opozycji w PRL o niepodległość. Józef Maria Ruszar w tekście pt. *„Solidarność” – nieobecność mitu* skupia się na unikatowej historii idei wartości solidarności i jej praktycznych przejawach w postaci różnych organizacji (od Studenckiego Komitetu Solidarności po NSZZ „Solidarność”) w dziejach najnowszych (lata 70. I 80. XX w.). Barbara Niemiec w studium *Wandea reakcji* ukazuje opozycję od II poł. lat czterdziestych do 1981 r. w Krakowie, w tym m.in. krakowską niezależną manifestację 3 maja 1946 r., walkę o krzyż w Nowej Hucie w 1961 r., marzec 1968 w Krakowie, przyjazd Jana Pawła II do Krakowa w 1979 r., krakowski ‘biały marsz’ w maju 1981 r. Z kolei Bronisław Wildstein w artykule pt. *Stanisław Pyjas* pokazuje sylwetkę przyjaciela, krakowskiego opozycjonisty zabitego przez komunistyczną Służbę Bezpieczeństwa 7 maja 1977 r. w Krakowie. Bogusław Sonik w artykule *To, czym żyliśmy* ukazuje katolickie środowisko tzw. „Beczki” przy bazylice św. Trójcy (dominikanów) w Krakowie w latach 70. i refleksje na temat młodych krakowskich opozycjonistów z lat PRL w Krakowie. Ryszard Terlecki w studium pt. *Opozycja demokratyczna w Krakowie w latach 1976-1980* ukazuje antykomunistyczne środowisko w Krakowie, w tym m.in. Studencki Komitet Solidarności (SKS), Uniwersytet Latający, krakowskie czasopisma niezależne, Konfederację Polski Niepodległej, KSS KOR. Krzysztof Gąsiorowski w tekście pt. *Nurt niepod-*

ległościowy w opozycji demokratycznej na terenie Krakowa i Małopolski w latach 1976-1981 skupia się na niepodległościowych działaniach antykomunistycznych w latach PRL-u, począwszy od korzeni w latach 60. i 70. (działalności kombatantów m.in. z dawnego ZWZ-AK, np. majora Józefa Herzoga, 1901-1983), poprzez Ruch Obrony Praw Człowieka Obywatela (1976-1981) aż po Konfederację Polski Niepodległej (1979-1981). Lech Jeziomy w szkicu pt. *Ruch Młodej Polski w Krakowie* odtwarza dzieje tego środowiska w Krakowie w latach 1979-1989. Anna Biedrzycka tekście pt. *Instytut Katyński w Polsce* analizuje dzieje tej pierwszej opozycyjnej instytucji w PRL (od 1979 r.) zajmującej się ujawnianiem sowieckiej zbrodni w Katyniu oraz przypomina akt samospalenia się Walentego Badyłaka w Krakowie (23 marca 1980) w antykomunistycznym proteście przeciwko kłamstwu katyńskiemu. Adam Roliński w studium pt. *Cenzura i „resy”* skupia się na literaturze „zakazanej” z powodów politycznych w PRL, niedostępnych w księgarniach i bibliotekach, w tym podejmuje temat tzw. „czarnej księgi cenzury” wywiezionej przez byłego cenzora krakowskiego (1975-1977) Tomasza Strzyżewskiego do Szwecji i wydanej jako *Z Księgi Zapisów G.U.K.P.P.i W.* (1977). Z kolei Wojciech W. Wiśniewski w artykule pt. *Niezależny ruch wydawniczy w Krakowie 1977-1980* analizuje fenomen krakowskich wydawnictw II obiegu. Ewa Zajac w tekście *Pierwsze miesiące małopolskiej „Solidarności”* syntetycznie ukazuje szesnaście miesięcy tzw. „karnawału Solidarności” w aspekcie regionalnym, głównie w Krakowie (wrzesień 1980-listopad 1981). Na zakończenie pomieszczono obszerny wywiad z Wojciechem W. Wiśniewskim przeprowadzony przez Marię de Hernandez-Paluch w 1984 r. (wyd. w II obiegu w „Bez Dekretu” nr 3 z 1985 r.) pt. *Jak ci się siedziało?* dotyczący wydawniczej działalności konspiracyjnej i uwięzienia w latach 80. Książka jak w soczewce skupia podstawowe wątki opozycyjne dotyczące walki z „Komuną” w Krakowie i Małopolsce. Publikacja zawiera *Noty o autorach* oraz *Indeks osób*. Książka jest bogato ilustrowana, zawiera 136 ilustracji czarno-białych.

Pozycja ma walory poznawcze, pogładowe, edukacyjne, może być przydatna nie tylko badaczom-regionalistom, ale także jako materiał pomocniczy w edukacji historycznej i wychowaniu patriotycznym, wiedzy o społeczeństwie, edukacji regionalnej, szczególnie dla nauczycieli-historyków, wykładowców historii, dla uczniów, dla uczniów, studentów, miłośników dziejów Polski, mieszkańców Krakowa i Małopolski, pragnących poznać korzenie własnej tożsamości i niegdyś zakazaną historię.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Solidarity. Crushing the Wall : a Catalogue of the Exhibition, November 8 – December 13, 2000, John Paul II Institute in Krakow

Abstract (Summary):

The book entitled "Solidarity. Crushing the Wall : a Catalogue of the Exhibition, November 8 – December 13, 2000, John Paul II Institute in Krakow" (in Polish: *Solidarność. Kruszenie muru : Katalog wystawy, 8 listopada – 13 grudnia 2000, Instytut Jana Pawła II, Kraków*) describes the history of the ideas of solidarity and independence, and also the history of anti-communist opposition in Cracow in 1945-1989. The book also shows the trade union "Solidarity" in Cracow in the years 1980-1989 and the Students' Committee of Solidarity (1977-1980). The history began from a public manifestation of May 3, 1946 in Krakow. This history was continued through the public struggle for the cross in Cracow-Nowa Huta in 1961, through student demonstrations in Cracow in 1968, through the pilgrimage of Pope John Paul II to Cracow in 1979 until the time of "Solidarity". The book also shows the so called 'white march' in Cracow (May 1981), the figure of Stanislaw Pyjas (1953-1977) who was murdered by the communist Security Service. The monograph also describes the Catholic student group ("Beczka" i.e. "the Barrel") attached to the Dominican Church in Cracow. The monograph also comprises a short history of the so called the Flying University (independent education in conspiracy) in Cracow. It also presents the history of the independent organizations existing during the Soviet military and political domination of Poland (1945-1990.): the Confederation of Independent Poland, the Workers' Defense Committee, the Social Self-Defense Committee, the Union of Armed Struggle – the Home Army (underground Polish Army), the Movement for the Defense of Human Rights of the Citizens (1976-1981), the Movement of Young Poland in Cracow (1979-1989), the Katyn Institute in Poland (since 1979). The book describes the self-immolation of Walenty Badylak (1904-1980) in protest against the communist Katyn lie. The monograph also presents the censorship and "prohibited" literature in Poland, the so called Black Book of Censorship of the Polish People's Republic (1977), a secret book exported by Tomasz Strzyzewski (1945-) from Poland to Sweden in 1977. There are also descriptions of independent publishing movement in Cracow (1976-1989). The book has been published in Polish.

Key words:

history, solidarity, independence, anti-communist opposition in Cracow (1945-1989), "Solidarity" in Cracow (1980-1989), Student Committee of Solidarity (1977-1980), manifestation of May 3, 1946 in Krakow, the cross in Nowa Huta (1961), student demonstrations in Cracow (1968), Pope John Paul II in Krakow (1979), the white march in Krakow (May 1981), Stanislaw Pyjas (1953-1977), communist Security Service, "Barrel" in the Basilica of St. Trinity (Dominicans) in

Krakow, Flying University in Krakow, Confederation of Independent Poland, Workers' Defense Committee, Social Self-defense Committee, Union of Armed Struggle – the Home Army (underground Polish Army), Jozef Herzog (1901-1983), Movement for the Defense of Human Rights of the Citizens (1976-1981), Movement of Young Poland in Cracow (1979-1989), Katyn Institute in Poland (since 1979), Walenty Badylak (1904-1980), Censorship and "prohibited" literature in the Polish People's Republic, Black Book of Censorship of the Polish People's Republic (1977), Tomasz Strzyzewski (1945-), independent publishing movement in Cracow (1976-1989),

Słowa-klucze:

historia, solidarność, niepodległość, opozycja antykomunistyczna w Krakowie (1945-1989), NSZZ „Solidarność” w Krakowie (1980-1989), Studencki Komitet Solidarności (1977-1980), manifestacja 3 maja 1946 w Krakowie, krzyż w Nowej Hucie (1961), demonstracje studenckie w Krakowie (1968), Jan Paweł II w Krakowie (1979), biały marsz w Krakowie (maj 1981), Stanisław Pyjas (1953-1977), Służba Bezpieczeństwa, „Beczka” w bazylice św. Trójcy (dominikanie) w Krakowie, Uniwersytet Latający w Krakowie, Konfederacja Polski Niepodległej, Komitet Obrony Robotników, Komitet Samoobrony Społecznej KOR, Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa, Józef Herzog (1901-1983), Ruch Obrony Praw Człowieka Obywatela (1976-1981), Ruch Młodej Polski w Krakowie (1979-1989), Instytut Katyński w Polsce (1979-), Walenty Badylak (1904-1980), Cenzura i literatura „zakazana” w PRL, Czarna Księga Cenzury PRL (1977), Tomasz Strzyzewski (1945-), niezależny ruch wydawniczy w Krakowie (1976-1989),

Bibliografia (Bibliography):

Solidarność. Kruszenie muru : Katalog wystawy, 8 listopada – 13 grudnia 2000, Instytut Jana Pawła II, Kraków, pod redakcją Tomasza Gąsowskiego, Adama Rolińskiego i Wojciecha W. Wiśniewskiego; Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Biuro Festiwalowe Kraków 2000, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, 239 s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Kim byłeś? Gdzie jesteś? : losy powstańców warszawskich w dokumentach : wystawa ze zbiorów Muzeum Armii Krajowej / Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Muzeum Armii Krajowej. – Kraków : Fundacja CDCN ; Księgarnia Akademicka, 2001. – 58, [2] s., [12] s. – (Sowiniec, Wyd. Spec.).*

Publikacja pt. *Kim byłeś? Gdzie jesteś? : losy powstańców warszawskich w dokumentach* jest katalogiem wystawy eksponatów ze zbiorów Muzeum Armii Krajowej zorganizowanej przy współpracy krakowskiej Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego oraz warszawskiego Muzeum Wojska Polskiego w 2001 r. Pozycja wydana została w ramach wydawnictwa seryjnego „Sowiniec. Materiały Historyczne Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego”. Katalog składa się z pięciu tekstów: 1) wstępu Adama Rapalskiego pt. *Kim byłeś? Gdzie jesteś? Losy Powstańców Warszawskich w dokumentach*, 2) opracowania Zdzisława Zajdlera pt. *Kolekcja dokumentów w Muzeum Armii Krajowej w Krakowie* (dotycząca żołnierzy Września 1939 i powstańców warszawskich - jeńców niemieckiego Stalagu w Fallingbostel), 3) *Spisu dokumentów z Muzeum Armii Krajowej w Krakowie* w oprac. Małgorzaty Koszarek, dotyczący 318 akt ‘AK-owskich’, eksponowanych na wystawie, 4) ponadto tekstu, którego autorem jest Stanisław M. Jankowski pt., *Śladem powstańczych legitymacji*, opowiadających historie o kilku powstańcach, 5) tekstu Urszuli Kraśnickiej pt. *Akwarele i rysunki Waleriana Bieleckiego*, który dotyczy powstańczych i obozowych szkiców, akwarel i rysunków wykonanych przez Waleriana Bieleckiego podczas Powstania Warszawskiego oraz w niemieckim Stalagu XI B w Fallingbostel (dzieł znajdujących się w Muzeum Wojska w Białymstoku). Broszura zawiera 25 ilustracji czarno-białych i 3 kolorowe przedstawiające dokumenty pisemne, rysunki i akwarele o tematyce powstańczej. Katalog ma walory poznawcze, poglądowe, dokumentalne, wychowawcze, może służyć jako materiał pomocniczy na lekcjach historii, wychowania patriotycznego, edukacji regionalnej.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Who Were You? Where Are You? : The Fate of the Warsaw Insurgents in the Documents : an Exhibition from the Collections of the Museum of the Home Army.

Abstract (Summary):

The book entitled “Who Were You? Where Are You? : The Fate of the Warsaw Insurgents in the Documents : an Exhibition from Collections of the Museum of the Home Army” (in Polish: *Kim byłeś? Gdzie jesteś? : losy powstańców warszawskich w dokumentach : wystawa ze zbiorów Muzeum Armii Krajowej*) is concerned with the history of the Warsaw Uprising (1944), especially the life of Warsaw insurgents at the end of World War II (1944-1945) and after the war. This is an exhibition catalogue prepared by the Home Army Museum in Krakow, the Polish Army Museum in Warsaw and the Army Museum in Bialystok in Poland. The book presents information about the collection of documents concerning the Polish prisoners of war in a German camp (Stalag) in Fallingbostel, especially in the context of their artistic work, i.e. the cards, watercolors and drawings of the Warsaw Uprising painted by Walerian Bielecki (1912-1969). It is an example of the prisoners of war’s and insurgents’ creative work. The book has been published in Polish.

Key words:

history, the Warsaw Uprising (1944), Warsaw insurgents, exhibition catalog, the Home Army Museum in Krakow, the Polish Army Museum in Warsaw, the Army Museum in Bialystok, collection of documents, Polish prisoners of war, German camp (Stalag) in Fallingbostel, insurgent cards, watercolors and drawings of the Warsaw Uprising, Walerian Bielecki (1912-1969), Polish camp creativity, Polish insurgent creativity,

Słowa-klucze:

historia, Powstanie Warszawskie (1944), powstańcy warszawscy, katalog wystawy, Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie, Muzeum Wojska w Białymstoku, kolekcja dokumentów, polscy jeńcy wojenni, niemiecki stalag w Fallingbostel, powstańcze legitymacje, akwarele i rysunki powstańcze, Walerian Bielecki (1912-1969), polska twórczość obozowa, polska twórczość powstańcza,

Bibliografia (Bibliography):

Kim byłeś? Gdzie jesteś? : losy powstańców warszawskich w dokumentach : wystawa ze zbiorów Muzeum Armii Krajowej / Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Muzeum Armii Krajowej. – Kraków : Fundacja CDCN ; Księgarnia Akademicka, 2001. – 58, [2] s., [12] s. – (Sowiniec, Materiały Historyczne Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego).

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Katalog druków zwartych drugiego obiegu wydawniczego 1976-1990 ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej, wstęp i opracowanie Jan Brzeski, Adam Roliński, Kraków : Biblioteka Jagiellońska, Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka, 2001, 469 [3] s.*

Dzieło pt. *Katalog druków zwartych drugiego obiegu wydawniczego 1976-1990 ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej* przygotowane przez dwóch znanych historyków i bibliotekarzy krakowskich jest jedynym w swoim rodzaju jak dotąd tak pełnym zestawieniem książek i broszur wydanych poza cenzurą w latach 1976-1990 w Polsce, a przechowywanych obecnie w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej. Książka składa się z rozbudowanego *Wstępu* oraz części zasadniczej – tj. *Katalogu*. Autorzy w obszernym *Wstępie* podejmują ważne zagadnienia związane z nieocenzurowanymi drukami zwartymi, przedstawiają w osobnych podrozdziałach kolejno takie problemy jak: dzieje druków drugiego obiegu (*Historia*), zakres i sposób rozumienia pojęć „druk zwarty” i „druk drugiego obiegu”, czyli podstawowych terminów (*Definicja*), dotychczasowe ustalenia badawcze odnośnie do tychże druków (*Stan badań*), charakterystyka druków zwartych w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej (*Zbiory Biblioteki Jagiellońskiej*), sposób wyboru (metodę) materiałów do katalogu (*Dobór materiałów*), rozmieszczenie informacji katalogowych (*Układ katalogu*), wzór opisu bibliograficznego (*Opis bibliograficzny*) oraz ogólne wnioski co do pracy (*Podsumowanie*). *Katalog* zawiera 5302 dość szczegółowe opisy bibliograficzne, w porządku alfabetycznym (A-Z). Nadto pozycja zawiera *Wykaz (skrótów) źródeł bibliograficznych*. Przydatnymi pomocami w szukaniu dzieł są dwa indeksy: *Indeks osobowy* oraz *Indeks tytułowy*. Publikowana książka została uznana za jedno z kanonicznych dzieł w zakresie opisu zbiorów drugiego obiegu w Polsce, mimo upływu lat – pozostaje nadal niezastąpiona, niezbędna i jedyna w swoim rodzaju, choć zapewne stan wiedzy na temat tych wydawnictw powiększył się od czasu jej wydania. Dzieło posiada walory poznawcze, pogładowe, edukacyjne i praktyczne, służy jako podręczny katalog – niezastąpione opracowanie zbiorów drugoobiegowych w Polsce. Pozycja jest wykorzystywana przez historyków, literaturoznawców, bibliotekoznawców, wykładowców, nauczycieli,

bibliotekarzy, uczniów, studentów, doktorantów. Książka powinna znaleźć się jako niezbędny element na stanie każdej biblioteki naukowej, każdej biblioteki wojewódzkiej, powiatowej, gminnej i szkolnej, aby uzmysłowić w sposób powszechny jak największej liczbie bibliotekarzy, nauczycieli, czytelników – czym był drugi obieg w Polsce, jaki miał zasięg i znaczenie, co było w nim wydawane jako literatura „zakazana” w okresie istnienia komunistycznej cenzury w naszym kraju. Pozycja godna polecenia, zarówno specjalistom, jak i szerokiemu gronu odbiorców.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Catalogue of Books Published Underground in 1976-1990, from the Jagiellonian Library Collection

Abstract (Summary):

The monograph entitled “The Catalogue of Books Published Underground in 1976-1990, from the Jagiellonian Library Collection (in Polish: Katalog druków zwartych drugiego obiegu wydawniczego 1976-1990 ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej) is concerned with the history of the book and librarianship. The catalogue contains information about independent books (monographs and brochures printed outside censorship), which were in underground circulation in Poland in 1976-1990. This kind of independent publishing operated in Poland in conspiracy for over two decades until 1990. The catalogue presents such books and brochures from the Jagiellonian Library collection. It is the first catalogue of this type in Poland. The book has been published in Polish.

Key words:

history, librarianship, books (printed monographs), underground circulation of publications in Poland (1976-1990), publishing outside censorship in Poland (1976-1990), the Jagiellonian Library, books, brochures, catalogue,

Słowa-klucze:

historia, bibliotekoznawstwo, druki zwarte, drugi obieg wydawniczy w Polsce (1976-1990), wydawnictwa poza cenzurą w Polsce (1976-1990), Biblioteka Jagiellońska, książki, broszury, katalog,

Bibliografia (Bibliography):

Katalog druków zwartych drugiego obiegu wydawniczego 1976-1990 ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej, wstęp i opracowanie Jan Brzeski, Adam Roliński, Kraków : Biblioteka Jagiellońska, Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka, 2001, 469 [3] s., seria: Bibliotheca Jagellonica. Fontes et Studia, t. 12.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Jerzy Mikołajewski, „Sulima”, *Więzień śledczy nr 1025*, Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2002, 139 [4] s., il.

Książka stanowi zbiór wspomnień Jerzego Mikołajewskiego (ur. 1926 r. w Królewskiej Hucie [obecnie: Chorzowie]), żołnierza ZWZ-AK o pseudonimie „Sulima” (1942-1945) w zgrupowaniu „Żelbet” w Krakowie, uczestnika akcji „Burza” (1944) w czasie okupacji niemieckiej w Polsce. Podczas okupacji sowieckiej zorganizował konspiracyjny Ruch Oporu Armii Krajowej (ROAK) w Chorzowie, działał w Polskim Stronnictwie Ludowym Stanisława Mikołajczyka (1945-1946), do momentu swego aresztowania przez UBP w maju 1946 r. Uczestniczył w pochodzie 3 maja 1946 r. w Bytomiu. Książka stanowi głównie zapis wspomnień autora z aresztowania, śledztwa, procesu politycznego, wyroku i osadzenia w więzieniu karno-śledczym w Bytomiu. Dzieło poprzedzone zostało krótkim wstępem autorstwa Adama Rapalskiego i Piotra m. Boronia z Muzeum AK w Krakowie. Publikacja zawiera indeks obejmujący nazwy osobowe i geograficzne. W książce znajdują się ilustracje związane z tematem wspomnień. Pozycja ma charakter świadectwa opisu warunków typowego komunistycznego więzienia. Dzieło cechuje się walorami poznawczo-dokumentacyjnymi oraz edukacyjnymi, Może ono służyć historykom-regionalistom, nauczycielom historii jako materiał pomocniczy, przyczynek do dziejów regionalnych i jako przykład ukazywania postawy patriotycznej – wzorca osobowego dla młodzieży.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] A Prisoner under Investigation No. 1025

Abstract (Summary):

The book entitled *A Prisoner under Investigation No. 1025* (in Polish: *Więzień śledczy nr 1025*) has been written by Jerzy Mikołajewski alias "Sulima" (born 1926), who was a political prisoner in communist Poland after World War II. The

history of Jerzy Mikołajewski is told in a form of memoirs which concern his service in conspiracy in the Union of Armed Struggle – the Home Army, in 1942-1945, especially in the group called "Reinforcement" in Cracow, his participation in the action "Storm" (1944) during the German occupation of Poland. His memoirs refer also to the postwar period of the Cold War, when he was a member in the Movement of Resistance of the Home Army (ROAK) in Chorzow in 1945-1946. Mikołajewski sympathized with the Polish Peasant Party in 1945-1946 and took part in the demonstration in Bytom in Upper Silesia on May, 3rd, 1946. He was arrested in May 1946 by the secret police, subjected to interrogation by the political police, and stood trial for political matters. Mikołajewski became a political prisoner, but he was imprisoned in the jail for criminals in Bytom. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Jerzy Mikołajewski (1926 -), memoirs, Union of Armed Struggle – the Home Army (1942-1945), "Reinforcement" group in Krakow, "The Storm" (1944), German occupation in Poland, Cold War, the Movement of Resistance of the Home Army (ROAK) in Chorzow (1945-1946), Polish Peasant Party (1945-1946), demonstration in Bytom (3 May 1946), arrest (May 1946), The Office of Public Safety (communist Ministry of Home Matters), investigation, the political trial, criminal prison in Bytom,

Słowa-klucze:

historia, Jerzy Mikołajewski (1926-), wspomnienia, Związek Walki Zbrojnej - Armia Krajowa (1942-1945), zgrupowanie „Żelbet” w Krakowie, akcja „Burza” (1944), okupacja niemiecka w Polsce, zimna wojna, Ruch Oporu Armii Krajowej (ROAK) w Chorzowie (1945-1946), Polskie Stronnictwo Ludowe (1945-1946), niezależny pochód (demonstracja) w Bytomiu (3 maja 1946), aresztowanie (maj 1946), Urząd Bezpieczeństwa Publicznego, śledztwo, proces polityczny, więzienie karno-śledcze w Bytomiu,

Bibliografia (Bibliography):

Mikołajewski Jerzy, „Sulima”, *Więzień śledczy nr 1025*, Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2002, 139 [4] s., il.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Remigiusz Kasprzycki, *Opozycja polityczna w Krakowie w latach 1988-1989*, wstęp Andrzej Chwalba, Księgarnia Akademicka, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2003, 205 [3] s., il.

Monografia autorstwa znanego historyka krakowskiego Remigiusza Kasprzyckiego pt. *Opozycja polityczna w Krakowie w latach 1988-1989* ze wstępem Andrzeja Chwalby jest unikatowym opracowaniem tematyki z zakresu krakowskiego fragmentu dziejów najnowszych Polski w okresie przemian późnego komunizmu (totalitaryzmu) w ustrój częściowo demokratyczny (1988-1989). Książka składa się z czterech zasadniczych, numerowanych części podzielonych z kolei na nienumerowane rozdziały. W części pierwszej nakreślono kontekst historyczny dziejów świata i PRL w drugiej połowie lat 80. W części drugiej autor skupił się na robotniczym sprzeciwie wobec komunizmu – strajku w Hucie imienia Lenina w Krakowie-Nowej Hucie w kwietniu i maju 1988, przy czym w kolejnych rozdziałach przedstawił genezę konfliktu, wydarzenia z okresu protestu (26 kwietnia - 4 maj 1988), wyrazy poparcia dla strajkujących, pacyfikację, okres postrajkowy (5-18 maja 1988), konsekwencje (następstwa) strajku oraz recepcję strajku w komunistycznej prasie oficjalnej i manipulację informacjami o strajku nowohuckim. W części trzeciej autor pokazał manifestacje uliczne młodzieży w latach 1988-1989 w Krakowie. Skupił się przy tym w kolejnych rozdziałach szczególnie na tzw. ‘generacji 1988’ (pokoleniu ówczesnych dwudziestolatków urodzonych ok. 1968), udziale młodzieży w protestach 3 maja 1988 r., studenckim bojkocie i okupacji Studium Wojskowego, różnym wystąpieniom i akcjom ulicznym w 1988, happeningom w stylu „Pomarańczowej Alternatywy” w Krakowie (1988), wydarzeniach protestacyjnych z lutego 1988 r., akcji „Sowieci do domu” – zamieszkach ulicznych pod konsulatem ZSRS w Krakowie w maju 1989, akcji „Lenin precz!” protestach o usunięcie pomnika Lenina w Nowej Hucie, opisał także radykalne środowisko tzw. „Grupy Krakowskiej” (1988-1989). W części czwartej autor skupił się na tematyce inteligencji, nakreślając przy tym relacje zachodzące pomiędzy warstwą inteligencji w Krakowie a opozycją antykomunistyczną w końcu lat 80, opisując Międzynarodową Konferencję Praw Człowieka w Krakowie-Mistrzejowicach (25-28 sierpnia 1988), wybory 4 czerwca 1989 r. w Krakowie,

przygotowania do nich, przebieg i konsekwencje, nadto opozycję bojkotującą owe częściowo wolne wybory parlamentarne. W sumie monografia dotyczy zróżnicowanej opozycji politycznej w Krakowie (1988-1989), tzw. 'prookrągłostołowej' (tzw. 'konstruktywnej opozycji demokratycznej', akceptującej paktowanie z komunistami), tj. która była reprezentowana przez kilka organizacji niezależnych takich jak: NSZZ „Solidarność”, Ruch „Wolność i Pokój” (WiP), Niezależne Zrzeszenie Studentów (NZS), i opozycji tzw. 'antyokrągłostołowej' (radykałnej, przeciwnej paktowaniu z komunistami), tj. zorganizowanej w Federacji Młodzieży Walczącej (FMW) i Organizacji Studenckiej Konfederacji Polski Niepodległej (OS KPN). Autor analizuje strajki studenckie i robotnicze w Krakowie (1988) oraz najważniejsze krakowskie manifestacje i demonstracje z lat 1988-1989. Książka zawiera podsumowanie (*Zakończenie*), *Bibliografię* oraz *Indeks nazwisk*, Publikacja zawiera 33 ilustracje – czarno-białe fotografie. Monografia ma walory poznawcze, pogładowe, wychowawcze i patriotyczne. Pozycja może być pomocna jako materiał pomocniczy (źródłowy i pogładowy) dla historyków dziejów najnowszych Polski, regionalistów, nauczycieli historii, edukacji regionalnej, wiedzy o społeczeństwie i wychowania patriotycznego.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Political Opposition in Cracow in 1988-1989

Abstract (Summary):

A book entitled *Political Opposition in Cracow in 1988-1989* (in Polish: *Opozycja polityczna w Krakowie w latach 1988-1989*), written by Remigiusz Kasprzycki, is concerned with political organizations in Cracow: "Solidarity" (1988-1989), the "Freedom and Peace" Movement (WiP, 1988-1989), the Independent Student Association (NZS, 1988-1989), the Fighting Youth Federation (FMW, 1988-1989), the Student Organization of the Confederation of Independent Poland (OS KPN, 1988-1989). The book presents descriptions of the students' and workers' strikes in Cracow in 1988. The author describes the secondary school youth's and students' anti-communist opposition, the so called Generation 88, the demonstrations and strikes in the Lenin steelworks in Cracow (1988), especially street manifestations in 1988-1989. The book also deals with the opposition in the circles of Cracow intelligentsia, with the International Conference on Human Rights in Krakow-Mistrzejowice in 1988, parliamentary elections in 1989, and opposition against the so called "Round Table Agreement" (1989) connected with the boycott of the first – partly free - parliamentary elections in 1989. The book has been published in Polish.

Key words:

history, political opposition in Cracow in 1988-1989, "Solidarity" in Cracow (1988-1989), "Freedom and Peace" Movement (WiP) in Cracow (1988-1989), Independent Student Association (NZS) in Cracow (1988-1989), Fighting Youth Federation (FMW) in Cracow (1988-1989), Student Organization of the Confederation of Independent Poland (OS KPN) in Cracow (1988-1989), students' strikes in Cracow (1988), the workers' strikes in Cracow (1988), anti-communist youth opposition, student anti-communist opposition, the youth in Cracow, students in Cracow, workers in Cracow, Generation 88 (Generation 1988), the Lenin steelworks in Cracow, street manifestations in Cracow (1988-1989), opposition of the intelligentsia in Cracow, International Conference on Human Rights in Krakow-Mistrzejowice (1988), parliamentary elections in Cracow (1989), opposition against the Round Table Agreement (1989), boycott of the parliamentary elections (1989),

Słowa-kluźce:

historia, opozycja polityczna w Krakowie (1988-1989), NSZZ „Solidarność” w Krakowie (1988-1989), Ruch „Wolność i Pokój” (WiP) w Krakowie (1988-1989), Niezależne Zrzeszenie Studentów (NZS) w Krakowie (1988-1989), Federacja Młodzieży Walczącej (FMW) w Krakowie (1988-1989), Organizacja Studencka Konfederacji Polski Niepodległej (OS KPN) w Krakowie (1988-1989), strajki studenckie w Krakowie (1988), strajki robotnicze w Krakowie (1988), młodzieżowa opozycja antykomunistyczna, studencka opozycja antykomunistyczna, młodzież krakowska, studenci krakowscy, robotnicy krakowscy, Generacja 88 (Pokołenie 1988), Kraków, Huta im. Lenina w Krakowie (1988), Manifestacje uliczne w Krakowie (1988-1989), Inteligencja opozycyjna w Krakowie, Międzynarodowa Konferencja Praw Człowieka w Krakowie-Mistrzejowicach (1988), Wybory parlamentarne w Krakowie (1989), opozycja przeciw paktowi Okrągłego Stołu (1989), Bojkot wyborów parlamentarnych (1989),

Bibliografia (Bibliography):

Kasprzycki Remigiusz, *Opozycja polityczna w Krakowie w latach 1988-1989*, wstęp Andrzej Chwalba, Księgarnia Akademicka, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2003, 205 [3] s., il.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] „Figurant Herzog” ; postać Józefa Herzoga w dokumentach służb bezpieczeństwa PRL, wstęp i opracowanie Marian Hanik ; inwentarz dokumentów Adam Roliński, Kraków : Komitet Opieki nad Kopcem Józefa Piłsudskiego TMHiZK, 2003, seria: (Sowiniec : materiały historyczne Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, nr 23), 275 [4] s.

Wydanie specjalne „Sowińca” skupia się na postaci i działalności Józefa Herzoga widzianego oczami aparatu komunistycznej represji. Zasadniczy zrąb publikacji źródłowej o charakterze monograficznej stanowią dokumenty wytworzone przez różne organa PRL (Urząd Bezpieczeństwa Publicznego, Służbę Bezpieczeństwa, sądy). Edycja obejmuje wybrane dokumenty z lat 1951-1960 i 1971-1983, rzecz dotyczy okresu kilkudziesięciu lat działalności Józefa Herzoga, legionisty, znanego krakowskiego działacza niepodległościowego, piłsudczyka, żołnierza Armii Krajowej, antykomunisty, Publikacja składa się z dwóch części: 1) *Przesłuchanie*, w której pomieszczono zeznania Józefa Herzoga oraz 2) *Wybór dokumentów*, w której znajdują się głównie dokumenty wytworzone przez komunistyczną Służbę Bezpieczeństwa w latach 1973-1983 i inne akta administracji państwowej związane z inwigilacją J. Herzoga. Publikacja została zaopatrzona w *Przedmowę (Żołnierz Niepodległości)* autorstwa znanej krakowskiej postaci – Jerzego Bukowskiego, nadto w *Notę edytorską*, tudzież we *Wstęp* napisany przez Mariana Hanika. Ponadto pozycja zawiera szczegółowy inwentarz dokumentów w opracowaniu znanego krakowskiego historyka Adama Rolińskiego oraz trzy osobne indeksy: indeks osób, indeks nazw geograficznych, indeks spraw operacyjnych. W Publikacji znajduje się 21 ilustracji, w tym 9 ilustracji czarno-białych i faksymile 12 dokumentów. Pozycja posiada walory poznawcze, dokumentacyjne i edukacyjne, pozwala zorientować się w mechanizmach inwigilacji i poznać aktywność patriotyczną polskiego piłsudczyka „niezlomnego” w krzywym zwierciadle komunistycznej bezpieki. Dzięki *Wstępowi* M. Hanika otrzymujemy szkic bohaterskiej sylwetki człowieka nieugiętego wobec totalitaryzmu. Publikacja może służyć jako materiał źródłowy dla historyków dziejów Polski XX wieku, nadto dla nauczycieli

historii, regionalistów, socjologów, instruktorów skautingu, jako pomocniczy materiał w edukacji historycznej, regionalnej i patriotycznej.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] "Herzog the Figurehead" : Jozef Herzog in Documents of the Communist Security Police in the Polish People's Republic

Abstract (Summary):

The monograph entitled "Herzog the Figurehead" : Jozef Herzog in Documents of Communist Security Police in Polish People's Republic (in Polish: "Figurant Herzog" : postać Józefa Herzoga w dokumentach służb bezpieczeństwa PRL) concerns the life of one Polish hero Jozef Herzog (1901 - 1983), especially during the period of communism in Poland. Herzog was an anti-communist who organized social resistance against the communist government in Cracow and, as such, he was a victim of political repression. The book also contains an inventory of documents concerned with Herzog, written by the communist Security Service. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Jozef Herzog (1901-1983), communism, anti-communism, Poland, social resistance against the communist government, communist political repression, inventory of documents, Krakow, communist Security Service,

Słowa-klucze:

historia, Józef Herzog (1901-1983), komunizm, antykomunizm, Polska, opór społeczny przeciw władzy komunistycznej, komunistyczne represje polityczne, inwentarz dokumentów, Kraków, komunistyczna Służba Bezpieczeństwa,

Bibliografia (Bibliography):

„Figurant Herzog” : postać Józefa Herzoga w dokumentach służb bezpieczeństwa PRL, wstęp i opracowanie Marian Hanik ; inwentarz dokumentów Adam Roliński, Kraków : Komitet Opieki nad Kopcem Józefa Piłsudskiego TMHiZK, 2003, seria: Sowiniec, nr 23.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Kadrowiacy o sobie*, red. Ludomir Olkuśnik, Adam Roliński, Kraków : Komitet Opieki nad Kopcem Józefa Piłsudskiego TMHiZK, 2004, seria: Sowiniec ; materiały historyczne Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, nr 24.

Publikacja pt. *Kadrowiacy o sobie* przygotowana redakcyjnie przez Ludomira Olkuśnika i Adama Rolińskiego w ramach serii „Sowińca” w istocie stanowi faksymile przedwojennych publikacji wspomnieniowych autorstwa żołnierzy Pierwszej Kompanii Kadrowej Legionów Józefa Piłsudskiego. Zasadniczy zrąb publikacji to fotokopie (reprodukowane teksty) pochodzące z periodyków: „Strzelec” (1934, nr 30 i 34), „Naród i Wojsko” (1934, nr 9, 1939, nr 15) oraz „Ilustrowany Kurjer Codzienny” (1939, dodatek do nr 216). Reprodukowane wspomnienia zostały napisane z okazji dwudziestej i dwudziestej piątej rocznicy wymarszu Pierwszej Kompanii Kadrowej (6 sierpnia 1914 r.). Reprodukowane *in extenso* teksty są zaopatrzone w oryginalne kopie fotografii (ilustracji), zatem mamy do czynienia nie tylko z przedrukiem krótkich tekstów wspomnieniowych, ale i także bogatym materiałem ikonograficznym (ok. 170 ilustracji). Publikacja zawiera tekst wstępny pt. *Od Redakcji*, ponadto dwa odrębne indeksy: *Indeks osób oraz nazw geograficznych*. Publikacja nie zawiera spisu treści. Pozycja ma walory poznawcze, dokumentacyjne i edukacyjne, może służyć historykom, regionalistom, socjologom jako pomocniczy materiał źródłowy, nadto nauczycielom historii i wiedzy o społeczeństwie, pedagogom, instruktorom skautingu jako materiał edukacyjny w edukacji historycznej oraz wychowaniu patriotycznym.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Soldiers of the First Cadre Company about Themselves

Abstract (Summary):

The book entitled *Soldiers of the First Cadre Company about Themselves* (in Polish: *Kadrowiacy o sobie*) is concerned with the history of World War I (1914-1918), especially with the soldiers of the Polish Legions, their military campaigns

and battles in Poland. The book contains autobiographical writings, that is memoirs of the Polish soldiers from the First Cadre Company of the Polish Legions. It constitutes an important part of Polish history in the twentieth century. The book has been published in Polish.

Key words:

history, World War I (1914-1918), Polish Legions, military campaigns and battles, Poland, autobiographies of the Polish soldiers, memoirs, Polish soldiers, Polish history, the history of the twentieth century,

Słowa-klucze:

historia, I wojna światowa (1914-1918), Legiony Polskie, kampanie wojenne i bitwy, polska, autobiografie Polaków, wspomnienia, żołnierze polscy, historia Polski, historia XX wieku,

Bibliografia (Bibliography):

Kadrowiacy o sobie, red. Ludomir Olkuśnik, Adam Roliński, Kraków : Komitet Opieki nad Kopcem Józefa Piłsudskiego TMHiZK, 2004, seria: Sowiniec ; materiały historyczne Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, nr 24, 180 s., fasc.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Musicie być mocni! Musicie być wierni! Katalog wystawy. 2 czerwca - 30 lipca 2004*, [red. kat. Marian Hanik, Adam Roliński]; Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Instytut Jana Pawła II, Stowarzyszenie Obywatelska Polska, Kraków 2004, s. 69 [2].

Oryginalna publikacja pt. *Musicie być mocni! Musicie być wierni! Katalog wystawy. 2 czerwca - 30 lipca 2004* jest w zasadzie rodzajem unikatowej mini-monografii pierwszej pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Polski w dniach 2-10 czerwca 1979 r. (Warszawa, Gniezno, Częstochowa, Kraków, Kalwaria Zebrzydowska, Wadowice, Oświęcim, Nowy Targ). Tytuł nawiązuje do słów umocnienia Narodu Polskiego, jakie wypowiedział papież podczas pamiętnej pielgrzymki (10 czerwca 1979 r. na Błoniach w Krakowie podczas tzw. „Bierzmowania dziejów”), która zmieniła bieg dziejów Polski, przyczyniając się do powstania NSZZ „Solidarność” w 1980 r. i obalenia komunizmu nie tylko w Polsce. Książka składa się z kilku części. Na wstępie Tomasz Gąsowski przedstawił sylwetkę papieża (*Pielgrzym wolności*). Z kolei pomieszczono list apostolski Jana Pawła II wydany 8 maja w Rzymie z okazji zbliżającej się pielgrzymki, dotyczący św. Stanisława, biskupa i męczennika, który stał się postacią przewodnią pielgrzymki, jej świętym patronem w dziewięćset lat męczeńskiej śmierci. Studium Wojciecha Balińskiego pt. *Bierzmowanie dziejów* przedstawia syntezę nauczania papieskiego w kontekście relacji Państwo-Kościół-Naród. Liliana Batko-Sonik w tekście pt. *Siła świadectwa* relacjonuje we wspomnieniu emocje krakowskiej młodzieży towarzyszące wyborowi ks. kard. Karola Wojtyły na papieża 16 października 1978 r. oraz jego pobytowi w Krakowie w czerwcu 1979 r. Marek Lasota z Krakowskiego Instytutu Pamięci Narodowej w obszernym, udokumentowanym źródłowo studium pt. „*Zabezpieczenie*” pobytu Jana Pawła II w Krakowie przez Służbę Bezpieczeństwa. Jako swoistą głoskę do papieskiej pielgrzymki pomieszczono w *Aneksie* tajny dokument SB – opracowanie pt. *Informacja dot. polityczno-operacyjnych ocen wizyty Jana Pawła II na terenie archidiecezji krakowskiej i operacyjnych prognoz w zakresie działalności Kościoła w miejskim województwie krakowskim* (z 15 sierpnia 1979 r.). Książka zawiera 39 ilustracji, w tym 6 kolorowych. Publikacja ma

walory poznawcze, edukacyjne, religijno-patriotyczne, pogładowe. Może być przydatna nauczycielom historii, wykładowcom, katechetom, osobom duchownym i świeckim, miłośnikom dziejów Polski, studentom, uczniom, zwłaszcza krakowianom jako opracowanie części naszej tożsamości narodowej i ważnego momentu zwrotnego w dziejach Polski najnowszej, pierwszego oddechu wolności w okresie totalitaryzmu.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] *You Must Be Strong! You Must Be Faithful! A Catalogue of the Exhibition June 2 - July 30, 2004*

Abstract (Summary):

The monograph entitled "You Must Be Strong! You Must Be Faithful! A Catalogue of the Exhibition June 2 - July 30, 2004" (in Polish: *Musicie być mocni! Musicie być wierni! Katalog wystawy. 2 czerwca - 30 lipca 2004*) deals with the history of the first pilgrimage of Pope John Paul II to Poland in 1979. Pope John Paul II (1920-2005) met with a couple of millions of Poles on the Cracow Commons where the so called Confirmation of Polish History took place. This anti-communist national 'confirmation' was connected with the 900th anniversary of the death of St. Stanislaus, a bishop and a martyr, who was killed by a Polish king in 1079. The book describes also the beginning of "Solidarity", which was closely connected with the Pope's first pilgrimage to Poland and the collapse of communism as the consequence of the working of "Solidarity". The book contains documents on the relations between the Church and the State, concerning the Nation as well. It also includes the information about the activities of the communist Security Service against the Roman Catholic Church in Krakow Region. Some information about the meetings of the Pope with the Polish youth in Krakow is also included in this book. The book has been published in Polish.

Key words:

history, pilgrimage of Pope John Paul II to Poland (1979), Pope John Paul II (1920-2005), Polish nation, Krakow, the Commons in Krakow, confirmation of the history, "Solidarity", the collapse of communism, St. Stanislaus, Bishop and Martyr (eleventh century), Church-State-Nation, youth, communist Security Service, the Roman Catholic Church, Krakow Region.

Słowa-klucze:

historia, pielgrzymka papieża Jana Pawła II do Polski (1979), Jan Paweł II (1920-2005), Naród Polski, Kraków, Błonia Krakowskie, Bierzmowanie dziejów, NSZZ „Solidarność”, obalenie komunizmu, św. Stanisław, biskup i męczennik (XI w.), Państwo-Kościół-Naród, młodzież, komunistyczna Służba Bezpieczeństwa, Kościół Rzymskokatolicki, województwo krakowskie,

Bibliografia (Bibliography):

Musicie być mocni! Musicie być wierni! Katalog wystawy. 2 czerwca - 30 lipca 2004, [red. kat. Marian Hanik, Adam Roliński]; Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Instytut Jana Pawła II, Stowarzyszenie Obywatelska Polska, Kraków 2004, s. 69 [2].

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Adam Gliksman, *Małopolska w holdzie księdzu Jerzemu. Katalog wystawy, Zarząd Regionu Małopolska NSZZ „Solidarność”, Muzeum Historii Fotografii, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2004, 47 [1] s.*

Publikacja pt. *Małopolska w holdzie księdzu Jerzemu. Katalog wystawy*, przygotowana przez znanego krakowskiego działacza związkowego i dziennikarza Adama Gliksmana, jest nie tylko katalogiem wystawy, ale także rodzajem małej monografii relacji, jakie łączyły ks. Jerzego Popiełuszkę z małopolską oraz Małopolską z osobą księdza Jerzego Popiełuszki (także poprzez pamięć i kult) zwłaszcza w latach 80. Publikacja została poprzedzona słowem Metropolity krakowskiego – ks. kard. Franciszka Macharskiego, oraz słowem Przewodniczącego Zarządu Regionu Małopolska NSZZ „Solidarność” – Wojciecha Grzeszka. Dzieło zawiera następujące elementy (nienumerowane rozdziały): 1) Biografia księdza Jerzego Popiełuszki (1947-1984), 2) Ksiądz Jerzy Popiełuszko o „Solidarności”, 3) Ksiądz Jerzy Popiełuszko i Małopolska, 4) Pamięć o ks. Jerzym Popiełuszce w Małopolsce, 5) Miejsca pamięci o ks. Jerzym Popiełuszce w Małopolsce, w tym tablice w Gorlicach, w Krakowie (w krużgankach w klasztorze OO. Karmelitów na Piasku, w kościele w Bieżanowie Starym, w kościele św. Maksymiliana Kolbego w Mistrzejowicach), pomnik w Galerii Wielkich Polaków w Parku Jordana w Krakowie, pomnik w Krościenku nad Dunajcem, Dom Parafialny im. Ks. Jerzego Popiełuszki w Marcinkowicach, szkoła Podstawowa nr 6 im. ks. Jerzego Popiełuszki w Nowym Sączu, Stacja VI Drogi krzyżowej w Pasierbcu k. Limanowej, płyta granitowa u Sióstr Urszulanek w Zakopanem-Jaszczurówce oraz płyta na cmentarzu w Zakopanem. Książka posiada bibliografię oraz 38 ilustracji (w tym 25 czarno-białych oraz 13 kolorowych). Dzieło posiada walory poznawcze, pogładowe, dokumentacyjne, edukacyjne oraz estetyczne (dzięki bogatej szacie graficznej i licznym ilustracjom). Publikacja jest nie tylko drukiem okolicznościowym, przygotowanym w związku z wystawą tematyczną (wartość upamiętniająca), ale także jest mini-albumem o wartości ponadczasowej. Pozycja może być przydatna historykom, regionalistom, biografistom, zajmującym się postacią ks. Jerzego dziejami Kościoła, „Solidarności” i opozycji antykomunistycznej w Polsce. Dzieło może być przydatne jako materiał pomocniczy dla nauczycieli historii, katechetów,

nauczycieli wiedzy o społeczeństwie zwłaszcza w edukacji regionalnej, edukacji historycznej, na lekcjach religii oraz dla kapłanów przygotowujących okolicznościowe homilie w związku z kultem bł. Ks. Jerzego Popiełuszki. Książkę można polecić miłośnikom dziejów najnowszych Polski, wiernym świeckim oraz duchownym pragnącym poznać różne aspekty biografii człowieka świętego a zarazem polskiego bohatera narodowego krzepiącego ducha w ciemnych czasach stanu wojennego ,zamordowanego przez komunistyczne służby 19 października 1984 r.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] *Malopolska's Homage to Father Jerzy : an Exhibition Catalogue*

Abstract (Summary):

The book entitled *Malopolska's Homage to Father Jerzy : an Exhibition Catalogue* (in Polish: *Malopolska w holdzie księdzu Jerzemu : katalog wystawy*) concerns the history of the relations between the Blessed Father Jerzy Popiełuszko (1947-1984) and the independent trade union "Solidarity" in the city of Krakow, especially in Mistrzejowice district. This is not only a biography of Jerzy Popiełuszko, but also a survey of places in Krakow connected with him as well as a short history of his worship. The book presents information about all his monuments and plaques in Krakow and in the whole of Malopolska Rrgion.Cracow, e.g. The Way of the Cross in Pasierbiec near Limanowa. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Malopolska, Father Jerzy Popiełuszko (1947-1984), The Roman Catholic Church, Krakow, Krakow-Mistrzejowice, biography, memory, worship, "Solidarity", monuments, plaques

Słowa-klucze:

historia, Małopolska, ksiądz Jerzy Popiełuszko (1947-1984), Kościół Rzymskokatolicki, Kraków, Kraków-Mistrzejowice, biografia, pamięć, kult, NSZZ „Solidarność”, pomniki, tablice pamiątkowe,

Bibliografia (Bibliography):

Gliksman Adam, *Malopolska w holdzie księdzu Jerzemu : katalog wystawy*, Zarząd Regionu Małopolska NSZZ „Solidarność”, Muzeum Historii Fotografii, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2004, 47 [1] s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Sport w Krakowie 1939-1945 : dokumenty i fotografie ze zbiorów Stanisława Chemicza : wystawa / Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Biblioteka Jagiellońska. [Kraków : b.w.] 2004. – 8 s.*

Broszura pt. *Sport w Krakowie 1939-1945 : dokumenty i fotografie ze zbiorów Stanisława Chemicza : wystawa* jest folderem ekspozycji mającej miejsce w dniach 27 V – 30 VI 2004 w Bibliotece Jagiellońskiej. Pozycja stanowi krótkie, syntetyczne wprowadzenie w zagadnienie kultury fizycznej w Krakowie podczas okupacji niemieckiej. Publikacja została przygotowana przez Grzegorza Siuduta, krakowskiego historyka i bibliotekarza, na podstawie książki Stanisława Chemicza pt. *Sport w Krakowie w latach 1939-1945* (Kraków 2003). Tekst opracowania jest podzielony na cztery krótkie nienumerowane rozdziały: I. *U progu wojny*, II. *Okupant niemiecki wobec sportu polskiego*, III. *Zorganizowana polska działalność sportowa w okupowanym Krakowie* (tu wyodrębniono trzy nienumerowane podrozdziały dotyczące poszczególnych okresów wskazanych w tytułach: 1. *Jesień 1939*, 2. *1940*, 3. *Lata 1941-1944*), IV. *Straty sportu krakowskiego 1939-1945*. Broszura ma walor pogładowy, edukacyjny, propedeutyczny. Może być użyteczna dla działaczy sportowych, miłośników sportu, zwłaszcza piłki nożnej, nauczycieli historii, nauczycieli wychowania fizycznego, instruktorów, trenerów, uczniów, studentów, miłośników polskiej historii – jako przykład woli walki, ilustracja tezy, że sport może pełnić funkcje wychowawczo-patriotyczne nawet w najtrudniejszym dla narodu okresie utraty niepodległości państwowości polskiej w okresie II wojny światowej. Folder zawiera pięć ilustracji (sepiowych).

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Sport in Krakow : 1939-1945, Documents and Photographs from the Collection of Stanislaw Chomicz : an Exhibition

Abstract (Summary):

A brochure entitled "Sport in Krakow : 1939-1945, Documents and Photographs from the Collection of Stanislaw Chomicz : an Exhibition" (in Polish Sport w Krakowie 1939-1945 : dokumenty i fotografie ze zbiorów Stanisława Chemicza : wystawa) is a catalogue of the exhibition that took place in the Jagiellonian Library in Krakow. The publication is concerned with sport (mainly football) in Cracow during the German occupation in 1939-1945. It contains information about the exhibited documents and photographs from the collections of Stanisław Chemicz. The brochure also contains a short history of football which was practiced in two forms - both officially and in conspiracy in Cracow during the German occupation. The catalogue has been published in Polish.

Key words:

history, sports in Cracow (1939-1945), documents, photographs, collections of Stanisław Chemicz, Jagiellonian Library, Krakow, German occupation,

Słowa-klucze:

historia, sport w Krakowie (1939-1945), dokumenty, fotografie, zbiory Stanisława Chemicza, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, okupacja niemiecka,

Bibliografia (Bibliography):

Sport w Krakowie 1939-1945 : dokumenty i fotografie ze zbiorów Stanisława Chemicza : wystawa / Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego ; Biblioteka Jagiellońska. [Kraków : b.w.] 2004. – 8 s. Folder wystawy [27 V – 30 VI 2004]. – Na podstawie książki S. Chemicza (*Sport w Krakowie w latach 1939-1945*, Kraków 2003) oprac. Grzegorz Siudut.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Droga do wolności żołnierzy Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych [1944-1945] : wystawa w Bibliotece Jagiellońskiej Kraków 20 X – 20 XI 2005, [Kraków:] Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego [2005], [12] s.*

Broszura pt. *Droga do wolności żołnierzy Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych [1944-1945]. Wystawa w Bibliotece Jagiellońskiej Kraków 20 X – 20 XI 2005* jest katalogiem ekspozycji a zarazem syntetycznym wprowadzeniem w zagadnienie z dziejów wojskowości polskiej u schyłku II wojny światowej. Publikacja została podzielona na krótkie, nienumerowane rozdziały (części) zawierające syntetyczne, skrótowe omówienia poszczególnych aspektów dotyczących Brygady Świętokrzyskiej NSZ o charakterystycznych tytułach: 1) Konspiracja narodowa, 2) Formowanie brygady, 3) Marsz na Zachód, 4) Dalsze losy brygady, 5) Likwidacja konspiracji narodowej na ziemiach polskich po tzw. „wyzwoleniu”. Druk zawiera dość bogatą bibliografię przedmiotu. Dzieło zawiera dziewięć ilustracji (w tym siedem czarno-białych oraz dwie kolorowe) oraz jedną mapę pt. *Brygada Świętokrzyska w marszu na zachód obrazującą częściowo trasę tej formacji wojskowej na terenach Ziemi Świętokrzyskiej i Śląska*.

Pozycja ma walory poznawcze, pogładowe, edukacyjne, może służyć historykom. Regionalistom, nauczycielom historii i edukacji regionalnej jako materiał pomocniczy, przydatny w zorientowaniu studentów i uczniów w omawianej tematyce, służąc przy okazji celowi wychowania patriotycznego. Broszura jest wstępem albo uzupełnieniem do dwóch innych zasadniczych dokumentacyjnych książek monograficznych poświęconej zagadnieniu Brygady Świętokrzyskiej, jakimi są wydane także przez Fundację Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego: *Rozkazy dzienne Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych 1944-1945* (Kraków 2003) oraz *Rozkazy dzienne Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych – I Grupy Kompanii Wartowniczych 1946* (Kraków 2008) opracowane przez znanego krakowskiego historyka Czesława Brzozę. Warto zaznaczyć, że wystawa poświęcona Brygadzie Świętokrzyskiej została nagle przerwana przez tzw. „czynniki”, co świadczy o tym, iż temat wystawy był bardzo „trafiony”, bo dotknął sfery „tabu” w III RP, pokazując kolejną „białą plamę” w polskich dziejach i aktualność zagadnienia rozliczenia się z naszą przeszłością.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Way to Freedom of the Soldiers of the Holy Cross Brigade of the National Armed Forces [1944-1945] : an Exhibition in the Jagiellonian Library, Krakow 20 October - 20 November 2005

Abstract (Summary):

The brochure entitled "The Way to Freedom of the Soldiers of the Holy Cross Brigade of the National Armed Forces [1944-1945] : an Exhibition in the Jagiellonian Library, Krakow 20 October - 20 November 2005 (in Polish: Droga do wolności żołnierzy Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych [1944-1945] : wystawa w Bibliotece Jagiellońskiej Kraków 20 X – 20 XI 2005) is a catalogue of the exhibition. The publication deals with the history of the Holy Cross Brigade, which formed a part of the National Armed Forces. It includes information about the history of the Polish military in 1944-1945. This brochure shows the three stages of the development of these independent Polish military forces. First, the beginning of the national conspiracy and the formation of this brigade in Kielce Region, in the Holy Cross Mountains. Second, a long march of this brigade through Silesia to the West. Third, the liquidation of the rest of the Polish national conspiracy by communists and the dissolution of the Holy Cross Brigade in Germany during the postwar American occupation of the country. The brochure has been published in Polish.

Key words:

history, the Swietokrzyska Brigade (the Holy Cross Brigade), National Armed Forces (1944-1945), the Jagiellonian Library, history of the Polish military, World War II, national conspiracy, the formation of the brigade, march to the West, liquidation of Polish national conspiracy by communists, Silesia, The Swietokrzyski Region (the Holy Cross Region, Kielce Region),

Słowa-klucze:

historia, Brygada Świętokrzyska, Narodowe Siły Zbrojne (1944-1945), Biblioteka Jagiellońska, dzieje wojskowości polskiej, II wojna światowa, konspiracja narodowa, formowanie brygady, marsz na Zachód, likwidacja polskiej konspiracji narodowej przez komunistów, Śląsk, Ziemia Świętokrzyska,

Bibliografia (Bibliography):

Droga do wolności żołnierzy Brygady Świętokrzyskiej Narodowych Sił Zbrojnych [1944-1945] : wystawa w Bibliotece Jagiellońskiej Kraków 20 X – 20 XI 2005, [Kraków:] Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego [2005], [12] s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Lech Mastalski, *Oficerowie Częstochowskiej 7 Dywizji Piechoty zamordowani na Wschodzie w 1940 roku. Noty biograficzne*, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków-Częstochowa 2005, 181, [1] s.

Książka jest w istocie rodzajem słownika biograficznego zawierającego ok. 220 biogramów oficerów polskich (oficerów czynnych i oficerów rezerwy) związanych z Częstochową, zamordowanych przez NKWD w 1940 r. na Wschodzie. Biogramy ułożone są tematycznie. W książce ujęto w siedmiu odrębnych ciągach alfabetycznych – osobno biogramy oficerów różnych formacji wojskowych, co z jednej strony ułatwia szybkie odnalezienie wszystkich oficerów wchodzących z skład danej formacji, a z drugiej strony utrudnia szukanie tym, którzy nie wiedzą, do jakiej formacji należał dany oficer. Jednak książka zawiera indeks osobowy oraz indeks geograficzny, co pomaga w wyszukiwaniu informacji. W publikacji znajdują się biogramy pomordowanych oficerów z następujących formacji: Dowództwo 7 Dywizji Piechoty (tzw. Częstochowskiej), 25 Pułk Piechoty z Piotrkowa (1918-1939), 27 Pułk Piechoty (1918-1939), 74 Górnśląski Pułk Piechoty z Lublińca (1922-1939), 7 Pułk Artylerii Polowej (Lekkiej w 1931), 7 Dywizjon Artylerii Ciężkiej, służby dywizyjne. Do większości biogramów dołączono fotografie oficerów. W książce reprodukowane są oznaki pułkowe. Publikacja posiada wstęp historyczny wyjaśniający kwestie organizacyjne opisywanego związku taktycznego wojsk polskich w Częstochowie oraz bibliografię zawierającą zarówno źródła archiwalne, jak i źródła drukowane. W istocie ów słownik oficerski ma walory nie tylko poznawcze, upamiętniające, ale i edukacyjne. Może służyć nie tylko historykom-regionalistom, lecz także miłośnikom dziejów regionalnych.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Officers of the 7th Infantry Division of Czestochowa Murdered in the East in 1940. Biographical Notes

Abstract (Summary):

The source-based book entitled “Officers of the 7th Infantry Division of Czestochowa Murdered in the East in 1940 : Biographical Notes” (in Polish: Oficerowie Częstochowskiej 7 Dywizji Piechoty zamordowani na Wschodzie w 1940

roku. Noty biograficzne) is a kind of biographical dictionary. It is concerned with the history of the Polish Army in Czestochowa, especially the troops: the 7th Infantry Division (known as ‘Division of Czestochowa’), the 25th Infantry Regiment of Piotrkow (1918-1939), the 27th Infantry Regiment (1918-1939), the 74th Upper Silesian Infantry Regiment of Lubliniec (1922-1939), the 7th Field Artillery Regiment (Light in 1931) and the 7th Heavy Artillery Regiment. This biographical dictionary focuses especially upon the biographies of Polish officers, both the active officers and the reserve officers, who were murdered by the NKVD in the Soviet Union in 1940. It is regarded as the genocide of the Poles by the Soviet authorities. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Polish Army in Czestochowa, 7th Infantry Division (known as ‘Division of Czestochowa’), 25th Infantry Regiment of Piotrkow (1918-1939), 27th Infantry Regiment (1918-1939), 74th Upper Silesian Infantry Regiment of Lubliniec (1922-1939), 7th Field Artillery Regiment (Light in 1931), 7th Heavy Artillery, biographical dictionary, biographies of Polish officers, Polish active officers, Polish reserve officers, the NKVD, The Soviet Union, Polish soldiers murdered by the NKVD (1940), genocide of the Poles by the Soviet authorities,

Słowa-kluce:

historia, Wojsko Polskie w Częstochowie, 7 Dywizja Piechoty (tzw. Częstochowskiej), 25 Pułk Piechoty z Piotrkowa (1918-1939), 27 Pułk Piechoty (1918-1939), 74 Górnśląski Pułk Piechoty z Lublińca (1922-1939), 7 Pułk Artylerii Polowej (Lekkiej w 1931), 7 Dywizjon Artylerii Ciężkiej, słownik biograficzny, biogramy oficerów polskich, polscy oficerowie czynni, polscy oficerowie rezerwy, NKWD, Związek Sowiecki, polscy żołnierze zamordowani przez NKWD (1940), sowieckie ludobójstwo dokonane na Polakach,

Bibliografia (Bibliography):

Mastalski Lech, *Oficerowie Częstochowskiej 7 Dywizji Piechoty zamordowani na Wschodzie w 1940 roku. Noty biograficzne*, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków-Częstochowa 2005, 181, [1] s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Działalność społeczna 2. Korpusu Polskich Sił Zbrojnych 1945-1946. Sprawozdanie Płk. Kazimierza Buterlewicza, opracowali Czesław Brzoza, Andrzej Pilch, Wojciech Rojek, Księgarnia Akademicka, Kraków 2006, 380, [1] s.*

Książka jest zbiorem dokumentów historycznych, sporządzonych przez pułkownika dyplomowanego Kazimierza Buterlewicza (1896-1985) składających się na *Sprawozdanie z działalności Oddziału Społecznego (Sztabu Ewakuacji) 2. Korpusu* sporządzonego 28 listopada 1948 r. Edycji źródeł dokonano na podstawie egzemplarza maszynopisu zachowanego w Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie. Sprawozdanie obejmuje część zasadniczą oraz część dotyczącą poszczególnych obszarów działalności, w tym ogólne funkcjonowanie Oddziału Społecznego oraz kwestie poszczególne: 1) wydzielenie w obozach jenieckich Polaków i obywateli polskich przymusowo wcielonych do wojska niemieckiego, 2) organizację wychodźstwa wojennego, 3) działalność propagandowo-prasową, 4), pracę oświatowo-kulturalną, 5) służbę zdrowia, 6) pomoc żywnościową i materiałową, 7) sprawy finansowe (zestawienie wydatków pieniężnych), 8) dane dotyczące ewakuacji i przepływu ludzi przez sieć placówek Oddziału Społecznego (Sztabu Ewakuacji). Poza głównym dokumentem sprawozdawczym w książce opublikowano 53 załączniki dokumentów szczegółowych (w tym załączników graficznych z epoki) i aneksy. Publikacja została zaopatrzona we wstęp będący gł. krótką syntezą dziejów powojennych 2. Korpusu Polskich Sił Zbrojnych 1945-1956 na Zachodzie oraz stosownych formacji wojskowych w kontekście działalności Oddziału Społecznego. Zbiór dokumentów posiada notę edytorską dot. źródłowych dokumentów (częściowo tłumaczonych po raz pierwszy na polski z języków obcych) oraz krótki biogram pułkownika Kazimierza Buterlewicza. Książka zawiera tabele, mapy, indeks osób oraz indeks nazw geograficznych.

Publikacja posiada walory poznawcze i dokumentacyjne, a nawet literackie, może służyć jako materiał źródłowy i pomocniczy dla historyków, studentów oraz dla nauczycieli historii, miłośników wojskowości jako uzupełnienie wiedzy o dziejach polskiej formacji wojskowej na Zachodzie po II wojnie. W pewnym sensie jest to literatura faktu.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Social Activity of the 2nd Corps of the Polish Armed Forces in 1945- 1946. A Report by Colonel Kazimierz Buterlewicz

Abstract (Summary):

The source-based book entitled Social Activity of the 2nd Corps of the Polish Armed Forces in 1945-1946. A Report by Colonel Kazimierz Buterlewicz (in Polish: *Działalność społeczna 2. Korpusu Polskich Sił Zbrojnych 1945-1946. Sprawozdanie Plk. Kazimierza Buterlewicza*) is based on the collection of documents of Kazimierz Buterlewicz (1896-1985) and deals with the social activity of the 2nd Corps of the Polish Armed Forces (1945-46) and its evacuation which took place in Western Europe in 1948. The Polish Armed Forces in the West operated for a few years after the War. The soldiers recruited for the Polish army in the West were Polish prisoners-of-war in Germany, Polish citizens conscripted into the German army and Polish war emigres. The publication presents the propaganda and the press, education and culture, health, food aid and materials of the postwar Polish Army in Western Europe during the Cold War period. It also describes the evacuation of the Polish Staff. The original documents are stored in the Polish Institute in London and in the General Sikorski Museum in London. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Kazimierz Buterlewicz (1896-1985), documents, evacuation of Poles (1948), 2nd Corps of the Polish Armed Forces in Western Europe (1945-1956), Polish Armed Forces in the West, Polish Army, Polish Staff Evacuation, prisoners-of-war camps in Germany, Polish citizens conscripted into the German army, war emigres, propaganda and the press, education and culture, health, food aid and materials, The Polish Institute (London), Archives of the Polish Institute (London), the General Sikorski Museum in London,

Słowa-klucze:

historia, Kazimierz Buterlewicz (1896-1985), dokumenty, ewakuacja Polaków (1948), 2. Korpus Polskich Sił Zbrojnych 1945-1956 na Zachodzie, Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie, Wojsko Polskie, Polski Sztab Ewakuacji, obozy jenieckie w Niemczech, polscy obywatele wcieleni do wojska niemieckiego, wychodźstwo wojenne, propaganda i prasa, oświata i kultura, służba zdrowia, pomoc żywnościowa i materiałowa, Instytut Polski (Londyn), Archiwum Instytutu Polskiego (Londyn), Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie,

Bibliografia (Bibliography):

Działalność społeczna 2. Korpusu Polskich Sił Zbrojnych 1945-1946. Sprawozdanie Plk. Kazimierza Buterlewicza, opracowali Czesław Brzoza, Andrzej Pilch, Wojciech Rojek, Księgarnia Akademicka, Kraków 2006, 380, [1] s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Mieczysław Wojciechowski, *Tam została moja młodość. Opowieść wołyńska*, Wojewódzki Komitet Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Krakowie, Związek Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej. Zarząd Oddziału Kraków-Podgórze, Fundacja centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka, Kraków 2007, 264 s.

Książka stanowi zbiór unikatowych wspomnień Mieczysława Wojciechowskiego (1926-), urodzonego w ówczesnej sowieckiej części Ukrainy. Książka składa się z czterech części poświęconych kolejnym etapom życia autora: I. przedwojennemu (1926-1941), II. wojennemu w partyzantce (1941-1944), III. wojennemu w wojsku sowieckim (1944), IV. wojennemu w wojsku polskim (1944-1945) i powojennemu (po 1945 r.). Autor w części pierwszej (*Zapomniani*) opisuje lata przedwojenne na obszarze dawnych kresów wschodnich Polski, które w wyniku traktatu ryskiego zostały wcielone do ZSRS. Zajmuje się w szczególności ‘wielkim głodem’ na Ukrainie (1932-1933), desakralizacją Ukrainy, zachowaniem polskości w sowieckim imperium. W drugiej części (*Epitafium dla pokonanych*) autor opisuje min. swój udział w konspiracji i partyzantce sowieckiej przeciwko Niemcom w okresie II wojny w miejscowości Antoniny (1941-1944). W trzeciej części (*Ciernista droga do Polski*) znajdują się wspomnienia z okresu pobytu w Armii Czerwonej począwszy od miejscowości Arzamas aż po Lublin. W czwartej części (*Odysei żołnierskiej ciąg dalszy*) opisuje swoje dzieje w polskich („ludowych”) formacjach wojskowych – późniejszym Korpusie Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Książka zawiera 13 ilustracji (fotografii czarno-białych), *Indeks osobowy* oraz *Indeks geograficzny*. Tom wspomnień cechuje się walorami poznawczymi, dokumentacyjnymi i literackimi, może służyć jako materiał źródłowy dla historyków, regionalistów, socjologów, rosjoznawców, a także jako pomocniczy materiał dla nauczycieli historii, edukacji regionalnej, wychowania patriotycznego, ponieważ na konkretnych przykładach uczy jak zachować polskość w skrajnie niekorzystnych warunkach zewnętrznych.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] There Was My Youth. A Volhynian Story.

Abstract (Summary):

The book of memoirs entitled *There Was My Youth. A Volhynian Story* (in Polish: *Tam została moja młodość. Opowieść wołyńska*) deals with the life of Mieczysław Wojciechowski (born 1926, in the USSR). The memoirs refer to the interwar period in the USSR, especially to the famine in Ukraine in 1932-1933. The author shows his everyday life in the Soviet Union, describes the process of desecralisation in Ukraine under the Soviet rule.. He also describes the Polish identity of Polish families in this area. His memoirs from World War II refer to the time of Soviet and German occupation of Ukraine. He describes his participation in conspiracy in village Antoniny, where the Polish aristocratic family – the Potockis - lived. The book deals with his life in a group of Soviet partisans, and then in the Red Army and the Polish People's Army during World War II. The book of memoirs also presents his short compulsory participation in the Internal Security Corps (KBW), which was a communist formation fighting against the Polish anti-communist partisans at the end of World War II (1944-1945) and in postwar time (1945-1947). The book has been published in Polish.

Key words:

history, Mieczysław Wojciechowski (1926 -), Union of Soviet Socialist Republics, memoirs, interwar period, famine in Ukraine (1932-1933), desecralisation in Ukraine, Polish identity, World War II, German occupation, Soviet occupation, Ukraine, conspiracy, Antoniny (village), the Potockis, Soviet partisans, Red Army, Polish People's Army, Internal Security Corps (KBW),

Słowa-klucze:

historia, Mieczysław Wojciechowski (1926-), Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich, wspomnienia, okres międzywojenny, głód na Ukrainie (1932-1933), desakralizacja Ukrainy, polskość, polska tożsamość, II wojna światowa, niemiecka okupacja, sowiecka okupacja, Ukraina, konspiracja, Antoniny (wieś), Potoccy, Sowiecka partyzantka, Armia Czerwona, Ludowe Wojsko Polskie, Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego (KBW),

Bibliografia (Bibliography):

Wojciechowski Mieczysław, *Tam została moja młodość. Opowieść wołyńska*, Wojewódzki Komitet Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w Krakowie, Związek Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej. Zarząd Oddziału Kraków-Podgórze, Fundacja centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka, Kraków 2007, 264 s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Stawialiśmy opór... : antykomunistyczne organizacje młodzieżowe w Małopolsce w latach 1944-1956*, [do druku przygotował Adam Roliński], wyd. 2., Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka, Kraków 2008, 153, [1] s.

Książka jest pierwszą naukową próbą uchwycenia fragmentu fenomenu tzw. „drugiej konspiracji” (młodzieżowego, antykomunistycznego podziemia niepodległościowego) po II wojnie w Polsce (1945-1956). W dziele zaprezentowano wybrane młodzieżowe organizacje antykomunistyczne działające w podziemiu w Małopolsce, w tym tajne niezależne harcerstwo. Pozycja ma charakter pracy zbiorowej, w której poszczególni autorzy (Grzegorz Baziur, Władysław Zawisłak, Maria Konieczna, Robert Springwald) prezentują różne aspekty zagadnienia. Dzieło posiada syntetyczny *Wykaz organizacji młodzieżowych i ich rozmieszczenie na terenie Małopolski*, który zestawiał G. Baziur, podając w sumie sześćdziesiąt cztery tajne, małopolskie organizacje młodych, podzielone wg typów na 5 grup: 1) organizacje nawiązujące do AK, WiN i NSZ (w sumie czternaście), 2) organizacje harcerskie (w sumie osiemnaście), 3) organizacje katolickie (w sumie dwie), 4) podziemne organizacje szkolne (w sumie dwadzieścia), 5) podziemne organizacje środowiskowe (w sumie dziesięć). Zapewne nie jest to lista kompletna, obejmująca tylko te organizacje, na których ślad w dokumentacji udało się trafić autorom.

W dziele Grzegorz Baziur w osobnym studium ogólnie scharakteryzował *Organizacje młodzieżowe z terenu Małopolski w antykomunistycznej konspiracji (1944/1945-1956)*, nadto zanalizował zagadnienie zatytułowane *Druga konspiracja harcerska i organizacje nawiązujące do tradycji Armii Krajowej*, poza tym poświęcił osobne studia owym tajnym organizacjom harcerskim, takim jak: „Zielona Brygada”, „Zielone Harcerstwo”, Strzelecka Organizacja Wojskowa / Ruch Oporu Armii Krajowej / Obóz Zjednoczenia Młodej Polski, Młodzież Armii Krajowej, Antybolszewicka Organizacja Bojowa, Związek Młodzieży Patriotycznej „Nowe Wyzwolenie”. Nadto ten sam autor opisał kwestię nazwaną przezeń *Antykomunistyczna konspiracja wśród młodzieży szkolnej*, skupiając się na podziemnej organizacji Związek Walczącej Młodzieży Polskiej / „Wolność i Sprawiedliwość”.

Poza tym tegoż autora w książce pomieszczono tekst pt. *Środowiskowe grupy oporu wśród młodzieży*, w ramach którego możemy się zapoznać z dwoma innymi ówczesnymi tajnymi organizacjami młodych Polaków, jakimi były Młodzieżowa Organizacja Ruch oporu „Grom” i Legion Partyzantów Podhalańskich. Grzegorz Baziur i Maria Konieczna scharakteryzowali dwie tajne struktury młodzieżowe – „Międzymorze” i Grupę Franciszka Solarza. Ci sami autorzy opisali w innym tekście osobno trzy *Młodzieżowe konspiracyjne organizacje w Myślenicach*: „Sępy”, „Buki”, „Zjawa”. Ten sam duet autorski w trzecim swoim wspólnym studium zajął się wybranymi, tajnymi organizacjami harcerskimi w Małopolsce, jakimi były: Zastęp „Rysiów” – Harcerska Organizacja „Stalowi Polacy” – „Wolność i Sprawiedliwość” nadto konspiracyjną działalnością Mieleckiej Drużyny Harcerzy im. Jeremiego Wiśniowieckiego. Grzegorz Baziur i Marcin Kapusta syntetycznie scharakteryzowali organizację o nazwie Harcerski Ruch Antykomunistyczny (Kraków 1949-1950). Natomiast Władysław Zawiślak zanalizował tajną strukturę nazwaną Konspiracyjny Związek Harcerstwa Polskiego / Polska Straż Przednia. Choć załączone teksty nie wyczerpują zagadnienia, nie skupiają się na wszystkich siedemdziesięciu trzech organizacjach, a tylko na wybranych, lecz jednak pozwalają na zorientowanie się w zakresie owej antykomunistycznej opozycji młodzieżowej po II wojnie w Małopolsce (1945-1956).

Na zakończenie pomieszczono szkic Roberta Springwalda pt. *Stawialiśmy opór... Wystawa w Muzeum Armii Krajowej w Krakowie*. Książka została poprzedzona wstępem Wojciecha Hausnera pod znaczącym tytułem *Z wiarą w niepodległość (kilka uwag wstępnych)*, w którym m.in. pokazuje naśladowane przez młodych ludzi wzorce (np. książkę *Kamienie na szaniec* Aleksandra Kamińskiego) i przykłady działań młodzieży antykomunistycznej oraz inwigilacji środowisk młodzieżowych przez komunistyczne organa bezpieczeństwa. Dzieło zawiera indeks osobowy, nadto indeks geograficzny. Pozycję wzbogacają liczne fotografie dotyczące młodych bohaterów (zdjęcia ze śledztw oraz fotokopie oryginalnych dokumentów).

Książka ma walory poznawcze, dokumentacyjne i pogładowe, a szczególnie edukacyjne (wychowanie patriotyczne, edukacja historyczna), pokazuje wzory zachowania niezależnych przedstawicieli ówczesnego młodego pokolenia Polaków wierzących na przełomie lat 40 i 50. XX w. w możliwość wyzwolenia się Polaków od sowieckiego komunizmu i odzyskania przez Polskę niepodległości i suwerenności.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] We Put up Resistance.: Anti-communist Youth Organizations in Malopolska in 1944-1956

Abstract (Summary):

The source-based book entitled *We Put up Resistance: Anti-communist Youth Organizations in Malopolska in 1944-1956* (in Polish: *Stawialiśmy opór... : antykomunistyczne organizacje młodzieżowe w Małopolsce w latach 1944-1956*) concerns postwar youth anticommunist conspiracy in Malopolska Region during the Soviet occupation of Poland. The book deals with the history of the so called "second conspiracy" in Poland and describes many different youth anti-communist underground organizations in southern Poland after World War II in 1945-1956. The Soviet occupation of Poland was directed against national freedom and against the Polish Roman-Catholic Church, so many young people organized their own independent scouting organizations.. They struggled against communism in Poland (1944-1956) and were often arrested by the secret police and sent to prison. The book presents a lot of examples of such youth organizations in Malopolska. This is not only a catalogue of an exhibition, but also a monographic publication. The book has been published in Polish.

Key words:

history, postwar "second conspiracy" in Poland, youth anti-communist, independent underground, Poland after World War II (1945-1956), Soviet occupation of Poland, Malopolska, independent scouting, secret organizations of Polish scouts, struggle against communism in Poland (1944-1956),

Słowa-klucze:

historia, powojenna „druga konspiracja” w Polsce, młodzieżowe, antykomunistyczne podziemie niepodległościowe, Polska po II wojnie (1945-1956), Sowiecka okupacja Polski, Małopolska, niezależne harcerstwo, tajne polskie organizacje harcerskie, walka z komunizmem w Polsce (1944-1956),

Bibliografia (Bibliography):

Stawialiśmy opór... : antykomunistyczne organizacje młodzieżowe w Małopolsce w latach 1944-1956, [do druku przygotował Adam Roliński], wyd. 2., Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka, Kraków 2008, 153, [1] s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Lucyna Kulińska, *Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922-1939*, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka, Kraków 2009, 743 [1] s., il.

Książka autorstwa Lucyny Kulińskiej pt. *Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922-1939* jest pierwszą naukową tak całościową monografią zagadnienia terroryzmu i sabotażu ukraińskich radykalnych ugrupowań nacjonalistycznych w II Rzeczypospolitej Polskiej w okresie międzywojennym, po traktacie ryskim (1922-1939). Autorka omawia działalność następujących radykalnych, nielegalnych ukraińskich organizacji terrorystycznych: Ukraińska Wojskowa Organizacja (UWO), Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów (OUN), nadto sowiecka, agenturalna Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy (KPZU).

W publikacji opisano terroryzm polityczny, akcje dywersyjne, terror skierowany przeciw Państwu Polskiemu i jego organom w celu osłabienia i unicestwienia polskiej państwowości. Autorka udowodniła, że w wyniku ukraińskiego radykalnego terroru straciło życie lub zostało okaleczonych kilkaset obywateli II Rzeczypospolitej Polskiej (Polaków, Ukraińców, Żydów, Rosjan), głównie policjanci, żołnierze (KOP), urzędnicy państwowi, nauczyciele, wójtowie, sołtysi, leśnicy, listonosze, członkowie „Strzelca”, chłopci, politycy, np. poseł Tadeusz Hołówko, minister Bronisław Pieracki, kurator szkolny Stanisław Sobiński, Sydon Twerdochlib, Sofran Matwijas, Iwan Babij. Autorka pokazała przyczyny i skutki ukraińskiego terroryzmu politycznego (indywidualnego i zbiorowego) stosowanego wobec obywateli II RP.

Książka składa się z siedmiu zasadniczych rozdziałów oraz kilkudziesięciu podrozdziałów. W rozdziale pierwszym pt. *Geneza zjawiska ukraińskiego nacjonalizmu* pokazano kwestie polityki niemieckiej i bolszewickiej w relacji do sprawy ukraińskiej oraz stosunek innych państw do ewentualnego powstania niepodległej Ukrainy po I wojnie światowej. Opisano tu także postawy moskalofili-starorusinów (orientację prorosyjską) i różnicę pomiędzy Ukraińcami nadnieprzańskimi a Ukraińcami galicyjskimi.

Rozdział drugi pt. *Ukraińskie nacjonalistyczne organizacje terrorystyczne w Polsce międzywojennej* ukazuje genezę Ukraińskiej Wojskowej Organizacji (UWO) oraz jej następczyni – Organizację Ukraińskich Nacjonalistów (OUN), nadto ich działalność bojówkarską na terenie Polski we współpracy z wrogimi sąsiadami II RP.

W rozdziale trzecim pt. *Działalność antypaństwowa, terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach dwudziestych* nakreślono metody działania UWO i OUN, w tym propagandę i akty terroru w latach 20. XX w.

Z kolei rozdział czwarty pt. *Działalność antypaństwowa, terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach trzydziestych* dotyczy terrorystyczno-sabotażowej i propagandowej aktywności OUN w latach 30., eskalacji przemocy w latach 1933-1939, zabójstw i zamachów, przygotowań (1935-1939) do ukraińskiej „rewolucji narodowej”, tj. mającego wybuchnąć antypolskiego powstania. Nadto autorka nakreśliła ukraińskie akcje terroru stosowane przez Ukraińców z OUN wobec ludności żydowskiej w II RP w latach 30.

W rozdziale piątym pt. *Komunistyczne organizacje dywersyjno-terrorystyczne na Kresach i ich związki z UWO-OUN* przedstawiono ich genezę, charakter, sposoby (współ)działania.

Rozdział szósty pt. *Prewencja. Próby przeciwdziałania akcjom terrorystyczno-sabotażowym* skupia się na zagadnieniach prewencyjnych - działaniach polskiej administracji, MSW i polskiej policji państwowej, polskich sądów powszechnych, Straży Granicznej (SG), Korpusu Ochrony Pogranicza (KOP), wywiadzie i kontrwywiadzie wojskowym.

W rozdziale siódmym pt. *Zaplecze społeczne skrajnego nacjonalizmu ukraińskiego* autorka opisała w kontekście antypolskiej działalności m.in. następujące organizacje ukraińskie: UNDO, FN, Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna, „Proświta”, „Ridna Szkoła”, „Proświtańskie Chaty”, „Sojuz Ukrainok”, „Łuh”, „Sokił”, „Ukraiński Sportowy Sojuz”, „Płast”, nadto antypolską aktywność kleru grekokatolickiego i sakralizację ukraińskiego szowinizmu, np. wspieranie na konkretnych przykładach przez Kościół Grecko-katolicki organizacji nacjonalistycznych (UWO i OUN). Książkę zaopatrzone w podsumowanie (*Zakończenie*), streszczenie angielskie (*Summary*) i streszczenie ukraińskie (*Rezume*).

Monografia posiada także obszerny *Aneks* zawierający źródłowe dokumenty, opracowania, artykuły i przedwojenne wystąpienia sejmowe. Publikację ubogaca obszerna *Bibliografia*. Książka ma *Indeks osobowy* oraz *Indeks geograficzny*.

Pozycja może być użyteczna dla historyków, socjologów, regionalistów jako opracowany materiał źródłowy. książka można polecić nauczycielom historii jako pomocniczy materiał w edukacji historycznej i regionalnej.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Terrorism and Sabotage of Ukrainian Nationalist Organizations in Poland in 1922-1939

Abstract (Summary):

A monographic source-based book entitled *Terrorism and Sabotage of Ukrainian Nationalist Organizations in Poland in 1922-1939* (in Polish: *Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922-1939*) has been written by a Polish historian Lucyna Kulińska. She focuses on the history of Ukrainian terrorism and Ukrainian sabotage carried out by the Ukrainian nationalist organizations in Poland in 1922-1939. The book is concerned with Ukrainian nationalism in the Second Republic of Poland (1918-1939) and Polish-Ukrainian relations in 1922-1939. The author paid special attention to the terroristic activity of the Ukrainian Military Organization (UWO) and the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), also the Soviet espionage of the Communist Party of Western Ukraine (CPWU). The book shows the roots of political terrorism, methods of terrorist diversion, terror directed against the Polish State. Lucyna Kulinska also shows the Ukrainian victims of Ukrainian terrorists. Ukrainian nationalist terrorists often murdered not only Polish but also Ukrainian people, who wanted good relations and peace with Poles in the period before World War II in the Second Republic of Poland. The book has been published in Polish.

Key words:

history, terrorism, sabotage, Ukrainian nationalism, Ukrainian nationalist organizations in Poland (1922-1939), Second Republic of Poland (1918-1939), Polish-Ukrainian relations (1922-1939), Ukrainian Military Organization (UWO), Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), Soviet Communist Party of Western Ukraine (CPWU), political terrorism, diversion, terror against the Polish State, Ukrainian victims of terrorists,

Słowa-klucze:

historia, terroryzm, sabotaż, ukraiński nacjonalizm, nacjonalistyczne organizacje ukraińskie w Polsce (1922-1939), II Rzeczypospolita Polska (1918-1939), Relacje polsko-ukraińskie (1922-1939), Ukraińska Wojskowa Organizacja (UWO), Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów (OUN), sowiecka, agenturalna Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy (KPZU), terroryzm polityczny, akcje dywersyjne, terror przeciw Państwu Polskiemu, ofiary ukraińskich terrorystów,

Bibliografia (Bibliography):

Kulińska Lucyna, *Działalność terrorystyczna i sabotażowa nacjonalistycznych organizacji ukraińskich w Polsce w latach 1922-1939*, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Księgarnia Akademicka, Kraków 2009, 743 [1] s., il.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Władysław Zawisłak, *Na jej zew... Relacje i konfrontacje po latach*, wstęp: Tomasz Gąsowski, przedmowa: Wojciech Hausner, Księgarnia Akademicka, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Stowarzyszenie Szarych Szeregów. Oddział w Krakowie, Kraków 2011, 235, [11] s.

Książka prezentuje wspomnienia mgra inż. Władysława Zawisłaka (ur. 1922), harcmistrza, rodem z Dąbrowy Tarnowskiej w Małopolsce, który w barwny, potoczny sposób opisuje dzieje własnego środowiska harcerskiego z okresu II wojny światowej (1939-1945) i z początkowych lat sowieckiego komunizmu w Polsce (1945-1949). Publikacja obejmuje tematykę Wojskowej Służby Pomocniczej, w tym konwojowanie ewakuowanego archiwum powiatowego przed niemieckim frontem (1939), a już podczas okupacji niemieckiej zatrzymanie przez Gestapo, udział w Związku Walki Zbrojnej – Armii Krajowej, akcję „Burza” w 1944 r. i podziemną działalność harcerską jako komendant Konspiracyjnego Hufca „Drewniaki” w powiecie Dąbrowa Tarnowska. Z okresu powojennego pod okupacją sowiecką autor opisuje konspiracyjny Związek Harcerstwa Polskiego – działający pod kryptonimem Polska Straż Przednia (1945-1946) i swoją pracę jako komendant w tym konspiracyjnym antykomunistycznym hufcu starszoharcerskim. Ukazuje we wspomnieniach swoje aresztowanie przez UBP w Krakowie (VII 1946), śledztwo, proces polityczny, pobyt w więzieniu krakowskim przy ul. Montelupich i więzieniu w Rawiczu (1946-1949). Uzupełnieniem są jego syntetyczne opisy likwidacji przez komunistyczny Urząd Bezpieczeństwa Publicznego – poszczególnych tajnych placówek Polskiej Straży Przedniej w 1946 r. w miejscowościach takich, jak; Dąbrowa Tarnowska, Kłodzko, Kozuchów, Kraków, Nowa Sól, Opole, Śrem, Tamów. Placówki te podlegały Władysławowi Zawisłakowi jako komendantowi. Książka zawiera indeks nazw osobowych oraz indeks nazw geograficznych, nadto 38 czarno-białych ilustracji, w tym reprodukcji dokumentów tekstowych z epoki. Dzieło ma walory poznawcze, literackie i edukacyjne, może służyć nauczycielom historii, regionalistom, uczniom, szczególnie harcerzom, jako pomoc w wychowaniu patriotycznym, to przykład frapującej historii człowieka mogącego być wzorcem osobowym dla młodzieży. Warto zaznaczyć na margine-

sie, że omawiana tu książka jest jakby drugą częścią, dopowiedzeniem i rozszerzeniem wielu kwestii do innego dzieła autorstwa tegoż samego Władysława Zawisłaka pt. *Wielka próba : wspomnienia więzienne 1946-1949* (Kraków 2001).

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] At the Call of Poland : Reports and Confrontations after Many Years

Abstract (Summary):

The book of memoirs entitled *At the Call of Poland : Reports and Confrontations after Years* (in Polish: *Na jej zew... Relacje i konfrontacje po latach*) has been written by Władysław Zawisłak (born 1922). It presents an autobiographical account of Władysław Zawisłak (born 1922), a Polish scout, referring to the period of World War II (1939-1945). The book presents information about independent Polish scouting in the so called Auxiliary Army Service in 1939 and later in the Union of Armed Struggle – the Home Army, the author's participation in the action called "The Storm" in 1944 during the German occupation. Zawisłak describes his political underground activity during the Soviet military and political domination of Poland in 1945-1949. He founded a group called "Drewniaki" ("Clogs" in English) in conspiracy in Dabrowa Tarnowska (Tarnow District). He also created the underground Polish Scouting Association – Polish Fire Front (1945-1946). In the book there are descriptions of his activity and his arrest by the secret political police (the Office of Public Safety). Zawisłak was imprisoned in Krakow and in Rawicz in 1946-1949. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Władysław Zawisłak (born 1922), The Second World War (1939-1945), scouting, Soviet communism in Poland (1945-1949), Auxiliary Army Service, Union of Armed Struggle – the Home Army, "The Storm" (in 1944), "Clogs" – conspiracy in the district of Tarnow (Dabrowa Tarnowska), underground Polish Scouting Association, Polish Fire Front (1945-1946), arrest, prison in Krakow, prison in Rawicz (1946-1949), communist Office of Public Safety,

Słowa-kluce:

historia, Władysław Zawisłak (ur. 1922), II wojna światowa (1939-1945), harcerstwo, sowiecki komunizm w Polsce (1945-1949), Wojskowa Służba Pomocnicza, Związek Walki Zbrojnej – Armia Krajowa, akcja „Burza” (1944), Konspiracyjny Hufiec „Drewniaki”, konspiracyjny Związek Harcerstwa Polskiego, Polska Straż Przednia (1945-1946), aresztowanie, więzienie w Krakowie, więzienie w Rawiczu (1946-1949), komunistyczny Urząd Bezpieczeństwa Publicznego,

Bibliografia (Bibliography):

Zawisłak Władysław, *Na jej zew... Relacje i konfrontacje po latach*, wstęp: Tomasz Gąsowski, przedmowa: Wojciech Hausner, Księgarnia Akademicka, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Stowarzyszenie Szarych Szeregów. Oddział w Krakowie, Kraków 2011, 235, [11] s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Na wschód od NKWD. Lwów – Tas-Bulak 1940-1946. Wspomnienia i zapiski deportowanych Marii, Heleny i Łucji Nuckowskich*, opracował Andrzej Obrębski, Księgarnia Akademicka, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2011, 271 s., il.

Książka dokumentuje dzieje trzech sióstr Nuckowskich – Marii Nuckowskiej (Obrębskiej), Heleny Nuckowskiej (Orzechowskiej) i Łucji Nuckowskiej, mieszanek polskiego Lwowa pod sowiecką okupacją – zatrzymanych przez NKWD dnia 13 kwietnia 1940 r. i wywiezionych przymusowo eszelonem na wschód, przebywających na zesłaniu w Związku Sowieckim do Kazachstanu w latach 1940-1946. Trzy relacje opracowane przez Andrzeja Obrębskiego, syna Marii Nuckowskiej, krakowskiego łacinnika, wicedyrektora Biblioteki Jagiellońskiej są cennym uzupełnieniem wiedzy o polskich zesłańcach okresu komunizmu. Relacje Marii oraz Heleny Nuckowskich są zapisami wspomnień po pół wieku, powstałymi na przełomie XX w. i XXI w., natomiast relacja Łucji Nuckowskiej jest w istocie raptularzem, rodzajem skrótego dziennika zapisywanego na gorąco w trzech kolejnych zeszytach w Kazachstanie w latach 1943-1946. Publikację zaopatrzone w wstęp, posłowie oraz relację Andrzeja Obrębskiego z wizyty w Kazachstanie w 2003 r. śladami sióstr Nuckowskich. Dzieło zawiera indeks nazw osobowych oraz indeks nazw geograficznych, posiada ilustrację oraz mapę sztabową reprodukowaną na okładce. Książka może być cenną pomocą dla historyków II wojny, zajmujących się deportacjami Polaków w ZSRS, nadto miłośnikom polskich Kresów i rodzinom Sybiraków, którzy w losach sióstr Nuckowskich mogą odnaleźć część własnej mikrohistorii. Wspomnienia mają wartość dokumentacyjno-poznawczą i pogładową, pozwalają spojrzeć na komunistyczne deportacje oczami deportowanych bezbronnych polskich dzieci, „orląt lwowskich”, które miały w chwili zesłania nie więcej niż 10 lat życia.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] To the East of the NKVD. Lviv - Tas-Bulak 1940-1946 : Memoirs and Notes of the Deported - Maria, Helena and Lucja Nuckowska

Abstract (Summary):

The book of memoirs and diaries entitled To the East of the NKVD. Lviv - Tas-Bulak 1940-1946 : Memoirs and Notes of the Deported - Maria, Helena and Lucja Nuckowska (in Polish: Na wschód od NKWD. Lwów – Tas-Bułak 1940-1946. Wspomnienia i zapiski deportowanych Marii, Heleny i Łucji Nuckowskich) has been edited by Andrzej Obrebski. The book concerns the life-stories of three sisters from a Polish family: Maria Nuckowska, Helena Nuckowska and Lucja Nuckowska, who were deported by the NKVD to the Soviet Union at the time of the first occupation of Poland by the USSR (1939-1941). This is a source-based description of the deportation of the Polish people by the Soviets into the Soviet Union during World War II from the Polish city Lwow (Lviv) to Tas-Bulak in Kazakhstan (USSR). The book has been published in Polish.

Key words:

history, Nuckowska Maria, Nuckowska Helena, Nuckowska Lucja, the NKVD, Deportation of Polish people by the Soviets, The Soviet Union, World War II, Lwow (Lviv), Tas-Bulak, Kazakhstan,

Słowa-klucze:

historia, Nuckowska Maria, Nuckowska Helena, Nuckowska Lucja, NKWD, Deportacje Polaków przez sowietów, Związek Sowiecki, II wojna światowa, Lwów, Tas-Bułak, Kazachstan,

Bibliografia (Bibliography):

Na wschód od NKWD. Lwów – Tas-Bulak 1940-1946. Wspomnienia i zapiski deportowanych Marii, Heleny i Łucji Nuckowskich, opracował Andrzej Obrębski, Księgarnia Akademicka, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2011, 271 s., il., seria: Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia, T.22.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Bogusław Dąbrowa-Kostka, *Generalowi dziękujemy : stan wojenny : 13 grudnia 1981*, [Kraków :] Stowarzyszenie NZZ 1980, Fundacja centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Druk: Bielsko-Biała: Remi-B [2011], 245 [9] s.

Książka o charakterze albumowym zawiera trzysta pięćdziesiąt sześć zdjęć nienumerowanych, w tym 351 czarno-białych i pięć kolorowych autorstwa znanego solidarnościowego krakowskiego operatora filmowego i telewizyjnego Bogusława Dąbrowy-Kostki. Dzieło zaopatrzone jest w tekst *Od Autora* oraz *Wstęp* znanego krakowskiego historyka Jarosława Szarka. Książka obrazująca zasadniczo wydarzenia w Krakowie związane z walką o niepodległość w latach 1979-1982 ilustruje poszczególne wydarzenia ważne dla procesu odzyskiwania i wyrażania wolności przez zniewolony naród w komunistycznym państwie totalitarnym, jakim była PRL podległa Związkowi Sowieckiemu. Pielgrzymki, strajki, manifestacje, marsze, demonstracje widziane z perspektywy krakowskiej – zachowują walor dokumentacyjny i historyczny, oddają niepowtarzalną atmosferę tamtych dni związaną z genezą, powstaniem, aktywnością niezależnego ruchu społecznego NSZZ „Solidarność” i zduszeniem przez juntę komunistycznego generała Jaruzelskiego owego ruchu antykomunistycznego przez wprowadzenie stanu wojennego w PRL. Autorskie, unikatowe, oryginalne zdjęcia Bogusława Dąbrowy Kostki podzielona została na siedemnaście następujących nienumerowanych części: 1) *Jan Paweł II w Krakowie : czerwiec 1979*, 2) *Pierwsze strajki w Krakowie* (1980), 3) *Lech Wałęsa w Krakowie : 18 października 1980*, 4) *3 maja 1981 : Rynek Główny* (demonstracja w Krakowie), 5) *Biały marsz* (w Krakowie 17 maja 1981), 6) *Marsz w obronie więźniów politycznych : 25 maja 1981* (w Krakowie), 7) *Nie chcę być mięsem armatnim* (demonstracja przeciwko powszechnemu poborowi do wojska – manifestacja w Krakowie w 1981 r.), 8) *Marsz Głodowy : 7 sierpnia 1981* (w Krakowie), 9) *Dni bez prasy : kto ma media ten ma władzę* (w Krakowie 1981), 10) *13 grudnia 1981 General Jaruzelski wprowadził stan wojenny*, 11) *1 maja 1982 : Rynek Główny* (w Krakowie), 12) *3 maja 1982 : Wawel* (w Krakowie), 13) *Fatima : 13 maja 1982* (w Krakowie-Nowej Hucie), 14) *13 dzień miesiąca : miesięcznice* (antykomunistyczne demonstracje w Krakowie-Nowej Hucie każdego trzynastego dnia miesiąca, począwszy od 1982 r.), 15) *31 sierpnia 1982 : Nowa*

Huta (niezależne demonstracje i/lub walki uliczne w Krakowie-Nowej Hucie), 16) *Peregrynacja Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej : 21 września 1982* (w Krakowie), 17) *Wszystkich Świętych* (w Krakowie, 1 listopada 1986).

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] *We Thank the General : Martial Law : December 13, 1981*

Abstract (Summary):

The book of documentary photography entitled *We Thank the General : Martial Law : December 13, 1981* (in Polish: *Generalowi dziękujemy : stan wojenny : 13 grudnia 1981*) has been edited by Bogusław Dąbrowa-Kostka (born 1957), a Polish photographer and a filmmaker. Unique original documentary photographs are concerned with the history of Poland in the period of the Polish People's Republic. In this book there are many unique photographs from Cracow from the time 1979-1982. Special place in the book is devoted to the photographs from the first pilgrimage of Pope John Paul II in Krakow in 1979. Dąbrowa-Kostka documented in photography the Polish struggle for independence in Poland in 1979-1982. The photographs present the communist totalitarian state reality and the beginning of "Solidarity" in Poland. In the book there is documentation of Lech Wałęsa's visit in Cracow in 1980, of pilgrimages, strikes, demonstrations, marches and activity of the independent trade union "Solidarity". The book also documents the activity of the communist junta led by General Wojciech Jaruzelski (1923-), directed against Poles, especially in Krakow-Nowa Huta during martial law (1981-1983). The book has been published in Polish.

Key words:

history, Bogusław Dąbrowa-Kostka (1957-), photographs, Krakow, Pope John Paul II in Krakow (1979), struggle for independence and the overthrow of communism in Poland (1979-1982), communist totalitarian state, Lech Wałęsa in Cracow (1980), pilgrimage, strikes, demonstrations, marches, "Solidarity", communist junta, General Wojciech Jaruzelski (1923-), Krakow-Nowa Huta, martial law in Cracow (1981-1983),

Słowa-klucze:

historia, Bogusław Dąbrowa-Kostka (1957-), fotografie, Kraków, Papież Jan Paweł II w Krakowie (1979), walka o niepodległość i obalenie komunizmu w Polsce (1979-1982), komunistyczne państwo totalitarne, Lech Wałęsa w Krakowie (1980), pielgrzymki, strajki, manifestacje, marsze, demonstracje, NSZZ „Solidarność”, junta komunistyczna, generał Wojciech Jaruzelski (1923-), Kraków-Nowa Huta, stan wojenny w Krakowie (1981-1983),

Bibliografia (Bibliography):

Dąbrowa-Kostka Bogusław, *Generalowi dziękujemy : stan wojenny : 13 grudnia 1981*, [Kraków :] Stowarzyszenie NZS 1980, Fundacja centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Druk: Bielsko-Biała: Remi-B [2011], 245 [9] s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Duszpasterstwo Hutników. 30 lat w służbie Bogu, Ludziom i „Solidarności”*, oprac. red. Justyna Wójcik, wyd. Księgarnia Akademicka, Stowarzyszenie Sieć Solidarności, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2013, 64, [2] s., il., seria: *Zeszyty Historyczne Sieci Solidarności*, tom 1, zespół redakcyjny serii Maciej Mach, Edward E. Nowak, Adam Roliński, Andrzej Stawiarski.

Książka poświęcona jest Duszpasterstwu Hutników, które działało przy parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Krakowie-Nowej Hucie na osiedlu Szklane Domy w latach 1983-1989, stanowiąc w zasadzie jeden z trzonów podziemnych struktur NSZZ „Solidarność” Kombinatu Metalurgicznego Huta im. Lenina. Duszpasterstwo to uzupełniało niezależne solidarnościowe struktury hutnicze, działając obok Tajnej Komisji Robotniczej Hutników (TKRH) i Społecznego Funduszu Pomocy Pracowniczej (SFPP). Duszpasterstwo Hutników powstało z inicjatywy Zbigniewa Ferczyka, który także koordynował jego działalność. Formami aktywności Duszpasterstwa Hutników były: 1) niezależne formy religijne (msze św. za Ojczyznę, Pielgrzymki Ludzi Pracy do Czernej i na Jasną Górę), 2) niezależne formy socjalne (organizacja niezależnego wypoczynku dzieci i młodzieży, paczki dla dzieci i chorych, wsparcie finansowe rodzin), 3) formy prawne (wsparcie dla osób represjonowanych i ich rodzin), 4) formy edukacyjne (kolportaż wydawnictw niezależnych, organizowanie niezależnych wykładów i prelekcji). Duszpasterstwo Hutników poparło strajk w Kombinacie Metalurgicznym w nowej Hucie (IV-V 1988) oraz udostępniło lokal dla Nowohuckiego Komitetu Obywatelskiemu „Solidarność” (VI 1989). Publikacja zawiera następujące rozdziały: 1) Edward E. Nowak, *Zeszyty Solidarności*, 2) Kazimierz Barczyk, *Duchowe ramię Solidarności*, 3) Andrzej Malik, *Duszpasterstwo Hutników. Trzeci filar podziemia w Nowej Hucie*, 4) Jerzy Skoczylas, *Zbigniew Ferczyk: „Robić to. co w danej chwili najbardziej potrzebne”*, 5) Zbigniew Ferczyk, *O sobie samym do potomności*. Książka zawiera osobno *Indeks osobowy* oraz *Indeks geograficzny*. Publikację zaopatrzone w 78 ilustracji czarno-białych (zdjęć i kopii oryginalnych dokumentów). Pozycja posiada walory poznawcze, dokumentacyjne, edukacyjne. może

służyć historykom, regionalistom jako materiał źródłowy, a także nauczycielom historii jako materiał pomocniczy w edukacji historycznej, wychowaniu patriotycznym, do zajęć z edukacji regionalnej.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Pastoral Service for Steelworkers. 30 Years in the Service of God, People and "Solidarity"

Abstract (Summary):

The book of memoirs entitled *The Pastoral Service for Steelworkers. 30 Years in the Service of God, People and "Solidarity"* (in Polish: *Duszpasterstwo Hutników. 30 lat w służbie Bogu, Ludziom i „Solidarności”*) concerns the history of the struggle for independence and the overthrow of communism in Poland in 1983-1989. The book describes the reality of the communist totalitarian state, independent religious pilgrimages, anti-communist strikes and demonstrations and the activity of the independent trade union "Solidarity" in Krakow-Nowa Huta. There are descriptions of the Pastoral Service for Steelworkers in 1983-1989, at the Parish of Our Lady of Czestochowa in Krakow-Nowa Huta, on the housing estate called "The Glass Houses" (in Polish: *Szklane Domy*). The book contains memoirs written by the Solidarity activists in the Lenin Steelworks in Cracow, in particular by Zbigniew Ferczyk (b. 1925). The book has been published in Polish.

Key words:

history, Krakow, struggle for independence and the overthrow of communism in Poland (1983-1989), communist totalitarian state, pilgrimage, strikes, demonstrations, "Solidarity", Krakow-Nowa Huta, Pastoral Service for Steelworkers (1983-1989), Parish of Our Lady of Czestochowa in Krakow-Nowa Huta, the housing estate of Glass Houses, the Lenin Steelworks in Cracow, Zbigniew Ferczyk (b. 1925)

Słowa-klucze:

historia, Kraków, walka o niepodległość i obalenie komunizmu w Polsce (1983-1989), komunistyczne państwo totalitarne, pielgrzymki, strajki, manifestacje, NSZZ „Solidarność”, Kraków-Nowa Huta, Duszpasterstwo Hutników (1983-1989), Parafia pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Krakowie-Nowej Hucie, Osiedle Szklane Domy, Kombinat Metalurgiczny Huta im. Lenina w Krakowie, Zbigniew Ferczyk (1925-),

Bibliografia (Bibliography):

Duszpasterstwo Hutników. 30 lat w służbie Bogu, Ludziom i „Solidarności”, oprac. red. Justyna Wójcik, wyd. Księgarnia Akademicka, Stowarzyszenie Sieć Solidarności, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2013, 64, [2] s., il., seria: Zeszyty Historyczne Sieci Solidarności, tom 1, zespół redakcyjny serii: Maciej Mach et al.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Piotr Andrzej Kalisz, *Z krakowskich Oleandrów do Niepodległości*, Obywatelski Komitet na Rzecz Oleandrów, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2014, ss.100, [2]. il.

Książka autorstwa Piotra Andrzeja Kalisza „wydana w stulecie wymarszu 1. Kompanii Kadrowej Legionów Polskich (1914-2014) jest swoistą monografią miejsca – pra-kolebki polskiej armii. Publikacja poświęcona jest wątkom „Oleandrowym” w związku z Legionami Józefa Piłsudskiego oraz ich upamiętnieniu w II RP (m.in. Dom. im. Józefa Piłsudskiego i monumentalna makieta Pomnika Czynu Legionowego), następnie dziejom niszczenia pamięci o Oleandrach i Legionach w okresie 1939-1990 przez dwóch okupantów – niemieckiego i rosyjskiego (sowieckiego). Autor przedstawił także dzieje przywracania pamięci o Oleandrach w latach 80. XX w. przez antykomunistyczne środowiska niezależne i żyjących wtedy jeszcze ostatnich legionistów.

W książce przedstawiono także dzieje przejścia zabytkowego budynku i pamięci o sławnym miejscu Legionów już w okresie III RP przez środowiska uzurpatorskie, nie mające nic wspólnego z tradycją legionową. Udokumentowana historia zawłaszczania pamięci o Legionach i majątku oraz ćwierćwiecznej walki sądowej o jego odzyskanie jest treścią końcowych rozdziałów. Autor bardzo dobrze udokumentowanej publikacji (przebogata szata ilustracyjna, fotokopie oryginalnych dokumentów) napisał (s. 62), że według stanu prawnego na 2014 r. właścicielem działki i budynku Domu im. J. Piłsudskiego jest Gmina Kraków. Książka została zaopatrzona w *Przedmowę* prof. Tomasza Gąsowskiego (s. 5-6), która podkreślił historię i znaczenie tego miejsca dla polskiej tożsamości narodowej. Piotr A. Kalisz wskazał we wstępie (s. 7-8), że „Kolebką naszej niepodległości są Oleandry” (s. 8).

Książka zawiera następujące rozdziały: *Kraków – stolica polskiej irredenty* (s. 10-11), *Błonia i Oleandry. 1912-1914* (s. 12-15), *Z Oleandrów do Niepodległości – Oleandry wchodzą do historii* (s. 16-38), *Odrodzona Rzeczpospolita – od 1918 do 1934 r.* (s. 39-54), *Lata 1939-1990* (s. 55-57), *Konflikt* (s. 58-60), *Lata 1990-2014* (s. 61-63), *Perspektywy dla Oleandrów* (s. 64).

Ponadto książka zawiera *Aneks* (s. 65-99). W *Aneksie* znajdują się dokumenty (ich fotokopie bądź tylko treść) ważnych kwestii dotyczących Oleandrów: 1) *Opis kontraktu ustanowienia prawa budowli zawarty pomiędzy związkiem legionistów polskich a gmina Kraków określające warunki użytkowania użyzonego terenu* (29 XII 1933, fotokopia s. 66-73), 2) *Sprawozdanie Andrzeja J. Marcinka, organizatora i uczestnika XIX(4) Marszu Szlakiem I Kompanii Kadrowej dotyczące prób rozbicia i represji podjętych wobec uczestników marszu* (jesień 1984, s. 74-79), 3) *List Krystiana A. Waksmundzkiego, Kazimierza Martyniaka i Piotra M. Boronia do gen. Mieczysława Boruty-Spiechowicza w sprawie XIX(4) Marszu Szlakiem I Kompanii Kadrowej* (24 czerwca 1985, s. 80-91), 4) *List Wojciecha Pęgiela do gen. Mieczysława Boruty-Spiechowicza w sprawie Marszów Szlakiem I Kompanii Kadrowej* (17 września 1985, s. 82-85), 5) *Uwagi Roberta Kulaka na temat XIX(4) Marszu Szlakiem Kadrowki w związku z listem otwartym do gen. Mieczysława Boruty-Spiechowicza* (18 listopada 1985, s. 86-88) 6) *Oświadczenie Grzegorza Malachowskiego i Pawła Maciukiewicza, członków KonK.JP w sprawie podpisów „in blanco” plk. J. Herzoga* (20 maja 1986, s. 89), 7) *Pismo Społecznego Komitetu Pamięci Józefa Piłsudskiego w Łodzi do Zarządu Związku Legionistów Polskich w Krakowie w sprawie kontrowersji związanych z organizacją Marszów Szlakiem I Kompanii Kadrowej* (25 września 1986, s.90-91), 8) *Pismo Prezydium Komitetu Opieki nad Kopcem Józefa Piłsudskiego w sprawie konfliktu personalnego związanego z osobą Krystiana Waksmundzkiego* (15 maja 1987, s. 92-95), 9) *list legionisty II Brygady Legionów Polskich Stanisława Rutkowskiego z Warszawy do Stefana Migdała, Komendanta Związku Legionistów Polskich* (1 września 1987, s. 96), 10) *Deklaracja założycielska Obywatelskiego Komitetu na rzecz Oleandrów* (24 lutego 2014, s. 97), 11) *Apel Obywatelskiego Komitetu na rzecz Oleandrów* (24 lutego 2014, s. 98), 12) *Lista członków Obywatelskiego Komitetu na rzecz Oleandrów* (październik 2014, s. 99). Dodatkowo zamieszczono *Apel legionistów i peowiaków autorstwa mjr. Stefana Migdała i mjr. Stanisława Zastawniaka z 15 VII 1987 r. na który odpowiedział plk. Stanisław Rutkowski*, (s. 105). Publikacja zawiera *Spis ilustracji* wraz z podanymi źródłami (s. 100-102), *Bibliografię* (s.103-104) oraz alfabetyczny *Indeks* (s. 106-108) i *Spis treści* (s. 109-110).

Monografia krakowskich Oleandrów jest bardzo wartościową i odkrywczą pozycją, wartą polecenia historykom, pedagogom, miłośnikom dziejów ojczystych. Pozycja przydatna w wychowaniu patriotycznym, także turystom w charakterze przewodnika po tej okolicy Krakowa .

The title in English:

[Rev.:] From Oleandry Street in Cracow to the Independence of Poland

Abstract / Summary:

This monograph, written by Piotr Andrzej Kalisz, commemorates the 100th anniversary of the marching out of the First Cadre Company of the Polish Legions (1914-2014). It is a book which gives special attention to a place which is of great importance to the history of the Polish Army, the so called 'Oleandry' Street in Cracow. The book also presents the history of Jozef Pilsudski's House in Cracow and the monument of the legionnaires in this city. The author recalls the history of the destruction of the memory about the Legions in the period of the German occupation and the Soviet political dominance in Poland (1939-1990). He also shows the history of the struggle to save the memory of the Legions and Oleandry (1980-1990) and the contemporary history of this famous and important place (1990-2014).

Słowa kluczowe / Key-words in Polish:

Legiony Polskie (1914-1917), Kraków, Oleandry, Błonia, Dom im. Józefa Piłsudskiego, Pomnik Czynu Legionowego, Związek Legionistów Polskich, patriotyzm, dzieje Polski XX w., dzieje Polski XXI w.

Key words:

Polish Legions (1914-1917), Cracow, Oleandry, Blonia, The Jozef Pilsudski House, monument of Polish Legions' struggles for independence, The Polish Legionnaires' Union, patriotism, history of Poland in the 20 century, history of Poland in the 21 century

Bibliografia / Bibliography:

Piotr Andrzej Kalisz, *Z krakowskich Oleandrów do Niepodległości*, Obywatelski Komitet na Rzecz Oleandrów, Fundacja Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków 2014, ss.100, [2]. il.

GRUPA III:

Wydawnictwa o tematyce niepodległościowej autorstwa współpracowników Fundacji CDCN (1989-2006).

Third Group:

Publications relating to the Polish struggles for independence, edited by collaborators of the Foundation of the Center for Research and Documentation of Polish Struggle for Independence (1989-2006).

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *A gdy na wojenkę szli Ojczyźnie służyć... : pieśni i piosenki żołnierskie z lat 1914-1918 : antologia*, oprac. Adam Roliński, [Kraków] : Uniwersytet Jagielloński, dr. 1989; 525 [3] s., [6] k., seria: (Varia / Uniwersytet Jagielloński ; t. 269).

Publikacja pt. *A gdy na wojenkę szli Ojczyźnie służyć... : pieśni i piosenki żołnierskie z lat 1914-1918 : antologia* opracowana przez znanego historyka krakowskiego i bibliotekarza – Adama Rolińskiego – jest śpiewnikiem zawierającym polskie pieśni wojenne i patriotyczne (także z motywami religijnymi) z okresu I wojny światowej. Książka została zaopatrzona we *Wstęp*, *Wprowadzenie historyczne* oraz zwięzłe opracowanie pt. *Pieśń żołnierska we wspomnieniach*. Zasadniczy zrab książki (teksty pieśni lub piosenek wraz z nutami) został podzielony na osiem rozdziałów: Rozdział I. pt. *Przybieżeli legioniści*, Rozdział II. pt. *Idą Legiony*, Rozdział III. pt. *Krzyczeli, żeśmy stumanieni*, Rozdział IV. pt. *Wstąp, bracie, do POW*, Rozdział V. pt. *Rozproszeni po wszem świecie*, Rozdział VI. pt. *Ciężkie losy legionera*, Rozdział VII. pt. *Mundur na nim szary*, Rozdział VIII. pt. *Sen o szpadzie*. W sumie autor zgromadził w śpiewniku dwieście trzydzieści pięć utworów (tekst i nuty 235-ciu pieśni i piosenek) Poszczególne pieśni/piosenki pogrupowane są tematycznie (dana pieśń występuje w śpiewniku tylko jeden raz, nie powtarza się, jeśli nawet tematycznie przynależy do kilku różnych tematów). Książka zawiera nie tylko nuty i teksty do śpiewania, ale także dodatkowy aparat naukowy w postaci przypisów, osobnych not biograficznych autorów słów i kompozytorów (w sumie 69 biogramów), bibliografię przedmiotu (obejmującą I. *Śpiewniki i wydawnictwa nutowe* oraz II. *Antologie i tomiki poezji*, III. *Artykuły*, IV. *Opracowania*). Ponadto publikacja posiada przydatne narzędzia wyszukiwacze: *Alfabetyczny wykaz incipitów* oraz *Indeks osób*. W książce znajduje się 40 ilustracji czarno-białych (oraz *Spis ilustracji*).

Należy zaznaczyć, że tożsame wydanie drugie ukazało się w Księgarni Akademickiej w Krakowie w 1996 r. zasadniczo w treści niezmienione (różnica okładki i kilku stron informacyjnych dodanych na końcu książki, w tym dwóch istotnych stron dotyczących komunistycznych ingerencji cenzorskich do wydania pierwszego: tekst pt. *Ingerencje cenzorskie dokonane w sierpniu 1988 roku przez*

krakowską cenzorkę, ukrytą pod pseudonimem M-II oraz tekst pt. *W całości cenzura zakwestionowała tekst*). Teksty te zostały dodane (doklejone) do wydania pierwszego z 1989 r. w postaci dwustronicowej erraty z informacją o ingerencjach cenzorskich.

Książka posiada walory poznawcze, dokumentacyjne, edukacyjne i praktyczne – można z jej pomocą nie tylko wstępnie studiować zagadnienie kwestii pieśni legionowych, wojskowych, żołnierskich, patriotycznych z okresu i wojny światowej (1914-1918), ale także śpiewać pomieszczone tu piosenki i pieśni. Publikacja może służyć historykom kultury, badaczom dziejów kultury legionowej, nauczycielom historii, regionalistom, nauczycielom edukacji regionalnej i wychowania patriotycznego, nauczycielom muzyki, muzykologom, filologom badającym teksty (poetykę utworów), instruktorom harcerskim i kulturalno-oświatowym, animatorom życia muzycznego, dyrygentom chórów wojskowych, harcerskich, szkolnych i kościelnych, pracownikom domów kultury, dzieciom, młodzieży i dorosłym zainteresowanym polską pieśnią patriotyczną, żołnierską z okresu Legionów Piłsudskiego i czasu wojny. Piosenki zawarte w śpiewniku są wciąż żywo obecne w kulturze polskiej, choć wiele z ich zostało zapożyczonych, zapomnianych.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] *And When They Went to War to Serve Their Homeland ...: Soldiers' Songs and Chants 1914-1918 : an Anthology*

Abstract (Summary):

A book entitled *And When They Went to War to Serve Their Homeland ...: Soldiers' Songs and Chants 1914-1918 : an Anthology* (in Polish: *A gdy na wojenkę szli Ojczyźnie służyć... : pieśni i piosenki żołnierskie z lat 1914-1918 : antologia*) refers to the history of the Polish Legions (1914-1917) at the time of World War I. It is a collection of Polish patriotic songs with musical notation and poetry about Polish struggle for independence (1914-1918). The songbook of Polish patriotic music pieces of the beginning of the twentieth century and the anthology of patriotic verse from this time can be useful for research in the history of music and patriotic songs and chants, for specialists in musicology, for research in the history of Polish literature. The book has been published in Polish.

Key words:

history, songbooks, Poland, Polish Legions (1914-1918), Polish war songs, songs of Polish Legions, Polish patriotic songbooks, the twentieth century, Polish music, Polish poetry, history of music, musicology, history of literature, literature,

Słowa-kluze:

historia, śpiewniki, Polska, Legiony Polskie (1914-1918), polskie pieśni wojenne, polskie pieśni legionowe, polskie śpiewniki patriotyczne, XX wiek, polska muzyka, polska poezja, historia muzyki, muzykologia, historia literatury, literatura,

Bibliografia (Bibliography):

Wydanie I (the first edition):

A gdy na wojenkę szli Ojczyźnie służyć... : pieśni i piosenki żołnierskie z lat 1914-1918 : antologia, oprac. Adam Roliński, [wydanie I], [Kraków] : Uniwersytet Jagielloński, dr. 1989; 525 [3] s., [6] k., tabl. : faks., fot., nuty, portr., err, seria: (Varia / Uniwersytet Jagielloński ; t. 269).

Wydanie II (the second edition):

A gdy na wojenkę szli Ojczyźnie służyć : pieśni i piosenki żołnierskie z lat 1914-1918 : antologia, oprac. Adam Roliński, [wydanie II], Kraków : Księgarnia Akademicka, 1996, [2], 525, [5] s., [12] s. tabl. : faks., fot., nuty, portr., err., seria : Wydawnictwa Księgarni Akademickiej, nr 30.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Bij bolszewika! : rok 1920 w przekazie historycznym i literackim* / wybór i opracowanie Czesław Brzoza i Adam Roliński, Kraków : Libertas 1990, 250, [2] s., [20] s. tabl. kolor. : faks., fot., nuty, 1 pl. ; 30 cm + Dodatek : [52] s. : faks., fot., portr.

Publikacja pt. *Bij bolszewika! : rok 1920 w przekazie historycznym i literackim* w wyborze i opracowaniu dwóch krakowskich historyków Czesława Brzozy i Adama Rolińskiego (1990) jest pierwszą po okresie PRL-u monografią dokumentacyjną poświęconą zagadnieniu motywów walki o utrzymanie polskiej niepodległości podczas wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. Pozycja ta uzupełnia dotkliwą lukę w literaturze przedmiotu, „białą plamę”, stając się już w zasadzie klasyczną pozycją tematyczną w zakresie edycji źródeł do antykomunistycznego plakatu, antykomunistycznej literatury polskiej 20 wieku. Antologia zawiera szereg przykładów historycznych, literackich oraz ikonograficznych (z epoki), dotyczących wojny polsko-sowieckiej (1919-1920). Edytowane teksty, ilustracje i nuty dotyczą polskiej epepei wojennej oraz źródeł do dziejów Polski XX w. u progu odzyskania niepodległości.

Monografia składa się z następujących części: *Wstęp*, I. *Antologia*, II. *Ilustracje*. W ramach części pierwszej w *Antologii* pomieszczono nienumerowane, następujące dokumenty (teksty): 1. *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukraińskiej Republiki Ludowej*, 2. *Konwencja wojskowa między Polską a Ukrainą*, 3. Kornel Krzczunowicz, *Przywracamy Ukrainie stolicę*, 4. Kajetan Stefanowicz, *Dywizja jazdy generała Romera*, 5. Józef Piłsudski, *Odezwa do mieszkańców Ukrainy*, 6. Semen Petlura, *Odezwa atamana Petlury*, 7. [Emjot], *Zdobycie Baru*, 8. Komunikat Sztabu Generalnego Wojsk Polskich o zajęciu Kijowa, 9. W. Pierwocha Połomski, *O zdobyciu Kijowa* [pieśń, tekst + nuty], 10. [Emjot], *O żołnierzu tułaczu. Generał Pawlenko*, 11. Józef Piłsudski, *Przemówienie w Winnicy*, 12. Antoni Orłowski (Krogulec), *Nie powtarzajmy błędów dziejowych*, 13. Jan Kasprówicz, *Pieśń Ochotnika* [pieśń, tekst + nuty], 14. *Ustawa o utworzeniu Rady Obrony Państwa*, 15. Józef Piłsudski, *Żołnierze Rzeczypospolitej!*, 16. Józef Piłsudski, *Odezwa Rady Obrony Państwa*, 17. *Do żołnierzy polskich czerwonoarmiści-Polacy*, 18. Edward Ligocki, *Rota ochotników Hallera* [pieśń, tekst + nuty], 19. *Prasa krakowska w lipcu i sierpniu 1920 roku podawała*, 20. Artur

Oppman, Marsz Hallera [pieśń, tekst + nuty], 21. Adam Grzymała-Siedlecki, Lwów pod chmurami, 22. A... Luta, Piosenka żołnierska (z frontu litewsko-białoruskiego) [pieśń, tekst + nuty], 23. Władysław Sikorski, Sytuacja nieprzyjacielska nad Wisłą 1920 roku, 24. Józef Mackiewicz, „Dajosz Warszawu”!, 25. Józef Relidzyński, Do broni! [pieśń, tekst + nuty], 26. Antoni Bogusławski, Warszawa (Podpułkownikowi Oppmannowi / Or-Otowi/) [wiersz], 27. Juliusz Kaden-Bandrowski, Wielka bitwa o Warszawę, 28. Juliusz Kaden Bandrowski, Wielki bój na skrzydle północnym, 29. Felicjan Sławoj-Składkowski, Płock, 30. Władysław Sikorski, Uderzenie 5 armii oraz walki 1 armii pod Radzyminem, 31. Zdzisław Stahl, Ze wspomnień ułańskich w bitwie z Budionnym na przedpolach Lwowa, 32. Stanisław Grabski, W Mińsku i Rydze, 33. Deklaracja delegacji sowieckiej zawierająca zasady traktatu pokojowego z Polską, 34. Benedykt Hertz, Polska młócka [pieśń, tekst + nuty], 35. Adam Grzymała-Siedlecki, Cud Wisły, 36. Z pobytu bolszewików w Wyszku, 37. Stefan Żeromski, Na probostwie w Wyszku, 38. Karol Irzykowski, Z Warszawy do Białegostoku, 39. Mieczysław Dąbrowski, Jak legionieści z 1 dywizji pułkownika Dąb-Biernackiego walczyli na ulicach Białegostoku, 40. Adam Grzymała-Siedlecki, Jak za Szweda, jak za Chmiela..., 41. Izaak Babel, Zamość, 42. Józef Relidzyński, Śladami Kmicica, 43. Melchior Wańkiewicz, Ogniem i mieczem. Budionny przerywa front (Z opowieści majora L.), 44. Żurawiejki [pieśń, tekst + is nuty], 45. Stanisław Strumph-Wojtkiewicz, Marsz na Warszawę, 46. Eugeniusz Małaczewski, Koń na wzgórzu, 47. Umowa o rozejmie między Polską a RSFRR [Ryga 12 października 1920 r.], 48. Józef Piłsudski, Wódz naczelny do żołnierzy, 49. Władysław Sikorski, Znaczenie zwycięstwa 1920 roku na arenie międzynarodowej. Książka posiada Indeks osób który nie obejmuje postaci literackich i uwzględnia jedynie osoby występujące w części tekstowej. Książka zawiera 31 ilustracji kolorowych oraz 113 ilustracji czarno-białych, w tym mapy, fotografie, kopie dokumentów.

Monografię cechują walory poznawcze, edukacyjne oraz estetyczne. Pozycja może być przydatna jako materiał źródłowy do badań dla historyków, filologów (literaturoznawców), historyków sztuki, historyków fotografii, etnologów. Ponadto może być użyteczna jako materiał pomocniczy dla nauczycieli historii i wiedzy o społeczeństwie, nauczycieli muzyki, nauczycieli języka polskiego, instruktorów harcerskich, wychowawców w edukacji historycznej, regionalnej, wychowaniu patriotycznym, nadto dla dyrygentów chórów i animatorów życia muzycznego (nuty).

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] *Beat a Bolshevik! : 1920 in the Historical and Literary Transmission*

Abstract (Summary):

The book entitled *Beat a Bolshevik! : 1920 in the historical and Literary Transmission* is concerned with Polish history and the Polish-Soviet war in 1919-1920. It includes Polish patriotic and military posters of this time. This is also an anthology of Polish literature, music (songs), visual art (iconography) of that time which described the emotions that accompanied the Polish-Soviet War (1919-1920). The publication is also a collection of the sources important for the history of Poland in the 20th century, especially those referring to the Polish leader - marshal Jozef Pilsudski (1867 - 1935), general Wladyslaw Sikorski (1881-1943) and the Ukrainian military leader – Semen Petlura (1879 - 1926), because the book also deals with

Polish - Ukrainian relations. The book also presents important historical and legal documents e.g. international Polish-Ukrainian and Polish-Soviet agreements. The book has been published in Polish.

Key words:

history, Polish posters of the 20th century, Polish poster book, Polish literature of the 20th century, anthology of Polish literature, Polish-Soviet War (1919-1920) in literature, Polish-Soviet War (1919-1920) in iconography, Polish-Soviet War (1919-1920) on the poster, Polish-Soviet War (1919-1920) in songs, Polish propaganda in the Polish-Soviet War (1919-1920), historical source for the history of 20th century Poland, Jozef Pilsudski (1867 - 1935), Wladyslaw Sikorski (1881-1943), Semen Petlura (1879-1926), Ukraine, Polish-Ukrainian relations, legal documents, international agreements,

Słowa-kluce:

historia, plakat polski 20 wieku, album plakatu polskiego, literatura polska 20 wieku, antologia literatury polskiej, wojna polsko-sowiecka (1919-1920) w literaturze, wojna polsko-sowiecka (1919-1920) w ikonografii, wojna polsko-sowiecka (1919-1920) na plakacie, wojna polsko-sowiecka (1919-1920) w pieśni, polska propaganda w wojnie polsko-sowieckiej (1919-1920), historyczne źródła do dziejów Polski XX w., Józef Piłsudski (1867-1935), Władysław Sikorski (1881-1943), Semen Petlura (1879-1926), Ukraina, relacje polsko-ukraińskie, akty prawne, umowy międzynarodowe,

Bibliografia (Bibliography):

Bij bolszewika! : rok 1920 w przekazie historycznym i literackim / wybór i opracowanie Czesław Brzoza i Adam Roliński, Kraków : Libertas 1990, 250, [2] s., [20] s. tabl. kolor. : faks., fot., nuty, 1 pl. ; 30 cm + Dodatek : [52] s. : faks., fot., portr.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Solidarność małopolska w podziemiu*, red. Waldemar Bukowski, [autorzy: Czesław Brzoza et al.], wyd. sondażowe, Kraków : NSZZ „Solidarność” - Zarząd Regionu Małopolska, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas” 1991, 304 s., bibliografia prasy „Drugiego obiegu” oprac. Wojciech W. Wiśniewski i Adam Roliński, 304 s.

Książka pt. *Solidarność małopolska w podziemiu* poświęcona jest wstępnemu rozeznaniu zagadnienia dziejów tajnych struktur związkowych NSZZ „Solidarność” po 13 grudnia 1981 r. a przed ponowną rejestracją tego związku w kwietniu 1989 r. Publikacja składa się z dwóch zasadniczych części. Część pierwsza pt. *Solidarność Regionu Małopolska w latach 1981-1989 : wstęp do syntezy*, opracowana została wspólnie przez czterech znanych historyków krakowskich: Czesława Brzozę, Waldemara Bukowskiego, Adama Rolińskiego i Zbigniewa Solaka. Tekst ten zredagowany przez W. Bukowskiego został merytorycznie (rzeczowo-chronologicznie) podzielony na pięć następujących rozdziałów: I. *Pierwszy okres działalności w podziemiu*, II. *Od RKW do RKS*, III. *od amnestii do amnestii*, IV. *Na drodze do jawności*, V. *Okres jawnej działalności*. Na kilkudziesięciu stronicach autorzy przedstawili syntetycznie krótki zarys dziejów małopolskiej „Solidarności” lat osiemdziesiątych, swego rodzaju wstęp do dalszych badań. W części drugiej znajdują się dwa obszernie aneksy – dokumentacyjny i bibliograficzny. *Aneks I* pt. *Dokumenty naczelnych struktur regionalnych Solidarności Małopolska : 13 grudnia 1981 do 10 kwietnia 1982*. Poszczególne, wybrane akta związkowe, odzwierciedlające niezależną aktywność solidarnościową z tego okresu zostały ułożone chronologicznie, z podziałem na odpowiednie lata działalności: 1981, 1982, 1983, 1984, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989. Z kolei *Aneks II* pt. *Bibliografia prasy drugiego obiegu wydawanej w Krakowie i Regionie Małopolska w okresie od 13 grudnia 1981 do 31 grudnia 1990*, to wykaz bibliograficzny, przygotowany przez Wojciecha Wiśniewskiego i Adama Rolińskiego, obejmujący niezależną prasę krakowską i małopolską w przedziale ponad dziewięć lat (13 XII 1981-31 XII 1990). *Aneks II* posiada swój odrębny *Wstęp* autorstwa Wojciecha Wiśniewskiego, traktujący o problematyce „drugoobiegowej”, następnie kolejne rozdziały *Biblio-*

grafii – rozdział pierwszy, zatytułowany *I. Krakowska prasa drugiego obiegu 13 XII 1981 – 31 XII 1988* (dwieście osiemdziesiąt jeden tytułów ułożonych alfabetycznie), rozdział drugi pt. – *II. Prasa drugiego obiegu w regionie Małopolska 13 XII 1981 – 31 XII 1988* (trzydzieści jeden tytułów ułożonych alfabetycznie), rozdział trzeci pt. – *III. Krakowska prasa drugiego obiegu, obywatelska i solidarnościowa 1 I 1989 – 31 XII 1990* (wykaz razem stu trzydziestu ośmiu tytułów prasy – alfabetycznie), rozdział czwarty pt. – *IV. Prasa drugiego obiegu, obywatelska i solidarnościowa w Regionie Małopolskim 1 I 1989-31 XII 1990* (w sumie dwadzieścia pięć tytułów ułożonych wg alfabetu), rozdział piąty pt. – *V. Krakowskie reedycje pism emigracyjnych* (obejmujący zaledwie trzy tytuły). Książka nie posiada indeksu osobowego, geograficznego i przedmiotowego.

Należy zwrócić uwagę, że tytuły „krakowskie” występują także wśród tytułów „małopolskich”, zatem nie należy ze sobą ich sumować. Tytuły prasowe ujęte w dwa różne ciągi według odrębnych ram czasowych (1981-1988 i osobno 1989-1990) także nie powinny być sumowane, bo niejednokrotnie występują tu powtórzenia. Autorzy przez takie podziały chronologiczne prasy (wężziej ujmując – krakowskiej, szerzej ujmując – małopolskiej) wyodrębnili umownie tylko niezależne tytuły ukazujące się jako „tajne” (konspiracyjne) do końca 1988 r. oraz jako „jawne” w okresie przemian (w czasie transformacji ustrojowej od 1989 r.). Publikacja posiada walory poznawcze, dokumentacyjne i edukacyjne. Może służyć wstępnie jako pierwszy przewodnik dla bibliografów, bibliotekarzy, historyków, badaczy dziejów Polski w latach osiemdziesiątych, zwłaszcza historii ruchu solidarnościowego i obywatelskiego na terenie Małopolski (1981-1990). Dla przypomnienia cezury okresu: dzień 31 grudnia 1990 r. jest formalnie ostatnim dniem (datą w kalendarzu) z „lat osiemdziesiątych”. Autorzy objęli zatem niezależną prasę małopolską lat osiemdziesiątych, a nie tylko formalnie do dnia likwidacji urzędu komunistycznej cenzury w maju 1990 r. W tym sensie wszelkie druki (wymienione w bibliografii), a powstałe po dniu likwidacji urzędu cenzury – nie są już formalnie drukami „drugiego obiegu”. Można je jednak potraktować jako druki niezależne, z uwagi na stopniowy okres „wychodzenia prasy z podziemia”. Książka posiada walory poznawcze, dokumentacyjne i edukacyjne. Może służyć jako materiał źródłowy dla historyków i regionalistów oraz jako materiał poglądowy dla nauczycieli historii i wiedzy o społeczeństwie, w edukacji historycznej, edukacji regionalnej i wychowaniu patriotycznym.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Underground "Solidarity" in Malopolska

Abstract (Summary):

The book entitled *The Underground "Solidarity" in Malopolska* is concerned with the history of the "Solidarity" Movement in Poland, especially in the Region of Malopolska, including the city of Krakow. This history of the independent trade union "Solidarity" in Malopolska in 1981-1990 is only an introduction to a larger subject. The authors primarily show independent newspapers of "Solidarity" in Malopolska which were published in 1981-1989. The authors describe underground newspapers edited by various structures of the underground "Solidarity" in Malopolska at that time when "Solidarity" was illegal after the introduction of martial law (December, 13th, 1981 - April 1989). At that time many underground magazines and brochures were also published. The Polish history of the twentieth century at the time of communism is very rich in anticommunist sources published by "Solidarity". The authors of the book describe underground circulation of information, independent newspapers in Malopolska in 1981-1990, and also in 1989-1990 when the transformation of the political system in Poland from totalitarianism to democracy had been achieved. The book has been published in Polish.

Key words:

history, "Solidarity", Poland, Malopolska, Krakow, history of "Solidarity" in Malopolska (1981-1990), newspaper, newspapers, magazines, series, Polish history, history of the twentieth century, communism, anti-communism, underground circulation of information, independent newspapers in Malopolska (1981-1990),

Słowa-klucze:

historia, NSZZ „Solidarność”, Polska, Małopolska, Kraków, dzieje „Solidarności” w Małopolsce (1981-1990), prasa, gazety, czasopisma, druki ciągłe, dzieje Polski, historia XX wieku, komunizm, antykomunizm, niezależny obieg informacji, prasa niezależna w Małopolsce (1981-1990),

Bibliografia (Bibliography):

Solidarność małopolska w podziemiu, red. Waldemar Bukowski, [autorzy: Czesław Brzoza et al.], wyd. sondażowe, Kraków : NSZZ „Solidarność”, Towarzystwo Autorów i Wydawców „Universitas” 1991, 304 s., bibliografia prasy „Drugiego obiegu” oprac. Wojciech W. Wiśniewski i Adam Roliński.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] „*Pokój z Sowietami spiszem bagnetami!*” : antologia poezji patriotyczno-wojennej lat 1918-1922, zebrali i opracowali Adam Roliński i Andrzej Romanowski, Kraków : Księgarnia Akademicka, 1994, 200 s. : nuty.

Książka zawiera *Przedmowę* (s. 5-9) oraz piętnaście tematycznie ułożonych następujących rozdziałów zawierających niezwykle rzadkie, pieczołowicie zebrane wiersze i pieśni z epoki:

I. Złamane berła, powalone trony /Wiersze świtu niepodległości / (s. 11-17), II. Lwie serce ma nasz Lwów /Obrona Lwowa / (s. 18-31), III. Marsz, marsz, Dowborze /Powstanie Wielkopolskie / (s. 32-35), IV. Pisze do Lenina, że się go nie boi / I wojna polsko-bolszewicka / (s. 36-43), V. Haller nam przewodzi /Zaślubiny z morzem / (s. 44-54), VI. Tam gdzie katedra z Orłem i Pogonią /Litwa i Białoruś: początek wojny z bolszewikami / (s. 55-69), VII. Za wolny polski Śląsk /Trzy powstania górnośląskie / (s.70-78), VIII. W robociarskiej republice /W kręgu radykalizmu społecznego / (s. 79-84), IX. Rosja „wyzwolona” /Przeciw bolszewizmowi / (s. 85-98), X. Z Ukrainą Lachów doła /Wyprawa kijowska / (s. 99-105), XI. Ochotników milion będzie /Lato 1920 / (s. 106-124), XII. Cud nad Wisłą /Bitwa warszawska / (s. 125-138), XIII. Bolszewika goń! /Pod Lwowem, Komarowem, nad Niemnem / (s. 139-152), XIV. Na Środkową Litwę / Bunt Żeligowskiego / (s. 153-159), XV. Milczą okopy /Koniec wojny o niepodległość / (s.160-176). Książka zawiera także przydatne informacje i narzędzia wyszukiwawcze: Noty o autorach (s.177-186), Indeks autorów (s. 187-188), Indeks tytułów i incipitów (s. 189-195), Spis treści (s.196-200).

Publikacja zawiera teksty wierszy i piosenek następujących autorów z epoki (poetów, piosenkarzy, tekściarzy, nauczycieli etc.): Piotr Adamek, Lucjan André (1893-1988), R. Arendt, Józef Batorowicz (1897-?), Leo Belmont (właśc. Leopold Blumental, 1865-1941?), Rajmund Bergel (1894-1937), Kazimierz Biernecki (1892-?), Stanisław Biernacki, Antoni Bogusławski (1889-1956), Jerzy Braun (1901-1975), Witold Bunikiewicz (1885-1946), Anna Ludwika Czemy (1891-1968), Artur Ćwikowski (1881-?), Józef Drozdowski, Julian Ejsmond (1892-1930), Anna Fischer, Józef Aleksander Gałuszka (1893-1939), Stanisław Gąsiorowski (1892-?), Jan Gella, krypt. J. G (1892-1923), Wacława Grodzicka-

Czechowska (1885-1950), Jerzy Guranowski (1884-1943), Albin Habina, Benedykt Hertz (1872-1952), Roman Horoszkiewicz-Wojnicz, pseud. R.H. Wojnicz (1892-1962), Jerzy Jankowski (1887-1941), Jan Nikodem Jaroń (1881-1922), K.W. (kryptonim), Tadeusz Karyłowski (1882-1945), Jan Kasproicz (1860-1926), Maria Kazecka (1887-?), Tadeusz Kończyc, właśc. Alfred Grot-Bęczkowski (1880-1943), Adam Kowalski (1896-1947), Edward Kozikowski (1891-1980), Józef Kretz, pseud. Józef Mirski (1882-1943?), Leon Kruczkowski (1900-1962), Adam Kuryłło, Remigiusz Kwiatkowski (1884-1961), L. T. (kryptonim), Antoni Lange (1861-1929), Jan Lechoń, właśc. Leszek Serafinowicz (1899-1956), Jan Lemański (1866-1933), Stanisław Leszcz-Płociński, Julian Leszczyński (1899-1937), Edward Ligocki (1887-1966), A. Luta, W. Łękawski z Przysuchy, Stefan Łoś (1901-1955), Kornel Makuszyński (1884-1953), Eugeniusz Małaczewski (1897-1922), Stanisław Melsztyński, Stefan Morawiecki, Teofil Mucha, Roman Musialik (ok. 1892-1919), Wanda Niedziałkowska-Dobaczewska (1892-1980), Teresa Niwicka, Stanisław Obrzud (1868-1944), K. Oliwkiewicz, Artur Oppman, krypt. Or-Ot (1867-1931), Władysław Orion, Antoni Orłowski pseud. Krogulec (1869-1921), Jan Ost, Waclaw Wieńczysław Piotrowski, pseud. Waclaw Łazęga (1880 - po 1938), W. Pierwocha-Połomski, Jan Przybyła, pseud. Reflex, Hanys Kocynder (1884-1942), Józef Relidzyński (1886-1964), Stefan Rogalski, Jan Ruff, Stanisław Rybka, pseud. Myrius (ok.1880-ok.1930), S. R. (kryptonim), Edward Słoński (1872-1926), Adam Stodor, właśc. Adam Cehak (1872-1944), Waleria Szalay-Groele (1873 lub 1879 - 1957), Ludwik Szczepański (1872-1954), Maciej Szukiewicz (1870-1943), Bogusław Szul, właśc. Bogusław Szul-Skjöldkrona (1895-1920), Jan Nepomucen Szuman, Józef Andrzej Teslar (1889-1961), A. Turczyn, Julian Tuwim (1894-1953), Waltycz (kryptonim), Stanisław Wasylewski (1885-1953), Stefan Wierzyński, Roman Wilkanowicz (1886-1933), Wir (kryptonim), Zofia Wojnarowska (1881-1967), Waclaw Wolski (1867-1928), Jan Sokolicz Wroczyński (1887-?), Kazimierz Wroczyński (1883-1957), Stanisław Wyrzykowski (1873-1949), Anna Zahorska pseud. Savitri (1882-1942), Zygmunt Lubicz Zaleski (1882-1967), Henryk Zbierzchowski (1881-1942), Emil Zegadłowicz (1888-1941), Mieczysław Zielenkiewicz, Walenty Zieliński (1877-1947). Książka jest bardzo przydatna do wychowania patriotycznego, zwłaszcza na lekcjach języka polskiego (wiersze patriotyczne) i wychowania muzycznego (piosenki patriotyczne wraz z nutami).

Streszczenie polskie / abstrakt w języku polskim:

Publikacja pt. „*Pokój z Sowietami spisem bagnetami!*” : *antologia poezji patriotyczno-wojennej lat 1918-1922*, zebrana i opracowana przez historyka Adama Rolińskiego i filologa Andrzeja Romanowskiego jest zbiorem pieśni polskich z okresu wojny polsko-bolszewickiej 1918-1922, obejmując cezurę przełomowego okresu dla dziejów Polski w XX wieku, tj. od powstania niepodległego Państwa

Polskiego (1918) do pokoju ryskiego (1922). Książka zawiera teksty poetyckie, pieśni oraz nuty.

Antologia posiada walory poznawcze, dokumentacyjne, literackie oraz edukacyjne. Może służyć jako pomoc źródłowa dla historyków, muzykologów oraz filologów zajmujących się polskimi artefaktami kulturowymi I. ćw. XX wieku. Publikacja może służyć jako materiał pomocniczy w edukacji historycznej, wychowaniu patriotycznym, wychowaniu muzycznym oraz na lekcjach języka polskiego (wychowanie patriotyczne przez muzykę, wychowanie patriotyczne przez literaturę piękną). Pozycję można polecić nauczycielom, uczniom, studentom, instruktorom kulturalno-oświatowym, animatorom kultury, dyrygentom chórów, szkolnym zespołom wokalnemu, grupom muzycznym (pozycja zawiera teksty z nutami) oraz miłośnikom polskiej piosenki i poezji.

Tytuł w języku angielskim / the title in English:

[Rev.:] “We Will Write Peace with the Soviets with the Bayonets!”: an Anthology of Patriotic-War Poetry 1918-1922

Abstract (Summary):

The book entitled *We Will Write Peace with the Soviets with the Bayonets!”: An Anthology of Patriotic-War Poetry 1918-1922* is concerned with the Polish history at the beginning of the twentieth century (1918-1922), when Poland was at the time of struggles against the Soviet Union to keep its independence. There are many examples of Polish original poetry and music created and/or performed at that time. The book is an anthology of Polish patriotic songs and patriotic poems of the 20th century that concern especially the Polish-Soviet War in 1919-1920 which was won by Poland. It contains many texts referring to the Polish-Soviet war and anti-communist literature, many Polish anti-communist military songs which have been collected in one volume. The book has been published in Polish.

Key words:

history, poetry of the 20th century, music of the 20th century, Poland, Polish patriotic songs of the 20th century, anthologies of poetry, Polish patriotic poetry of the 20th century, anthology of songs, Polish songs, Polish-Soviet War (1919-1920), The Soviet Union, literature of war and anti-communism, Polish anti-communist songs, Polish military songs,

Słowa-klucze:

historia, poezja XX wieku, muzyka XX wieku, Polska, polskie pieśni patriotyczne 20 wieku, antologie poezji, polska poezja patriotyczna 20 wieku, antologie pieśni, pieśni polskie, wojna polsko-bolszewicka (1919-1920), Związek Sowiecki, literatura i wojna, antykomunizm, polskie pieśni antykomunistyczne, polskie pieśni wojskowe,

Bibliografia (Bibliography):

„Pokój z Sowietami spiszem bagnietami!” : antologia poezji patriotyczno-wojennej lat 1918-1922, zebrali i opracowali Adam Roliński i Andrzej Romanowski, Kraków : Księgarnia Akademicka, 1994, 200 s. : nuty.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Drugi obieg wydawniczy w Polsce w latach 1976-1990 w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej : wystawa w Bibliotece Narodowej im. Mažvydasa w Wilnie, [28 IV – 9 V 1994 / oprac. Jan Brzeski, Adam Roliński; tł. i red. litew. Greta Lemanaitė], Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Biblioteka Narodowa im. Mažvydasa w Wilnie, Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Wilnie, Kraków ; Wilno : Księgarnia Akademicka, 1994, s. 48. il.*

Publikacja jest drukiem o charakterze katalogu wystawy (jednodniówki), który został przygotowany przez dwóch znanych krakowskich historyków i bibliotekarzy – Adama Rolińskiego i Jana Brzeskiego przy współpracy tłumaczki litewskiej – Greta Lemanaitė. Pozycja jest rodzajem przewodnika po wystawie na temat drugiego (niezależnego) obiegu w Polsce w latach 1976-1990 i przyczynkiem do dziejów niezależnego ruchu wydawniczego w PRL. Wystawa powstała dzięki współdziałaniu Biblioteki Jagiellońskiej i Biblioteki Narodowej im. Martyna Mažvydasa w Wilnie. Broszura składa się z następujących tekstów: 1) dwujęzycznego (pol. i litew.) wstępu Jana Widackiego, ówczesnego ambasadora III RP w Wilnie, 2) eseju *O drugim obiegu wydawniczym* autorstwa Leszka Maleszki, 3) opracowania historycznego pt. *Drugi obieg wydawniczy w Polsce powojennej* napisanego przez Adama Rolińskiego, 4) artykułu wprowadzającego pt. *Drugi obieg wydawniczy w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej* Jana Brzeskiego, 5) dwujęzycznej noty informacyjnej pt. *Litewska Biblioteka Narodowa*, 6) noty o planie wystawy. Pozycja zawiera 11 ilustracji czarno-białych. Publikacja ma walory poznawcze, pogładowe, dokumentacyjne i edukacyjne. Może służyć historykom, bibliotekoznawcom, bibliotekarzom jako materiał pogładowy. Pozycję można wykorzystać jako pomocniczy materiał w edukacji historycznej, wiedzy o społeczeństwie, edukacji regionalnej i podczas lekcji bibliotecznych z młodzieżą i studentami.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] *Underground Publishing in Poland in 1976-1990 in the Collections of the Jagiellonian Library : An Exhibition at the National Library of Mazvydas in Vilnius*

Abstract (Summary):

The book entitled “Underground Publishing in Poland in 1976-1990 in the Collections of the Jagiellonian Library : An Exhibition at the National Library of Mažvydas in Vilnius” is not only a catalogue of Polish underground publications of 1976-1990, but also a collection of essays on Polish history. The Library exhibition in Lithuania was only a pretext for showing the underground anti-communist publishing in Poland (1976-1990). The history of independent publications in the Polish People's Republic at the time of totalitarianism is related to anti-communist political and social movements, e.g. to the rise of the independent trade union “Solidarity”. Samples of the underground publications were exhibited at the Jagiellonian Library in Krakow (Poland) and at the National Library of Martyn Mažvydas in Vilnius (Lithuania). The book has been published in Polish.

Key words:

history, Library exhibition, exhibition catalogue, independent publishing in Poland (1976-1990), history of independent publications in the Polish People's Republic, communism, anti-communism, the Jagiellonian Library in Krakow, The National Library. Martyn Mažvydas in Vilnius, Poland, Lithuania, independent publications in the Jagiellonian Library,

Słowa-kłucze:

historia, wystawa biblioteczna, katalog wystawy, niezależny obieg wydawniczy w Polsce (1976-1990), dzieje wydawnictw niezależnych w PRL, komunizm, anty-komunizm, Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Biblioteka Narodowej im. Martyna Mažvydas w Wilnie, Polska, Litwa, niezależne wydawnictwa w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej

Bibliografia (Bibliography):

Drugi obieg wydawniczy w Polsce w latach 1976-1990 w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej : wystawa w Bibliotece Narodowej im. Mažvydas w Wilnie, [28 IV – 9 V 1994 / oprac. Jan Brzeski, Adam Roliński; tł. I red. litew. Greta Lemanaitė], Biblioteka jagiellońska w Krakowie, Biblioteka Narodowa im. Mažvydas w Wilnie, Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Wilnie, Kraków ; Wilno : Księgarnia Akademicka, 1994. [Antroji leidybinė apytaka Lenkijoje 1976-1990 m. Jogailaičių Bibliotekos Rinknuose ; paroda M. Mažvydo Nacijonalinėje Bibliotekoje Vilniuje, Krokuvu – Vilnius : Jogailaičių Biblioteka Krokuvoje ; M. Mažvydo Nacijonalinė Biblioteka Vilniuje, Lenkijos Respublikos Ambasada Vilniuje 1994, 1994, 48 p., il.].

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Sprawozdanie z realizacji projektu badawczego „Dokumenty Niezależnego Ruchu Wydawniczego w Zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej” / Jan Brzeski, Adam Roliński, [Kraków : Biblioteka Jagiellońska] 1995, s. 209-220.*

Publikacja w postaci osobnej nadbitki jest sprawozdaniem z badawczego projektu *pt.* „Dokumenty Niezależnego Ruchu Wydawniczego w Zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej”. tekst raportu z badań napisali dwaj znani krakowscy historycy i bibliotekarze – Jan Brzeski i Adam Roliński. Raport jest rozszerzoną wersją sprawozdania złożonego do Komitetu Badań Naukowych w Warszawie obejmującego lata 1991-1995. Projekt ów był prekursorskim przedsięwzięciem w zakresie opracowania druków drugiego obiegu w Polsce. Tekst składa się ze wstępu oraz kilku rozdziałów (punktów): 1. *Definicja i klasyfikacja wydawnictw niezależnych*, 2. *Wybór bazy danych*, 3. *Gromadzenie wydawnictw podziemnych i wymiana dubletów*, 4. *Wprowadzenie danych o wydawnictwach przechowywanych w BJ*, 5. *Bibliografia zawartości ważniejszych czasopism drugiego obiegu*, 6. *Przygotowanie baz danych do edycji*, 7. *Analiza problemowa*, 8. *Mikrofilmowanie najbardziej zagrożonych zbiorów*, 9. *Udostępnianie zebranych materiałów*. [10.] *uwagi końcowe*. Tekst posiada summary.

Warto zwrócić uwagę na zaproponowany przez autorów podział dokumentów drugiego obiegu (niezależnych) ze względu na formę (podział formalny): I. druki: 1. wydawnictwa zwarte, 2. wydawnictwa ciągłe (prasa – czasopisma), 3. druki ulotne (a, ulotki, b. plakaty i afisze, c. kalendarze), 4. filatelistyka (a. znaczki, b. koperty, c. kartki [pocztówki, karty pocztowe], d. imitacje banknotów, e. cegiełki, f. ekslibrisy), II. inne formy przekazu informacji: 1. fotografie, 2. kasety magnetofonowe i video, 3. teleksy, 4. miscelanea (a. transparenty, b. znaczki [plakietki metalowe i plastikowe], c. matryce, d. diapozytywy, e. proporczyki, f. pozostałe), III. archiwalia (zespoły lub fragmenty zespołów archiwalnych organizacji niezależnych w PRL), IV. wycinki prasowe (krajowe i zagraniczne dotyczące opozycji w PRL), V. materiały pomocnicze dotyczące niezależnego ruchu wydawniczego w PRL: 1. bibliografie (ogólne, regionalne, tematyczne i szczegółowe), 2. opracowania, 3. artykuły, 4. prace magisterskie dotyczące drugiego obiegu i opozycji w PRL.

Odzwierciedleniem tego ogólnego podziału (zaproponowanego przez autorów – ustrukturyowania) w jakimś stopniu jest struktura obecnie rozbudowanej i publicznie dostępnej w Internecie – elektronicznej bazy danych Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego (www.sowiniec.com.pl). W tym sensie można powiedzieć, że Jan Brzeski i Adam Roliński położyli podwaliny pod strukturę katalogu zbiorów drugoobiegowych w Bibliotece Jagiellońskiej, a wskazany raport jest tego świadectwem. Specjalistyczny tekst ma walory poznawcze i dokumentacyjne, może służyć historykom, bibliotekoznawcom i bibliotekarzom jako pomocniczy materiał metodologiczny.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] A Report on the Realization of the Research Project called "Documents of Independent Publishing Movement in the Jagiellonian Library"

Abstract (Summary):

The publication entitled *A Report on the Realization of the Research Project called "Documents of Independent Publishing Movement in the Jagiellonian Library"* deals with the subject of independent anti-communist underground publishing in the Polish People's Republic. It describes the so called 'prohibita' (forbidden underground publications) issued by the anticommunist underground in the Polish People's Republic in 1976-1990. The collection of underground printed texts was catalogued in the Jagiellonian Library. The publication is a report for the Committee for Scientific Research in Warsaw. It is also concerned with the library methodology of cataloguing and generally with the problems of cataloguing of such a type of printed material (edited without ISSN and ISBN) in librarianship. The publication has been published in Polish.

Key words:

history, research project, research report, independent publishing in the Polish People's Republic, prohibited in the Polish People's Republic (1976-1990), circulation of independent publications, collection of documentaries, library collection of prints of circulated underground, the Jagiellonian Library, Krakow, Poland, Committee for Scientific Research (Warsaw), library methodology, library, librarianship,

Słowa-klucze:

historia, projekt badawczy, sprawozdanie z badań, niezależny obieg wydawniczy w PRL, prohibita w PRL (1976-1990), drugi obieg wydawniczy, zbiory dokumentalne, kolekcja biblioteczna druków drugiego obiegu, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska, Komitet Badań Naukowych (Warszawa), metodologia biblioteczna, biblioteka, bibliotekoznawstwo,

Bibliografia (Bibliography):

Sprawozdanie z realizacji projektu badawczego „Dokumenty Niezależnego Ruchu Wydawniczego w Zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej” / Jan Brzeski, Adam Roliński, [Kraków : Biblioteka Jagiellońska] 1995, [nadbitka z:] „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, r. XLV; 1995, s. 209-220.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Wydawnictwa drugiego obiegu w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej : katalog : wydawnictwa ciągłe: cz. 1 : 1976 – VIII 1980 / Jan Brzeski, Adam Roliński, [Kraków : Biblioteka Jagiellońska], 1995, s. 221-250.*

Publikacja jako osobna nadbitka jest katalogiem zbiorów niezależnych wydawnictw ciągłych (periodycznych), ‘przedsiębiorczych’ (wydawanych od 1976 r. do sierpnia 1980 r. włącznie), zgromadzonych w Bibliotece Jagiellońskiej. Katalog został opracowany przez dwóch znanych historyków i bibliotekarzy krakowskich – Jana Brzeskiego i Adama Rolińskiego. Tekst odzwierciedla zbiory „Jagiellonkowe” niezależnych wydawnictw ciągłych, według ówczesnego stanu posiadania, przynosi przy tym szereg szczegółowych spostrzeżeń dotyczących charakteru owych zbiorów oraz zagadnień z ich opracowaniem związanych. Pozycja obejmuje dwie zasadnicze części: 1) *Wstęp* (omówienie problematyki związanej z katalogiem czasopism niezależnych 1976-1980), 2) *Katalog*, obejmujący 82 pozycje czasopiśmienne od *Akademickiego Pisma Informacyjnego* po *Zgrzyt*. Przy opisie katalogowym każdego tytułu czasopisma dodano osobną ilustrację – kopię pierwszej (tytułowej) strony danego periodyku niezależnego, co pozwala zorientować się w wyglądzie (szacie graficznej) danej pozycji. Na zakończenie autorzy zamieścili syntetyczne komentarze biblioteczne do niektórych opisów katalogowych (np. wykaz zasobu). Publikacja posiada summary. Tekst posiada walory poznawcze i dokumentacyjne, może służyć jako materiał pomocniczy dla bibliotekarzy, bibliografów, bibliotekoznawców, historyków dziejów najnowszych, badaczy niezależnego ruchu wydawniczego w latach siedemdziesiątych w PRL (Polsce „przedsiębiorczej”).

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Publications Circulated Underground in the Collection of the Jagiellonian Library : Catalogue : Series: Part 1: 1976 - August 1980

Abstract (Summary):

The report entitled "Publications Circulated Underground in the Collection of the Jagiellonian Library : Catalogue : Series: Part 1: 1976 - August 1980 concerns the history of independent (underground) periodicals and independent (underground) series, generally – the independent anticommunist publishing in underground circulation in the Polish People's Republic at the time of the Soviet military and political domination. This report describes the so called 'prohibita' in the Polish People's Republic in 1976-1980, which are in the collection of prints of underground circulation at the the Jagiellonian Library in Krakow (Cracow, Poland). It is a short catalogue of this kind of publications (they comprise ca. 80 titles of underground periodicals from that time). It also includes a short bibliography of these publications. The authors also present the library methodology used for the description of this type of collection in the Jagiellonian Library and in this way they generally refer to the problems of Polish librarianship. The report has been published in Polish.

Key words:

history, independent periodicals, independent series, independent publishing circulation in the Polish People's Republic, prohibited in the Polish People's Republic (1976-1980), publications in underground circulation, collection of documentaries, library collection of texts in underground circulation, catalogues, bibliography, the Jagiellonian Library, Krakow, Poland, library methodology, library, librarianship,

Słowa-klucze:

historia, niezależne periodyki, niezależne czasopisma, niezależny obieg wydawniczy w PRL, prohibita w PRL (1976-1980), drugi obieg wydawniczy, zbiory dokumentalne, kolekcja biblioteczna druków drugiego obiegu, katalogi, bibliografia, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Polska, metodologia biblioteczna, biblioteka, bibliotekoznawstwo,

Bibliografia (Bibliography):

Wydawnictwa drugiego obiegu w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej : katalog : wydawnictwa ciągle: cz. 1 : 1976- VIII 1980 / Jan Brzeski, Adam Roliński, [Kraków : Biblioteka Jagiellońska], 1995, [nadbitka z:] „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, r. 45: 1995, s. s. 221-250.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *O problemach związanych z opracowaniem bibliograficznym wydawnictw drugiego obiegu* / Marek Jastrzębski, Adam Roliński, [Kraków] : Biblioteka Jagiellońska] 1995, s. 252-264.

Publikacja pt. *O problemach związanych z opracowaniem bibliograficznym wydawnictw drugiego obiegu* jest osobną nadbitką specjalistycznego tekstu na temat zagadnień bibliotekoznawczych dotyczących klasyfikowania, katalogowania, opracowywania bibliograficznego (a także sporządzania bibliografii) druków niezależnych (druków drugiego obiegu) w Polsce. Autorzy na wstępie przypomnieli dzieje prób opracowań zestawień bibliograficznych druków niezależnych podejmowanych jeszcze w latach osiemdziesiątych XX w. w drugim obiegu oraz już oficjalnie w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych. W studium M. Jastrzębski i A. Roliński zanalizowali krytycznie owe próby bibliograficzne, wykazując m.in. błędy metodologiczne popełnione w związku ze sporządzaniem bibliografii.

Autorzy zaproponowali, aby w ramach ‘drugiego obiegu wydawniczego’ (tj. w ramach ‘niezależnego ruchu wydawniczego’) wyróżnić **cztery typy wydawnictw niezależnych** (cztery obszary tematyczne druków wydawanych poza cenzurą w PRL): 1. **niezależne wydawnictwa podziemne**: a) druki o charakterze polityczno-społeczno-kulturalnym (druki niezależnych oficyn wydawniczych, organizacji, partii politycznych, [niezależnego] harcerstwa, uczniowskie, podziemnej „Solidarności” i NZS), b. druki alternatywno-kontestacyjne, zwane nieraz ‘trzecim obiegiem’, 2. **niezależne wydawnictwa związkowe**, rozumiane jako druki NSZZ „Solidarność” i druki związków rolniczych „Solidarności” (NSZZ RI „Solidarność”) oraz druki NZS-u – wszystkie druki z okresu legalnego działania tych organizacji (1980-1981), 3. **niezależne wydawnictwa religijne**, tj. druki o treści religijnej – kościelne (nie sygnowane przez oficjalne struktury Kościoła Rzymskokatolickiego) oraz druki innych wyznań (np. buddyjskie), 4. **niezależne wydawnictwa pozostałe**, np. druki z zakresu astrologii (w tym horoskopy), ezoteryki (przepowiednie), ziołolecznictwa, beletrystyki fantastycznej (*science fiction*), erotyki lub pornografii (jak je nazwano: „związane z cenzurą obyczajową”), nadto nielegalne przedruki z wydawnictw oficjalnych (nieдоступnych w I obiegu, a szczególnie poszukiwanych). Zdaniem autorów, te cztery typy wydawnictw niezależnych (z reguły prywatnych) przełamywały monopol wydawniczy państwa komunistycz-

nego na druk. Tekst specjalistyczny koncentruje się na opisie, analizie, wyjaśnieniu ze zrozumieniem wybranych problemów ich bibliograficznego opracowania. Publikacja zawiera summary. Studium ma walory poznawcze i dokumentacyjne, może być przydatne jako pomocniczy materiał metodologiczny dla bibliotekoznawców, bibliotekarzy, specjalistów informacji naukowej, bibliografów, historyków, filologów, studentów bibliotekoznawstwa, badaczy i czytelników „bibuły”.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] On the Problems Related to Bibliographic Processing of Underground Publications

Abstract (Summary):

The report entitled *On the Problems Related to Bibliographic Processing of Underground Publications* is concerned with the history and methodology of cataloguing of the Polish underground prints issued at the time of the totalitarian system in Poland. It is a text about cataloguing of the so called ‘prohibita’ (forbidden publications that appeared outside the frame of censorship), which were a part of the anti-communist independent publications circulating in the Polish People's Republic (1976-1989). The circulation of illegal publications in Poland was a unique phenomenon in the communist countries at that time.. It was not the ‘samizdat’ (the Russian term for dissident manuscripts or typescripts), but real prints in thousands of copies of thousands of titles of books and in addition just as many copies of underground periodicals. These underground prints are now in the collection of documentaries, in special library collections of prints of underground circulation e.g. at the Jagiellonian Library in Cracow (Krakow, Poland) and in the National Library in Warsaw (Poland). The text also deals with the library methodology and problems of cataloguing of this type of prints. It is a problem for Polish librarianship and Polish bibliographic processing of underground publications. The authors of the report have proposed dividing all the underground publications in Poland of that period - 1976-1990 - into four categories: 1. underground prints of political, social and cultural character; 2. independent trade union prints 3. independent religious (Church) prints, 4. Other kinds of independent prints. The publication has been published in Polish.

Key words:

history, bibliography, cataloguing, prohibita, banned publications, prohibited publications, independent circulation of publications in the Polish People's Republic, prohibita in the Polish People's Republic (1976-1990), underground circulation,

collection of documentaries, library collection of prints of underground circulation, the Jagiellonian Library, Krakow, The National Library, Warsaw, Poland, library methodology, library, librarianship, bibliographic processing of underground publications,

Słowa-klucze:

historia, bibliografia, katalogowanie, prohibita, niezależny obieg wydawniczy w PRL, prohibita w PRL (1976-1990), drugi obieg wydawniczy, zbiory dokumentalne, kolekcja biblioteczna druków drugiego obiegu, Biblioteka Jagiellońska, Kraków, Biblioteka Narodowa, Warszawa, Polska, metodologia biblioteczna, biblioteka, bibliotekoznawstwo, katalogowanie druków podziemnych,

Bibliografia (Bibliography):

O problemach związanych z opracowaniem bibliograficznym wydawnictw drugiego obiegu, / Marek Jastrzębski, Adam Roliński, [Kraków] : Biblioteka Jagiellońska] 1995, , [nadbitka z:] „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, r. XLV; 1995, s. 252-264

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Waldemar Grabowski, *Policja w planach Delegatury Rządu RP na Kraj*, Księgarnia Akademicka, Kraków 1995, 54 [13] s.

Publikacja autorstwa Waldemara Grabowskiego pt. *Policja w planach Delegatury Rządu RP na Kraj* analizuje problematykę miejsca służby policyjnej w przyszłej, niepodległej Polsce po zakończeniu II wojny według wizji polskiego rządu 'londyńskiego' na uchodźstwie. Krakowski historyk w sposób syntetyczny przedstawił w książce wyciąg z wyników swoich badań zawartych w pracy magisterskiej pt. *Delegatura Rządu RP na Kraj 1940-1945. Zarys struktury organizacyjnej* (1987). Książka składa się z kilku krótkich rozdziałów opracowania zagadnienia oraz osobno załączonych historycznych dokumentów źródłowych z okresu II wojny (rozdział pt. *Dokumenty*). Autor omawia skrótowo kolejno kwestie *Delegatury Rządu [na Kraj]*, *Departament Spraw Wewnętrznych* (krypt. „Ład”, „Rój”, „Sieć”, „510/W”), *Organy bezpieczeństwa Polskiego Państwa Podziemnego*, *Państwowy Korpus Bezpieczeństwa*, *Straże Samorządowe*, *Straż Obywatelska*, przedstawia obrazowo *Schemat organizacyjny Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa*. W rozdziale pt. *Obsada personalna PKB i SS* przedstawia listę (ok. stu piętnastu) osób (nazwisk i/lub pseudonimów konspiracyjnych) komendantów oraz inspektorów Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa oraz Straży Samorządowej. W ramach edycji źródeł w książce zaprezentowano unikatowe dokumenty dotyczące Polskiego Korpusu bezpieczeństwa (PKB), tj. 1. Zarządzenie w sprawie utworzenia organów bezpieczeństwa w okresie konspiracji (26 czerwca 1943), 2. *Instrukcję o organizacji „Straży Obywatelskiej”*, 3. *Etaty Komendy Powiatowej i Miasta P.K.B.*, 4. *Etat Komendy Powiatowej P.K.B.*, 5. *Sprawozdanie o P.K.B do dnia 9 X 1943 r.*, 6. *Pismo Mariana Kozielowskiego do Komendantów Wojewódzkich P.K.B.* (20 listopada 1943), 7. *Pismo Mariana Kozielowskiego do Delegata Rządu* (23 listopada 1943), 8. *Korpus bezpieczeństwa publicznego [obszar łwowski]*. Przy końcu pomieszczono dziesięć fotografii wysokich oficerów Polskiego [Państwowego] Korpusu Bezpieczeństwa (policji Polskiego Państwa Podziemnego). Pozycja ma walory poznawcze, pogładowe i edukacyjne, może być wykorzystana jako materiał pomocniczy przez historyków a także nauczycieli historii, regionalistów, uczniów, studentów, miłośników polskiej historii, szczególnie zaś przez struktury współczesnej policji polskiej jako materiał historyczny, powalający

zrozumie własną tożsamość i korzenie sięgające także w najtrudniejszy okres dla policyjnej podziemnej działalności organów państwowych. Pozycja ma walory poznawcze i dokumentacyjne, może być wykorzystana jako źródłowy materiał pomocniczy przez historyków do badań dziejów Polski i przez biografów, nadto w edukacji historycznej.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Police in the Plans of the Representation of the Government of the Republic of Poland for the Country

Abstract (Summary):

The book entitled *The Police in the Plans of the Representation of the Government of the Republic of Poland for the Country* is concerned with the history of the plans for the postwar Polish Police established in the projects of the Representation of the Polish Government for the Country in 1940-1945, when Poland was under German and Soviet occupation during World War II. The Polish Government in Exile in London in Great Britain made some plans to organize and structure the Polish Police after the War. It was prepared in the (Polish) Department of Interior Affairs in London. But it referred at that time to the Polish Underground State that really existed under German and Soviet occupation (many thousands people served in these underground Polish structures). This Polish Underground State had its own National Security Corps, Guards, Local Government, Civic Guard. It was a Polish unique phenomenon, the only one in the world. The documents also refer to the structure and personal staffing, personal plans for the Polish police after World War II. These plans were not carried out in practice because after World War II Poland was not independent and the country was under the Soviet political and military domination in 1944-1989. These plans became outdated and impossible to realize. The book has been published in Polish.

Key words:

history, history of the police, the Polish police, the Representation of the Government of the Republic of Poland for the Country (1940-1945), Poland, World War II, Polish Government in Exile (London), Department of Interior Affairs, Polish Underground State, National Security Corps, Local Government Guards, Local Civic Guard, Staffing, plans for the Polish police after World War II, documents

Słowa-klucze:

historia, historia policji, policja polska, Delegatura Rządu RP na Kraj (1940-1945), Polska, II wojna światowa, Polski Rząd na Uchodźstwie (Londyn), Departament Spraw Wewnętrznych, Polskie Państwo Podziemne, Państwowy Korpus Bezpieczeństwa, Straże Samorządowe, Straż Obywatelska, Obsada personalna, plany dla policji polskiej po II wojnie światowej, dokumenty,

Bibliografia (Bibliography):

Grabowski Waldemar, *Policja w planach Delegatury Rządu RP na Kraj*, Księgarnia Akademicka, Kraków 1995, 54 [13] s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Polska prasa konspiracyjna pod okupacją sowiecką (1944-1949) : katalog zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej / Jan Brzeski / Adam Roliński, Kraków : [Biblioteka Jagiellońska] 1996, s. 285-303.*

Syntetyczna publikacja autorstwa dwóch znanych krakowskich historyków i bibliotekarzy dotyczy problematyki polskiej prasy konspiracyjnej w czasie okupacji sowieckiej, obejmując okres lat 1944-1949. Prekursorskie ujęcie polskich druków konspiracyjnych (także dotyczących literatury niezależnej) obejmuje pozycje pochodzące głównie z obszaru tzw. Polski Ludowej (tj. Polski komunistycznej pod okupacją sowiecką, istniejącej już w zmienionych granicach). Tylko nieliczne pozycje pochodzą np. ze Lwowa (tj. z obszarów Polski przedwojennej włączonych do Związku Sowieckiego). Autorzy omawiają skrótowo m.in. zagadnienie dziejów polskiej prasy konspiracyjnej, począwszy od okupacji sowieckiej z lat 1939-1941, poprzez okupację z roku 1944-1945 z czasów wojny, jak i z lat powojennych (1945-1949), wskazując, że na terenach Polski komunistycznej prasa ta ukazywała się aż do początków lat pięćdziesiątych XX w. W oryginalnym artykule znajduje się katalog wspomnianych konspiracyjnych periodyków ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej (s. 304-308), obejmujący tytuły w porządku alfabetycznym od czasopisma „Agencja Polityczna Stop” po periodyk „Żołnierz Obywatel”. Publikację zaopatrzone w summary. Pozycja ma walory poznawcze i dokumentacyjne, może być wykorzystana jako materiał pomocniczy do badań przez historyków, bibliografów i bibliotekoznawców oraz jako pomoc biblioteczna dla czytelników.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Polish Underground Press during the Soviet Occupation (1944-1949) : the Catalogue of the Jagiellonian Library Collection

Abstract (Summary):

The report entitled *Polish Underground Press during the Soviet Occupation (1944-1949) : the Catalogue of the Jagiellonian Library Collection* deals with the history of the Polish underground press in 1944-1949. The report presents the circulation of independent publications in Poland in the early period of communism (1944-1949) during the beginning of the third Soviet occupation of Poland. (The first Soviet occupation of eastern Poland took place in 1920, the second occupation of eastern Poland took place in the years 1939-1941). The report describes the underground anti-communist prints published at that time which are in the collection at the Jagiellonian Library in Cracow (Krakow, Poland). There are independent prints such as periodicals, series which were published in conspiracy at that time. The report includes indexes and a short catalogue which lists anti-communist Polish prints under the occupation by the communist Soviet Union, especially in Polish city of Lviv (Lwow) in 1944. The report has been published in Polish.

Key words:

history, Polish underground press (1944-1949), independent publishing circulation in Poland (1944-1949), Soviet occupation of Poland (1944-1949), the Jagiellonian Library, periodicals, series, indexes, catalogues, communism, anti-communism, the Soviet Union, Lviv, Lwow,

Słowa-klucze:

historia, polska prasa konspiracyjna (1944-1949), prasa podziemna polska (1944-1949), niezależny obieg wydawniczy w Polsce (1944-1949), sowiecka okupacja Polski, Biblioteka Jagiellońska, czasopisma, indeksy, katalogi, komunizm, antykomunizm, Związek Sowiecki, Lwów,

Bibliografia (Bibliography):

Polska prasa konspiracyjna pod okupacją sowiecką (1944-1949) : katalog zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej / Jan Brzeski / Adam Roliński, Kraków : [Biblioteka Jagiellońska] 1996, s. 285-303 [nadbitka z:] „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, r. 46: 1996, s. 285-308.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Sprawiedliwości sowieckiej ciąg dalszy : dokumenty łagrowe Kazimierza Zamorskiego* / [wyd.] Adam Roliński, Jan Brzeski, [Kraków ; nakł. UJ], 1997, s. 79-120, [20] s.

Publikacja wydana w opracowaniu dwóch znanych krakowskich historyków-bibliotekarzy – Adama Rolińskiego i Jana Brzeskiego ukazuje źródła dokumentalne dotyczące 60 Polaków - więźniów sowieckich łagrów. Dokumenty pochodzą z daru Kazimierza Zamorskiego (1914-2000), andersowca, powierzone mu przedtem do badań w 1946 r. Upřednio były one częścią zbiorów Biura Dokumentów II Korpusu (gen. Andersa) z okresu II wojny światowej (1941-1945). Byli więźniowie polityczni w Związku Sowieckim po wyjściu z łagrów (1941) złożyli w depozyt generałowi Władysławowi Andersowi swoje indywidualne dokumenty głównie dotyczące procesów politycznych (wyroków, jakie otrzymali w ZSRS) lub zaświadczeń o amnestii itp. Archiwalia te stanowią cenne źródło historyczne dla poznania losów Polaków w ZSRS na jednostkowych przykładach konkretnych osób w totalitarnym mechanizmie „sprawiedliwości sowieckiej”.

Dokumenty dotyczą następujących osób (alfabetycznie, według nazwisk): Leon Bandurik, Jan Chromiak (Franciszek Wysoczański), Chudziński Tomasz, Bolesław Czaszewicz, Jan Czeczerski (Ciecierski), Paweł Czyż, Jan Derks, Władysław Dobrzański, Antoni Dworak, Józef Fabiński, Franciszek Fleszar (Fliszar), Paweł Gem[...]bicz, Piotr Gogol, Henryk Graniecki, Edward Grigorowicz, Maks Grosztem, F.F. Guzowski, Marek Jurasik, Antoni Kamiński, Czesław Kamiński, Wiktor Kiczewski (Kielczewski), Stanisław Kołodziej, Jan Korczuk, Józef Kryłowski, Tadeusz Kucharczyk, Aleksander Kulawczyk, Leonid Kulesza, Zygmunt Lasota, Władysław Liro, Marian Maciejczyk (Maciejko), Teodor Maksymiszyn, Jakub Melcer (Melzer), Waclaw Michałowski, Anna Mochacka, Andrzej Morawski, Mieczysław Mszczywojewski, Maksym Niewzorow, Wojciech Papera, Stanisław Parowski, Jan Pawluk, Bronisław Pokrzywiński, Jan Popowicz, Adam Przybyło (Przybyła), Leon Rzycki, Juliusz Serafin, Leon Skrynicki, Jan Sobieszek, Jan Stec, Józef Stępniewski, Jan Stroński, Antoni Szkutnik, Bolesław Szpalik, Mieczysław Szpalik, Kazimierz Terajewicz, Jan Trznadel, Konrad Wlizio, Jan Włodarczyk, Józef Woźniński, Leopold Woźny, Mikołaj Ziłow.

Pozycja posiada summary. W oryginale do tekstu dołączono 69 czarno-białych ilustracji, w tym 59 fotokopii dokumentów, dwie mapy oraz osiem fotografii portretowych. Publikacja ma walory dokumentacyjne oraz poznawcze, może służyć historykom, szczególnie biografom jako materiał źródłowy. Pozycja może być wykorzystana jako materiał pomocniczy przez nauczycieli historii w edukacji historycznej i wychowaniu patriotycznym.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] More on the Subject of Soviet Justice : Gulag Documents of Kazimierz Zamorski

Abstract (Summary):

The book entitled *More on the Subject of Soviet Justice : Gulag Documents of Kazimierz Zamorski* is concerned not only with the history of the life of Kazimierz Zamorski (1914-2000), but also with the lives of many Polish political prisoners, arrested in the Soviet Union during World War II. They were accused and judged in political trials in the USSR. The monograph is a contribution to the Polish history in the twentieth century. When the Polish prisoners of the Soviet gulags were released and left the USSR, they deposited these original Soviet documents in the office of the Polish Second Corps of General Anders. These documents were found by Kazimierz Zamorski and their contents are reproduced and printed in the book. The documents come from the time of World War II (1939-1945), especially from the second Soviet occupation of Poland (1939-1941), and from the beginning of the third Soviet occupation of Poland (1944-1945). The book is also concerned with individual historical documents of Poles who lived under the German occupation of Poland (1939-1945). There are also some copies of the German documents from that time referring to various Polish soldiers. This source-based book has been published in Polish.

Key words:

history, Kazimierz Zamorski (1914-2000), Polish political prisoners, political trials in the USSR, The Soviet Union, history of the USSR, Polish history of the twentieth century, Soviet gulags, source documents, The Second World War (1939-1945), Soviet occupation of Poland (1939-1941), Soviet occupation of Poland (1944-1945), German occupation of Poland (1939-1945),

Słowa-klucze:

historia, Kazimierz Zamorski (1914-2000), więźniowie polityczni polscy, procesy polityczne w ZSRS, Związek Sowiecki, historia ZSRS, historia Polski XX wieku, sowieckie łagry, dokumenty źródłowe, II wojna światowa (1939-1945), okupacja sowiecka Polski (1939-1941), okupacja sowiecka Polski (1944-1945), okupacja niemiecka Polski (1939-1945),

Bibliografia (Bibliography):

Sprawiedliwości sowieckiej ciąg dalszy : dokumenty łagrowe Kazimierza Zamorskiego / [wyd.] Adam Roliński, Jan Brzeski, [Kraków ; nakł. UJ], 1997, s. 79-120, [20] s., tabl., 1 k. mapa złoż. : faks., mapa, portr. [nadbitka z:] „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, r. 47: 1997, s. 79-120, [20].

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Archiwum Adama Bienia. Akta Narodowościowe (1942-1944)*, opracowanie, wstęp i przypisy Jan Brzeski, Adam Roliński, Nakładem Biblioteki Jagiellońskiej i Księgarni Akademickiej, Kraków 2001, 606 s.

Archiwum Adama Bienia. Akta narodowościowe (1942-1944) jest pierwszą edycją unikatowego zbioru dokumentów, wytworzonego głównie przez Wydział Informacji w Biurze Informacji i Propagandy Komendy Głównej AK (1942-1944) i inne jednostki Polskiego Państwa podziemnego. Zbiór ten stanowił część podręcznego archiwum Rady Narodowościowej, powołanej przez Delegaturę Rządu RP na Kraj w celu przygotowania projektów rozwiązania problemów mniejszości narodowych w powojennej Polsce (ukraińskiej, białoruskiej, czeskiej, litewskiej, łotewskiej, żydowskiej, niemieckiej). Akta te były ukryte w 1945 przed aresztowaniem przez ówczesnego ministra Adama Bienia (1899-1998), członka podziemnej Krajowej Rady Ministrów (V 1944-1945), sądzonego w tzw. procesie moskiewskim, tj. procesie szesnastu w 1945 r. Dokumenty zachowały się w stanie nienaruszonym, zamurowane w tajnej skrytce wewnątrz budynku w Milanówku, zostały odnalezione w 1997 r., darowane na życzenie żyjącego wtedy jeszcze 97-letniego wówczas Adama Bienia dla Miasta Krakowa. Następnie akta przekazane były przez władze Miasta do Biblioteki Jagiellońskiej. Stąd 83 odnalezione dokumenty zostały wydane w serii »Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia«, która to seria, po pierwsze „przeznaczona jest dla wydań źródłowych, podstawą których są zbiory Biblioteki Jagiellońskiej”, a po drugie, zostały opracowane w serii, której celem „jest również ogłaszanie prac naukowych (rozpraw doktorskich, monografii, prac analitycznych, katalogów) przygotowanych przez pracowników Biblioteki”. Adam Roliński i Jan Brzeski, którzy te dokumenty opracowali, to dwaj znani krakowscy historycy, pracownicy Biblioteki Jagiellońskiej. Książka zawiera indeks nazw osobowych oraz instytucjonalnych, nadto jest bogato ilustrowana – faksymilami wszystkich odnośnych edytowanych dokumentów. Pozycja może być przydatna jako źródłowy materiał dla historyków dziejów Polski XX wieku, etnologów, socjologów, badaczy II wojny, kulturoznawców. Książka może być użyteczna jako materiał pomocniczy dla nauczycieli historii, edukacji regionalnej, wiedzy o społec-

czeństwie w edukacji historycznej, edukacji regionalnej i wychowaniu patriotycznym.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Archive of Adam Bien : Files of Nationalities (1942-1944)

Abstract (Summary):

The book entitled *The Archive of Adam Bien : The Files of Nationalities (1942-1944)* is concerned with the Polish history in the twentieth century. The publication contains source-based documents, especially the documents from the collection of Adam Bien (1899-1998). The documents deal with the problem of the nationalities living on the Polish territories in 1942-1944. The book includes documents written in the Information Department of the Polish Home Army (1942-1944) and in the Bureau of Information and Propaganda of the the Polish Home Army (1942-1944). The Polish underground armed forces, called the Home Army (1942-1944), numbered over two hundred thousand Polish armed men in conspiracy at the time of the German occupation. It was a unique phenomenon in Europe occupied by the Germans. The Polish Underground State was well organized, so its structure also included the Council of Nationalities as part of the Representation of the Government for Poland. The book contains documents related to the plans for national minorities in post-war Poland, especially to Ukrainian, Belorussian, Czech, Lithuanian, Latvian, Jewish and German national minorities. These were only the plans of the National Council from May 1944 to 1945. Adam Bien was arrested by the Soviet police – the NKVD - in 1945 in Poland. He was accused and judged in the so called ‘ Moscow trial’ in 1945. The important independent documents were hidden in a secret compartment in the wall in the town Milanówek near Warsaw. These documents were donated by Adam Bien to the City of Krakow (Cracow) before his death. Now they are in the special collection in the Jagiellonian Library. This source-based book has been published in Polish.

Key words:

history, Polish history of the twentieth century, source documents, Archive documents, Adam Bien (1899-1998), documents concerning nationalities (1942-1944), Information Department of the Polish Home Army (1942-1944), Bureau of Information and Propaganda of the Polish Home Army (1942-1944), the Headquarters of the Home Army (1942-1944), the Home Army (1942-1944), Polish Underground State, Council of Nationalities, Government Representation for Poland, national minorities in post-war Poland, Ukrainian national minority in Poland,

Belarusian national minority in Poland, Czech national minority in Poland, Lithuanian national minority in Poland, Latvian national minority in Poland, Jewish national minority in Poland, German national minority in Poland, The National Council of Ministers (May 1944-1945), Moscow trail (1945), Milanówek, City of Krakow, the Jagiellonian Library,

Słowa-klucze:

historia, historia Polski XX wieku, dokumenty źródłowe, Archiwum dokumentów, Adam Bień (1899-1998), akta narodowościowe (1942-1944), Wydział Informacji AK (1942-1944), Biuro Informacji i Propagandy AK (1942-1944), Armii Krajowa – Komenda Główna (1942-1944), Armia Krajowa (1942-1944), Polskie Państwo Podziemne, Rada Narodowościowa, Delegatura Rządu RP na Kraj, mniejszości narodowe w powojennej Polsce, ukraińska mniejszość narodowa w Polsce, białoruska mniejszość narodowa w Polsce, czeska mniejszość narodowa w Polsce, litewska mniejszość narodowa w Polsce, łotewska mniejszość narodowa w Polsce, żydowska mniejszość narodowa w Polsce, niemiecka mniejszość narodowa w Polsce, Krajowa Rada Ministrów (V 1944-1945), proces moskiewski (1945), Milanówek, Miasto Kraków, Biblioteka Jagiellońska,

Bibliografia (Bibliography):

Archiwum Adama Bienia. Akta Narodowościowe (1942-1944), opracowanie, wstęp i przypisy Jan Brzeski, Adam Roliński, Nakładem Biblioteki Jagiellońskiej i Księgarni Akademickiej, Kraków 2001, 606 s., seria: Bibliotheca Iagellonica. Fontes et Studia, t. 10.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Stan wojenny w Małopolsce : relacje i dokumenty*, oprac. Zbigniew Solak, Jarosław Szarek ; współpraca Henryk Głębocki, Jolanta Nowak, Adam Roliński, Kraków : Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2005, 499, [5] s., [1] k. + płyta kompaktowa (CD).

Książka pt. *Stan wojenny w Małopolsce : relacje i dokumenty* w opracowaniu znanych krakowskich historyków Zbigniewa Solaka i Jarosława Szarka przy współpracy Henryka Głębockiego, Jolanty Nowak i Adam Rolińskiego jest kontynuacją innej, wcześniejszej publikacji pt. *Stan wojenny w Małopolsce w relacjach świadków* w opracowaniu Zbigniewa Solaka, Jarosława Szarka przy współpracy Ewy Zajac (Kraków 2001). Książka składa się zasadniczo z czterech wyodrębnionych części: I. *Relacje* (dwanaście relacji takich opozycyjnych działaczy małopolskich, jak: Liliana Batko-Sonik, Ryszard Bocian, Stanisław Chmielewski, Attila Jamrozik, Adam Kalita, Edward Kuliga, Iwona Porczak-Glanowska, Wojciech Sikora, Teresa Starmach, Elżbieta Szymczyk, Stanisław Tatar, Irena i Julian Włosikowie), II. *Dokumenty* (62 dokumenty z lat 1981-1987, gł. wytworzone przez komunistyczną Służbę Bezpieczeństwa, zaopatrzone w osobną *Notę edyorską*), III. *Archiwum Władysława Hardka w zbiorach Instytutu Pamięci Narodowej – Oddział w Krakowie* (22 dokumenty z lat 1982-1983 w opracowaniu Jolanty Nowak, która także sporządziła informację o twórcy archiwum oraz przedstawiła dzieje archiwum i jego charakterystykę), IV. *Internowani z Małopolski (13 XII 1981-31 XII 1982)* (w opracowaniu Zbigniewa Solaka). Publikacja została zaopatrzona we *Wprowadzenie* autorstwa Janusza Kurtyki. Książka zawiera trzy osobne indeksy: *Indeks osobowy*, *Indeks przedmiotowy*, *Indeks geograficzny*.

Na dodatkowo dołączonej płycie CD znajdują się nagrania (audio) z obozu internowanych w Rzeszowie-Zależu (pieśni: *Z dawna Polski Tyś Królową*, *Rota*, *Hymn internowanych ekstremistów* Macieja Zembatego, *Bóg się rodzi* – wersja obozowa ze słowami M. Zembatego, *Kiedy ranne wstają zorze*, *Mój Mistrzu*, *Pieśń konfederatów*, *Modlitwa obozowa* A. Kowalskiego, *Zwycięzca śmierci*, *Hymn*, *Zapada zmrok*), nagrania audio m.in. z manifestacji w Krakowie – Nowej Hucie (13 X 1982, 1 v 1983, 22 VI 1983, 31 VIII 1983, 17 VI 1984, 31 VIII 1984 [z mszy w Bieńczycach], 16 XII 1984 [pieśni: *Ojczyzna* ks. K. Dąbrowskiego, *Solidarni*

J. Narbutta i S. Markowskiego], 1 V 1985, 13 V 1985, 1 V 1986), audycje Radia "Solidarność" Małopolska (kwiecień 1983, czerwiec 1983), ponadto płyta zawiera dwie pieśni (*Zielona Wrona* Jacka Balucha i Krzysztofa Bryniarskiego oraz *Nie chcemy komuny...* utwór powojennej konspiracji antykomunistycznej).

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] Martial Law in Malopolska: Reports and Documents

Abstract (Summary):

The book entitled *Martial Law in Malopolska: Reports and Documents* is concerned with the history of "Solidarity" in Malopolska Region in Poland at the time of the communist regime. It presents the copies of the anti-communist documents from the period of martial law in Malopolska in 1981-1983. The martial law in Poland (1981-1983) was introduced against the independent anti-communist trade Union "Solidarity" in Poland by general Wojciech Jaruzelski and his military communist junta. It resulted in resistance against the communist government in Poland (1981-1983). The book shows the documents of political communist repressions in Malopolska (1981-1983). This source-based publication is an important contribution to the Polish history in the twentieth century. There are also personal memoirs and personal reports about the repressions in that period (1981-1983). It contains some historical materials that include songs of solidarity, the so called 'protest songs', anti-communist songs, texts concerning the Radio "Solidarity" in conspiracy (1983) that broadcast short anti-communist programs. The book also deals with anti-communist manifestations in Krakow-Nowa Huta in 1982-1986. The monograph has been published in Polish.

Key words:

history, "Solidarity" – Małopolska, communism, anti-communism, martial law in Malopolska (1981-1983), martial law in Poland (1981-1983), resistance against the communist government in Poland (1981-1983), political repression in Malopolska (1981-1983), Malopolska, Polish history of the twentieth century, personal memoirs (1981-1983), personal reports (1981-1983), Poland - historical sources (1981-1983), songs of solidarity, protest songs, anti-communist songs, conspiracy Radio "Solidarity" (1983), anti-communist manifestations in Krakow-Nowa Huta (1982-1986),

Słowa-klucze:

historia, NSZZ „Solidarność” – Małopolska, komunizm, antykomunizm, stan wojenny w Małopolsce (1981-1983), stan wojenny w Polsce (1981-1983), opór przeciw władzy komunistycznej w Polsce (1981-1983), represje polityczne w Małopolsce (1981-1983), Małopolska, historia Polski XX wieku, relacje osobiste (1981-1983), świadectwa osobiste (1981-1983), Polska – źródła historyczne (1981-1983), pieśni solidarnościowe, protest-songi, pieśni antykomunistyczne, konspiracyjne Radio „Solidarność” (1983), antykomunistyczne manifestacje Kraków-Nowa Huta (1982-1986),

Bibliografia (Bibliography):

Stan wojenny w Małopolsce : relacje i dokumenty, oprac. Zbigniew Solak, Jarosław Szarek ; współpraca Henryk Głębocki, Jolanta Nowak, Adam Roliński, Kraków : Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2005, 499, [5] s., [1] k. + płyta kompaktowa (CD).

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] *Testament Polski Walczącej*, pod red. Wojciecha Balińskiego, Księgarnia Akademicka, Kraków 2005, 43 [5] s.

Broszura pt. *Testament Polski Walczącej* dedykowana „Politykom i żołnierzom Polskiego Państwa Podziemnego” jest z jednej strony wydawnictwem okolicznościowym opublikowanym w związku z odsłonięciem dnia 5 lipca 2005 r. tablicy pamiątkowej na budynku przy ul. Skarbowej 2 w Krakowie, gdzie podjęto decyzję o rozwiązaniu Rady Jedności Narodowej (RJN) dnia 5 lipca 1945 r. Z drugiej strony jest to unikatowa mini-monografia poświęcona ostatniemu etapowi Polskiego Państwa Podziemnego, które formalnie zakończyło swoje istnienie z początkiem lipca 1945 r. poprzez samorozwiązanie RJN, będącej ostatnią suwerenną polską strukturą II Rzeczypospolitej. Publikacja składa się ze *Wstępu* autorstwa Wojciecha Balińskiego oraz dwóch studiów. W pierwszym studium pt. „*Śladami Katarzyny*”. *Polityka Stalina wobec Polski 1939-1945* Wojciech Baliński analizuje proces historyczny podporządkowania sobie Polski przez Stalina (1939-1945), na wzór rozbiorów Polski z udziałem carycy Katarzyny w XVIII w. oraz próby „ocalenia” polskich przyczółków przez niektórych polskich polityków w tym czasie, mimo niesprzyjających warunków. W drugim studium Maria Żychowska podejmuje zasadniczy temat biograficzny pt. *Jerzy Braun (1901-1975). Twórca kultury harcerskiej, poeta, pisarz, dramaturg, filozof, ostatni przewodniczący Rady Jedności Narodowej oraz ostatni Delegat Rządu RP na Kraj w Polskim Państwie Podziemnym*. Z kolei pomieszczono w publikacji źródłową dokumentację pt. *Odezwy Rady Jedności Narodowej*, tj. dwa teksty RJN z dnia 1 lipca 1945 r., w tym dokument zawierający *Testament Polski Walczącej*. Publikacja zawiera 4 ilustracje czarno-białe. Pozycja na walory poznawcze, pogładowe oraz edukacyjne, może być wykorzystana jako materiał pomocniczy (dydaktyczny) do wychowania patriotycznego i edukacji historycznej na uczelniach przez wykładowców oraz w szkołach przez nauczycieli historii i wiedzy o społeczeństwie, przydatna dla uczniów i studentów oraz dla miłośników polskich dziejów.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] The Testament of the Fighting Poland

Abstract (Summary):

The book entitled *The Testament of the Fighting Poland* concerns the history of the Fighting Poland in 1939-1945. The book contains some documents of the Polish Underground State (1939-1945), especially the Council of National Unity, which was dissolved on 5th July 1945. It was the last independent institution of the Second Republic of Poland. This last underground structure was terminated under the Soviet occupation of Poland. The book also contains reproductions of the documents concerning Polish lands annexed by the occupants (1939-1945). The description of the occupation (1939-1989) was done in parallel to the description of the partitions of the Polish State in the 18th century. The book includes a text describing the life and activity of Jerzy Braun (1901-1975), a poet, a scout, the last President of the Council of National Unity. The book also contains some information about the Representation of the Government of the Polish Republic for the Country, and the last proclamations of the Council of National Unity (the beginning of July 1945. "The Testament of the Fighting Poland" is a contribution to the description of the Polish peace struggles for independence. The book has been published in Polish.

Key words:

history, the Fighting Poland (1939-1945), Polish Underground State (1939-1945), Council of National Unity (RJN) – dissolution (5 July 1945), the Second Republic of Poland, last sovereign structure of the Second Republic of Poland (July 1945), Polish Soviet occupation (1944-1945), Joseph Stalin (1878-1953) - Polish land annexation (1939-1945), partitions of the Polish State (18th century), empress (tsaritsa) Catherine (1729-1796), Jerzy Braun (1901-1975), Representation of the Government of the Polish Republic for the Country, proclamations of the Council of National Unity (July 1945), Testament of the Fighting Poland (July 1945),

Słowa-klucze:

historia, Polska Walcząca (1939-1945), Polskie Państwo Podziemne (1939-1945), Rada Jedności Narodowej (RJN) – samorozwiązanie (5 lipca 1945), II Rzeczpospolita Polska, ostatnia suwerenna polska struktura II Rzeczypospolitej (lipiec 1945), sowiecka okupacja Polski (1944-1945), Józef Stalin (1878-1953) - zabór ziem Polski (1939-1945), rozbiory Polski (18. wiek), caryca Katarzyna (1729-1796), Jerzy Braun (1901-1975), Delegat Rządu RP na Kraj, Odezwy Rady Jedności Narodowej (lipiec 1945), Testament Polski Walczącej (lipiec 1945),

Bibliografia (Bibliography):

Testament Polski Walczącej, pod red. Wojciecha Balińskiego, Księgarnia Akademicka, Kraków 2005, 43 [5] s.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

[Rec.:] Maciej Korcuć, Jarosław Szarek, *Zakopiańska „Solidarność” 1980-1989*, wstęp: Ryszard Terlecki, Urząd Miasta Zakopane, Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie, Księgarnia Akademicka, Zakopane 2006, 291 [2] s.

Książka pt. *Zakopiańska „Solidarność” 1980-1989* jest pierwszą naukową monografią dziejów NSZZ „Solidarność” w Zakopanem z okresu lat 80. XX w. Publikacja została podzielona na dziewięć rozdziałów. W rozdziale pierwszym pt. *Narodziny „Solidarności”* autorzy ukazali genezę powstania NSZZ „Solidarność” na tle sytuacji ogólnej PRL na przełomie lat 70. i 80., w tym naszkicowali powstania zakopiańskiej „Solidarności” późnym latem i wczesną jesienią 1980 r. W rozdziale drugim pt. *Ruch społeczny i niepodległościowy* przedstawili dwa aspekty (pro-społeczny i pro-niepodległościowy) ruchu „solidarnościowego” z uwzględnieniem lokalnych dziejów zakopiańskiej NSZZ „Solidarność” (1980-1981). W rozdziale trzecim pt. *O nową Polskę* analizuje się wybrane wątki okresu „karnawału Solidarności” (1981), w tym m.in. kwestie strajków lokalnych np. w Nowosądeckim. W rozdziale czwartym pt. *Wiosna wolności* opisano zagadnienie walki o wolności w PRL, w tym m.in. strajki w Nowosądeckim i np. festiwal folklorystyczny w Zakopanem w sierpniu 1981 r., gdzie przyznano międzynarodowe nagrody „Solidarności” (Węgrom, Czechom i Senegalczykom). W rozdziale piątym pt. *Eskalacja napięcia* ukazano problem dążenia do konfrontacji antykomunistycznego NSZZ „Solidarność” i komunistycznej PZPR, w tym działania „solidarnościowe” w Zakopanem aż do 12 grudnia 1981 r. W rozdziale szóstym pt. *Paraliż i wojna* autorzy przedstawili stan wojenny w tym aresztowania działaczy NSZZ „Solidarność” w Zakopanem (12/13 grudnia 1981-) i próby wciągnięcia niektórych z nich do współpracy z SB (1981/1982). W rozdziale siódmym pt. *Konspira* autorzy opisali zakopiańską konspirację „solidarnościową” w stanie wojennym i opór przeciw bezprawiu komunistycznemu, także opór internowanych zakopiańczyków (1981-1982). W rozdziale ósmym pt. *Opór Niezłomnych* znajdują się opisy i analizy sposobów oporu zakopiańskich działaczy wobec władzy komunistycznej w latach 80. (1982-1988), także w oparciu o Kościół Katolicki. W rozdziale dziewiątym pt. *Zwycięstwo wolności* nakreślono proces odzyskiwania wolności 1988-1989, w tym także zasygnalizowano aktywność działaczy NSZZ

„Solidarność” i Komitetów Obywatelskich „Solidarność” w Zakopanem aż do wyborów 4 czerwca 1989 r. Książka zawiera krótki *Wstęp* autorstwa Ryszarda Terleckiego oraz *Indeks osobowy*. Monografia posiada 48 fotografii, w tym 36 czarno-białych oraz 12 kolorowych. Publikacja posiada walory poznawcze, poglądowe oraz edukacyjne, może być użyteczna dla historyków-regionalistów oraz dla nauczycieli historii, wiedzy o społeczeństwie, edukacji regionalnej jako materiał pomocniczy w edukacji historycznej i regionalnej, szczególnie w wychowaniu patriotycznym. Książka może zainteresować miłośników najnowszej historii Polski, Małopolski, Podhala i Podtatrz.

Tytuł w języku angielskim (the title in English):

[Rev.:] "Solidarity" in Zakopane in 1980-1989

Abstract (Summary):

The book entitled *"Solidarity" in Zakopane in 1980-1989* concerns the history of the independent trade union "Solidarity" in Zakopane in 1980-1989, its genesis in 1980, its activity as a social and independent movement. It presents the Polish struggle for freedom and independence (1980-1981) against the communist Soviet domination, including the so called carnival of "Solidarity" (1980-1981), especially local anti-communist strikes in the province of Nowy Sącz (1981). The book contains descriptions of the struggle for human rights and freedom in the communist Polish People's Republic. It was an anti-communist revolution in Poland at that time (1980-1981). The publication is also concerned with the Folk Festival in Zakopane in 1981, when the international awards of "Solidarity" were presented. The awards were given to some folk groups from different countries: Hungary, Czech Republic and Senegal. It was an unexpected event at the time of communism in Zakopane. The book also deals with the communist Polish United Workers' Party (PZPR) and martial law in Poland (1981-1983). The monograph also describes the arrests of the activists of "Solidarity" in Zakopane since the introduction of martial law on December 13, 1981. The publication also shows operations of communist secret police – the Security Police (SB) in 1981-1982 which destroyed the structures of “Solidarity” and arrested the activists who worked in conspiracy in Zakopane (1981-1983). The book provides documentation of the internment of the inhabitants of town Zakopane by communists in 1981-1982 and social resistance against communism in the period 1982-1988, especially within the Roman Catholic Church. The monograph also presents the Committees of the Citizens 'Solidarity' in Zakopane in 1988-1989 and the first parliamentary elections on 4th June, 1989 in Poland, which were only partially free (only 35

percent of the members of parliament were freely elected). The book has been published in Polish.

Key words:

history, Zakopane, "Solidarity" in Zakopane (1980-1989), genesis of "Solidarity" (1980), social and independent movement, struggle for freedom and independence of Poland, carnival of "Solidarity" (1980-1981), local strikes in the province of Nowy Sącz (1981), the struggle for human rights and freedom in the Polish People's Republic, Folk Festival in Zakopane (1981), international awards of "Solidarity" (1981), Hungary, Czech Republic, Senegal, communism, anti-communism, Polish United Workers' Party (PZPR), martial law in Poland (1981-1983), arrests of activists from "Solidarity" in Zakopane (1981 -), communist Security Police (SB) (1981/1982), conspiracy of "Solidarity" in Zakopane (1981-1983), interned inhabitants of Zakopane (1981-1982), resistance against communism (1982-1988), the Catholic Church, Citizens' Committees of 'Solidarity' in Zakopane (1988-1989), parliamentary elections (1989),

Słowa-klucze:

historia, Zakopane, NSZZ, „Solidarność” w Zakopanem (1980-1989), geneza NSZZ „Solidarność” (1980), ruch społeczny i niepodległościowy, walka o wolność i niepodległość Polski, karnawał „Solidarności” (1980-1981), strajki lokalne w województwie nowosądeckim (1981), walka o prawa człowieka i wolności w PRL, festiwal folklorystyczny w Zakopanem (1981), międzynarodowe nagrody „Solidarności” (1981), Węgry, Czechy, Senegal, antykomunizm, komunizm, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR), stan wojenny w Polsce (1981-1983), aresztowania działaczy NSZZ „Solidarność” w Zakopanem (1981-), Służba Bezpieczeństwa (SB) (1981/1982), konspiracja „solidarnościową” w Zakopanem (1981-1983), internowani zakopiańczycy (1981-1982), opór przeciw komunizmowi (1982-1988), Kościół Katolicki, Komitety Obywatelskie „Solidarność” w Zakopanem (1988-1989), wybory parlamentarne (1989),

Bibliografia (Bibliography):

Korkuć Maciej, Szarek Jarosław, *Zakopiańska „Solidarność” 1980-1989*, wstęp: Ryszard Terlecki, Urząd Miasta Zakopane, Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie, Księgarnia Akademicka, Zakopane 2006, 291 [2] s.

III. Reports
(III. Sprawozdania)

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)
e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

Niemiec w literaturze polskiej XIX wieku (przypomnienie wybranych motywów)

Już niemal zapomnieliśmy w dobie „politycznej poprawności”, kim byli Niemcy dla Polaków, ze szkół wycofano po cichu „niepoprawne politycznie” lektury, warto więc przypomnieć, jaki obraz Niemca pojawiał się w literaturze polskiej XIX wieku, szczególnie zaś w tej wielkiej, dzięki której jako polski naród przetrwaliśmy, mimo braku własnej państwowości. O Niemcach pisali polscy pisarze doby romantyzmu i pozytywizmu. Poniżej przypomniano za *Słownikiem literatury polskiej XIX wieku* (1994) te wątki, aby przełamać znowę milczenia na ten temat we współczesnej literaturze przedmiotu. Tekst ma charakter poglądowy.

Sami Niemcy pisali o istnieniu duszy narodu niemieckiego (np. Hegel). Dusza narodu niemieckiego ma cechy niezmiennie, więc stąd, mimo upływu czasu, rozpoznanie duszy niemieckiej przez pisarzy polskich XIX wieku – nadal jest aktualne. Zaskakujące, że stosunkowo bardzo mało pojawia się literackich przykładów ‘dobrych Niemców’, a zdecydowanie przeważają w ówczesnej literaturze przykłady negatywne.

W literaturze polskiej XIX wieku naród niemiecki jawił się niezmiennie jako obcy Słowianom (jako plemię germańskie walczące ze Słowianami), ale także jako różniący się cywilizacją i mentalnością od Słowian. W ówczesnej literaturze polskiej zagrożenie niemieckie było eksponowane zarówno przez Józefa Ignacego Kraszewskiego w *Starej Baśni* (1876), *Waligórze* (1880) czy *Krzyżakach* (1882), jak i wcześniej przez Adama Mickiewicza w *Grażynie* (1823), *Konradzie Wallenrodzie* (1828), nadto przez Henryka Sienkiewicza w *Krzyżakach* (1900). Dusza narodu niemieckiego ma niezmiennie skłonności do podboju, zdobywania, jest ekspansywna i ta jej cecha wydaje się stała, także dziś aktualna.

Znany jest także obraz Niemca-filozofa, *nota bene* zwykle kontaktującego się z diabłem, czyli służącego Złu. Religijność Niemców ma w literaturze polskiej XIX wieku wymiar jednoznacznie negatywny w najbardziej znanych przykładach. W pewnym sensie element satanistyczny kładzie się tu cieniem na nację germańską widzianą oczami polskich pisarzy doby rozbiorów. Religijny aspekt Niemca w

literaturze cechuje się tu aksjologicznie w zasadzie przeważnie ujemnie (służba złu, służba Złemu).

Niemcy mający konszachty z Szatanem pojawiają się w balladzie *Pani Twardowska* (1822) Adama Mickiewicza, *Kordianie* (1834) Juliusza Słowackiego, *Lekarzu magnetycznym* (1846) Józefa Dzierzkowskiego. Adam Mickiewicz w *Księgach narodu i pielgrzymstwa polskiego* (1832) nadał obłudnemu królowi pruskiemu Fryderykowi II rysy szatańskie, gdyż król pruski łamał „wszystko co święte”. Także *Wspomnienia* (1867) Andrzeja Edwarda Koźmiana czy *Pamiętnik* (1889-1891) Wiktora Szokalskiego dają świadectwo (naocznych świadków), że Prusacy (Niemcy) cechują się wyrafinowanym egoizmem, żądzą bogactwa i władzy, podstępnością i fałszem. Podstępność i obłudę Niemców opisał także Józef Ignacy Kraszewski w swoich powieściach saskich, tj. trylogii *Hrabina Cosel* (1874), *Brühl* (1875) i *Z siedmioletniej wojny* (1876).

Niemcy byli (adekwatnie do zła, które wyrządzili) nazywani odpowiednio przez Adama Mickiewicza, który w objaśnieniach do *Grażyny* (1823) pisał, że na Litwie „z dawna psami Niemców przez wzgardę nazywano”, a ponadto, że „nazwać wieśniaka Niemcem jest to zelżyć go najsromotniej”.

Jak napisał Sławomir Meresiński w *Słowniku literatury polskiej XIX wieku* (1994) — A. Mickiewicz w *Księgach narodu i pielgrzymstwa polskiego*

„wytyczył drogę stereotypowi Niemca jako praktycznego, przyziemnego materialisty, którego bogiem — »bałwanem« — jest dobrobyt, ojcem — warsztat pracy, matką — knajpa”

(*Słownik literatury polskiej XIX wieku*, s. 606).

To jest świadectwo ludzi tamtych czasów, którzy aż nadto doświadczyli „dobrodziejstw” niemieckich, choć w pewnym okresie Niemcy jawili się przecież niemal jako „ambasadorzy” Polski (np. po Powstaniu Listopadowym entuzjastycznie przyjmowano polskich emigrantów w Dreźnie).

Niemcy przedstawiani byli jako dorobkiewiczze bez uczuć wyższych. Wystarczy wspomnieć tu chociażby dla przykładu *Nie-boską komedię* (1835) Zygmunta Krasińskiego, powieść *Krewni* (1857) czy *Podróżomanię* (1859) Józefa Korzeniowskiego albo późniejszą *Ziemię obiecaną* Władysława Stanisława Reymonta. Niemcy-dorobkiewiczze przedstawieni zostali przez Józefa Ignacego Kraszewskiego w utworach *Na wschodzie* (1866), *Na tulactwie* (1882) a przez Bolesława Prusa w *Powracającej fali* (1880), *Lalce* (1890), zaś przez Henryka Sienkiewicza w *Bez tytułu* (1873). Jeżeli pisarz polski pisał o Niemcu jako o dorobkiewiczu, to był to prawie komplement, szczyt pozytywnego pisania o tej germańskiej nacji. Dorobienie się majątku przez Niemca było przecież obiektywnie sukcesem, choć nie dla Polski. Pisarz polski wskazujący na bogactwo czy dobrą organizację pracy, dzięki której Niemiec dorobił się majątku — niewątpliwie wskazywał na

wartości pozytywne, choć, jeżeli zdobywanie majątku następowało kosztem Polaków (np. tzw. „rugi pruskie” w Wielkopolsce, czyli *de facto* wywłaszczanie Polaków z majątków i przekazywanie tych majątków Niemcom) — to wartość pozytywna niemieckiego „dorabiania się” stawała się tym samym antywartością, czyli wartością negatywną (niemoralne postępowanie kosztem Polaków dla zdobycia majątku). Pisarze polscy wskazują także, że na ogół bogactwo materialne nie służyło Niemcowi do podniesienia swojej duchowości, lecz przeciwnie, służyło tylko niskim potrzebom ludzkim.

Według S. Meresińskiego, w polskiej literaturze XIX wieku

„Stylizuje się zatem Niemca na żarłoka i piwosza, jest ukazywany jako osobnik mało ruchliwy, którego czynności życiowe — oprócz pracy — sprowadzają się do jedzenia, picia i spania, nie zdradza wyższych potrzeb duchowych”

(*Słownik literatury polskiej XIX wieku*, s. 606).

Poza Niemcem-materialistą, Niemcem-wyzyskiwaczem lub Niemcem-dorobkiewiczem, pojawia się jeszcze rys sentymentalizmu, który to sentymentalizm wyraża się w dbałości o pamiątki przeszłości niemieckiej. Warto tu przypomnieć *Gdy się było młodym* (1871) Maksymiliana Jatowta, w którym ukazano, jak Niemcy grupowo odwiedzają ważne dla siebie miejsca historyczne. Nie należy zapominać także o *Wiadomościach bieżących* (1880) Henryka Sienkiewicza, który podobne sceny rejestrował. Literatura polska wspominała o kulcie niemieckich pamiątek na Pomorzu, Mazurach, Śląsku czy w Wielkopolsce, z którymi Niemcom trudno było się rozstać.

Juliusz Słowacki w swoim *Raptularzu* (1843-1847) dał świadectwo, że Niemiec potrafi „rozszoszczony (...) błoto z siebie wyrzucić (...) z ogniem pomieszane”. Wroga ekspansywność, despotyzm i zaborczość wobec Polski została opisana przez Adama Mickiewicza w *Projekcie odezwy do Rosjan* (1832) oraz przez Aleksandra Fredrę w *Trzy po trzy* (1844-46, wydane w 1917).

Niemiecką, wrogą ekspansywność zauważył także Stanisław Koźmian w książce pt. *Podróż nad Renem i w Szwajcarii, w 1846 roku odbyta* (1877), gdy opisywał działalność kolonizatorską Niemców. Z kolei Henryk Sienkiewicz w *Orso* (1879), *Listach z podróży do Ameryki* (1876-78) i *Sachem* (1883) opisywał egoizm i okrucieństwo kolonistów niemieckich wobec ludności miejscowej. Pazerność Niemców opisywali: Hieronim Derdowski w *Listach z podróży po osadach polskich w Ameryce* (ok. 1890), Henryk Sienkiewicz w dziele *Z pamiętnika poznańskiego nauczyciela* (1880), Bolesław Prus w powieści *Placówka* (1886), gdzie bohaterski chłop o nazwisku Ślimak bronił ziemi polskiej przed Niemcami. *Nota bene* znamienne, że *Placówka* zniknęła z wykazu lektur obowiązkowych w szkołach polskich. Dlaczego? Cenzura w imię „poprawności politycznej” narzucó-

na przez niemieckich zarządców UE czy lęk polskojęzycznych pseudoelit przed współczesnymi Niemcami, aby się im przypadkiem nie narazić?

Sławomir Meresiński stwierdzał (1994), że

„Upokarzające Polaków przekonanie Niemców o własnej wyższości, promieniujące z ich literackich sylwetek, w postaciach kolonistów ziem polskich, przejawia się najmocniej; wykorzystują polską naiwność, panoszą się, wciągają Polaków w lichwiarskie zadłużenia”

(*Słownik literatury polskiej XIX wieku*, s. 607).

W zasadzie diagnoza ta pozostaje trafna także i dziś. Literatura stała się tu tylko odbiciem rzeczywistości, zgodnie z pozytywistyczną zasadą, że powieść to lustro przechadzające się po gościach. Przykładem były tu utwory Henryka Sienkiewicza *Dwie drogi* (1872) czy Faustyna Świderskiego *Pisma humorystyczne* (1883-84).

W zdecydowanej mniejszości pojawiają się w literaturze polskiej XIX wieku nieco bardziej przychylnie spojrzenia na Niemców, jednak dominowała ekspansywność jako stała niemiecka cecha narodowa. Większość portretów Niemców jest negatywna z powodu presji aktualnej sytuacji politycznej (utrata niepodległości przez Polskę, rozbiory). Utrata niepodległości i suwerenności Polski na rzecz obcych mocarstw (Niemiec, Austrii i Rosji) jest póki co sytuacją historyczną, a przestrogi dziewiętnastowiecznych pisarzy odnoszą się do okresu zaborów. Nie jest jednak wykluczone, że podobna sytuacja może się w dziejach powtórzyć, choć w ramach innego nieco scenariusza. Dlatego warto przypominać Polakom poprzez literaturę piękną o historycznych relacjach z sąsiadami, np. z Niemcami, ale nie tylko.

Należy publicznie wszcząć dyskusję i podjąć odpowiednie kroki, by przywrócić świadomość literacką i narodową polskiemu narodowi. Literatura polska XIX wieku jest wszak właściwym narzędziem w wychowaniu narodowym i patriotycznym Polaków. Lepszej, jak dotąd nie napisano.

Na zakończenie kilka uwag aktualnych. Dlaczego nie ma wznowień większości z tych utworów, albo jeśli są – to w małych nakładach? Dlaczego w oficjalnych mass mediach cisza głucha zaległa od lat na temat tak istotny, jak ekspansywna dusza niemiecka? Dlaczego nie ma osobnego bloku obowiązkowego w szkołach średnich czy gimnazjach poświęconego Niemcom w literaturze polskiej? Czy w każdej polskiej szkole podstawowej, gimnazjum i średniej w bibliotekach są wyżej wymienione książki w wielu egzemplarzach? Czy nauczyciele korzystają z tej możliwości wychowania patriotycznego przez polską literaturę narodową? Czy wszystkie polskie rodziny skompletowały już do swoich bibliotek domowych powyższe dzieła – wydane w tanich, wysokonakładowych edycjach? Nie istnieje seria książkowa pt. „Biblioteka Polaka”, zawierająca najcenniejsze ww. polskie dzieła w wysokich nakładach. Warto wydać taką patriotyczną serię w wysokim

nakładzie i jako lekturę obowiązkową analizować w polskich szkołach. Edukacyjny wymiar literatury pięknej niewątpliwie wart jest podkreślenia. Rzecz warta zachodu, dodatkowo także z tego powodu, że dzieła dziewiętnastowieczne nie są już objęte prawami autorskimi (prawa te wygasły, nie licząc tzw. prawa martwej ręki). W Polsce powinno się drukować regularnie owe dzieła „ku pokrzepieniu serc” wedle sprawdzonej, dziewiętnastowiecznej formuły patriotycznej (romantycznej i pozytywistycznej), także w odcinkach w polskiej prasie (nie należy liczyć na prasę polskojęzyczną, której właścicielami wszak nie są Polacy z ducha). Wychowanie patriotyczne ma swoją historyczną kartę w literaturze pięknej.

Title in English:

A German in Polish Literature in 19th Century (the Reminder of Selected Motifs)

Abstrakt (Streszczenie) po polsku / Abstract (Summary) in Polish:

Artykuł jest tekstem pogładowym, opartym o *Słownik literatury polskiej XIX wieku*. Autor przypomina w swoim tekście postać Niemca w literaturze polskiej w XIX wieku (wybrane utwory romantyczne i pozytywistyczne). Postaci Niemców w dziełach polskich romantyków i pozytywistów na ogół miały konotację negatywną (jako przedstawiciele ekspansywnej nacji zaborców, narodu okupantów Polski). Było to spowodowane faktem zaborów (rozbiorów) Polski przez Niemcy (Prusy), Austrię i Rosję (1795-1918). Tekst dotyczy także kwestii religijnych w literaturze (Niemcy i diabeł).

Słowa-kлючe po polsku / Key words in Polish:

Niemcy, 19 wiek, literatura polska, romantyzm, pozytywizm.

Abstrakt (Streszczenie) po angielsku / Abstract (Summary) in English:

The paper is a review, based on *Słownik literatury polskiej XIX wieku* [The dictionary of Polish literature in 19. century]. The author reminds in his text a German hero in the Polish literature in 19th century (the selected works of romanticism and positivism). The characters of Germans in the works by Polish romanticists and positivists generally have negative affiliation (as the representatives of expansive nation of occupants, the nation of occupant of Poland). It was caused by the fact of annexation (partitions) of the Polish State by Germany (Prussia), Austria and Russia (1795-1918). The text concerns also religious questions in literature (Germans and the devil).

Słowa-kluce po angielsku / Key words in English:

Germans, 19th century, Polish literature, romanticism, positivism.

Bibliografia / Bibliography:

Słownik literatury polskiej XIX wieku pod redakcją Józefa Bachorza i Aliny Kowalczykowej, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków 1994, seria: Vademecum polonisty, red. naukowy serii: Janusz Sławiński.

IV. A Sacred Picture
(IV. Obraz sakralny)

Ilustracja 1 / Illustration 1. *Święta Rodzina, ikona* (2014). Malowała Ewa Saczawa. Zbiory prywatne. / *The Holy Family, the icon* (2014). Ewa Saczawa painted it.

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)

E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

Ikona Świętej Rodziny z Nazaretu

Obraz reprodukowany na okładce niniejszego tomu jest współczesną, modyfikowaną „kopią” ikony bizantyjskiej, przedstawiającej Świętą Rodzinę z Nazaretu. Wzorowana na tradycji bizantyjskiej współczesna ikona została wykonana ręcznie w Polsce na drewnianej desce o grubości 2,5 cm (tempera na drewnie).

Reprodukowana, współczesna ikona przedstawia Maryję, Józefa oraz małego, błogosławiącego Jezusa pomiędzy nimi. Obraz umieszczony jest na jednolitej desce prostokątnej, zgłębionej wewnątrz w ten sposób, że od frontu po zewnętrznej stronie prostokąta powstaje okalający pas niejako tworzący naturalną ramę głównej kompozycji (tzw. klejma, która tu jest jednak pusta, nie ma dodatkowych przedstawień ikonicznych).

Kompozycja jest symetryczna, trójdzielna. Centralnie umieszczona postać Jezusa – Dziecka skupia uwagę widza, dlatego że Jego twarz znajduje się na przecięciu przekątnych obrazu (linii skośnych, łączących przeciwległe wierzchołki prostokąta ikony). Po obydwu bokach Jezusa umieszczone zostały postaci Maryi (heraldycznie po prawej) i Józefa (heraldycznie po lewej). Twarze Maryi i Józefa znajdują się na liniach owych przekątnych prostokąta.

W górnej części obrazu twarz Jezusa oraz nieco powyżej znajdujące się twarze Maryi i Józefa tworzą trójkąt. Głowy postaci okalają okrągłe nimby, tj. w sumie trzy nachodzące na siebie koła (delikatne nimby, a nie: aureole). W dolnej części ikony znajdują się symetrycznie wyciągnięte ku sobie, ale niepołączone ze sobą ręce Maryi i Józefa. Jezus lewą ręką trzyma za prawą dłoń swoją Matkę, a prawą rękę wznosi w górę w geście błogosławieństwa (dwa palce – wskazujący i środkowy są wyprostowane, pozostałe palce – zgięte). Jezus błogosławi, jednocześnie wskazując jednoznacznym gestem na Maryję. Dłoń Józefa dotyka przedramienia (łokcia) Jezusa. Dłonie (ręce) Maryi, Jezusa i Józefa umieszczone są niemal w jednej linii jako jedno continuum (w poziomie), równoważąc tym samym pionowe linie ciał tychże trzech przedstawionych postaci. Przeważający wertykalizm kompozycji obrazu został tym samym zrównoważony przez horyzontalizm rąk.

Perspektywa w obrazie jest zredukowana w zasadzie do dwóch nachodzących na siebie planów (przenikającego się pierwszego planu i planu drugiego) oraz złotego, jednorodnego tła ikony (z tyłu za postaciami) symbolizującego niebo.

Plany obrazu. Pierwszy plan – obejmuje tylko postać Jezusa, który w zasadzie znajduje się w pozycji siedzącej (tronującej, jako Król), natomiast drugi plan stanowią postaci Maryi i Józefa – w pozycjach stojących wokół Jezusa. Ponadto całość ikony przenika wspomniane już złote tło.

Napisy. Tło jest złote i całkowicie puste, z wyjątkiem linii nimbów oraz trzech napisów (dużymi literami) u samej góry ikony – w języku staro-cerkiewno-słowiańskim (tzw. klimentowicą, nazwa pisma od św. Klemensa Ochrydzkiego, z dziewiątego wieku, lub też cyrylicą – nazwa od jego ucznia – św. Cyryla, apostoła Słowian). Treść owych napisów (w skrócie lub w pełni) jest następująca: ΜΡΘΥ [MRThU = Maryja Rodzicielka = Bogarodzica = Theotokos] ΟΒΓΙΟC ΙΓΩCHΦ [O'GIOS IOSEF, z grec. Άγιος Ιωσήφ =Święty Józef].

Nimby Maryi i Józefa są puste, bez napisów, prześwituje przez nie złote tło (przenikanie się duchowego nieba z materią ziemi). Natomiast na nimbie Jezusa znajduje się wokół głowy szereg liter staro-cerkiewno-słowiańskich: m.in. IC XC [IS HS = Isous Christos = Jezus Chrystus]. W nimb Jezusa wpisany jest krzyż grecki, a w ramionach greckiego krzyża umieszczono dodatkowo następujące litery w języku starocerkiewno-słowiańskim: po prawej - Ѡ [=O], u góry - O [=O], po lewej - H [=N]. Litery te odnoszą się do Boga-Człowieka.

Barwy. W ikonie barwy mają znacznie symboliczne. Symbolika barw ikonicznych jest znana współcześnie nawet w obiegu popularnym. Czytamy wszak:

„W Bizancjum sensu sztuki upatrywano w pięknie. Kanon zakładał malowanie czystymi kolorami (nigdy nie mieszano barw) i używanie w dużych ilościach pozłoty. Barwa była traktowana jako tak samo ważna jak słowo, a ponieważ każde z nich ma znaczenie, również barwy przekładano na język symboli, który nadawał kolorom ściśle określone znaczenie: Złoto symbolizowało świętość, oddanie czci, nieśmiertelność, Bożą chwałę. Purpura: władzę i bogactwo. Czerwień oznaczała życie, krew, piękno i czystość. Białą przedstawiano Boskość, czystość i niewinność. Niebieski oddawał niebo, ale też duchowość i mistycyzm. Zielony: życie, wieczną młodość, płodność, wewnętrzne bogactwo. Brąz był symbolem ziemi, materii, ubóstwa”¹.

Bizantyńska symbolika kolorów została przyjęta na dawnej Rusi, ale barwy, osadzone w narodowych tradycjach słowiańskich, stały się tam bardziej żywe i jasne. Przedstawiona ikona jest jasna, a przez to bardziej „słowiańska”, jak się wydaje.

Na opisywanej ikonie Maryja ubrana jest w czerwoną, udrapowaną szatę (pelerynę zwaną himationem) spod której pod szyją wokół głowy prześwituje

---

¹ Vide: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Ikona> [dostęp: 31.03.2015].

błękitny maforion oraz błękitna chusta (bądź błękitny czepek) na głowie. Czerwień tego himationu oznacza Jej życie i Jej krew, piękno Maryi i Jej czystość. Błękitny maforion oznacza przynależność Maryi do sfery nieba, Jej duchowość i mistyczność (mistyczną relację Maryi z Synem Bożym i Duchem Świętym).

Na czerwonym himationie widać złote gwiazdy (na prawym obojczyku i nad czołem). Domyślamy się obecności trzeciej gwiazdy na (niewidocznym, zasłoniętym poprzez nimb Jezusa) lewym obojczyku. Złoto owych gwiazd maryjnych, złoto stroju Jezusa oraz złote tło symbolizuje świętość, oddawanie czci, nieśmiertelność, Chwałę Boga. Twarz i dłonie Maryi są malowane stonowanymi, jasnymi barwami zbliżonymi do koloru ciała. Jej włosy są w zasadzie niewidoczne, z wyjątkiem fragmentu przestrzeni po Jej prawej stronie (brązowa plama barw wychodząca spod błękitnego czepka lub chusty – to na pozor sugeruje włosy, ale ich tam w rzeczywistości nie ma, to może być głęboki cień).

Twarz Józefa z kolei jest nieco bardziej cieniowana, ciemniejsza, niż twarz Maryi, z uwagi na obecność ciemnobrązowego zarostu (brody i sumiastego wąsa). Postać Józefa odziana jest w błękitny himation (zewnątrzną, drapowaną pelerynę), który narzucono na jasnobrązowy, również drapowany chiton, jaki widać pod spodem na Józefowych piersiach. Brąz w szatach i na głowie Józefa jest symbolem jego przynależności do ziemi, materii i jego ubóstwa.

Postać Jezusa ubrana jest w białą albę oraz narzuconą nań złotą tunikę (diakońską), co w symbolice obrazu sugeruje osobę kapłana (Chrystus-Najwyższy Kapłan). Biel alby Jezusowej oznacza Jego Boskość, czystość i niewinność. Tunika koloru tzw. starego złota symbolizuje Jego świętość, oddawanie Mu czci, Jego nieśmiertelność oraz Jego Chwałę jako Boga-Człowieka.

Twarz Jezusa jest jasna, „cielista” jak twarz Maryi. Jego włosy są jasnobrązowe (beżowe). Usta wszystkich trzech postaci delikatnie czerwone (karminowe), podobnie jak czerwone, zapisane w ikonie staro-cerkiewno-słowiańskie litery. Oczy trzech postaci (Maryi, Józefa i Jezusa) są powiększone, wszystkie trzy pary oczu o tęczęwkach koloru jasnobrązowego z czarnymi źrenicami. Biel białek ocznych osadzona w wyrazistych, cieniowanych oczodołach – jest dobrze widoczna.

Linie na ikonie są proste, delikatnie falujące, wyraziste, mocne, ciemne (przeważnie np. czarne lub brązowe albo granatowe – w zależności od koloru drapowanego podłoża). Ciemne linie służą tu oddaniu przebiegu draperii na szatach.

Modelunek twarzy, dłoni i szat jest delikatny, twarze lub szaty są cieniowane, co uwypukla ich trójwymiarowość.

Światło jest rozproszone, niewidoczne, symboliczne, można się go domyślać na rozjaśnionych twarzach Maryi, Józefa i Jezusa. Brak możliwości jednoznacznego zlokalizowania zewnętrznego źródła światła. Może ono padać z góry,

sponad głów postaci albo z nieco przodu albo wychodzić jakby z samych owych twarzy, co może sugerować przeobóstwienie trzech osób na ikonie.

Wolor obrazu jest raczej jasny, bo przeważają barwy jasne, z wyjątkiem ciemnych linii na szatach oraz na głowach trzech postaci.

Ikonografia. Oryginalny typ ikonograficzny Świętej Rodziny wywodzi się z Grecji. Jakkolwiek Maryja, Józef i Jezus w greckich (bizantyńskich) przedstawieniach byli (i są nadal w Grecji) ukazywani z reguły w związku z jakimś wydarzeniem ewangelicznym. Nie istnieje bowiem typ obrazowy Świętej Rodziny, który pozostawałby bez związku z daną historią opisaną w Ewangeliach (np. Narodzeniem, Ofiarowaniem w Świątyni, Ucieczką do Egiptu).

Źródła w Piśmie Świętym. Źródłem pisanym dla zapoczątkowania ikonografii Świętej Rodziny z Nazaretu były niewątpliwie teksty z Pisma Świętego, szczególnie początek Ewangelii św. Mateusza (Mt 1, 16-24), który zawiera opis zawarcia małżeństwa i wspólnego zamieszkania Józefa i Najświętszej Maryi Panny. Ponadto tekstem inspirującym jest także drugi rozdział Ewangelii Łukasza (Łk 2, 1-20 oraz 2, 41-50).

Ewangelie wspominają o następujących wydarzeniach z życia Najświętszej Rodziny z Nazaretu:

- „1. Zwiastowanie narodzenia Pana Jezusa (Łk 1, 26-38)
2. Nawiedzenie św. Elżbiety (Łk 1, 39-56)
3. Objawienie św. Józefowi przez Anioła tajemnicy wcielenia (Mt 1, 18-25)
4. Narodzenie Pana Jezusa (Łk 2, 1-20)
5. Nadanie imienia Jezusowi (Łk 2, 21)
6. Oczyszczenie Maryi i ofiarowanie Pana Jezusa (Łk 2, 22-38)
7. Pokłon mędrców (Mt 2, 1-12)
8. Ucieczka do Egiptu (Mt 2, 13-15)
9. Powrót z Egiptu (Mt 2, 19-21; Łk 2, 39-40)
10. Znalezienie Pana Jezusa w świątyni (Łk 2, 41-50)
11. Życie ukryte w Nazarecie (Łk 2, 51-52)².

Cerkiew Prawosławna nie obchodzi Święta Świętej Rodziny, natomiast w Kościele Rzymskokatolickim zapoczątkowano je w siedemnastym wieku, czyli stosunkowo późno, bo dopiero w nowożytności.

„Po raz pierwszy ustanowił je 4 listopada 1684 r. w Kanadzie, za aprobatą papieża Aleksandra VII, biskup Francois Montmorency-Laval. Na stałe do liturgii wprowadzono je za pontyfikatu papieża Leona XIII, który na prośbę kard. Bausa, arcybiskupa Florencji, 20 listopada 1890 r. wydał dekret aprobujący »kult czci zwrócony ku Rodzinie Świętej«. Zatwierdził je papież Leon XIII (+ 1903). W swoich pismach, m.in. w *Neminem fugit* (z 14 czerwca 1892 r.) i *Cum nuper* niejednemu raz zachęcał on do naśladowania Najświętszej Rodziny³.

² Vide: <http://www.brewiarz.katolik.pl/czytelnia/rodzina.php3> [dostęp: 30.03.2015].

³ Ibidem.

Na zaprezentowanej na okładce ikonie Maryja znajduje się po prawej stronie Jezusa, a św. Józef – po jego lewej (patrząc heraldycznie, tj. z punktu widzenia centralnie przedstawionej na obrazie postaci Boga-Człowieka, a nie od strony widza). Należy zauważyć, że na tej ikonie św. Józef i Najświętsza Maryja Panna nie stykają się ze sobą bezpośrednio, postaci są hieratyczne, znajdują się obok siebie. To jest zgodne z kanonem prawosławnym, bizantyńskim, greckim. Okazuje się, że sposób ukazania Maryi i Józefa na ikonie jest istotny, skoro wzbudza do dziś żywą dyskusję teologiczną wśród chrześcijan.

Trzeba zaznaczyć dla porządku, że spotyka się na niektórych, współczesnych, dwudziestowiecznych i dwudziestopierwszowiecznych, katolickich „ikonach” wytwarzanych na Zachodzie Europy motyw „łaciński”, niekanoniczny, niemający umocowania w tradycji bizantyńskiej, greckiej, prawosławnej, wschodniej tj. przedstawienie Maryi i Józefa przytulonych do siebie wzajemnie (ponad Dziecięciem Jezus), przy czym na tych „łacińskich ikonach” św. Józef obejmuje swoją ręką Najświętszą Maryję Pannę⁴. Nie ma jednak tego niekanonicznego

---

⁴ Ks. Egon Färber MSF, były generał Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny (MSF), prowincjał Prowincji Niemieckiej MSF napisał o tym typie ikony następująco: „Ikona Świętej Rodziny w kaplicy Domu Berthiera w Moguncji (Mainz) namalowana została w 1987 r. przez malarza Mariusza Lipińskiego z Polski, z Krakowa. (...) Motyw tej ikony Świętej Rodziny nie odpowiada ścisłej tradycji malarstwa ikonowego w kręgu bizantyjsko-słowiańskiego chrześcijaństwa. Chrześcijanin Kościoła Prawosławnego mógłby zgorszyć się tą ikoną, gdyż jest dla jego wrażliwości zbyt ludzka, zbyt sentymalna. Fakt, że Józef kładzie swą rękę na ramieniu Maryi, jest dla niego bardziej niż dziwny. Ikony przedstawiające Chrystusa i Jego Najświętszą Matkę, zawsze ukazują w jakiś sposób także boską tajemnicę dziewictwa Matki i boskość Jezusa Chrystusa. Wszystko to, co mogłoby zaciemnić tę tajemnicę wiary, musi zostać odrzucone. W kontekście bizantyjsko-słowiańskiej liturgii Jezus, Maryja i Józef znajdują się wspólnie tylko na ikonach odnoszących się do dwóch liturgicznych świąt, a mianowicie na ikonach, ukazujących uroczystość Narodzenia Pańskiego 25 grudnia (w tym również ogłoszenie narodzin Zbawcy pasterzom, przybycie mędrców i rzadko ucieczka do Egiptu) oraz na ikonach na uroczystość Ofiarowania Pańskiego 2 lutego. Na tych ikonach widzimy Jezusa, Maryję i Józefa, ale nigdy jako wspólnotę rodzinną, lecz jako osoby, z których każda na swój sposób włączona jest w wydarzenie zbawcze, a ostatecznie w dramat śmierci i zmartwychwstania. Środkowa część, korpus ikony Świętej Rodziny w Domu Berthiera [w Moguncji] jest rezultatem innego sposobu myślenia i świadczy o innym doświadczeniu religijnym. Jest wzorowana na ikonie, która została namalowana dla Ruchu Equipes Notre-Damme współcześnie przez siostrę Marię-Paulę, zakonnice benedyktyńskiego klasztoru na Górze Oliwnej w Jerozolimie (...), jako alegoria wspólnoty rodzinnej (por. Rdz 1,27), jako symbol Kościoła (por. Ef 5,32) i odbicie czulej miłości Trójjedynego Boga (por. Pwt 7,6.8-9). Czulość i miłość są tu przedstawiane jako coś, co jest zamysłem Stwórcy i ma swoje miejsce w historii zbawienia. Dziecko jest wspólnie podtrzymywane przez rodziców, to ono łączy obydwójce, jako wspólnotę rodzinną. Widzimy tu idealny obraz ludzkich relacji. Trzy ręce ledwo się dotykają, wskazując tym samym na wzajemny głęboki szacunek, troskę i miłość. (...) Każda ikona niesie w sobie duchową, teologiczną treść i posługuje się przy tym symboliką, zwłaszcza symboliką kolorów. Intensywnie czerwony strój niewiasty przedstawia bogactwo serca (por. Mt 5,8). Bardziej ziemisty kolor ubrania mężczyzny wskazuje na czyn, na trudy całego codziennego życia. Obydwa wymiary należą do

motywu na ikonie tu przedstawionej na okładce obecnego numeru naszego czasopisma, co trzeba wyraźnie zaznaczyć.

Ikona Świętej Rodziny w tym (niekanonicznym, nieprawosławnym) typie (z motywem przytulających się do siebie Maryi i Józefa, niejako ponad Dzieckiem – Jezusem) rozpowszechnia się za sprawą katolików także w Kanadzie i ma swoje coraz liczniejsze racjonalizacje teologiczne⁵.

---

ludzkiej egzystencji. Pomiędzy nimi można zobaczyć kolor granatowy – symbol wiary, który nadaje całości głębię. Syn jest ubrany w jaśniejszą biel, co jest wyrazem Jego bosko-ludzkiej natury. Jest odbłaskiem Odwiecznego Ojca. Napis w krzyżu aureoli mówi o tym wyraźnie. On jest WIECZNIE ISTNIEJĄCYM, który jest obecny, dla wszystkich. Prawa ręka uniesiona jest w geście błogosławieństwa zgodnym z bizantyjskim rytym. Stula diakona ukazuje Go jako sługę Boga (Iz 42,1-9), jako sługę zbawienia, jako sługę błogosławieństwa. Dalej znamienne są trzy gwiazdy lub krzyże na stroju Maryi, które można odczytywać jako symbol dziewictwa. Napis nad Maryją mówi »Matka Boża«, natomiast po drugiej stronie – »Święty Józef«. (...) [W] centrum (...) jest Odwieczne Słowo, Logos, Odblask Ojca Przedwiecznego, Władca całego stworzenia, Ten, który był i który jest, i który przychodzi (Ap 4, 8). (...) [Zapoznajemy się z] (...) tajemnicą ukrytej Chwały Bożej, która objawia się w Jezusie z Nazaretu (por. 1 Kor 2, 6-10). Ten sam szacunek odnosi się jednak również do Świętej Rodziny jako takiej, bo jest ona załącznikiem nowego ludu Bożego, wzorem tego, do czego każda rodzina względnie wspólnota jest powołana (por. Ef 4, 15-16). Malarz ikony przywiązuje wielkie znaczenie do wyrazu twarzy świętych osób, bo w nim znajduje odzwierciedlenie obecność Ducha Bożego, Wiedza i Mądrość. Oblicze ma wielkie symboliczne znaczenie. (...) Maryja mówi swoim spojrzeniem, podobnie jak w ikonie o nazwie "Eleusa-Czułość", że zachowuje w swoim sercu to, co Gabriel zapowiedział, a Symeon prorokował (Łk 1,26 oraz 2,19nn.). Spojrzenie Józefa ukazuje Go jako sprawiedliwego, jako człowieka wiary i czynu; on jak Abraham wyrusza w drogę, aby wypełnić to, co Pan mu nakazuje (Mt 1,19,24; Rz 4). W ten sposób (...) ikona nie jest statycznym, idyllicznym obrazem, ale poprzez swoją duchową treść jest zaproszeniem do Exodusu, do wyjścia, do drogi wiary Jezusa, Maryi i Józefa. Widz i modlący się jest zaproszony do tego, by jak Święta Rodzina wzrastać i dojrzewać w oddaniu się woli Ojca: jeden dzięki drugiemu i wraz z drugim. To jest istota ducha dziecięctwa Bożego, który wewnętrznie łączy osoby w prawdziwą wspólnotę. Tak więc ikona Świętej Rodziny w Domu Berthiera ukazuje duchowość Misjonarzy Świętej Rodziny, która została wskazana i zadana przez Ojca założyciela, księdza Jana Berthiera: Chrystus – »misjonarz«, Posłaniec Ojca stanowi oś, centrum. Dom Nazaretański jest dla nich szkołą Ewangelii, w której uczą się od Maryi i Józefa, stawać się podobnymi do Chrystusa-misjonarza w oddaniu woli Ojca, we wdzięczności i miłości, która obejmuje wszystkich” ks. Egon Färber MSF, *Medytacja ikony Świętej Rodziny (Ikona malarza z Krakowa)*, vide: http://www.msf.opoka.org.pl/sacrafamiglia_obrazy.html [dostęp: 31.03.2015].

⁵ Ks. Egon Färber MSF napisał o innej katolickiej ikonie Świętej Rodziny następująco: „Ikona została zamówiona przez Misjonarzy Świętej Rodziny. Na jej odwrocie widnieje inskrypcja: »Pisał pisarz ikon, G. K. Schlijper w Toronto w roku 1987« (...) Motyw tej ikony Świętej Rodziny nie w pełni odpowiada surowej tradycji ikonograficznej bizantyjsko-słowiańskiego obszaru chrześcijaństwa. W klasycznej ikonografii Jezus, Maryja i Józef nigdy nie są przedstawiani jako wspólnota rodzinna. Wszystkie trzy Osoby pojawiają się razem jedynie na ikonach upamiętniających tajemnice odkupienia, na ikonach obrazujących święto Narodzenia Pańskiego, ogłoszenie Narodzenia pasterzom, hołdu Trzech Mędrców, rzadko na ikonach przedstawiających ucieczkę do Egiptu; czasami także na ikonach na Święto Ofiarowania w świątyni i spotkania z Symeonem i Anną i wreszcie na ikonach odnalezienia dwunastoletniego Jezusa przez Józefa i Maryję w świątyni. Ikony Świętej Rodziny, znajdującej się w domu Berthiera w Mainz, przyświeca nowa, współczesna idea. Pragnie ona być symbolem wspólnoty

Istnieją także inne, współczesne, katolickie, nowo stworzone typy ikon Świętej Rodziny, niemające jednak wiele wspólnego z pierwotnym kanonem bizantyńskim malarstwa ikonowego⁶. Co wcale nie znaczy, że takie obrazy sakral-

---

rodzinnej oraz symbolem wspólnoty Kościoła, Ludu i Rodziny Bożej, ukrytej pod opieką Boga, zgodnie z zapowiedzią z Księgi Powtórzonego Prawa (Pwt 7, 6. 8-9) – w tle stoi Jahwe i Jego święte Przymierze, niezłomna wierność Boga: »Ty bowiem jesteś narodem poświęconym twojemu Bogu, Jahwe« (...) Ta ikona jest zatem obrazem Boga, który zachowuje wierność przymierzu ze swoim ludem! Ikona Świętej Rodziny pragnie być symbolem wierności Boga, wierności Jego obietnicom. (...) Istotne jest także ułożenie dłoni trzech Osób. One są blisko siebie, dotykają się, ale bardzo delikatnie. Wskazuje to na znaczenie zarówno bliskości, jak i dystansu. Nie ma między nimi chłodnego dystansu, ale też nie ma zaborczej bliskości. Każda z trzech Osób ma swoje własne życie, własną godność i osobiste powołanie. Mimo wzajemnego zwrócenia się ku sobie, pozostaje »przestrzeń do swobodnego oddychania«. Tylko w ten sposób może istnieć zdrowa, zgodna wspólnota, odpowiadająca porządkowi stworzenia. Ta ikona nie jest idyllą, ale obrazem wzajemnego stosunku, nie pozbawionego napięcia między osobą i wspólnotą, ale także jest ona symbolem uporządkowanej miłości własnej, która jest zgodna z miłością Boga i bliźniego. Istnieje w niej przestrzeń na osobisty rozwój i wycucie wspólnoty, na kulturę sporu i pojednania. W takim klimacie człowiek może wzrastać i dojrzewać: jeden dzięki drugiemu, ale też jeden wraz z drugim. Prazródłem zaś wszystkiego jest Boża miłość i wierność”. Ks. Egon Färber MSF, *Medytacja ikony Świętej Rodziny, (Ikona z Kanady)*, http://www.msf.opoka.org.pl/sacrafamiglia_obrazy.html [dostęp: 31.03.2015].

⁶ W tekście pt. *Ikona Świętej Rodziny*, dotyczącym obrazu w kaplicy Instytutu Studiów nad Rodziną w Łomiankach koło Warszawy, można przeczytać następujące słowa: „Kompozycja Ikony oparta jest na motywie »Trójcy Ziemskiej« i Trójcy Niebieskiej. Motyw ten zbudowany jest na kształt krzyża wpisanego w koło. Ten kształt krzyża jest łatwo dostrzegalny. Jego pion z postacią Syna idzie ku Ojcu, którego dłoń wskazuje na Jezusa. Poziomą belkę tworzy rytm dłoni. Dłonie Jezusa dźwigają wszystko ku górze wskazując jednocześnie na Maryję i Józefa w geście ofiarowania. Dłonie Maryi i Józefa otaczające Jezusa, chroniąc Go i eksponując. HAGIOS OIKOS - Cała kompozycja pragnie przemówić prawdą o zamyśle Bożym wobec małżeństwa i rodziny. Zamyśl ten opisują tu biblijne słowa hagios oikos - co w języku greki biblijnej oznacza zarazem Święty Dom, jak i Świętą Rodzinę. (...) Czytelność Ikony wyraża się również przez koloryt, który tutaj podkreśla wzajemne przenikanie rzeczywistości Bosko-ludzkiej. Barwy złota i żółta zarezerwowane są wyłącznie dla świata niewidzialnego i bóstwa, przedstawiają czystą światłość. Czerwień występująca w sukni Matki Bożej posiada bogatą symbolikę wyrażającą obok miłości, piękna i młodości również zmaganie i walkę. Suknię okrywa płaszcz koloru niebieskiego będącego barwą najbardziej niematerialną, oznacza nieskończoność, czynny na poziomie duchowym, prowadzi ducha po drodze wiary. Połączenie koloru niebieskiego i żółtego daje zieleni występującą w Ikonie jako wielkie koło symbolizujące obecność Ducha Świętego. On jest tłem, w którym wszystko jest zanurzone dlatego On wszystkich ogarnia. Zieleni, czyli bóstwo złączone z tajemnicą życia Bożego, to także równowaga, pokój, życie, symbol odrodzenia duchowego, dlatego też tego koloru jest szata Św. Józefa. Jest ona dopełniona przez fiolet płaszcza, barwę mówiącą o przesunięciu swoistego napięcia z tego, co wewnętrzne na to co zewnętrzne, z tego co biologiczne na to co duchowe. Ikona ilustruje nie tyle wydarzenie historyczne, co misterium Rodziny Świętej. Ikona została »napisana« w 1982 r. przez Siostrę Miriam od Krzyża, szczyecińską karmelitankę (obecnie pustelnicę) dla Instytutu w Łomiankach na prośbę jego Założyciela, wówczas Biskupa szczyecińsko-kamińskiego, Ks. Biskupa Kazimierza Majdańskiego. Ikona Rodziny Świętej namalowana na desce (105 cm x 170 cm) znajduje się w kaplicy Wydziału Studiów nad Rodziną (Łomianki koło Warszawy, ul. Baczyńskiego 9)”, [bez autora], *Ikona Świętej Rodziny*, vide:

ne nie ubogacają sztuki Kościoła. Nie można jednak nazywać ich kanonicznymi ikonami w sensie bizantyńskim.

Typ ikony z „przytulonymi do siebie” Maryją i Józefem rozpowszechnia się współcześnie w różnych wariantach, trafił już nawet do popularnego obiegu plastycznego, np. w Polsce⁷.

Ikony stanowią w jakimś sensie źródło teologii piękna i teologii prawdy⁸, ale z drugiej strony, moim zdaniem, także teologia Piękna (objawionego) i teologia Prawdy (objawionej) stoją u podstaw tworzenia ikon.

Ikona Świętej Rodziny pod koniec XX wieku uzyskała w Kościele Rzymskokatolickim, w okresie pontyfikatu Jana Pawła II, zwanego „papieżem rodziny”, nowy „katolicki”, „łaciński”, „zachodni” typ ikonograficzny, wzbogacając tym samym ikonografię chrześcijańską⁹ (zachodnią, łacińską, wbrew tradycji wschod-

---

http://www.isr.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=68&Itemid=62 [dostęp: 31.03.2015]

⁷ W tekście pt. *Święta Rodzina*, można przeczytać: „Święta Rodzina ikona ruchu Equipes Notre-Dame. Pierwowzorem przedstawienia jest ikona Świętej Rodziny namalowana przez siostrę zakonną w Jerozolimie w latach siedemdziesiątych. Ikona namalowana została na prośbę odpowiedzialnych wówczas za Ruch Equipes Notre Dame: Marii i Ludwika d'Amonville. Ikona wyraża głęboką jedność, małżeńsko-rodzinną i duchowość Świętej Rodziny, emanuje z niej wielka kłiwość i delikatność. Ikona Świętej Rodziny została przyjęta przez Kościół Domowy i symbolizuje zjednoczenie oraz wyraża miłość, życie małżeństwa i rodziny chrześcijańskiej. Święty Józef przygarnia Maryję. Podanymi sobie rękoma Oboje trzymają i obejmują Chrystusa. Chrystus lewą ręką łączy z Ich rękoma, zaś prawą ręką podniesioną do błogosławieństwa wskazuje na Maryję. Te trzy złączone dłonie wyrażają jedność Chrystusa z parą małżeńską złączoną przysięgą małżeńską.”. Tęże czytamy: „Ikona ręcznie pisana przez ikonografa (...) Ikona wykonana tradycyjną techniką ikonopisarską: pisana temperą jajową, złocona - płatkami złota 23,75 karat., podłoże kredowo-klejowe, wykonana na starej grubej desce lipowej, pokryta szelakiem bursztynowym oraz werniksem”. *Galeria ikon, Święta Rodzina*, vide: <http://www.ikonarty.com/index.php?ids=26> [dostęp: 31.03.2015].

⁸ Magda Balon, *Ikony*, wyjaśniła rzecz następująco: „Ikony są niewyczerpanym i niewyczerpującym się źródłem teologii piękna i prawdy. W prawosławnych domach tworzą świętą przestrzeń jednocześnie będąc »uczestnikiem« codzienności (gdy w rosyjskim domu pojawia się alkohol ikony często odwracane są »twarzą« do ściany). Papież Jan Paweł II w »Liście do artystów« przyrównuje te święte obrazy do sakramentu – uobecniają one przecież rzeczywistość Cudownego Wcielenia. Zachwycają ciepłem barw, prostotą formy i głębią treści” Magda Balon, *Ikony*, vide: <http://www.katowice.oaza.pl/wp/ikony/> [dostęp: 31.03.2015].

⁹ Magda Balon, *Ikona Świętej Rodziny* wyjaśniła rzecz następująco: „Ikona Świętej Rodziny (...) Zacniemy od ikony, która jest najbliższa Ruchowi Światło – Życie; od ikony Świętej Rodziny. (...) Watykan ukonstytuował ikonę Świętej Rodziny w tym właśnie [1994] roku. W ikonie najważniejszy jest kanon (z greckiego – norma, zasada), czyli pewien NIEZMIENNY wzorzec dotyczący przedstawiania na obrazie sceny biblijnej lub z życia świętych czy też samych postaci. (...) Elżbieta Smykowska w »Małym słowniku – ikony« pisze tak: »ikona jak sztuka Boska ukazuje misterium świata duchowego, niebieskiego, przemienionego, a zatem nie może być odbiciem osobowości artysty i jego indywidualistycznej percepcji świata«. Więc w 1994 roku Watykan zatwierdził nowy wzorzec ikonograficzny (w wydanych książkach, albumach o ikonach nie znajdziemy reprodukcji obrazów ze Świętą Rodziną z XIII, XV czy nawet XVIII wieku). I jest to ważne, bo robi się to obecnie bardzo rzadko.

niego chrześcijaństwa). Zatwierdzenie tego nowego typu obrazu sakralnego Świętej Rodziny nastąpiło w 1994 r. Owo wzbogacenie malarstwa sakralnego o nowy typ obrazu, ilustrującego niejako „naocznie” relacje w Rodzinie z Nazaretu, wzbudziło jednak sprzeciw u prawosławnych, zwłaszcza u greckich teologów ikony, dla których kanon malarstwa ikonowego ukształtowany w Bizancjum jest niezwykle istotny i nienaruszalny. Jakkolwiek „katolicka” ikona ma pewne swoje uzasadnienie teologiczne¹⁰ u łacinników, jak można przeczytać u teologów zachodnich

---

Ikona ta jest zupełnie inna od tej, która kojarzona jest z Domowym Kościołem. W jej górnej części znajduje się Trójca Święta przypominająca tą „rublowską”. Poniżej natomiast na tle budowli przedstawiona jest »Trójca Ziemska« – czyli Św. Rodzina będąca odzwierciedleniem Świętej Trójcy. Te dwie sfery oddziela WELUM, czyli czerwona tkanina łącząca ze sobą dwie budowle. Symbolizuje ona zazwyczaj fakt, że przedstawiona scena ma miejsce we wnętrzu. Czasem także może być znakiem związku pomiędzy Starym a Nowym Testamentem. W tej ikonie na pewno tak jest – Jezus przecież wypełnia Stary Testament, powołując Nowy. Łączy swoją osobą wszystkie słowa całej Biblii. Ale nie ta ikona jest symbolem używanym przez Domowy Kościół. Ta została w 1988 roku we Francji przekazana przedstawicielom ruchu Światło – Życie przez Equipes Notre Dame (reprodukcja ikony i coś więcej na stronie: http://www.rdk.krakow.pl/o_ikonie.htm). Magda Balon, *Ikona Świętej Rodziny*, vide: <http://www.katowice.oaza.pl/wp/ikony/swieta-rodzina/> [dostęp: 31.03.2015].

¹⁰ Magda Balon w tekście pt. *Ikona Świętej Rodziny*, opisuje tę nową „katolicką” ikonę (z końca XX w.) tak oto: „Cóż na niej widzimy? Po pierwsze kochającą się rodzinę, w której ojciec jest oparciem (wskazuje na to wzrost Józefa, prawa dłoń na ramieniu Maryi – symbolizuje czułość i opiekę, poza tym układ dłoni całej rodziny u dołu ikony – dłoń Józefa podtrzymuje jakby dwie pozostałe). Maryja jak na wszystkich ikonach ubrana jest w czerwony maforion (szal okrywający głowę i całą postać) i błękitną suknię. Szaty Jezusa na wszystkich ikonach, gdzie przedstawiony jest jako dorosły są lustrzanym odbiciem – ma czerwoną tunikę, a na nią zarzucony niebieski płaszcz. Znaczenie kolorów jest tu bardzo ważne i poświęć temu trochę miejsca istnieją bowiem dwa sposoby odczytywania ich znaczenia. PIERWSZY – mówi o tym, że czerwony oznacza boskość = królewska purpura, niebieski natomiast człowieczeństwo = coś ulotnego. Ojciec Henri J.M. Nouwen w swojej krótkiej książeczce »Ujrzyć piękno Pana. Modląc się z ikonami« (...) taką właśnie symboliką przypisuję tym kolorom. Wy tłumaczyć można to tak: odwieczny Jezus jest Bogiem (=główna szata jest czerwona), został jednak przyobleczony w człowieczeństwo (= zarzucony niebieski płaszcz). Maryja będąc tylko człowiekiem (=błękitna suknia) została obdarzona Boską Łaską Ducha Świętego przy Zwiastowaniu (=czerwony maforion zawsze z trzema złotymi gwiazdami symbolizującymi Jej dziewictwo). To wyjaśnienie takiej symboliki kolorów jest bardzo logiczne i nie ma co ukrywać poetyckie. Jednak jest bardzo rzadko wspomniane. Zdecydowanie częściej stosowany jest drugi sposób (takie »tłumaczenie« kolorów podaje Elżbieta Smykowska w »Małym słowniku – ikonami«), który po prostu zamienia przypisane wyżej znaczenie kolorom, czyli: czerwony oznacza człowieczeństwo = krew, a niebieski boskość = kolor ten we wszystkich religiach oznacza uduchowanie, coś natchnionego, pochodzącego z innego świata. Posługując się tym wyjaśnieniem Maryja na ikonie Świętej Rodziny jest ziemską kobietą, która posiada godność królewską, ponieważ zrodziła Boga. Jest więc Theotokos – Matką Boga. Każda ikona jest najpierw wykreślana – trzon jej szkicu stanowią logicznie układające się linie, okręgi tworzące oddziaływujące na siebie układy. Posługiwanie się złotą (lub w wypadku ikonopisania – świętą) geometrią jest próbą ukazania idealnego świata za pomocą idealnych figur i ich zestawień. W wizerunku Świętej Rodziny oczywiście każda postać została osobno tak wykreślona, ale ponieważ rodzina jest komunią, jest wspólnotą, jednością, więc i jako jeden organ ma wspólne łączące ją znamiona, wyrażające się między innymi w geometryzacji ikony. Po pierwsze, gdy oddalimy od siebie tą

(obrazu łacińskiego), to jednak wydaje się ono wtórną racjonalizacją owego nowego typu obrazu.

Należy jasno powiedzieć: to już wyżej wspomniane „przytulenie” Józefa i Maryi na obrazie „katolickim” jest z gruntu nieprawosławne¹¹, niekanoniczne, tj. nie należy do kanonu prawosławnego, bizantyńskiego, greckiego w ikonografii chrześcijańskiej, stąd ów sprzeciw prawosławnych teologów, w imię czystości ikonicznej tradycji bizantyńskiej. Problematyczne, nieprawosławne ukazanie ikonograficzne motywu Świętej Rodziny na ikonach, niezgodnie z kanonem bizantyjskim ma już swoje opracowania (teksty i filmy) tworzone przez prawosławnych współcześnie¹², wzbudza ich sprzeciw (nazywają tę nową, katolicką

---

ikonę postaci tworzą ciemniejszy trójkąt na jasnym tle. A trójkąt jest przecież symbolem Boskiej Opatrzności (znane nam bardzo dobrze tzw. OKO) – Boskiego Czuwania. Bóg więc scala i wszechogarnia rodzinę. Ojciec Nouwen pisze o Bogu jako o boskim ikonografie naszego Zbawienia. Przypomnijmy sobie, że postać ARCHITEKTA ŚWIATA obecny był już w starożytnej filozofii między innymi [u] Demokryta i Platona. Potem Bóg z cyrklem i kulą pojawia się między innymi na miniaturach francuskich. Najbardziej znana z nich pochodzi z 1250 roku! Bóg konstruuje na niej okrągły wszechświat z OKRĄGLYMI gwiazdami i planetami – pamiętajmy, że jest to rozkwit średniowiecza i przekonania, że Ziemia jest płaska. (...). Ten sam motyw trójkąta widoczny jest na wszystkich ikonach Matki Bożej z Dzieciątkiem. Drugi »geometryczny motyw« łączący Św. Rodzinę to łuk. Po potopie Bóg obdarowuje ludzi tęczą na znak przymierza – Rdz 9,13 – stąd też jego znaczenie. Środek idealnego okręgu znajduje się w momencie zetknięcia głów Maryi i Józefa. Łuk ich łączący utworzy się z prawego fragmentu aureoli Józefa i lewego fragmentu aureoli Maryi. Jest w nich w postaci wielkiej Miłości. Bóg jest między nimi – także i osobowo, bo trzymają przecież na rękach Syna Bożego. To właśnie On jest centrum ikony. Jest Synem Boga bezgranicznie ukochanym przez rodziców, szczególnie przez Matkę. To na małego Jezusa Maryja spogląda z matczyną troską i miłością, bo wie, że Jej dziecko będzie cierpieć. Mały Jezus jak każde dziecko wkłada Swoją Dłoń w rękę Matki, by czuć się bezpiecznie. Jezus na tej ikonie to »mały dorosły człowiek«. Przedstawianie Go w ten sposób to przede wszystkim ukazanie Boskiej Mądrości i podwójnej natury Chrystusa. Dorosłe proporcje to symbol Odwieczności Jezusa, zmniejszenie ich natomiast do małych rozmiarów to przedstawienie faktu, że stał się człowiekiem, że został zrodzony. Jezus jako Światłość świata ubrany jest w złote szaty. Kolor ten jest symbolem świata niewidzialnego – Boskiego. Dla mnie ikona Świętej Rodziny jest ukazaniem idealnej komunii ludzi kochających się. To przedstawienie pokazuje jak mamy podążać, co ma być dla nas najważniejsze i i dla Kogo drzwi naszych rodzin muszą być zawsze otwarte, by starać się tworzyć tak piękną ikonę. Jesteśmy w końcu stworzeni na OBRAZ Boży” – cyt.: Magda Balon, *Ikona Świętej Rodziny*, vide: <http://www.katowice.oaza.pl/wp/ikony/swieta-rodzina/> [dostęp: 31.03.2015].

¹¹ Vide: <http://ikonografiabizantyjska.blogspot.com/2015/02/problematyczne-nieprawoslawne-ukazania.html> [dostęp: 31.0.2015].

¹² Przykładowo rzecz biorąc, autor podpisujący się Ev Mylonaki opisał rzecz z punktu widzenia prawosławnego, następująco: „Jedno z heretyckich ukazania dla prawosławnych, zabronione ikonografom [prawosławnym] do powielania, które wtargnęło do Prawosławia po cichu, które nie wywodzi się z Tradycji Kościoła Prawosławnego, nie nawiązuje do niej, przyszło z Kościoła Katolickiego, w którym ukazanie to jest uznane za zgodne z wiarą, w którym obchodzone jest nawet święto 'Świętej Rodziny'. Ukazanie [to] dla prawosławnych jest nie do przyjęcia. Jest obce ikonografii prawosławnej: 1) w ikonografii nigdy nie ukazywano Św. Józefa w takiej poufałości z Matką Bożą; Święty zawsze jest ukazywany w odpowiednim dystansie i nigdy nie był ukazywany jako młodzieniec; także święto swoje obchodzi oddzielnie; 2) Święty Józef jest opiekunem a nie ojcem Chrystusa, bo tym jest sam

ikonę „heretycką”), co świadczy o ważności tego zagadnienia, skoro toczy się obecnie żywy, teologiczny spór w tym względzie. Historycznie rzecz ujmując, „przytulenie” się Maryi oraz Józefa na ikonie nie ma uzasadnienia w materiale artystycznym z okresu bizantyńskiego.

Można powiedzieć: spory o ikony są wciąż żywe w dwudziestym pierwszym wieku, mając swoją współczesną literaturę przedmiotu i filmografię. Nie można ich tu zatem pominąć.

Na ikonie Świętej Rodziny owo „przytulenie” lub „oddalenie” Maryi i Józefa jest istotne, ponieważ w ten sposób oddaje się za każdym razem inną prawdę teologiczną. Na typie ikony z „oddalonymi od siebie” Maryją i Józefem w gruncie rzeczy mowa o wiecznym dziewictwie Maryi Zawsze Dziewicy i wiecznym prawictwie św. Józefa Zawsze Prawiczka (takie terminy tu proponuję na określenie ich relacji do rzeczywistości wiecznej ich czystości małżeńskiej). W istocie związek małżeński św. Józefa i Maryi Panny był swoistym, duchowym, białym małżeństwem, nigdy nieskonsumowanym w sposób cielesny. I o tym mówi owa ikona (reprodukowana na okładce niniejszego tomu) poprzez wyraźne oddalenie postaci niewiasty i mężczyzny od siebie i wyraźne rozdzielenie ich postacią małego Jezusa. Według Tradycji św. Józef był wiecznym Prawiczkiem, a Najświętsza Maryja Panna była wieczną Dziewicą.

Znaczenie dziewictwa Świętych Józefa i Maryi ma swoją odrębną literaturę teologiczną w teologii katolickiej¹³. Problematyka ta przeniknęła nawet do sfery popularnej w internecie, gdzie można czytać następujące słowa:

„Michał Gołębiowski w książce o małżeństwie Józefa i Maryi w dawnej literaturze chrześcijańskiej zauważa, że dziewictwo Świętych Rodziców zachowywane nawet po narodzeniu Jezusa, wskazuje na przemianę (uduchowienie) relacji między mężczyzną i kobietą, jaka będzie miała miejsce w życiu wiecznym (zob. Mt 22, 30: »W powstaniu z martwych, ani się żenić nie będą, ani za mąż wychodzić, ale będą jak aniołowie w niebie«)¹⁴.

Bóg Ojciec; 3) Święty nigdy w ikonografii nie był ukazany [tak], by sugerować ojcostwo ani tradycyjny, ziemski małżeński związek z Matką Boską” – krytyczny cytat powyższy za: Ev Mylonaki, *Święta Rodzina*, vide: <http://ikonografiabizantyjska.blogspot.com/2015/02/problematyczne-nieprawosawne-ukazania.html> [dostęp: 31.03.2015]. O nieortodoksyjnych (z punktu widzenia prawosławnego kanonu) przedstawieniach ikony Św. Rodziny – vide: Μοναχός Σεραφείμ, *Η απεικική απεικόνιση της "Αγίας Οικογένειας"* <http://www.impantokratoros.gr/6634DB70.el.aspx> [dostęp: 31.03.2015]. Vide także: film (wykład) <https://www.youtube.com/watch?v=uyCAWiYiBMw> [dostęp: 31.03.2015] oraz film o niekanonicznych (katolickich) ikonach św. Rodziny, sprzecznych z grecką, prawosławną tradycją ikonopisania: „Αγία Οικογένεια” – Η απεικική απεικόνιση της "Αγίας Οικογένειας; vide: <https://www.youtube.com/watch?v=dN2I4ak9NW4> [dostęp: 31.03.2015].

¹³ Michał Gołębiowski, *Małżeństwo Józefa i Maryi w literaturze i piśmiennictwie staropolskim doby potrydenckiej*, Collegium Columbinum Kraków 2015, ss. 164.

¹⁴ *Święta Rodzina*, https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Awi%C4%99ta_Rodzina [dostęp: 31.03.2015].

Michał Gołębiowski napisał o tej problematyce antycypowanej niejako przez ikonę Świętej Rodziny, następująco:

„Jan Chryzostom nauczał, że zmartwychwstanie daje nadzieję na to, że i w przyszłym świecie żona będzie mogła »znaleźć się w tym samym (...) ustroniu«, co jej mąż, »i zamieszkać tam na nieskończone wieki, złączona z nim nie tym węzłem małżeńskim, ale innym, znacznie ten przewyższającym. Albowiem małżeństwo jest tylko związkiem ciał, a tam nastąpi złączenie duszy z duszą, o wiele ściślejsze, przewyższające to złączenie pod wszelkimi względami« (*Ad viduam iuniorem*, 37). Tak też Józef, choć zamieszkał z Maryją jako jej oblubieniec, »nie uznał jej« (Mt 1, 25: żył z nią w panieństwie). On »nie złączył się [z nią] cieleśnie, lecz duchowo« (Augustyn, *Contra Faustum* 23, 8), na kształt przyszłej więzi w Królestwie Bożym. W tej perspektywie dziewictwo Józefa i Maryi nie stanowi deprecjacji płciowości, ale nosi znamiona przyszłości eschatologicznej, w której ludzkie relacje wejść w nowy, wyższy stan. Innymi słowy: tak literatura patrystyczna, jak i późniejsza myśl kościelna podkreślały, iż małżeństwo, choć samo w sobie czasowe i przemijające, przygotowuje oblubieńców do doskonalszego, dziewiczego zjednoczenia w »obcowaniu świętych«. »Tać jest miłość, której żadne nie rozdławiają przypadki, której nie tylko odległość miejsca lub czasu rozłączyć i zniszczyć nie może, lecz nawet sama śmierć nie przecina«, pisał Jan Kasjan, jak gdyby parafrazując słowa 1 Listu do Koryntian: »miłość nigdy nie ginie« (1Kor 13, 8)¹⁵.

Ikona Świętej Rodziny tu przedstawiona i opisana, akcentująca dystans pomiędzy Józefem i Maryją, nakierowująca widza na duchowy aspekt relacji między nimi, tj. relacji wypełnionej cnotami wstrzemięźliwości i czystości, doskonałości i świętości, przywodzi na myśl anielskość i duchowość oraz antycypację eschatyczności ciał chwalebnych po zmartwychwstaniu (tu: dotyczy obojga osób świętych małżonków).

„Zarazem w tradycji chrześcijańskiej Józef i Maryja, jako małżonkowie zachowujący doskonałą wstrzemięźliwość, wskazywali na ciągłość pomiędzy stworzeniem człowieka mężczyzną i niewiastą, a eschatologicznym upodobnieniem się człowieka do anioła; ich relacja miała obrazować rozwój ludzkiej miłości. (...) Świętą Rodzinę można poznawać i powinno się naśladować poprzez jej cnoty. Oto niektóre z nich: wiara, nadzieja, miłość, posłuszeństwo Bogu, wypełnianie przepisów prawa, posłuszeństwo, ubóstwo, pracowitość, gościnność i inne»¹⁶.

Święte Ikony mają swoje miejsce w kulturze chrześcijańskiej, stanowią obrazowe uzupełnienie Ewangelii, w Prawosławiu są niejako równoważne Ewangelii i Krzyżowi. Warto zatem je kontemplować i zagłębiać się w ich świat przedstawiony, pełen świętości i wiecznej ciszy¹⁷.

¹⁵ Michał Gołębiowski: *Małżeństwo Józefa i Maryi w literaturze i piśmiennictwie staropolskim doby potrydenckiej*. Kraków 2015, s. 25-26.

¹⁶ Vide: https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Awi%C4%99ta_Rodzina [dostęp: 31.03.2015].

¹⁷ W związku z ikonami vide: Smykowska Elżbieta, *Ikona*, wyd. 2., Verbinum - Wydawnictwo Księży Werbistów, Warszawa 2008, ss. 96, seria: Mały Słownik; Nouwen Henri J. M., *Ujrzyć piękno Pana. Modląc się z ikonami*, tłum. Józef Franciszek Węclawik, „Verbinum?”. Wydawnictwo Księży Werbistów, Warszawa 1998, ss. 81, [2]; Špidlík Tomáš, Rupnik Marko Ivan, *Mowa obrazów*; słowo

Abstract (Summary) in Polish / Abstrakt (streszczenie) po polsku:

Jednym z typów wizerunków ikonograficznych w Kościele jest ikona Świętej Rodziny z Nazaretu. Przedstawia ona Najświętszą Maryję Pannę, św. Józefa i Małego Jezusa, który błogosławi. Tekst jest komentarzem do kopii tego typu obrazu, zamieszczonego na okładce czasopisma.

Słowa-klucze: ikona, malarstwo, Jezus Chrystus, Święta Rodzina z Nazaretu, Kościół, historia malarstwa, opis obrazu, kultura chrześcijańska, XXI wiek,

Title in English: *An Icon of the Holy Family from Nazareth*

Abstract (Summary) in English / Abstrakt (streszczenie) po angielsku:

One of the types of iconic image in the Church is the icon of the Holy Family from Nazareth. It presents Our Lady, St. Joseph and Jesus the Child who is blessing. The text is a commentary on the copy of this type of the picture reproduced on the cover of the journal.

[English translation by Teresa Bela]

Key words: icon, painting, Jesus Christ, Holy Family from Nazareth Church, history of painting, picture description, Christian culture, 21st century,

A picture on the cover of this volume: The Author of the published version of the picture: Ewa Saczawa. The title: *The Holy Family* (2014). [The icon is a private ownership]. Wymiary: szerokość: 25 cm, wysokość: 34 cm, grubość 2,5 cm. Technika: tempera na drewnie.

Obraz na okładce tego tomu: Autor publikowanej wersji obrazu: Ewa Saczawa. Tytuł: *Święta Rodzina* (2014). [Ikona jest własnością prywatną]. Wymiary: szerokość: 25 cm, wysokość: 34 cm, grubość 2,5 cm. Technika: tempera na drewnie.

Bibliografia:

[**Bez autora**], *Ikona Świętej Rodziny*; tekst na stronie internetowej Instytutu Świętej Rodziny, http://www.isr.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=68:ikona&catid=25:o-instytucie&Itemid=62 [Access 31.03.2015].

---

wstępne Achille Silvestrini, przekład Janina Dembska, Verbinum, Warszawa 2001, ss. 135; Jazykowa Irina [Âzykova, Irina Konstantinovna], *Świat ikony* /; przekł. z jęz. ros. Henryk Paprocki, Wydawnictwo Księży Marianów, Warszawa 2007, ss. 243, [2], [32], seria: Bogosłowie 1, bibliogr. s. 239-[244]; *Ikony : najpiękniejsze ikony w zbiorach polskich = Icons : the most beautiful icons in the Polish collections*, wstęp Barbara Dąb-Kalinowska, tłum. Teresa Bałuk-Ulewiczowa, red. Anna Chudzik, Joanna Kułakowska-Lis, Wydawnictwo Bosz, Olszanica 2013, ss. 127, [1], Seria: Art – Bosz, Bibliogr. s. 126 [Album reprodukcji ze zbiorów Muzeum Historycznego w Sanoku i Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku].

[**Bez autora**], *Święta Rodzina*, tekst na stronie internetowej Galerii Ikon, <http://www.ikony-art.com/index.php?ids=16> [Access 31.03.2015].

Balon Magda, *Ikona Świętej Rodziny*, tekst na stronie internetowej Ruchu Światło-Życie Diecezji Katowickiej <http://www.katowice.oaza.pl/wp/ikony/swieta-rodzina/> [Access 31.03.2015].

Balon Magda, *Ikony*, vide: <http://www.katowice.oaza.pl/wp/ikony/> [dostęp: 31.03.2015].

Czytelnia : *Niedziela Świętej Rodziny*, <http://www.brewiarz.katolik.pl/czytelnia/rodzina.php3> [dostęp: 31.03.2015].

Färber Egon MSF, *Medytacja ikony Świętej Rodziny (Ikona malarza z Krakowa)*, http://www.msf.opoka.org.pl/sacrafamiglia_obrazy.html [Access 31.03.2015].

Färber Egon MSF, *Medytacja ikony Świętej Rodziny, (Ikona z Kanady)*, http://www.msf.opoka.org.pl/sacrafamiglia_obrazy.html [dostęp: 31.03.2015].

Galeria ikon, *Święta Rodzina*, <http://www.ikony-art.com/index.php?ids=26> [dostęp: 31.03.2015].

Golebiowski Michał: *Małżeństwo Józefa i Maryi w literaturze i piśmiennictwie staropolskim doby potrydenckiej*, Collegium Columbinum Kraków 2015, ss. 164.

Ikona <http://pl.wikipedia.org/wiki/Ikona> [dostęp: 31.03.2015].

Ikony. *Najpiękniejsze ikony w zbiorach polskich = Icons. The most beautiful icons in the Polish collections*, wstęp Barbara Dąb-Kalinowska, tł. Teresa Bałuk-Ulewiczowa, red. Anna Chudzik, Joanna Kułakowska-Lis, Wydawnictwo Bosz, Olszanica 2013, ss. 127, [1], seria: Art.-Bosz, bibliogr. s. 126.

Instytut Świętej Rodziny (ISR), strona internetowa: http://www.isr.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=68&Itemid=62 [dostęp: 31.03.2015].

Jazykova Irina [Âzykova, Irina Konstantinovna], *Świat ikony !*; przekł. z jęz. ros. Henryk Paprocki, Wydawnictwo Księży Marianów, Warszawa 2007, ss. 243, [2], [32], seria: Bogosłowie 1, bibliogr. s. 239-[244].

Mylonaki Ev, *Problematyczne, Nieprawosławne Ukazania Ikonograficzne - "Święta Rodzina" i ikona Świętej Trójcy* <http://ikonografiabizantyska.blogspot.com/2015/02/problematyczne-nieprawoslawne-ukazania.html> [dostęp: 31.03.2015].

Nouwen Henri J. M., *Ujrzyć piękno Pana. Modląc się z ikonami*, tłum. Józef Franciszek Węclawik, „Verbinum”. Wydawnictwo Księży Werbistów, Warszawa 1998, ss. 81, [2].

Onasch Konrad, Schnieper Annemarie, *Ikony: Fakty i legendy* [tłum. z ang. Zofia Szanter, z niem. Mariusz Smoliński (fragm.)], przekład z grec. fragmentów hymnów i tekstów liturgicznych ks. dr Henryk Paprocki, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2013, ss. 301, [1], Bibliogr. s. 290-292. Indeks.

Smykowska Elżbieta, *Ikona*, wyd. 2., Verbinum - Wydawnictwo Księży Werbistów, Warszawa 2008, ss. 96, seria: Mały Słownik.

Špidlík Tomáš, Rupnik Marko Ivan, *Mowa obrazów*; słowo wstępne Achille Silvestrini, przekład Janina Dembska, Verbinum, Warszawa 2001, ss. 135.

Święta Rodzina, https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Awi%C4%99ta_Rodzina [dostęp: 31.03.2015].

Αγία Οικογένεια <https://www.youtube.com/watch?v=dN2I4ak9NW4> [dostęp: 31.03.2015].

Η αιρετική απεικόνιση της „Αγίας Οικογένειας”
<https://www.youtube.com/watch?v=uyCAWiYiBMw> [dostęp: 31.03.2015]

Μοναχός Σεραφεΐμ, *Η αιρετική απεικόνιση της "Αγίας Οικογένειας"*
<http://www.impantokratoros.gr/6634DB70.el.aspx> [dostęp: 31.03.2015].

V. Information for Authors
(V. Informacje dla Autorów)

[In English]

Evaluation Form

Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education

CODE of the reviewed article (identification details, including author's name, affiliation, title, and rank are encoded and known only to the editorial board up to the time of publication, because of the double-blind review process) .....

Title of the reviewed article (text) .....

Topic of the reviewed article (text) .....

The review of the article

Rank/title, first name and surname of the reviewer: .....

1. Table of evaluation according to the criteria

The criteria of evaluation for the text review and the assesment of coherence between the text and the criteria:	Very weak	Marginal	Acceptable	Good	Excellent
1. Coherence with the profile of the journal					
2. Originality (does the text contain new, important research statements or results, or new, significant information)					
3. Quality of scholarly methodology (research methodology, application of proper methods for research and the principles of publishing scholarly texts)					
4. Practical applicability					
5. Completeness (are all elements of the scholarly text present)					
6. Comprehension by the reader (is the text coherent and logical)					
7. Quality of references and documentation (footnotes)					
8. Structure and style of presentation [organization of material and style of presentation]					
9. Clarity/quality of tables, diagrams					
10. Relevance or topicality of the subject					

Implications: Does the text correctly identify its implications for further scholarly research, theoretical or practical solutions, or social development?	
Does the text reveal or illustrate a connection between theory and practice?	
Can this text be used in practical education, further research, utilizing the input of the article?	
Are the research results presented in the text coherent with the research issues?	

2. RECOMMENDATION

Recommendation/Quality of the article: (please mark only one answer)

ACCEPT WITHOUT REVISIONS (recommended unconditionally)

Accept **after minor** editorial revisions (recommended with some revisions – text fails several criteria)

Accept **after serious** revisions (another review required) (not recommended, text shows promise but does not fulfill the criteria in its current form)

REJECT WITH POSSIBILITY OF REVISION AND RESUBMISSION

REJECT (text does not fulfill the criteria)

signature of the reviewer (or a sign): .....

3. JUSTIFICATION

.....
.....
.....

[Scholarly value of the reviewed text (no more than 600 characters)]

4. Comments on particular points (1-10) of the criteria:

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....
7. ....
8. ....
9. ....
10. ....

[no more than 600 characters]

.....

Legible signature of the Reviewer

Place....., date ..... (dd.mm.yyyy)

[In Russian]

Формуляр рецензии

Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education

КОД рецензируемой статьи (идентифицирующие данные - фамилия и имя Автора, его место работы, научная степень и звание - закодированы и известны только Редакции до момента публикации, поскольку процесс рецензирования анонимный в обоих случаях) .....

Название рецензируемой статьи (текста) .....

Тематика рецензируемой статьи (текста) .....

Рецензия статьи

Степень/звание, имя и фамилия Рецензента: .....

1. Таблица оценки рецензента по критериям

Критерии рецензирования текста и оценка соответствия текста критериям:	Очень слабое	Слабое (граничное)	Примлемое	Хорошее	Очень хорошее
1. Соответствие тематике журнала					
2. Оригинальность (есть ли в тексте новые, важные результаты исследований, новая научная информация, т. е. 'добавочная стоимость')					
3. Качество научного уровня (исследовательская методология, точное использование методов исследования и требований к публикациям научных текстов)					
4. Практическое значение					
5. Полнота (присутствие всех составляющих научного текста)					
6. Связь с читателем (последовательность и логичность содержания)					
7. Качество ссылок, качество цитирования (ссылок)					
8. Организация и способ подачи информации (содержания)					
9. Ясность / качество оформления таблиц, диаграмм					
10. Актуальность темы					

Итоги: Правильно ли определено в тексте влияние содержания на осуществление научных исследований, теоретических и практических исследований или на общественную жизнь?	
---	--

Наблюдается ли в тексте связь между теорией и практикой?	
Может ли текст использоваться в практике обучения, в дальнейших исследованиях?	
Совпадают ли результаты исследования, представленные в тексте, с научными выводами?	

2. РЕКОМЕНДАЦИЯ

Рекомендация / Качество статьи: (отметить только один ответ)

ПОДДЕРЖИВАЮ БЕЗ ИЗМЕНЕНИЙ (рекомендуется без условий)

Рекомендуется **после некоторых** правок редакции (рекомендуется с условием – текст не соответствует нескольким критериям)

Рекомендуется после **значительных** правок (требуется повторная рецензия) (не рекомендуется, текст не соответствует критериям)

НЕ РЕКОМЕНДУЕТСЯ, ВОЗВРАЩАЕТСЯ (в данном виде) (отклоняется, текст не отвечает требованиям)

Собственноручная подпись Рецензента .....

3. ОБОСНОВАНИЕ

.....
 .....
 .....

[ценность рецензируемого текста (максимум 600 знаков)]

4. Некоторые замечания по отдельным пунктам (1-10) критериев:

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....
7. ....
8. ....
9. ....
10. ....

[максимум 600 знаков]

.....
 Собственноручная читаемая подпись Рецензента

Город..... дата ..... (день-месяц-год)

[In Polish]

Formularz recenzji

Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education

KOD recenzowanego artykułu (dane identyfikacyjne nazwisko i imię Autora, jego afiliacja, stopień i tytuł, są zakodowane i znane tylko Redakcji aż do momentu publikacji, ponieważ proces recenzowania jest podwójnie anonimowy) .....

Tytuł recenzowanego artykułu (tekstu) .....

Tematyka recenzowanego artykułu (tekstu) .....

Recenzja artykułu

Stopień/tytuł, imię i nazwisko Recenzenta: .....

1. Tabela oceny recenzenckiej według kryteriów

Kryteria recenzji tekstu i ocena zgodności tekstu z kryteriami:	Bardzo słaba	Marginalna	Akceptowalna	Dobra	Bardzo dobra
1. Zgodność z tematyką czasopisma					
2. Oryginalność (czy tekst zawiera nowe, ważne ustalenia badawcze, nowe, znaczące informacje, tj. 'wartość dodana')					
3. Jakość warsztatu naukowego (metodologia badawcza, czy autor stosuje prawidłowe metody badań i czy stosuje zasady wymagane dla publikacji tekstów naukowych)					
4. Przydatność praktyczna					
5. Kompletność (czy są wszystkie elementy tekstu naukowego)					
6. Komunikacja z czytelnikiem (czy treść jest spójna, logiczna?)					
7. Jakość odniesień do literatury, jakość cytowań (przypisów)					
8. Organizacja i sposób prezentacji treści					
9. Przejrzystość / jakość sporządzenia tabel, wykresów					
10. Aktualność tematu					

Implikacje: Czy tekst prawidłowo identyfikuje wpływ jego treści na realizację badań naukowych, przedsięwzięć teoretycznych, praktycznych lub rozwój społeczności?	
Czy tekst stanowi pomost pomiędzy teorią i praktyką?	

Czy tekst może być wykorzystany w praktyce edukacji, w dalszych badaniach?	
Czy wyniki badawcze przedstawione w tekście są zbieżne z wnioskami badawczymi?	

2. REKOMENDACJA

Rekomendacja / Jakość artykułu: (proszę zaznaczyć tylko jedną odpowiedź)

DO ZAAKCEPTOWANIA BEZ ZMIAN (rekomenduję bezwarunkowo)

Do akceptacji **po drobnych** poprawkach redakcyjnych (rekomenduję warunkowo – tekst nie spełnia paru kryteriów)

Do akceptacji **po znaczących** poprawkach (wymagana ponowna recenzja) (nie rekomenduję, tekst nie spełnia kryteriów)

NIE ZAAKCEPTOWANY, ODRZUCONY (w obecnej postaci) (odrzucaam, tekst nie spełnia kryteriów)

własnoręczny podpis Recenzenta (lub parafka) .....

3. UZASADNIENIE

.....
 .....
 .....

[merytoryczne walory recenzowanego tekstu (maksymalnie 600 znaków)]

4. Ewentualne uwagi do poszczególnych punktów (1-10) kryteriów:

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....
7. ....
8. ....
9. ....
10. ....

[maksymalnie 600 znaków]

.....
 własnoręczny, czytelny podpis Recenzenta

Miejscowość....., data ..... (dd.mm.rrrr)

[In Czech]

Formulář recenze

Religious and Sacred Poetry : An International Quarterly of Religion, Culture and Education

KÓD recenzovaného článku (identifikační údaje jména a příjmení autora, jeho příslušnosti, hodnosti a titulu jsou zakódovány a známy pouze redakci až do zveřejnění, protože recenzní proces je dvakrát anonymní)

Titul recenzovaného článku (textu) .....

Tematika recenzovaného článku (textu) .....

Recenze článku

Hodnost / titul, jméno a příjmení recenzenta .....

1. Tabulka recenzního hodnocení podle kritérií

Kritéria recenze textu i hodnocení shody textu s kritérii:	Velmi slabá	Okra-jo-vá	Přija-telná	Dob-rá	Velmi dobrá
1. Shoda s tematikou časopisu					
2. Originálnost (zda text obsahuje nové důležité výzkumné poznatky, nové, významné informace, tj. „přidanou hodnotu“?)					
3. Kvalita odborné úrovně (metodologie výzkumu, zda autor použil správné výzkumné metody a uplatňuje zásady nezbytné ke zveřejnění odborných textů)?					
4. Praktické využití					
5. Úplnost (zda jsou obsaženy všechny prvky vědeckého textu?)					
6. Komunikace se čtenářem (zda je obsah konzistentní, logický?)					
7. Kvalita odkazů na literaturu , kvalita citací (poznámek pod čarou)					
8. Organizace a prezentace obsahu					
9. Přehlednost / kvalita přípravy tabulek, grafů					
10. Aktuálnost tématu					

Dopad: Zda text správně identifikuje dopad obsahu na realizaci výzkumu teoretických a praktických projektů a rozvoje společnosti?	
Zda text tvoří most mezi teorií a praxí?	
Zda text může být použit v praktické výuce, v dalších výzkumech (co nového přináší obsah článku?)	
Jsou výsledky výzkumu prezentované v textu v souladu s výzkumnými závěry?	

2. DOPORUČENÍ

Doporučení / Kvalita článku: (vyberte pouze jednu odpověď)

PŘIJATELNÉ BEZ ZMĚN (rozhodně doporučuji)

Přijatelné **po menších** redakčních změnách (doporučujeme podmíněně – text nesplňuje některá kritéria)

Přijatelné **po významných** změnách (požadována opětovná recenze), (nedoporučujeme, text nesplňuje kritéria)

NEPŘIJATO, ODMÍTNUTO (v současné podobě), (odmítnuto, text nesplňuje kritéria)

vlastnoruční podpis recenzenta (nebo parafa) .....

3. ODŮVODNĚNÍ

.....
.....
.....

(podstatné hodnoty recenzovaného textu (maximálně 600 znaků))

4. Eventuální připomínky k jednotlivým bodům (1–10) kritérií:

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....
7. ....
8. ....
9. ....
10. ....

(Maximálně 600 znaků)

.....
vlastnoruční, čitelný podpis recenzenta

Místo..... , datum ..... (dd.mm.rrrr)

[In Slovak]

Formulár recenzie

Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education

KÓD recenzovaného článku (identifikačné údaje mena a priezviska autora, jeho príslušnosti, hodnosti a titulu sú zakódované a známe iba redakcii až do zverejnenia, pretože recenzný proces je podvojne anonymný)

Titul recenzovaného článku (textu) .....

Tematika recenzovaného článku (textu) .....

Recenzia článku

Hodnosť/titul, meno a priezvisko recenzenta .....

Tabuľka recenzného hodnotenia podľa kritérií

Kritériá recenzie textu i hodnotenie zhody textu s kritériami:	Veľmi slabá	Okrajová	Prijateľná	Dobrá	Veľmi dobrá
1. Zhoda s tematikou časopisu					
2. Originálnosť (hodnotí sa, či text obsahuje nové dôležité výskumné poznatky, nové významné informácie, t. j. „pridanú hodnotu“)					
3. Kvalita odbornej úrovne (hodnotí sa metodológia výskumu, či autor použil správne výskumné metódy a uplatňuje zásady nevyhnutné na zverejnenie odborných textov)					
4. Praktické využitie					
5. Úplnosť (hodnotí sa, či sú obsiahnuté všetky prvky vedeckého textu)					
6. Komunikácia s čitateľom (hodnotí sa, či je obsah konzistentný, logický)					
7. Kvalita odkazov na literatúru, kvalita citácií (poznámok pod čiarou)					
8. Organizácia a prezentácia obsahu					
9. Prehľadnosť/kvalita prípravy tabuliek, grafov					
10. Aktuálnosť témy					

Dopad: Identifikuje text správne dopad obsahu na realizáciu výskumu teoretických a praktických projektov a rozvoja spoločnosti?	
Tvorí text most medzi teóriou a praxou?	
Môže byť text použitý v praktickej výučbe, v ďalších výskumoch (čo nového prináša obsah článku?)	

Sú výsledky výskumu prezentované v texte v súlade s výskumnými závermi?	
---	--

2. ODPORÚČANIE

Odporúčanie/Kvalita článku: (vyberte iba jednu odpoveď)

PRIJATEĽNÉ BEZ ZMIEN (rozhodne odporúčam)

Prijateľné **po menších** redakčných zmenách (odporúčam podmienene – text nespĺňa niektoré kritériá)

Prijateľné **po významných** zmenách (požadovaná opätovná recenzia), (nedoporučujeme, text nespĺňa kritériá)

NEPRIJATÉ, ODMIETNUTÉ (v súčasnej podobe), (odmietnuté, text nespĺňa kritériá)

vlastnoručný podpis recenzenta (alebo parafa) .....

3. ODÔVODNENIE

.....
 .....
 .....

(podstatné hodnoty recenzovaného textu (maximálne 600 znakov)

4. Eventuálne pripomienky k jednotlivým bodom (1–10) kritérií:

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....
7. ....
8. ....
9. ....
10. ....

(Maximálne 600 znakov)

.....
 vlastnoručný čitateľný podpis recenzenta

Miesto..... , dátum ..... (dd.mm.rrrr)

[In Ukrainian]

Формуляр рецензії

Religious and Sacred Poetry : An International Quarterly of Religion, Culture and Education

КОД рецензованої статті (ідентифікаційні дані: прізвище й ім'я Автора, його місце роботи, ступінь і звання, зашифровані і відомі тільки Редакції аж до моменту публікації, оскільки процес рецензування є подвійно анонімним) .....

Назва рецензованої статті (тексту) .....

Тематика рецензованої статті (тексту) .....

Рецензія статті

Ступінь / звання, ім'я і прізвище Рецензента: .....

1. Таблиця оцінки рецензента згідно критеріїв

Критерії рецензування тексту й оцінка відповідності тексту критеріям:	Дуже низька	Маргінальна	Задовільна	Добра	Дуже добра
1. Відповідність тематиці часопису					
2. Оригінальність (чи є в тексті нові важливі дослідницькі тези, нова, важлива інформація, тобто 'додана вартість')					
3. Якість наукового рівня (методологія дослідження, чи правильно автор використовує методи дослідження і чи застосовує вимоги до публікацій наукових текстів)					
4. Практична цінність					
5. Цілісність (чи наявні всі компоненти наукового тексту)					
6. Комунікація з читачем (чи зміст цілісний і логічний?)					
7. Якість посилань на літературу, якість цитат (приміток)					
8. Організація і спосіб подачі змісту					
9. Прозорість / якість оформлення таблиць, графіків і ін.					
10. Актуальність теми					

Імплікація: Чи текст чітко визначає вплив його змісту на проведення наукових досліджень, теоретичних і практичних висновків, на розвиток суспільства?	
Чи у тексті поєднана теорія і практика?	

Чи текст можна використати у практиці навчання, у подальших дослідженнях, що нового вносить зміст статті?	
Чи результати дослідження, представлені у тексті, збігаються з науковими висновками?	

2. РЕКОМЕНДАЦІЯ

Рекомендація / Якість статті: (прошу зазначити лише одну відповідь)

- Підтримується без заперечень** (рекомендую без застережень)
- Підтримується **після незначних** редакційних поправок (рекомендую з умовою – текст не відповідає кільком критеріям)
- Підтримується після **значних поправок** (вимагається повторна рецензія, не рекомендую, текст не відповідає критеріям)
- НЕ ПІДТРИМУЮ (в такому вигляді)** (не підтримую, текст не відповідає критеріям)

Особистий підпис Рецензента .....

3. ОБҐРУНТУВАННЯ

.....

.....

.....

[змістові характеристики рецензованого тексту (максимально 600 знаків)]

4. Можливі зауваження до окремих пунктів (1-10) критеріїв:

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....
7. ....
8. ....
9. ....
10. ....

[максимально 600 знаків]

.....
особистий виразний підпис Рецензента

Місто..... , дата ..... (день.місяць.рік)

[In Belarusian]

Фармуляр рэцэнзіі
Religious and Sacred Poetry : An International Quarterly of Religion, Culture and Education

Шыфр рэцэнзуемага артыкула (ідэнтыфікацыйныя дадзеныя прозвішча і імя аўтара, месца яго працы , ступень і званне, зашыфроўваюцца і вядомы толькі рэдакцыі да часу апублікавання, паколькі працэс рэцэнзавання з’яўляецца двойчы ананімным) .....

Назва рэцэнзуемага артыкула (тэксту) .....

Тэматыка рэцэнзуемага артыкула (тэксту) .....

Рэцэнзія артыкула

Навуковая ступень/званне, імя і прозвішча рэцэнзента .....

1. Табліца рэцэнзэнцкай ацэнкі паводле крытэрыяў

Крытэрыі рэцэнзіі тэксту і ацэнка адпаведнасці тэксту крытэрыям:	Вельмі слаба	Слаба	Здавальняюча	Добра	Вельмі добра
1. Адпаведнасць тэматыцы часопіса					
2. Арыгінальнасць (ці змяшчаюцца ў тэксце новыя істотныя даследчыцкія значэнні?)					
3. Якасць навуковага інструментарыя (метадалогія даследавання)					
4. Практычнае выкарыстанне					
5. Завершанасць (адзінства зместу, ці прысутнічаюць усе элементы навуковага тэксту?)					
6. Камунікацыйныя адносіны з чытачом (ці з’яўляецца змест звязным, лагічным?)					
7. Якасць спасылак на літаратуру, якасць цытат (спасылак)					
8. Кампазіцыя і спосаб прэзентацыі зместу					
9. Празрыстасць/ якасць складання табліц, схем					
10. Актуальнасць тэмы					

Вывады: Ці правільна тэкст ідэнтыфікуе ушыў яго зместу на рэалізацыю навуковых даследаванняў, тэарэтычных і	
--	--

практичных пачаткаў або развіццё грамадства?	
Ці захоўваецца ў тэксце сувязь паміж тэорыяй і практыкай?	
Ці можа быць тэкст выкарыстаны у дыдактыцы, далейшых даследаваннях (у чым навізна зместу артыкула)	
Ці супадаюць вынікі і вывады даследавання?	

2. РЭКАМЕНДАЦЫІ

Рэкамендацыі/ Якасць артыкула: (выберыце, калі ласка, толькі адзін пункт адказу)

ПРЫНЯЦЬ БЕЗ ЗМЕНАЎ (рэкамендую без дадатковых умоў)

Прыняць **пасля нязначных** рэдакцыйных паправак (рэкамендую ўмоўна – тэкст не адпавядае некалькім крытэрыям)

Прыняць **пасля значных** паправак (неабходна паўторнае рэцэнзаванне), (не рэкамендую, тэкст не адпавядае крытэрыям)

НЕ ПРЫНЯТЫ, АДХІЛЕНЫ (у дадзеным выглядзе) (адхіляю, тэкст не адпавядае крытэрыям)

подпіс рэцэнзента (або факсімiле) .....

3. АБГРУНТАВАННЕ

.....
 .....
 .....

Істотныя рысы рэцэнзуемага тэксту (максімальна 600 знакаў)

4. Магчымыя заўвагі па асобных пунктах (1-10) крытэрыяў:

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....
7. ....
8. ....
9. ....
10. ....

[максімальна 600 знакаў]

.....
 разборлівы подпіс рэцэнзента

Горад....., дата.....(дд.мм.гггг/дзень-месяц-год)

The Authors of Texts in the Issue 1 (9) 2015

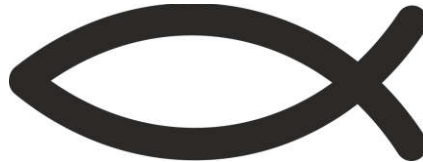
Autorzy tekstów w tomie 1 (9) 2015

Charles Stephen Kraszewski, PhD, a professor of Comparative Literature at King's College (Wilkes-Barre, Pennsylvania, USA).

Gracjan Kraszewski, M.A., PhD student in history at Mississippi State University (Starkville MS, USA).

Fr Stefan Radziszewski, PhD, ThD, Doctor of Divinity, Doctor of Humanities – the Jadwiga of Poland's School of the Sisters of the Holy Family of Nazareth in Kielce and the Higher Theological Seminary in Kielce (Poland).

Marek Mariusz Tytko, PhD – a scholar at the Jagiellonian University, Cracow (Poland).

**Religious and Sacred Poetry:
An International Quarterly
of Religion, Culture and Education**

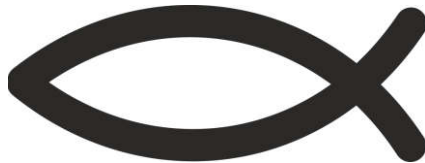
The Authors of the Peer Reviewed Papers in the Issue 1 (9) 2015:

Autorzy artykułów recenzowanych w tomie nr 1 (9) 2015:

Charles Stephen Kraszewski, PhD, a professor of Comparative Literature at King's College (Wilkes-Barre, Pennsylvania, USA).

Gracjan Kraszewski, M.A., PhD student in history at Mississippi State University (Starkville MS, USA).

Fr Stefan Radziszewski, PhD, ThD, Doctor of Divinity, Doctor of Humanities – the Jadwiga of Poland's School of the Sisters of the Holy Family of Nazareth in Kielce and the Higher Theological Seminary in Kielce (Poland).

**Religious and Sacred Poetry:
An International Quarterly
of Religion, Culture and Education**

VI. Information on the Editors
(VI. Informacje o Redaktorach)

Ilustracja 2 / Illustration 2. Bogusław Żurkowski w Krakowie 10 VI 2012 r. podczas swego wieczoru autorskiego, odbywającego się w ramach cyklu „Poezja religijna” w Podziemnym Salonie Artystyczno-Literacko-Muzycznym (PSALM-ie) przy Parafii p.w. Matki Bożej Różańcowej na Piaskach Nowych (Kraków-Piaski Nowe). W tle zasłonięty – Marek Mariusz Tytko (prowadzący spotkanie autorskie). Autor fotografii: Andrzej Szełęga („Czysta Kultura”). Zdjęcie ze zbiorów prywatnych Marka Mariusza Tytko (Kraków).

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)

E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

**Information about the Chief of the International
Scholarly Council of *Religious and Sacred Poetry* [in English]:**

**Informacja o Przewodniczącym Międzynarodowej Rady Naukowej
„Religious and Sacred Poetry” [po angielsku]:**

Bogusław Żurkowski (Prof. Dr hab. Ph.D.) is a retired extraordinary professor of Jagiellonian University and a doctor habilitatus of the humanistic sciences in philology and pedagogy with specializations in didactic studies, cultural sciences, and literary studies. He was an academic teacher of the Jagiellonian University (1982-2010), the vice-president of the Pedagogical Institute (1996-2002), the founder of the Institution of Education through Art (1996-2000), the founder and the head of the Institution of the Pedagogy of Culture (2000-2009), a professor of the Higher Humanistic School in Gdańsk (2010-2013), a scholar and teacher of the Department of Artistic Education, a scholar and teacher at the Institution of Education through Art and Literature in the Higher School of Philosophy and Pedagogy „Ignatianum” (Jesuits) in Cracow (1994-2004), and a scholar and teacher in Institute of Polish Philology in the Higher School of Pedagogy in Opole (1968-1982). His dissertation for his habilitation was, „Literatura – Wartość - Dziecko” [“Literature – Value – Child”] (Kraków 1993). His doctoral dissertation was, „W świecie poezji dla dzieci” [“In the World of Poetry for Children”] (WSP Opole 1975). He has multidisciplinary fields of investigation: pedagogy of culture; literary studies; education through literature and art; communication of culture; axiological education; axiology of literature; literary education. He has diversified experiences of creativity in poetry, practical animation of literary culture („Poezja i Gwiazdy” – „Poetry and Stars”), and literary criticism. He is a member of PEN-Club. He has been elected by writers to be vice-president (1992-1996) and president (1996-2008) of the Cracow Department of the Polish Writers’ Society (when two Polish laureates of the Nobel prize belonged to the department: Czesław Miłosz and Wisława Szymborska). He is a laureate of the International PEN-Club Prize (London 1964) and the only Polish laureate of the International Foundation Carlo Collodi „Pinocchio” Prize (Rome 1983). As a poet, he represented Poland in the United Nations Organization in New York (May 2000) by reading poems. He is a Roman Catholic.

e-mail: boguslaw.zurakowski[at]gmail.com or through his secretary:

marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl or marek.mariusz.tytko[at]gmail.com [at] = @

<https://www.religious-and-sacred-poetry.info>

(Translated by Sr Adelajda Sielepin CHR, Mark Simon Bonnet and Muir Alan Evenden)

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)

E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

Informacja o Przewodniczącym Międzynarodowej Rady Naukowej „Religious and Sacred Poetry” [po polsku]:

Information about the Chief of the International Scholarly Council of *Religious and Sacred Poetry* [in Polish]:

Bogusław Żurkowski (Prof. UJ dr hab., Ph.D.), emerytowany profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Jagiellońskiego, doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie nauk filologicznych, pedagogiki, specjalności: dydaktyka, kulturoznawstwo, literaturoznawstwo. Nauczyciel akademicki Uniwersytetu Jagiellońskiego (1982-2010), wicedyrektor Instytutu Pedagogiki (1996-2002), założyciel Zakładu Wychowania przez Sztukę (1996-2000), założyciel i kierownik Zakładu Pedagogiki Kultury (2000-2009), profesor Gdańskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej (2010-2013), pracownik naukowo-dydaktyczny Katedry Edukacji Artystycznej, Zakładu Wychowania przez Sztukę i Literaturę w Wyższej Szkole Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” (Towarzystwa Jezusowego) w Krakowie (1994-2004), pracownik naukowo-dydaktyczny Instytutu Filologii Polskiej w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Opolu (1968-1982), rozprawa habilitacyjna: *Literatura – Wartość – Dziecko* (Kraków 1993), habilitacja (Wydział Filozoficzny UJ, Kraków 1994), dysertacja doktorska *W świecie poezji dla dzieci* (WSP Opole 1975). Zainteresowania badawcze multidyscyplinarne (pedagogika kultury, literaturoznawstwo, wychowanie przez literaturę i sztukę, komunikacja kulturowa, edukacja aksjologiczna, aksjologia literatury, wychowanie literackie, dziecko i sacrum). Rozmaite doświadczenia pozaakademickie: twórczość poetycka, praktyczna animacja kultury literackiej („Poezja i Gwiazdy”), krytyka literacka. Członek PEN-Clubu, wielokrotnie demokratycznie wybierany głosem pisarzy – wiceprezes (1992-1996) i prezes (1996-2008) Krakowskiego Oddziału Stowarzyszenia Pisarzy Polskich (w tym czasie członkami tego Oddziału m.in. było dwoje polskich noblistów: Czesław Miłosz i Wisława Szymborska). Laureat Nagrody Międzynarodowej PEN-Clubu (Londyn 1964), jedyny polski laureat Nagrody Międzynarodowej Fundacji Carlo Collodi „Pinocchio” (Rzym 1983).

Jako poeta reprezentował Polskę (czytał wiersze) w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku (V 2000). Rzymski katolik.

Kontakt e-mail: boguslaw.zurakowski[at]gmail.com lub przez sekretarza:
marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl lub marek.mariusz.tytko[at]gmail.com [at] = @

<http://www.religious-and-sacred-poetry.info>

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)

E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

Information about the Chief of the International Scholarly Council of *Religious and Sacred Poetry* [in Czech]:

Informace o předsedovi Mezinárodní vědecké rady *Religious and Sacred Poetry*:

Bogusław Żurkowski, Prof. GWSH, dr hab. Ph.D., profesor Výchší odborné školy humanitních studií Gdaňsk, emeritní mimořádný profesor Jagellonské univerzity, docent (dr hab.) humanitních věd v oblasti filologie a pedagogiky; specializace: didaktika, kulturní studia, literární věda. Přednášející na Jagellonské univerzitě (1982–2010), zástupce vedoucího Ústavu pedagogiky (1996–2002), zakladatel Katedry výchovy prostřednictvím umění (1996–2000), zakladatel a vedoucí Oddělení pedagogiky kultury (2000–2009), vědecko-pedagogický pracovník Katedry umělecké výchovy – Oddělení výchovy prostřednictvím umění a literatury ve Výchší odborné škole filozofie a vzdělávání „Ignatianum“ (Tovaryšstva Ježíšova) v Krakově (1994–2004), vědecko-pedagogický pracovník Ústavu polské filologie na Výchší odborné pedagogické škole v Opolí (1968–1982); habilitační práce „Literatura – Wartość – Dziecko“ („Literatura – Hodnoty – Dítě“; Krakov, 1993), habilitace (Filozofická fakulta Jagellonské univerzity Krakov, 1994), disertační práce „W świecie poezji dla dzieci“ („Ve světě poezie pro děti“; WSP Opole, 1975). Multidisciplinární výzkumné zájmy: pedagogika kultury, literární věda, vzdělávání prostřednictvím literatury a umění, kulturní komunikace, axiologické vzdělávání, axiologie literatury, literární výchova, dítě a sacrum). Různé mimoakademické zkušenosti: básnická tvorba, praktická animace literární kultury („Poezja i Gwiazdy“; „Poezie a hvězdy“), literární kritika. Člen PEN-klubu, opakovaně demokraticky zvolen hlasy spisovatelů – místopředseda (1992–1996) a předseda (1996–2008) krakovské pobočky Asociace polských spisovatelů (v té době členy pobočky byli dva polští nositelé Nobelovy ceny: Czesław Miłosz a Wisława Szymborska). Laureát Mezinárodního PEN-klubu (London, 1964), jediný polský laureát Ceny Mezinárodní nadace Carlo Collodi „Pinocchio“ (Roma, 1983). Jako básník reprezentoval Polsko (čtení poezie) v sídle Organizace spojených národů v New Yorku (2000). Římský katolík.

Kontakt e-mail: boguslaw.zurkowski[at]gmail.com
nebo přes tajemníka: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl nebo:

marek.mariusz.tytko[at]gmail.com

[at] = @

<https://www.religious-and-sacred-poetry.info>

(Přeložil Libor Martinek)

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)

E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

Information about the Chief of the International Scholarly Council of *Religious and Sacred Poetry* [in Slovak]:

Informácie o predsedovi Medzinárodnej vedeckej rady *Religious and Sacred Poetry*:

Bogusław Żurkowski, Prof. GWSH, dr hab. Ph.D., profesor Vyššej odbornej školy humanitných štúdií Gdaňsk, emeritný mimoriadny profesor Jagellonskej univerzity, docent (dr hab.) humanitných vied v oblasti filológie a pedagogiky; špecializácia: didaktika, kulturológia, literárna veda. Prednášajúci na Jagellonskej univerzite (1982–2010), zástupca vedúceho Ústavu pedagogiky (1996–2002), zakladateľ Katedry výchovy prostredníctvom umenia (1996–2000), zakladateľ a vedúci Oddelenia pedagogiky kultúry (2000–2009), vedecko-pedagogický pracovník Katedry umeleckej výchovy – Oddelenia výchovy prostredníctvom umenia a literatúry na Vyššej odbornej škole filozofie a vzdelávania „Ignatianum“ (Tovaryšstva Ježišovho) v Krakove (1994–2004), vedecko-pedagogický pracovník Ústavu poľskej filológie na Vyššej odbornej pedagogickej škole v Opole (1968–1982); habilitačná práca „Literatura – Wartość – Dziecko“ („Literatúra – Hodnoty – Dieťa“; Krakov, 1993), habilitácia (Filozofická fakulta Jagellonskej univerzity Krakov, 1994), disertačná práca „W świecie poezji dla dzieci“ („Vo svete poézie pre deti“; WSP Opole, 1975). Multidisciplinárne výskumné záujmy: pedagogika kultúry, literárna veda, vzdelávanie prostredníctvom literatúry a umenia, kultúrna komunikácia, axiologické vzdelávanie, axiológia literatúry, literárna výchova, dieťa a sacrum). Rôzne mimoakademické skúsenosti: básnická tvorba, praktická animácia literárnej kultúry („Poezja i Gwiazdy“; „Poézia a hviezdy“), literárna kritika. Člen PEN-klubu, opakovane demokraticky zvolený hlasmil spisovateľov – miestopredseda (1992–1996) a predseda (1996–2008) krakovskej pobočky Asociácie poľských spisovateľov (toho času členmi pobočky boli dvaja poľskí nositelia Nobelovej ceny: Czesław Miłosz a Wisława Szymborska). Laureát Medzinárodného PEN-klubu (London, 1964), jediný poľský laureát Ceny Medzinárodnej nadácie Carlo Collodi „Pinocchio“ (Roma, 1983). Ako básnik reprezentoval Poľsko (čítanie poézie) v sídle Organizácie spojených národov v New Yorku (2000). Rímsky katolík.

Kontakt e-mail: boguslaw.zurkowski[at]gmail.com
alebo cez tajomníka: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl nebo:
marek.mariusz.tytko[at]gmail.com
[at] = @
<https://www.religious-and-sacred-poetry.info>

(Preložila Ivica Hajdučeková)

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)

E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

**Information about the Chief of the International
Scholarly Council of *Religious and Sacred Poetry* [in Russian]:**

**Информация о Председателе Международного Научного Совета
Religious and Sacred Poetry:**

Богуслав Жураковский, Проф. ГВШГ, доктор наук, профессор Гданьской Высшей Гуманитарной Школы, в прошлом до пенсии профессор Ягеллонского университета, доктор наук в сфере филологии и педагогики, специальность: дидактика, культурология, литературоведение. Академический преподаватель Ягеллонского университета (1982-2010), заместитель директора Института Педагогики (1996-2002), основатель кафедры воспитания искусством (1996-2000), основатель и руководитель кафедры педагогики культуры (2000-2009), научно-дидактический сотрудник кафедры художественного обучения, кафедры воспитания искусством и литературой в Высшей философско-педагогической школе „Ignatianum” (Общества иезуитов) в Кракове (1994-2004), научно-дидактический сотрудник Института польской филологии в Высшей педагогической школе в Ополе (1968-1982), докторская диссертация: „Литература – Ценности – Ребенок” (Краков 1993), защита (Филологический факультет ЯУ, Краков, 1994), кандидатская диссертация на тему „В мире поэзии для детей” (ВПШ, Ополе, 1975). Широкие научные интересы (педагогика культуры, литературоведение, воспитание литературой и искусством, культурная коммуникация, аксиологическое обучение, аксиология литературы, литературное воспитание, ребенок и сакрум). Разнообразный внеузовский опыт: поэтическое творчество, практическая анимация литературной культуры („Поэзия и Звезды”), литературная критика. Член ПЕН-Клуба. Многократно демократически избирался писателями вице-председателем (1992-1996) и председателем (1996-2008) Краковского отделения Общества польских писателей (членами которого в это время были двое польских писателей – лауреаты Нобелевской премии: Чеслав Милош и Вислава Шимборская). Лауреат Международной награды ПЕН-Клуба (Лондон, 1964), единственный польский лауреат Международной награды Фонда Карло Коллоди „Пиноккио” (Рим, 1983). Как поэт представлял Польшу (читал стихи) в штаб-квартире Организации Объединенных Наций в Нью-Йорке (V 2000). Исповедует католицизм.

Контакт e-mail: boguslaw.zurkowski[at]gmail.com
или через секретаря: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl
или: marek.mariusz.tytko[at]gmail.com [at] = @
<https://www.religious-and-sacred-poetry.info>

(Перевод Светлана Ивановна Кравченко)

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)

E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

Information about the Chief of the International Scholarly Council of *Religious and Sacred Poetry* [in Ukrainian]:

Інформація про Голову Міжнародної Наукової Ради *Religious and Sacred Poetry*:

Богуслав Жураковський, проф. ГВШГ, доктор наук, професор Гданської вищої гуманістичної школи, професор Ягеллонського університету на пенсії (відставний), доктор гуманітарних наук у галузі філології, педагогіки; спеціалізація: дидактика, культурологія, літературознавство. Академічний викладач Ягеллонського університету (1982-2010), віце-директор Інституту педагогіки (1996-2002), засновник кафедри мистецького виховання (виховання засобами мистецтва) (1996-2000), засновник і керівник кафедри педагогіки культури (2000-2009), науково-педагогічний працівник кафедри художнього навчання, кафедри мистецького і літературного виховання у Вищій філософсько-педагогічній школі „Ignatianum” (Товариства Ісуса) у Кракові (1994-2004), науково-педагогічний працівник Інституту польської філології у Вищій педагогічній школі в Ополі (1968-1982); докторська дисертація: „Література – Вартості – Дитина” (Краків 1993), захист: Філологічний факультет ЯУ, Краків 1994; кандидатська дисертація „У світі поезії для дітей” (ВПШ, Ополе 1975). Інтердисциплінарні дослідницькі зацікавлення: педагогіка культури, літературознавство, виховання літературою і мистецтвом, культурна комунікація, аксіологічна освіта, аксіологія літератури, літературне виховання, дитина і сакрум. Різноманітна позаакадемічна діяльність: поетична творчість, практична анімація літературної культури („Поезія і Зірки”), літературна критика. Член ПЕН-клубу, багато разів обирався демократичною більшістю голосів письменників – віце-головою (1992-1996) і головою (1996-2008) Краківського відділу Спілки польських письменників (тоді членами того Відділу були двоє відомих польських нобелівських лауреатів – Чеслав Мілош і Віслава Шимборська). Лауреат Міжнародної нагороди ПЕН-клубу (Лондон 1964), єдиний польський лауреат Нагороди Міжнародного фонду Карло Коллоді „Піноккіо” (Рим 1983). Як поет представляв Польщу (читав поезії) у штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку (V 2000). Римокатолик.

Контакт e-mail: boguslaw.zurkowski[at]gmail.com
Або через секретаря: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl
та: marek.mariusz.tytko[at]gmail.com
[at] = @
<https://www.religious-and-sacred-poetry.info>

(Переклад: Світлана Іванівна Кравченко)

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)

E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

Information about the Chief of the International Scholarly Council of *Religious and Sacred Poetry* [in Belarusian]:

Звесткі пра Старшыні Міжнароднага навуковага савета *Religious and Sacred Poetry*:

Багуслаў Журакоўскі, праф. ГВШГ, др хаб. Ph.D., прафесар Гданьскай вышэйшай гуманітарнай школы, у мінулым прафесар Ягелонскага ўніверсітэта, доктар хабілітаваны гуманітарных навук у галіне філалагічных навук, педагогікі, спецыяльнасці: дыдактыка, культуралогія, літаратуразнаўства. Выкладчык Ягелонскага ўніверсітэта (1982-2010), віцэ-дырэктар Інстытута педагогікі (1996-2002), заснавальнік кафедры выхавання праз мастацтва (1996-2000), заснавальнік і кіраўнік кафедры мастацкай адукацыі (2000-2009), навукова-дыдактычны супрацоўнік кафедры мастацкай адукацыі, кафедры выхавання праз мастацтва Вышэйшай філасофска-педагагічнай школы «Ignatianum» (Езусавага Таварыства) у Кракаве (1994-2004), навукова-дыдактычны супрацоўнік Інстытута польскай філалогіі Вышэйшай педагагічнай школы ў Аполію (1968-1982), хабілітацыйная праца: «Літаратура – Каштоўнасць – Дзіця» (Кракаў 1993), хабілітацыя (філасофскі факультэт Ягелонскага ўніверсітэта, Кракаў 1994), кандыдацкая дысертацыя «У свеце паэзіі для дзяцей» (ВПШ Аполе 1975). Шматдысцыплінарная даследчыцкая зацікаўленасць (педагогіка культуры, літаратуразнаўства, выхаванне праз літаратуру і мастацтва, культуралагічная камунікацыя, аксіялагічнае выхаванне, аксіялогія літаратуры, літаратурнае выхаванне, дзіця і святасць). Разнастайная пазаакадэмічная дзейнасць: паэтычная творчасць, практычная анімацыя літаратурнай культуры («Poezja i Gwiazdy»), літаратурная крытыка. Член ПЭН-клубу, шматразова дэмакратычна абраны галасаваннем пісьменнікаў – віцэ-старшыня (1992-1996) і старшыня (1996-2008) Кракаўскага аддзялення Таварыства польскіх пісьменнікаў (у гэты час членамі гэтага аддзялення, між іншым, былі польскія лаўрэаты Нобелеўскай прэміі Чэслаў Мілаш і Віслава Шымборская). Лаўрэат міжнароднай узнагароды ПЭН-клуба (Лондан 1964), адзіны польскі лаўрэат узнагароды Міжнароднага фонду Carlo Collodi «Pinocchio» (Рым 1983). У якасці паэта ён прадстаўляў Польшчу ў штаб-кватэры ААН у Нью-Ёрку (V 2000). Вернік рымска-каталіцкай царквы.

Кантакт e-mail: boguslaw.zurkowski[at]gmail.com

або праз сапрапару: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

або: marek.mariusz.tytko[at]gmail.com [at] = @

<https://www.religious-and-sacred-poetry.info>

(Translation into Belarusian: Eugeniusz Pańkow, Olga Pańkowa, пераклад на беларускую мову: Яўгеній Аркадзьевіч Панькоў, Вольга Яўгеньеўна Панькова)

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)

E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

**Information about Editor-in-Chief
and the Secretary of the International Scholarly Board
of *Religious and Sacred Poetry* [in English]:**

**Informacja o Redaktorze Naczelnym
i Sekretarzu Międzynarodowej Rady Naukowej
„*Religious and Sacred Poetry*” [po angielsku]:**

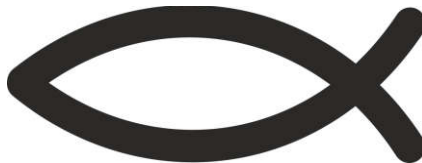
Marek Mariusz Tytko (M.A., Ph.D.) is a doctor of humanistic sciences in pedagogy (2007). His doctoral dissertation was, “Stefana Szumana koncepcja wychowania przez sztukę” [“Stephan Szuman’s concept of educating through art”]. He is a graduate of Jagiellonian University in three faculties: 1) history, 2) philology, and 3) philosophy. He is a historian of art, a pedagogue and a scientific information specialist. Since 1991, he has been employed at Jagiellonian University. From 1997 to 1998, he was a scholar and teacher in the Institute of Polish Philology at the Higher School of Pedagogy in Cracow. He has multidisciplinary fields of research in pedagogy, philosophy, literary studies, the history of culture, the history of art, the history of literature, science information and library studies. He has rich private experience in writing poetry and the practical animation of literary, artistic, and religious culture. He is Roman Catholic and open for patriotic, Christian, familial, and national values of European cultures.

e-mail contact:

marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl or marek.mariusz.tytko[at]gmail.com [at] = @

<https://www.religious-and-sacred-poetry.info>

(Translated by Sr Adelajda Sielepin CHR, Mark Simon Bonnet and Muir Alan Evenden)

**Religious and Sacred Poetry:
An International Quarterly
of Religion, Culture and Education**

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)

E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

**Information about Editor-in-Chief
and the Secretary of the International Scholarly Board
of *Religious and Sacred Poetry* [in Polish]:**

**Informacja o Redaktorze Naczelnym
i Sekretarzu Międzynarodowej Rady Naukowej
„*Religious and Sacred Poetry*” [po polsku]:**

Marek Mariusz Tytko (M.A., Ph.D.), doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki (2007), dysertacja doktorska pt. *Stefana Szumana koncepcja wychowania przez sztukę*, dotycząca również wychowania przez literaturę piękną (Kraków 2006); absolwent trzech Wydziałów: 1) Filozoficzno-Historycznego, 2) Filologicznego i 3) Filozoficznego w Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (Polska), historyk sztuki, pedagog, informacjolog, pracownik Uniwersytetu Jagiellońskiego (od 1991 r.), obecnie nauczyciel akademicki, wcześniej pracownik naukowo-dydaktyczny Instytutu Filologii Polskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (1997-1998), zainteresowania badawcze multidyscyplinarne (pedagogika, filozofia, literaturoznawstwo, historia kultury, historia sztuki i literatury, informacja naukowa i bibliotekoznawstwo), różnorodne doświadczenia pozaakademickie: twórczość poetycka, praktyczna animacja kultury literackiej, artystycznej i religijnej, rzymski katolik, otwarty na wartości patriotyczne, chrześcijańskie, rodzinne, narodowe kultur europejskich.

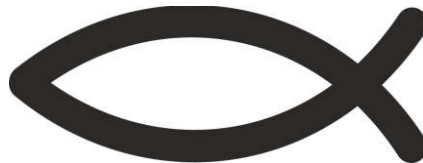
kontakt e-mail:

marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

marek.mariusz.tytko[at]gmail.com

[at] = @

<http://www.religious-and-sacred-poetry.info>

**Religious and Sacred Poetry:
An International Quarterly
of Religion, Culture and Education**

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)

E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

**Information about Editor-in-Chief
and the Secretary of the International Scholarly Board
of *Religious and Sacred Poetry* [in Czech]:**

**Informace o šéfredaktorovi a tajemníkovi Mezinárodní vědecké rady
Religious and Sacred Poetry:**

Marek Mariusz Tytko, M.A., Ph.D., doktor humanitních věd v oblasti pedagogiky (2007), disertační práce „Stefana Szumana koncepcja wychowania przez sztukę“ („Koncepce vzdělávání prostřednictvím umění Stefana Szumana“), která se týkala také výchovy prostřednictvím krásné literatury (Krakov 2006); absolvent tří fakult: 1) Filozoficko-historické, 2) Filologické a 3) Filozofické na Jagellonské univerzitě v Krakově (Polsko); historik umění, pedagog, informatik, zaměstnanec na Jagellonské univerzitě (od roku 1991), v současné době akademický učitel, předtím vědecko-pedagogický pracovník Ústavu polské filologie Vyšší odborné pedagogické školy Národní vzdělávací komise v Krakově (1997–1998). Multidisciplinární výzkumné zájmy: pedagogika, filozofie, vědecké informace a knihovnictví, literární věda, dějiny kultury, dějiny umění a literatury). Různé mimoakademické zkušenosti: pedagogika kultury, literární věda, vzdělávání prostřednictvím literatury, umění a náboženství. Římský katolík otevřený vlasteneckým, křesťanským, rodinným, národním a evropským kulturním hodnotám.

kontakt e-mail:

marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

marek.mariusz.tytko[at]gmail.com

[at] = @

<https://www.religious-and-sacred-poetry.info>

(Přeložil Libor Martinek)

**Religious and Sacred Poetry:
An International Quarterly
of Religion, Culture and Education**

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)

E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

**Information about Editor-in-Chief
and the Secretary of the International Scholarly Board
of *Religious and Sacred Poetry* [in Slovak]:**

**Informácie o šéfredaktorovi a tajomníkovi Medzinárodnej vedeckej rady
Religious and Sacred Poetry:**

Marek Mariusz Tytko, M.A., Ph.D., doktor humanitných vied v oblasti pedagogiky (2007), disertačná práca „Stefana Szumana koncepcja wychowania przez sztukę“ („Koncepcia vzdelávania prostredníctvom umenia Stefana Szumana“), ktorá sa týkala aj výchovy prostredníctvom krásnej literatúry (Krakov 2006); absolvent troch fakúlt: 1) Filozoficko-historickej, 2) Filologickej a 3) Filozofickej na Jagellonskej univerzite v Krakove (Poľsko); historik umenia, pedagóg, informatik, zamestnanec Jagellonskej univerzity (od roku 1991), v súčasnej dobe akademický učiteľ, predtým vedecko-pedagogický pracovník Ústavu poľskej filológie Vyššej odbornej pedagogickej školy Národnej vzdelávacej komisie v Krakove (1997–1998). Multidisciplinárne výskumné záujmy: pedagogika, filozofia, vedecké informácie a knihovníctvo, literárna veda, dejiny kultúry, dejiny umenia a literatúry). Rôzne mimoakademické skúsenosti: pedagogika kultúry, literárna veda, vzdelávanie prostredníctvom literatúry, umenia a náboženstva. Rímsky katolík otvorený vlasteneckým, kresťanským, rodinným, národným a európskym kultúrnym hodnotám.

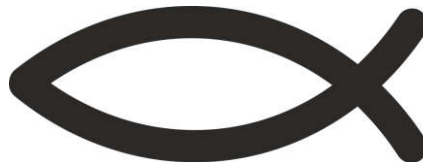
kontakt e-mail:

marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

marek.mariusz.tytko[at]gmail.com

<https://www.religious-and-sacred-poetry.info>

(Preložila Ivica Hajdučeková)

**Religious and Sacred Poetry:
An International Quarterly
of Religion, Culture and Education**

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)

E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

**Information about Editor-in-Chief
and the Secretary of the International Scholarly Board
of *Religious and Sacred Poetry* [in Russian]:**

Информация о Главном редакторе и секретаре Международного Научного Совета *Religious and Sacred Poetry*:

Марек Мариуш Тытко, M.A., Ph.D., кандидат педагогических наук (2007), кандидатская диссертация „Концепция воспитания искусством Стефана Шумана”, касающаяся также воспитания художественной литературой (Краков 2006); выпускник трех факультетов: 1) философско-исторического, 2) филологического и 3) философского в Ягеллонском университете в Кракове (Польша), историк искусства, педагог, информациолог, сотрудник Ягеллонского университета (с 1991 г.), В настоящее время академический преподаватель, раньше научно-дидактический сотрудник Института Польской филологии Высшей педагогической школы им. Комиссии Народного Образования в Кракове (1997-1998), широкие научные интересы (педагогика, философия, литературоведение, история культуры, история искусства и литературы, научная информация и библиотековедение), разнообразный вневузовский опыт: поэтическое творчество, практическая анимация литературной, художественной и религиозной культуры, исповедует католицизм, открыт на патриотические, христианские, семейные, национальные ценности европейских культур.

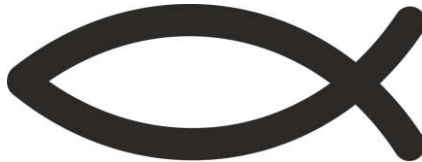
контакт e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

marek.mariusz.tytko[at]gmail.com

[at] = @

<https://www.religious-and-sacred-poetry.info>

(Перевод Светлана Ивановна Кравченко)

**Religious and Sacred Poetry:
An International Quarterly
of Religion, Culture and Education**

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)

E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

**Information about Editor-in-Chief
and the Secretary of the International Scholarly Board
of *Religious and Sacred Poetry* [in Ukrainian]:**

Інформація про Головного редактора і Секретаря Міжнародної Наукової Ради *Religious and Sacred Poetry*:

Мареk Маріуш Титко, кандидат гуманітарних наук у галузі педагогіки (2007), кандидатська дисертація „Концепція мистецького виховання (виховання мистецтвом) Стефана Шумана”, стосується також виховання художньою літературою (Краків 2006); випускник трьох факультетів: 1) філософсько-історичного, 2) філологічного і 3) філософського в Ягеллонському університеті у Кракові (Польща), історик мистецтва, педагог, інформаціолог, працівник Ягеллонського університету (від 1991 р.), на сьогоднішній день викладач, раніше науково-педагогічний працівник Інституту польської філології Вищої педагогічної школи ім. Комісії народної освіти Кракові (1997-1998); інтердисциплінарні наукові зацікавлення: педагогіка, філософія, літературознавство, історія культури, історія мистецтва і літератури, наукова інформація і бібліотекознавство; різноманітні непрофесійні зацікавлення: поетична творчість, практична анімація літературної культури, мистецької і релігійної; римокатолик, прихильник патріотичних, християнських і сімейних цінностей національних європейських культур.

Контакт e-mail:

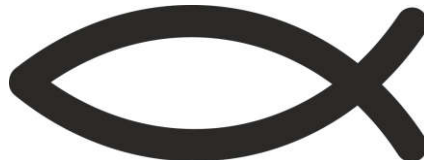
marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

marek.mariusz.tytko[at]gmail.com

[at] = @

<https://www.religious-and-sacred-poetry.info>

(Переклад: Світлана Іванівна Кравченко)

**Religious and Sacred Poetry:
An International Quarterly
of Religion, Culture and Education**

MAREK MARIUSZ TYTKO (Cracow, Poland)

E-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

**Information about Editor-in-Chief
and the Secretary of the International Scholarly Board
of *Religious and Sacred Poetry* [in Belarusian]:**

Звесткі пра галоўнага рэдактара і Сакратара Міжнароднага навуковага савета *Religious and Sacred Poetry*:

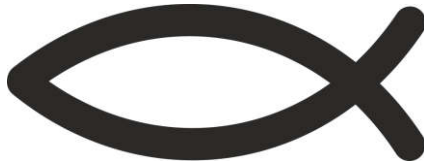
Марэк Марыюш Тытко, M.A., Ph.D., доктар гуманістычных навук у галіне педагогікі (2007 г.), кандыдацкая дысертацыя «Канцэпцыя выхавання праз мастацтва Стэфана Шумана» ўздымала пытанні выхавання праз мастацкую літаратуру (Кракаў 2006); выпускнік трох факультэтаў: 1) філасофска-гістарычнага 2) філалагічнага і 3) філасофскага ў Ягелонскім універсітэце ў Кракаве (Польшча), гісторык мастацтва, педагог, інфармацыёлаг, працаўнік Ягелонскага ўніверсітэта (з 1991 г.), у дадзены час выкладчык, раней навукова-дыдактычны працаўнік Інстытута польскай філалогіі Вышэйшай педагагічнай школы імя Камісіі Адукацыі Народнай ў Кракаве (1997-1998). Шматдысцыплінарныя даследаванні (педагогіка, філасофія, літаратуразнаўства, гісторыя культуры, гісторыя мастацтва і літаратуры, навуковая інфармацыя і бібліятэчная справа), разнастайныя пазакладчыныя інтарэсы: паэтычная творчасць, практычная анімацыя літаратурнай, мастацкай і рэлігійнай культуры. Вернік рымска-каталіцкай царквы, адкрыты да патрыятычных, хрысціянскіх, сямейных, нацыянальных каштоўнасцей еўрапейскіх культур.

Кантакт e-mail: marek.mariusz.tytko[at]uj.edu.pl

або: marek.mariusz.tytko[at]gmail.com [at] = @

<https://www.religious-and-sacred-poetry.info>

(Translation into Belarusian: Eugeniusz Pańkow, Olga Pańkowa, пераклад на беларускую мову: Яўгеній Аркадзевіч Панькоў, Вольга Яўгеньеўна Панькова)

**Religious and Sacred Poetry:
An International Quarterly**

Marek Mariusz Tytko, Józef Baran and father Ireneusz Okarmus
three poets, Cracow, February 5th, 2012 (the PSALM)

The periodical *Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education* is a new periodical founded in 2012. Its aim is to spread and raise awareness of scholarly research led in various university centres (primarily European) on Christian religious poetry in the religious (theological), cultural, educational, literary, artistic, linguistic, psychological and philosophical (anthropological, ethical, and aesthetic) contexts. *Religious and Sacred Poetry* is rooted in the Graeco-Latin civilization and Christian tradition, and thanks to the broad spectrum of subjects and the diverse specialist fields represented by its editors and authors it promotes a consciousness of the Christian foundation of the European cultures.

The periodical's international character is guaranteed not only by its international scholarly board, but also by the authors, who represent many nations and impart genuine and important scholarly insights through their contributions.

Marek Mariusz Tytko
Religious and Sacred Poetry
Editor-in-Chief

The Scholarly Foundation
of Catholics "Eschaton"

ISSN: 2299-9922
e-ISSN: 2391-9418